

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

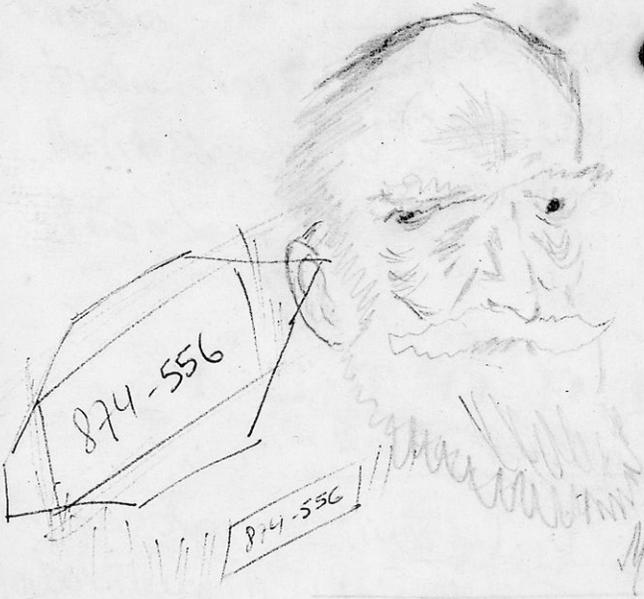
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

185

27

(Κριτική
παιγ.)

Μαργαρίτα Σι

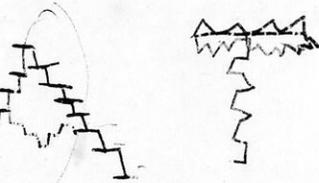
Σας μου πού ένω και τίν φαί
 μινω
 Αργυροπού

η

ast

Βασιλείς Αγγλίας

- Ερρίκος Ζ' (1485-1509)
- Ερρίκος Η' (1509-1547)
- Εδουάρδος ΣΤ' (1547-1553)
 - Μαρία Τυδώρ (1553-1558)
- Εδουάρδος Ε' (1558-1603)

1558-1612

Αυτοκρατορία Γαλιίας
 Μαξιμιλιανός Α'
 Φίλιππος Α' Ιωάννα Τρίτη
 Κάρολος Ε'
 Φερδινάνδος
 Μαξιμιλιανός Β'
 Ροδόλφος Β

Βασίλειο της Γαλιίας
 Φερδινάνδος και Ισabella
 Ιωάννα Τρίτη Φίλιππος
 Κάρολος Α'
 Φίλιππος Β
~~Ροδόλφος Β'~~

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Βασίλειο Γαλιίας

15^{ος} - Κάρολος Ζ' (1495-1550)
 Μαυροβιτικός ΙΑ' (1461-1483)
 Κάρολος Η' (1498-1498)
 Μαυροβιτικός ΙΒ' (1498-1515)
 Φραγκίσκος Α' (1515-1547)
 Ερρίκος Β' (1547-1558)

Ες αιώνα

18333

Α. ΔΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

Και με Βασιλοπούλου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

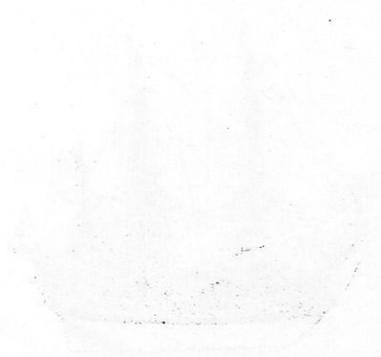
ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΣΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1958

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Ι.Τ.Υ.Κ.Ε.Δ.Β.Ε.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αί ανακαλύψεις

ΑΤΑ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ εἶναι φραγμὸς ἀνυπερβλήτος, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσιὰ ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

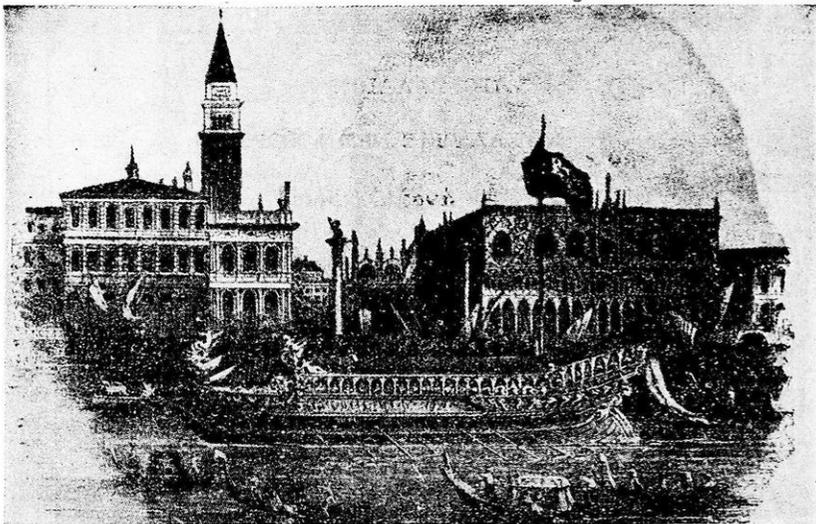
Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὐξήσις τοῦ πλοῦτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὁρμὴ πρὸς ἀγνώστους χώρας

Τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενὰ, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μετὰ τὴν Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διε-

κόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον, κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἐγένεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν

1. Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων
(ἀρχαία χυλογραφία)

εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρη, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἔλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ

τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

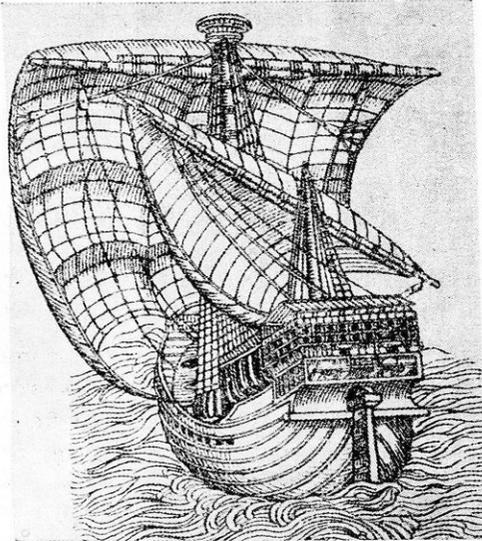
Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἦσαν ἀκόμη ἄγνωστοι ἢ ἀτελῶς γνωσταί. Ὁ ἰταλὸς περιηγητὴς Μάρκο Πόλο εἶχε περιγράψει, εἰς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, τοὺς μυθώδεις θησαυροὺς των, τὴν Κίναν, πατρίδα τῆς μετάξης, τὴν Ἰαπωνίαν, πλημμυροῦσαν ἀπὸ χρυσόν, τὰς νήσους τῆς Σόνδης νοτιώτερον, τὴν χώραν τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζήτησιν νέων χωρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ στιγμή ἦτο εὐνοϊκὴ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν ἀπόθεμα δυνάμεως, τὸ ὁποῖον ἐζήτει διέξοδον. Αἱ σταυροφορίαι εἶχον σταματήσει, ἀφ' ὅτου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς οἱ Μωαμεθανοί, καὶ ὁ ὀρίζων τῆς δράσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐστένευε διὰ τῆς διαρκοῦς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων προωθήσεως τῶν τουρανικῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρωτοπορία εἶχε φθάσει μέχρι τῆς Οὐγγαρίας. Μογγόλοι ἐπίσης εἶχον ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἡ ἐνίσχυσις τέλος τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὑπεχρέωσεν εἰς ὑπακοὴν τοὺς εὐγενεῖς. Ὅσοι λοιπὸν ἔφερον μὲ δυσφορίαν τὴν νέαν τάξιν ἐζήτησαν στάδιον διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀσκησιν τῆς ἵπποτικῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ρωμαντικῆς διαθέσεως εἰς θαλασσοπορίας καὶ περιπετείας εἰς μακρυνὰς χώρας.

Τελειοποίησις τῶν τεχνικῶν μέσων. Ἡ ναυτικὴ πυξίς

Κυρίως ὁμως ἡ τελειοποίησις τῆς ναυτικῆς τέχνης ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων ταξιδίων. Οἱ Βενετοὶ ἐπένοησαν τὸν 14ον αἰῶνα νέον τύπον πλοίου, τὴν *καρὰ βέλλα* (*caravelle*, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸ νεοελληνικὸν *καράβι*), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μὲ ὑψηλὰς πλευράς, ἐφωδιασμένον μὲ τρεῖς ἰστούς καὶ πέντε τριγωνικὰ ἰστία, κατάλληλον δι' ἐλιγμούς, ταχὺ καὶ στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίζουσι τὴν τρικυμίαν τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἴσως παρεστάθη ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἢ ὑπηρεσία, τὴν ὁποῖαν προσέφερεν ἡ ναυτικὴ πύξις εἰς τὰς μεγάλας θαλασσοπορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων. Εἶναι ἐξηκριβωμένον, ὅτι οἱ Σῖναι ἐγνώριζον δύο καὶ πλέον αἰῶνας π. Χ. τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς βορρᾶν, οἱ

2. Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος

δὲ Ἄραβες μαθόντες παρ' αὐτῶν μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τοὺς ναυτικούς τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὰς τελειοποιήσεις ὅμως ἡ πύξις δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τοὺς ναυτιλλομένους με ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Συνδυαζομένη ὅμως με ἄλλας πρακτικώτερας γνώσεις τῆς ἐποχῆς, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ὀρίζουν τὴν θέσιν τῶν πλοίων εἰς τὸ πέλαγος. Τὸν πρῶτον εὐχρηστον τύπον ναυτικῆς πύξιδος ἐπενόησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (bussola). Πλήρη ὅμως πύξίδα μετ' ἀνεμολογίου κατεσκεύασαν οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ τὸ 1483. Ἡ τελειοποιήσις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

Θαλασσοπλοία τῶν Πορτογάλων

Ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον προηγηθῆ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἴδιοι ἀνεκάλυψαν τὸν 14ον

Ημ. 10712 Αναμαρτω
 ο Νυόζια
 Ημ. Περίοδος ο Βαρδογχεαίος Λυοαίτος.

3. Χάρτης τών ανακαλύψεων

αἰῶνα νήσους τινὰς τοῦ ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέραν, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία, ἀπομονωθείσα διὰ τῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα τοῦ κράτους τῆς Καστίλλης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης καὶ στερηθεῖσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὸ Ἀραβικὸν κράτος (τῶν Maures, ὅπως τοὺς εἶπαν οἱ Εὐρωπαῖοι), ἔστρεψεν ὅλην τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτικοὶ της ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀλιείαν, ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὸν Ὀκεανὸν καὶ ἔκαμαν πραγματικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης ἐνὸς ἀνθρώπου ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς χώρας. Ὁ Ἰνφάντης (πρίγκιψ) Δὸν Ἐρρίκος (1394-1460), πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α', ἀφοῦ κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς ἐνδόξους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφιέρωσεν, ἀπὸ τοῦ 1419, τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα **Θαλασσοπόρος**.

Ὁ Ἐρρίκος ὠθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ καιροῦ οἱ θαλασσινοί. Πρὸ τῆς πύρας τῶν πλοίων τῶν ἤρχισαν νὰ διαλύωνται οἱ μῦθοι, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπνεύσει αἱ ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι ἄκται τῆς Ἀφρικῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἢ θάλασσα βράζει, ὅτι εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἄνθρωπος δὲν ἔμπορεῖ νὰ ζήσῃ ἢ ὅτι μεταβάλλεται εἰς Αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ κάπου εἶναι τὸ στόμιον τῆς κολάσεως.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ Βογιαδὸρ καὶ τὸ 1445, ἀφοῦ ἔκαμψαν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Σενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον, ἐκεῖ ὅπου ἀνέμενον χώραν ἔρημον καὶ ἄγονον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν Πράσινον ἀκρωτήριο. Ὄταν ἀπέθανεν ὁ Ἐρρίκος τὸ 1460 εἶχε τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι του προσήγγισαν τὴν ἀκτὴν τῆς Γουϊνέας.

Ἀλλὰ τὸ 1471, ἀφοῦ τὸ θάρρος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Πορτογάλους νὰ ὑπερβοῦν τὸν Ἰσημερινόν, διεπίστωσαν μὲ ἀπογοήτευσιν ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ παραλία, ἀντὶ νὰ δείξῃ διέξοδον πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκάμπτετο πρὸς νότον. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐδίστασαν

νά διακινδυνεύσουν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ἡμισφαίριον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὄρατός. Τὸ 1482, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β', ἐπανέλαβον τὴν προσπάθειαν καὶ τὸ 1485 ἐφθασαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιν τοῦ Ὁράγγη.

Τέλος τὸ 1486 ὁ Βαρθολομαῖος Διάς (Bartolomeu Dias), ἐνῶ μὲ τρία ἐλαφρὰ πλοῖα ἐσυνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινεν ἐκπληκτος βλέπων τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶχε παρακάμψει τὴν νοτιωτάτην ἄκρην τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆ. Ἡ κακοκαιρία τὸν ἠμπόδισε νὰ προχωρήσῃ καί, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ, διέκρινε τὸ ἀκρωτήριον νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὰ κύματα. Τὸ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριον τῶν Τρικυμιῶν. Ὅταν ὅμως τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ ἐβάπτισεν Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος.

Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ἐζήτουν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο πλέοντες πρὸς δυσμάς.

Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τούτου εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Φλωρεντῖνος ἱατρός Πάολο Τοσκανέλι ὑπεστήριζε μὲ θέρημν τὴν ἄποψιν. Ἐσχεδίασε μάλιστα σχετικὸν χάρτην, τὸν ὁποῖον ὑπέβαλε μετὰ ὑπομνήματος εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Κολόμβος ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν.

4. Ὁ Κολόμβος

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446-1506) ἐγεννήθη περὶ τὸ 1446 εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γενούης, ἀπὸ πατέρα ὑφαντουργόν, ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ

25ου έτους κατεγίνετο εις τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός του. Ἄλλ' αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν ἐξήψαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγνώριζε τὸν Τοσκανέλι καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν χάρτην του. Ἔγινεν ὁ ἴδιος ναυτικός καὶ χαρτογράφος καὶ ἐταξίδευσεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἕως τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἴσως καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Συνεδύαζε διορατικότητα ἐπιστημονικὴν μὲ ζωηρὰν φαντασίαν, εὐκολόπιστος ἀπὸ μυστικοπαθῆ διάθεσιν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασίν του νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξερευνητικὸν πλοῦν πρὸς δυσμὰς, κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλαν. Οἱ σοφοὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέπεμψαν τὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἐβιάζοντο νὰ ἀπαντήσουν. Ὅταν ὁμως οἱ δύο βασιλεῖς ἐκυρίευσαν τὴν Γρενάδαν καὶ ἤνωσαν τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, ἐφάνησαν πρόθυμοι διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἰσαβέλλα ἰδίως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν εὐνοίαν της τὸν Κολόμβον.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1492, ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς Γρενάδας στρατοπέδου, ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὄρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τίτλον εὐγενοῦς καὶ Μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντιβασιλείαν καὶ τὸ δέκατον ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσε μὲ τρία πλοῖα τὴν 3ην Αὐγούστου 1492 ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλυτέρου, τῆς «Santa Maria», 23 μέτρων μήκους (πρβλ. εἰκ. 2 σελ. 12). Τὸ πλήρωμα τῶν πλοίων, 90 περίπου ἄνδρες, ἀπετελεῖτο ἐν μέρει ἀπὸ καταδίκους τῆς φυλακῆς. Ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν μέχρι τῶν Καναρίων νήσων καί, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, ἐρρίφθη εἰς τὸν ὠκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχτοι, ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, ἐγόγγυζον, στάσις ὁμως δὲν ἔγινεν. Ὁ ἴδιος ἦτο σταθερὸς καὶ ἔδειξε πεποίθησιν καὶ θάρρος.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, 23 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰς Καναρίους, διέκριναν ξηρὰν καὶ τὴν ἐπομένην ἀπεβίβασθη-

σαν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Βαχαμικοῦ πελάγους, τὴν ὁποῖαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασε San-Salvador, δηλαδὴ Ἅγιον Σωτῆρα. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν καὶ τὴν Χαίτην, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ἐξέλαβεν ὡς Κίναν καὶ τὴν δευτέραν ὡς Ἰαπωνίαν, ὅπως εἰκονίζοντο αὐταὶ εἰς τὸν χάρτην τοῦ Τοσκανέλι.

Ἐπέστρεψε τὴν 15ην Μαρτίου 1493 εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἔγινε θριαμβευτικὴ ὑποδοχή. Εἶχε φέρει μαζί του βάμβακα, χρυσόν, ἰθαγενεῖς, ὄχι ὅμως μπαχαρικά. Ἡ ἀνακάλυψις προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ ἄνθρωποι εἶπον ὅτι ὁ Κολόμβος ἐδώρησεν ὀλόκληρον νέον κόσμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμεν ἄλλα τρία ταξίδια. Τὸ δεύτερον ἔγινε μὲ πολὺ μεγαλυτέρας δυνάμεις, 14 караβέλλας, 3 φορτηγὰ καὶ ἔνοπλον ἀποβατικὸν ἄγημα ἀπὸ 1200 ἄνδρας. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν ἐδικαίωσαν τὰς προσδοκίας, διότι ἡ ἀνακάλυψις δὲν ἀπέφερεν οὔτε μπαχαρικά, οὔτε ἀρώματα καὶ χρυσόν.

Εἰς τὸ τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ὀρενόκου. Ἐπίστευεν ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν εὐρίσκετο εἰς τὰς Ἰνδίας, «πλησίον τοῦ ἐπιγείου παραδείσου». Ἀλλὰ δυσαρέσκειαι καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του ἠνάγκασαν τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀφαιρέσουν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ὁ δὲ ἀντικαταστάτης του ἐθεώρησε καλὸν νὰ τὸν φυλακίσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ μαζί μὲ τοὺς δύο ἀδελφοὺς του σιδηροδέτους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Κολόμβος ὅμως κατάρθρωσε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του καὶ οἱ βασιλεῖς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν ἀπέζημίωσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀνέθεσαν καὶ τέταρτον ταξίδιον.

Τὸ τέταρτον ταξίδιον (1502-1504) ἦτο ἀτυχέστερον. Ζητῶν, ὡς ἐνόμιζε, διέξοδον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἤδη εἶχον φθάσει οἱ Πορτογάλοι, προσήγγισε τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, πιστεύων ὅτι περιπλέει τὴν Κίναν, ὅτι ἀπέχει 18 ἡμερονύκτια ἀπὸ τὸν Γάγγην καὶ ὅτι εὐρίσκεται πρὸ τῆς «Χερσονήσου τοῦ χρυσοῦ», ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὁ Σολομών εἶχε προμηθευθῆ τὰ μέσα διὰ νὰ κτίσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τρικυμία καὶ ἐξεγέρσεις τῶν ἰθαγενῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ

έρευνηταί συμπεριεφέροντο άπανθρώπως, τόν ύπεχρέωσαν νά έπιστρέψη εΐς τήν Ίσπανΐαν (Νοέμβριος 1504). Ή Ίσαβέλλα μετ' όλίγον άπέθανεν, ό Φερδινάνδος δέν έδειξεν ένδιαφέρον δι' αυτόν και άπέθανε τήν 20ην Μαΐου 1506 σχεδόν λησμονημένος.

Ό Κολόμβος μέχρι τέλους έπίστευεν ότι άνεκάλυψε τήν άνατολικήν παραλίαν τής Άσίας. Διά τούτο, τās νήσους, εΐς τās όποιās προσωμίση, ώνόμασαν Δυτικās Ίνδΐας και τούς κατοίκους αυτών Ίνδούς. Οΐ δύσπιστοι όμως δέν έλειψαν. Διορατικός ιστορικός άπό τό 1493 ύπεστήριζεν ότι ό πλανήτης μας εΐναι πολύ εύρύτερος άπό ό,τι ύπέθετεν ό Κολόμβος.

Ή Άμερική

~~Χ~~ Ήν τούτοις ή νέα ήπειρος, τήν όποιαν εΐχεν άνακαλύψει ό Κολόμβος, έλαβε τό όνομα άπό άλλον, τόν Φλωρεντινόν ναυτικόν Άμέριγον Βεσπούτσι (Amerigo Vespucci), ό όποιος συνώδευσε τόν Κολόμβον εΐς τά νεώτερα ταξιδιά του και έδωσε περιγραφήν τών νέων χωρών ύπό τύπον έπιστολών. Εΐς μΐαν άπ' αυτās, τό 1507, έκαμνε λόγον περι μεγάλης ήπειρου, του νέου κόσμου (novus mundus), άνακαλυφθείσης πρὸς δυσμās τής Εύρώπης. Ή έπιστολή εκείνη, μεταφρασθεΐσα εΐς πολλές γλώσσας, συνέδεσε τό όνομά του με τήν νέαν ήπειρον. Ό ίδιος άπέθανε (1512) χωρίς νά ΐδη τήν μεγάλην τύχη, ή όποια έπεφυλάσσετο εΐς τό όνομά του. Περι τής παρουσίας νέας ήπειρου έβεβαιώθησαν όταν, τό 1513, ό Ίσπανός Μπαλμπόα (Balboa) διέκρινεν άπό τά ύψώματα του ΐσθμου του Παναμά τόν Εΐρηνικόν και περισσότερο όταν ό Μαγελάνος άνεκάλυψε τήν διάβασιν εΐς αυτόν.

+ Οΐ Πορτογάλοι φθάνουν εΐς τās Ίνδΐας (1498)

Ήν τῶ μεταξύ οΐ Πορτογάλοι έξηκολούθησαν τήν προσπάθειάν των νά φθάσουν εΐς τās Ίνδΐας, και ένέτειναν αυτήν μετὰ τήν έπιτυχίαν του Κολόμβου. Τήν 8ην Ίουλίου 1497 ό Βάσκο δά Γάμα (Vasco da Gama), υΐός θαλασσοπόρου και άπό βασιλικόν γένος, άνεχώρησε με τέσσαρα σκάφη. Τήν 22αν ύπερέ-

βαινε τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάς, τοῦ ὁποίου εἶχε συμπα-
ραλάβει τὸν πλοηγόν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1498 εὕρισκετο εἰς
τὴν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν ἀπέναντι τῆς Μαδαγασκάρης, ὁπότεν
καὶ ἔλαβεν ἄραβας πλοηγούς καί, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιο-
δικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ μ ο υ σ ῖ μ (mousson), προσήγγισε τὰς
Ἰνδίας, τὴν 20ὴν Μαΐου, πλησίον τῆς Καλκούτας, καὶ ὕστερον
ἔφθασεν εἰς τὴν Γόαν.

Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς

Ὁ Μαγγελᾶνος (Magalhães), ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν
οἰκογένειαν, ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρί-
δος του εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπα-
νίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε', νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς
τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Μολούκας νήσους. Μὲ πέντε
πλοῖα καὶ 265 ἄνδρας ἀνεχώρησε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1519
ἀπὸ λιμένα τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Ἐχρειάσθη μῆνας, διὰ νὰ
πλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ τὴν 21ην
Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐλικοειδῆ πορθμὸν μεταξὺ τῆς
ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρει τὸ
ὄνομά του, κατηνάλωσεν ὀλόκληρον μῆνα διὰ νὰ τὸν περάσῃ
καὶ ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰ-
ρηνικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἤσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ πε-
ρίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππί-
νας, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς.
Οἱ ἄνδρες του ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἔφθασαν εἰς τὰς
Ἰνδίας, ὅπου συνηντήθησαν μὲ τοὺς Πορτογάλους καὶ διὰ τοῦ
Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες
ἀπὸ τοὺς 265 μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὴν 6ην Σεπτεμβρίου
1522. Τοιοῦτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς. #

Κατάληψις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων χωρῶν

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν
κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι

κατελήφθησαν από τὸ πάθος ταξιδίων, ὑπερποντίων ἐπιχειρήσεων καὶ περιπετειῶν. Πολλοὺς ἐκίνει ἡ ἔλξις τοῦ ἀγνώστου. Ἄλλοι ἦσαν ἐνθουσιώδεις ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον νὰ κατηχήσουν τοὺς εἰδωλολάτρες. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς περιφήμους αὐτοὺς κατὰ κτητὰς (ἰσπανιστὶ conquistadori) ἦσαν παράτολμοι διώκται τύχης καὶ ἐπικερδῶν ἀνδραγαθημάτων, σκληροὶ καὶ ἀπληστοὶ, τοὺς ὁποίους ἔκαμνε τολμηροτέρους ἡ ἐπίγνωσις ὅτι ἔχουν νὰ μετρηθοῦν μὲ ἀόπλους ἰθαγενεῖς.

Εἰς τὰς ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις προηγήθησαν οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοί. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν 3ην Μαΐου 1493, ἐνῶ ἀκόμη ἡ γῆ κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἦτο ἀγνώστος, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Σ' ἐμοίρασεν αὐτὴν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου 370 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀζορῶν, εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικόν, τὸν Νέον Κόσμον, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἴσπανοὺς, τὸ ἄλλο εἰς τοὺς Πορτογάλους.

Δὲν ἤργησαν ὅμως τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι, Ὀλλανδοί, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν μεγαλυτέρας ἱκανότητας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων

Εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Πορτογάλοι, διὰ νὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον, περιῆλθον εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας, τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραβες ἐξηρέθιζον, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Βενετίαν. Ἐδειξαν ἀρκετὴν δραστηριότητα καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τι διάστημα τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἄλλοτε συνεννοούμενοι, ἄλλοτε μετερχόμενοι βίαν, καίοντες τὰ πλοῖα, σφάζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες τὰ πληρώματα, βομβαρδίζοντες καὶ δίδοντες πραγματικὰς ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Ὁ κύριος ὅμως ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφόνσος δ' Ἀλμπουκέρκε (Alfonso d'Albuquerque), ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τὸ 1508-1515. Καταλαβῶν ἐπικαίρους θέσεις, ἐξουσίαζε

τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ Κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ κατέστησε κέντρον τῶν πορτογαλικῶν κτήσεων τὴν Γόαν, σπουδαίαν ἀγορὰν ἀνατολικῶν προϊόντων. Οἱ Πορτογάλοι ἐξουσίαζον μόνον τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴδρυσαν πρακτορεῖα καὶ φρούρια. Κατέλαβον τὴν Κεϋλάνην, τὰς νήσους τῆς Σόνδης, τὴν Μαλάκκαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτειναν τὴν ἐξερεύνησίν των μέχρι τῆς Αὐστραλίας, ἐστράφησαν ὅμως περισσότερο πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικὴν ἴδρυσαν πρῶτον πρακτορεῖα, ἀργότερα δὲ καὶ ὄχυράς θέσεις (Γουϊνέα 1515, Κόγκο καὶ Ἄγγολα 1575-1584). Ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ Ἀκρωτήριο, συνέδεσαν τὰς κτήσεις των τοῦ Ἀτλαντικοῦ μετὰ τῶν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν τυχαίως. Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἐκστρατεῖαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας μὲ 13 πλοῖα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ προσήγγισαν τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ Βραζιλία ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν πορτογαλικὴ κτῆσις, οἱ δὲ Πορτογάλοι ἀπέφικισαν αὐτὴν συστηματικώτερον.

Ἐπὶ τι διάστημα οἱ Πορτογάλοι ἐμονοπώλησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Λισσαβών, ὑποσκελίσασα τὴν Βενετίαν, ἔγινεν ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ Λισσαβών εἶχε περὶ τοὺς 100.000 κατοίκους, ἐφαίνετο ὑπερπληρωμένη ἀπὸ πλοῦτον καὶ ἡ μικρὰ Πορτογαλία παρουσιάσθη πρὸς στιγμήν ὡς μεγάλη δύναμις καὶ ἀνέδειξε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Ἄλλ' ἡ πτωχὴ εἰς ἀνθρώπους καὶ μέσα χώρα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὸ βᾶρος αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς, ὅπως τῶν Φοινίκων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ σειρὰν πρακτορειῶν, δισκορπισμένων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, ἐπὶ 20.000 χιλιομέτρων χωρὶς συνοχήν. Οἱ Πορτογάλοι ἐκυβέρνησαν κακῶς. Καταχρήσεις ὑπαλλήλων, αὐθαιρέσιαι καὶ ἀπανθρωπίαι ἀντιβασιλέων, διωγμοὶ θρησκευτικοί, ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἰθαγενεῖς. Ὄταν δὲ τὸ 1580 ἡ Πορτογαλία προσηρτήθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ ἀποικίαι τῆς ἔμειναν ἀδέσποτοι. Κληρονόμοι των ὅμως ἔγιναν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

✱

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἰσπανίας

Θέατρον τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν ἦτο ἡ Ἀμερική. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ἐξετείνετο εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικὴν, πλὴν τῆς Βραζιλίας, ἡ ὁποία ἦτο κτῆσις πορτογαλική. Αἱ ὀνομαστότεραι κατακτήσεις εἶναι τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού καὶ τῆς Χιλῆς.

Αἱ φυλαὶ τῶν μερῶν αὐτῶν εἶχον χρῶμα ποικίλον, ἀπὸ τοῦ κιτρίνου μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ, μαλλιά χονδρά, μαῦρα, λεία, ἀραιὰ γένεια, ἐξωγκωμένας παρειάς, ὀφθαλμοὺς βαθουλοὺς καὶ μικροὺς, ἀνάστημα μέτριον. Εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι ἐφαίνοντο ὄντα ὑπερφυσικά, διότι μὲ τὰ πυροβόλα ὄπλα τῶν παρουσιάζοντο ὡς χρησιμοποιοῦντες τὸν κεραυνὸν καὶ διότι ἐπολέμουν ἔφιπποι.

Τὸ 1519 ὁ Ἰσπανὸς Φερδινάνδος Κορτές (Fernando Cortés) ἐκυρίευσεν μὲ ὀλίγας ἑκατοντάδας ἀνδρῶν τὸ Μεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη λαὸς ὠργανωμένος εἰς κράτος μὲ τὴν ἱερατικὴν τάξιν τῶν Ἀζτέκ καὶ βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ ἄρκετὰ προχωρημένος πολιτισμὸς τῶν, μὲ ὑφαντικὴν, μὲ χρυσοχοικὴν, μὲ μεγάλας γεφύρας καὶ μὲ πυραμιδοειδεῖς ναοὺς, εὐρίσκετο εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Οἱ Ἀζτέκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν ἵππου καὶ πυροβόλων ὄπλων, ἐλάτρευον θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον ἀνθρωποθυσίας. Ἡ πρωτεύουσα τῶν Μεξικῶν μὲ τοὺς 200.000 κατοίκους τῆς ἦτο μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Οἱ Ἰσπανοὶ, μὲ τὰς ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας ἐναντίον τῶν ἰθαγενῶν, ἐγίναν κύριοι τῆς χώρας, ἀνεμείχθησαν ὅμως ταχέως μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Σήμερον κατοικοῦν εἰς τὸ Μεξικόν 19% λευκοί, 38% Ἰνδιάνοι, 43% μιγάδες.

Ὁ Φρατσίσκο Πιτζάρρο (Francisco Pizarro) μὲ 165 ἄνδρας κατέλαβεν τὸ Περού, τὸ θεοκρατικὸν κράτος τῶν Ἰνκας, «τῶν υἰῶν τοῦ ἡλίου». Ἡ εὐφορωτάτη γῆ ἦτο κτῆμα τοῦ κράτους. Ἡ ἐσοδεία ἐμοιράζετο εἰς τοὺς κατοίκους. Ὑφαντουργικὴ ταπήτων, οἰκοδομικὴ ναῶν, πυλῶν, πύργων, εὐρίσκετο εἰς ἀξιοσημείωτον πρόοδον. Σκληρότερος ἀπὸ τὸν Κορτές, ὀλιγώτερον ἵπποτικὸς καὶ περισσότερον ληστρικὸς, ὁ Πιτζάρρο

έπωφελήθη από την διένεξιν δύο αδελφών και ήχημαλώτισε τον βασιλέα, τον όποιον έφόνευσεν, άφοϋ έλαβεν όγκους χρυσού ως λϋτρα. Μέγα μέρος τών ιθαγενών έξηφανίσθη (1535).

Οί 'Ισπανοί άρχηγοί είχον κακόν τέλος. "Άλλος άπηγχονίσθη, άλλος κατεδικάσθη εις θάνατον και ό Πιτζάρο έδολοφονήθη.

'Από την Μαδρίτην τó Συμβούλιον τών 'Ινδιών, ίδρυθεν τó 1511, είχε την έποπτείαν τών άποικιών, έως ότου τó στέμμα έθεσε τέρμα εις τās αυθαιρεσίας τών τυχοδιωκτών, άναλαβόν αυτό την άμεσον διοίκησιν τών άποικιών.

~~Α~~ Ανακαλύψεις τών "Αγγλων, Γάλλων, 'Ολλανδών

'Ενϋ οι Πορτογάλοι και οι 'Ισπανοί έζήτησαν την όδόν εις τās 'Ινδίας προς Νότον, άλλοι έσκέφθησαν ότι ήτο δυνατόν να φθάσουν εις τόν σκοπόν αυτόν πλέοντες βορειοδυτικά. "Όταν δέ άπεκαλύφθη ότι ή εύρεθείσα γή ήτο ήπειρος, φυσικόν ήτο να σκεφθούν ότι θα υπήρχε διέξοδος εις τόν Ειρηνικόν και από τó βόρειον άκρον αυτής. "Αγγλοι και Γάλλοι με έπιμονήν έζήτησαν την διέξοδον αυτήν.

'Από τοϋ 1497 ό Γενουήσιος Τσοβάνι Καμπότο (Giovanni Cabotto), διατελών, εις την ύπηρεσίαν τοϋ Βασιλέως τής 'Αγγλίας 'Ερρίκου Η', με τούς τρεις υίους του προσήγγισε την παραλίαν βορειοανατολικώς, έως ότου τόν ήμπόδισαν οι κινητοί πάγοι. Τó έπόμενον έτος, πλεύσας προς αντίθετον διεύθυνσιν, συνεπλήρωσε την έξερεύνησιν τής ανατολικής παραλίας τής Βορείου 'Αμερικής, ή όποία βραδύτερον έγινε τόπος έγκαταστάσεως τών "Αγγλων.

Γάλλοι ναυτικοί υπό τόν τολμηρόν θαλασσοπόρον 'Ιάκωβον Καρτιέ (Jacques Cartier), ζητούντες επίσης την προς βορράν διάβασιν, κατέλαβον τόν Καναδάν, όπου άργότερα ίδρυσαν εις την έκβολήν τοϋ ποταμοϋ Saint-Lorenz την πόλιν Κεμπέκ (Quebec, 1608). Οί 'Ολλανδοί επίσης προς την διεύθυνσιν αυτήν κατηύθυναν τās προσπάθειάς των.

'Αποτελέσματα τών ανακαλύψεων

Αί γεωγραφικά ανακαλύψεις και ή έγκατάστασις πολυα-

ρίθμων Εὐρωπαϊών εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶ ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἑνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι. Τὰ φορτηγὰ τῆς ἐποχῆς ἔφθανον τοὺς 2.000 τόννους, δηλαδή 2 ἑκατομύρια χιλιόγραμμα, ἐνῶ τὸ σύνθητες φορτίον τῆς καμήλου εἶναι 150 χιλιόγραμμα.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερον θαλάσσιοι παρά ἡπειρωτικοί, περισσότερον ὠκεάνιοι παρά μεσογειακοί. Οἱ μεγάλοι ὠκεάνιοι δρόμοι εἶχον τρεῖς κατευθύνσεις: 1) μεταξύ δυτικῆς Εὐρώπης, Ἀκρωτηρίου, Ἰνδιῶν, νήσων Σόνδης, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας· 2) μεταξύ Λισσαβῶνος καὶ Βραζιλίας· 3) μεταξύ Σεβίλλης καὶ Μεξικοῦ.

Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάο, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, ἤλλαξαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὀπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφέ καὶ βάμβακα.

Οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς ἀποικίας νὰ φυτεύσουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Ἰνδαὶ ἔδιδον πιπέρι, κανέλλαν καὶ ὄπιον, αἱ νῆσοι τῆς Σόνδης σάνδαλον (ἐρυθρόξυλον διὰ βαφήν), καμφοράν, μοσχοκάρυον, ἢ Περσία τάπητας καὶ ἵππους, ἢ Κίνα μέταξαν, σινικὴν μελάνην, πορσελάνην, ὀρείχαλκον. Ἡ χρῆσις τῶν ἐξωτικῶν αὐτῶν προϊόντων ἐγενικεύθη καὶ ἡ τιμὴ των ἔπεσεν.

Ἐγινε ζωηροτάτη ἐκμετάλλεσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ — ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ἡ συνοπτικὴ εἰκὼν

ΕΤΑ μακρὰν προετοιμασίαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ΄ καὶ ΙΣ΄ αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθησιν, ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγινεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς πρότυπον τοὺς ναοὺς καὶ τ' ἀγάλματα, οἱ συγγραφεῖς ἐμιμήθησαν τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων.

Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων ἤλλαξαν αἱ περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ ἀσκητικὴ ἀντίληψις ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλοὶ χῶροι τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν ἀξιολόγους καλλιτέχνους, λογίους καὶ συγγραφεῖς. Τὴν κίνησιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν.

Ἡ ἔννοια τῆς Ἀναγεννήσεως

Τὴν Ἀναγέννησιν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς φαινόμενον αἰφνίδιον προκληθὲν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαιότητος. Προηγήθησαν εὐνοϊκαὶ συνθήκαι καὶ μακρὰ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ δεχθῆ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα.

Μετά την ἀναστάπωση τῶν γερμανικῶν μεταναστεύσεων εἰς τὴν Δύσιν ἔμειναν ἀρκετὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς ζύμη διὰ τὴν ἀναγέννησιν.

Ἡ Δύσις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θαυμάζῃ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔφερον ἀπὸ τὴν Ραβένναν κίονας διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν ναὸν του εἰς τὸ Ἄαχεν. Ὁ Ἔγκιναρντ διὰ νὰ γράψῃ τὸν βίον τοῦ Καρόλου Μεγάλου ἔλαβεν ὑπόδειγμα τὸν Ρωμαῖον ἱστορικὸν Σουητώνιον. Μία μοναχὴ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε θρησκευτικὰς κωμωδίας ἀπομιμουμένη τὸν Ρωμαῖον ποιητὴν Τερέντιον. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἔσφζεν ἰδιαιτέρως τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν Δύσιν, ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος τῶν σοφῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ἦσαν πλούσιαι, οἱ κάτοικοί των Ἴταλοί, Ἴσπανοί, Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοὶ ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ μεγάλην ζωτικότητα. Ἡ ζωὴ των κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν ἦτο σκότος καὶ ἀμάθεια, ὅπως ἤθελαν νὰ παραστήσουν παλαιότερον. Εἶχον ἔντονον σφρίγος καὶ ἀνεπτυξάν ἴδιον πολιτισμὸν, τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, τοῦ ὁποῖου ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ ἵπποτικὸς βίος, αἱ πολεμικαὶ ἀρεταί, ἀγοραὶ καὶ πανηγύρεις, δημῶδης ποίησις, οἱ γοτθικοὶ ναοί.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ ἐξῆς οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀναπτύσσονται. Δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον κινουῦνται καὶ ἀναπτύσσονται δραστηρίως.

Τὸν 14ον ἤδη αἰῶνα ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ κίνησις λαμβάνει τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα, εἰς τὰς ἰταλικὰς ἰδίως πόλεις, μορφήν ραγδαίας μεταβολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων αἰτέχνηαι, τὰ γράμματα, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἥθη μεταμορφώνονται. Οἱ σύγχρονοι εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνεστήθησαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα, αἱ τέχνηαι, τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν γόνιμον πνοὴν αὐτοῦ ἀνεκαινίσθη ὁ πολιτισμὸς. Διὰ τοῦτο τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν κίνησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν (Renaissance).

Εἰς τὴν πραγματικότητα εὐρισκόμεθα πρὸ μεγάλης ἀνθήσεως. Δι' αὐτὸ ἡ Ἀναγέννησις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς

ξαναγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς οὐδέποτε ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγέννησις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καί, εἰς εὐρύτεραν ἔννοιαν, ἀκμή, ἀνθησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὀμιλοῦμεν καὶ σήμερον περὶ ἀναγεννήσεως εἰς τούτον ἢ ἐκείνον τὸν κλάδον, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χώραν.

Αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄρχοντες

Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ θέατρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο καθολικῶν ἐξουσιῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας) καὶ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος παρέλυσεν ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ Πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀβινιόν. Ἡ Ἰταλία, ἀπαλλαγείσα τότε ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἰσχυρὰς ἐξουσίας, εὐρέθη διηρημένη εἰς δεκάδας κρατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα ἦσαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ μέσον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας πρὸς νότον, αἱ μεγάλαι δημοκρατικαὶ πόλεις Βενετία, Μιλᾶνον, Φλωρεντία πρὸς βορρᾶν.

Τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους προστριβὰς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων οἴκων διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰς συγκρούσεις. Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι ἀναθέτουν εἰς πολεμιστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀρχηγούς μισθοφόρων, εἰς τοὺς περιφήμους Condottieri, οἱ ὅποιοι γίνονται πολλάκις κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἰδρύνουν πραγματικὰς τυραννίδας, τὰς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν των μὲ πᾶν μέσον.

Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐνόπλους των. Ἔδωσαν τοιοῦτοτρόπως πρῶτοι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ μονίμου στρατοῦ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν «ἐπικινδύνως», εἶχον τὸ πνεῦμα διαρκῶς ἄγρυπτον. Ἐπροστάτευσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, κυρίως διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς τεχνικὰς των γνώσεις πρὸς κατασκευὴν ὀχυ-

ρωμάτων, μηχανῶν, τηλεβόλων, συγχρόνως ὁμως διότι ἀπέκτησαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ.

Τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκθέτει ὁ Φλωρεντίνος συγγραφεὺς Μακιαβέλλι εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του «Ὁ Ἡγεμὼν» (II Principe).

« Συζητεῖται, γράφει, ἂν εἶναι προτιμότερον (ὁ ἄρχων) νὰ εἶναι ἀγαπητὸς ἢ ἐπίφοβος. Εὐκαταῖα εἶναι καὶ τὰ δύο. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ εἶναι δύσκολον καὶ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἐκλογή, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὸ δεύτερον.... "Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι τολμοῦν νὰ προσβάλουν ὀλιγώτερον ὄσους φοβοῦνται παρά ὄσους ἀγαποῦν... Μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ ἄρχοντος πρέπει νὰ εἶναι νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν του... Τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ὑποχρεώνει πολλὰκις τὸν ἡγεμόνα νὰ παραβῇ τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν του καὶ νὰ πράξῃ ἐναντίον τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας... "Ὅπου πρόκειται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ κανεὶς ἂν εἶναι δίκαιον ἢ ἄδικον, ἥπιον ἢ ἀπάνθρωπον, ἀξιάπεινον, ἢ ἀξιοκατάκριτον».

5. Μακιαβέλλι
(Ἄγνωστου Καλλιτέχου - Φλωρεντία, μουσεῖον Uffizi)

αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος

ἡ ἐποχή
ἡ ἐποχή
ἡ ἐποχή
Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ, κοινὴ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐποχῆς, ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῆς μουσικῆς διπλωματίας.

Ἡ νέα ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς

Ὅπως ἡ πολιτεία ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς καθολικὰς δυνάμεις, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς κοινότητας, σωματεῖα, συντεχνίας κλπ. Ἡ Ἀναγέννησις ἐκήρυξε τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ δημιουργήσῃ τὴν ζωὴν του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος πλέον, ἐστράφη πρὸς τὸν κόσμον, ἀνεκά-

λυψε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τὴν θέσιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὸν πόθον λυτρώσεως, ἔλαβον ἢ χαρά, ἢ ἀγάπη τῶν ἐπιγείων ἀγάθων, ὁ πόθος ἰσχύος καὶ κοσμικῆς ἀπολαύσεως. Ἀνεγεννήθη δηλαδή τὸ εὐθυμον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νὰ συγκινῆται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονὰς, ἐνθουσιάζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι δίδει χρῶμα καὶ λάμπιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλέχθη ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐγεννήθη καθ' ἡμέραν ὁ ποιητῆς Πετράρχης ἀνέβη εἰς ἕν ὄρος διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἄλλ' ὅστις θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγώνων ζωὴν ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητας. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἰκανότητας ἐν πλήρει ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ. Ἡ πολυμερὴς μόρφωσις, ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος, ὁ homo universalis, ἐγινε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν πρὸς γνῶσιν, μάθησιν, μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἰκανοτήτων συνίσταται ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀναγέννησις.

Στροφή πρὸς τὴν Ἀρχαιότητα

Ἡ νοσταλγία πρὸς γνῶσιν ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς ἀρχαίους. Παρατήρησαν ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροὶ πολύτιμοι. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πετράρχης, τὸ 1354, ἔγραφεν εἰς ἕνα φίλον, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε κάμει δῶρον τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ πρωτότυπον: «Ὁ Ὅμηρός σου εἶναι βωβὸς δι' ἐμέ ἢ ἐγὼ εἶμαι κωφὸς δι' αὐτόν. Ἐν τούτοις χαίρω καὶ μόνον νὰ τὸν βλέπω ἐμπρὸς μου καὶ πολλάκις ἀναλογίζομαι τὸ βιβλίον καὶ λέγω μὲ στεναγμόν: ὦ, σὺ, Μεγάλε, πόσον ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀκούσω!». Ἄλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν ἑλλη-

νικήν. Συγχρόνως έκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. Ἦρχισαν ἐπίσης νὰ κατανοοῦν καλύτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐγένεον ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν πραγματοποιημένον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιότητων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἐθεωρήθη ἢ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐνασχόλησις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ α ἰ σ π ο υ δ α ἰ (studia humaniora ἢ humanitatis) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ὸ ς (humanismus).

II. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὰ κέντρα

Πρὸ τῶν νέων ἰδανικῶν ὑποχωρεῖ ἡ παλαιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Δημιουργεῖται νέα διάκρισις, τῶν μ ο ρ φ ω μ έ ν ω ν καὶ τῶν ἀ μ ο ρ φ ῶ τ ω ν. Πνεῦμα καὶ μόρφωσις θεωροῦνται πρῶτην φοράν ἀπαραίτητα διὰ τὴν γυναικα.

Ἡ νέα ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ κοινωνικοὺς τρόπους καὶ πλῆθος λεπτῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος ἔχει γνώσεις, καλαισθησίαν, καλὴν συμπεριφορὰν. Ὁ ἐκλεκτὸς ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐξ ἴσου δεξιὸς εἰς τὴν ἵππασίαν, ξιφομαχίαν, κυνήγιον καὶ χορόν, ὅσον καὶ ἐμπειρὸς εἰς τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις. Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑποστηρίζουν τὴν κίνησιν.

Ἔστια πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι ἡ Φλωρεντία, ὅπου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐρίων

συγκεντρώνουν μεγάλα κεφάλαια και δημιουργούν μεγάλας Τραπεζές. Οί Μ έ δ ι κ ο ι (Medici), ιδιοκτήται μεγάλου τραπεζικου και εμπορικού οίκου, αποκτούν εις την πόλιν ηγεμονικήν δύναμιν. Οί Μ έ δ ι κ ο ι Κ ό σ ι μ ο ς και ιδίως ο Λ ο ρ έ ν τ ζ ο ς, ο έπικληθείς μεγαλοπρεπής, είναι ο όνομαστός Μαικήνας τής έπο- > χής. Εις τὸ μέγαρόν του, ὅπως ἄλλοτε εις την οίκίαν του Περικλέους, συναντώνται αἱ ἐξοχώτεροι κεφαλαί τής Ἰταλίας και περί την φιλόξενον τράπεζαν συζητοῦν περί Ἰησοῦ και Πλάτωνος και ὀνειρεῦνται νέαν θρησκείαν, ἡ ὁποία θὰ ένωση χριστιανικήν ἠθικότητα και ἑλληνικήν καλαισθησίαν.

6. Ὁ πάπας Λέων Ι' (Τοῦ Ραφαήλ — Φλωρεντία, Μέγαρον Πίττι)

Ἡ στροφή εις τὰ ἐγκόσμια και εις την ἀρχαιότητα ἐπροχώρησε τόσο, ὥστε νὰ σκανδαλίζη τοὺς ἀπλουστέρους. Περί τὸ 1500 ἠκούσθη ἡ βιαία διαμαρτυρία τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Σ α β ο ν α ρ ό λ α (Savonarola), ο ὁποῖος εις τὰ φλογερὰ κηρύγματά του ὠνόμαζε την Φλωρεντίαν ἀμαρτωλήν, τοὺς ἰσχυροὺς Μεδίκους και τοὺς φίλους των « εἰδωλολάτρας ». Ἐπὶ κεφαλῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, προσεπάθησε νὰ ἀλλάξη τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς εις την πόλιν. Ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, συγγράμματα τῶν « εἰδω-

λολατρῶν » ἐκάησαν. Ὁ Σαβοναρόλα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς αἰρετικὸς και ἐτελείωσε την ζωήν του ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Τὸν 16ον αἰῶνα την ἡγεσίαν ἔλαβεν ἡ Ρώμη. Εἰς την πόλιν, ἡ ὁποία διέσωζε περισσοτέρας ἀναμνήσεις ἀπὸ την ἀρχαιότητα, εἶχον συναθροισθῆ μεγάλα πλούτη. Ἐπὶ τῶν παπῶν Ἰουλίου Β' και Λέοντος Ι' ἡ Ἀναγέννησις ἐφθασεν εις την μεγα-

λυτέραν ἄνθησιν. Ὁ πάπας Λέων Ι΄ ἦτο υἱὸς τοῦ Λορέντζου τῶν
Μεδίκων.

Ἡ Ἀναγέννησις λοιπὸν παρουσιάζει δύο περιόδους, τῆς Φλω-
ρεντίας, τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ τῆς Ρώμης, τὸν 16ον αἰῶνα.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι εἰς τὴν Δύσιν

Ἡ Ἰταλία, πολὺ πλησίον εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲν διέκοψε πο-
τέ τὰς σχέσεις της μὲ αὐτήν. Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διατηροῦν-
ται ἀκόμη σήμερον ἑλληνόφωνοι καὶ εἰς μοναστήρια τῆς Καλαβρίας
δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιεργῆται ἡ ἑλληνική.

Ὅταν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ὀθωμανῶν ἐδημιούργησε θλιβεράν
κατάστασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, πολλοὶ λόγιοι ἐζήτησαν νὰ κα-
ταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς πρῶτος γνήσιος Ἕλλην διδάξας
τὴν ἑλληνικὴν (εἰς τὴν Βενετίαν, Φλωρεντίαν, Παβίαν, Ρώμην)
ἐμφανίζεται, περὶ τὸ 1415, ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς.
Ἀργότερα ἦλθεν ὁ ἀνεψιὸς του Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ
ὁποῖος εἶχε μαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Φίλελφον (Filelfo,
Philelphus, 1388 - 1481). ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς ἑλληνοστῆς καὶ
συνεζεύχθη τὴν λογίαν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου του Θεοφανώ.

Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Κων-
σταντῖνος Λάσκαρης. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔστειλεν
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ, διαδόχου
τοῦ Μωάμεθ, ὁ Λορέντζος Μέδικος διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἑλληνικὰ
χειρόγραφα.

Αἱ δύο σύνοδοι πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (Φερράρας -
Φλωρεντίας, 1439) ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἰταλί-
αν πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐξοχώτε-
ρος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ὁ Γεώργιος Γεμι-
στός ἢ Πλήθων (1355 - 1450), ὁ πλατωνικὸς ἢ, ὀρθότερον,
νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ θερμὸν ἔρωτα πρὸς
τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαίτερος πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ἦτο ἐπιβλητικὴ
φυσιογνωμία καὶ πολυμαθής, μὲ θρησκευτικὰς τάσεις. Ὁ Πλή-
θων παρέμεινε, εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφεί-
λεται ἡ ἀγάπη τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἰταλίας.

Φίλος καὶ ὁμοιδεάτης του ἦτο ὁ Βασίλειος Βησσα-

ρίων, γεννηθείς εις τὴν Τραπεζοῦντα (1395 - 1475). Ἦκολούθησε τὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (1439). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειάς ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου προήχθη εἰς καρδινάλιον καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ γίνῃ Πάπας. Διαλλακτικὸς φύσει καὶ ἀγαθός, ἐστενοχωρεῖτο διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῶν προσφύγων λογίων εἰς τὰς συζητήσεις των, ἢ ὅποια ἐκινδύνευε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ξένων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι δηλαδή, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦσαν διηρημένοι εἰς Ἀριστοτελικούς καὶ Πλατωνικούς καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐκεῖ τὰς φιλονεικίας των. Ἦθελον μάλιστα νὰ περιπλέξουν καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἐπειδὴ ἔτρεφεν, ὅπως ὁ Πλήθων, μεγαλυτέραν συμπάθειαν πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ἤθελε μὲ πάντα τρόπον νὰ κατευνάσῃ, τὰ πνεύματα : « Ἐμὲ δέ, γράφει, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη καὶ ὡς σφοδρῶτάτω σεβόμενον ἑκατέρω ».

Χάρτης. Τυπογραφία

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκούλουν ἡ γενεΐσεις τῆς χρήσεως τοῦ χάρτου καὶ ἡ τελειοποιήσις ὀρισμένων τεχνικῶν μέσων, ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χάρτης ἦτο γνωστός εἰς τὴν Ἀνατολήν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων. Οἱ Ἀραβες ἔμαθαν αὐτὸν ἀπὸ Σίνας αἰχμαλώτους τὸ 751 καὶ πρώτην φοράν τὸν 11ον αἰῶνα ἔγινε γνωστός εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ χρῆσις του ὅμως ἐγενικεύθη πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ ξυλογραφίαν. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδή ἐγνώριζον νὰ σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου εἰκόνας μετὰ ρητῶν, ἀρχικὰ χειρογράφων, κοσμήματα καὶ ὀλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀποτυπώνουν αὐτὰ ἐπὶ πανίου καὶ βραδύτερον ἐπὶ χάρτου. Ἐσκαλίζουν ἀκόμη ὀλοκλήρους σελίδας καὶ τὰς ἐπολλαπλασίαζον διὰ τῆς ἀποτυπώσεως. Ἡ τυπογραφία ὅμως ἐγεννήθη ὅταν κατεσκεύασαν κινητὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν των ἐσχημάτιζαν τὰς λέξεις. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔπραξεν ἓνας Ὁλλανδός. Ὁ Ἰωάννης Γούτεμπεργ (Gutenberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν Μαγεντίαν (Mainz, ἐπὶ

του Ρήνου) κατεσκεύασε πρώτος μέταλλα στοιχεία. Συνεταιρισθείς μετά του χρυσοχού Φούστ (Fust), έπειδή ό ίδιος δέν είχε κεφάλαια, έτελειοποίησε την τέχνην αυτήν και εξέδωκε τό πρώτον έντυπον βιβλίον, την 'Αγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Είς αυτόν άναγνωρίζομεν διά τουτό τον έφευρέτην τής τυπογραφίας. Η σπουδαιοτάτη έφεύρεσις διεδόθη ταχέως είς όλην την Εύρώπην, ιδίως είς την Γαλλίαν και 'Ιταλίαν, όπου ό Άλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) έτύπωσε άρχαίους συγγραφείς (editiones principes, Βενετία περί τό 1470).

Διά τής τυπογραφίας τό βιβλίον έπαυσε νά είναι κτήμα τών πλουσίων και έγινε προσιτόν είς τούς πολλούς.

III. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΑΙ

Τά κλασσικά γράμματα

Οί λόγιοι εξέθαψαν από τας βιβλιοθήκας τών μοναστηρίων τά κείμενα τών μεγάλων συγγραφέων τής άρχαιότητας (Πλάτωνος, Πινδάρου, Λουκιανού, Λουκρητίου, Κικέρωνος κτλ.), τά εξέδωσαν και τά έσχολίασαν και έθαύμασαν τό ύψος και τας ιδέας των. Ό Πλάτων και ό Κικέρων άπεθεώθησαν. Ό Μαρσίλιος Φικίνος (Marsilio Ficino, 1433—1499) παρέστηκε τον Πλάτωνα ως άρχαίον Θεόν, ό όποίος προανήγγειλε την έλευσιν του Χριστού. Αυτός και οί φίλοι του ίδρυσαν είς την Φλωρεντίαν την Πλατωνικήν Άκαδημίαν, τής όποιάς τά μέλη έπεδίδοντο είς σοφάς συνομιλίας είς την πόλιν και υπό την σκιάν τών όδών τής Τοσκάνης, τών φυτευμένων μέ έλαίας και κυπαρίσσους.

Αί δύο κλασσικά γλώσσαι θεωρήθησαν αί μόνοι αξιαί νά γραφούν. Ό Κικέρων έγινε πρότυπον κλασσικού ύφους. Η μεσαιωνική λατινική τής έκκλησίας περιεφρονήθη.

Είς την έκκαθαρισθεισαν αυτήν λατινικήν έγραψαν οί λόγιοι τής έποχής ιστορίας και άφθονα ποιήματα. Είς τά άνθρωπιστικά σχολεία έγραφον και έπαιζον δράματα είς την λατινικήν έλληνικά και λατινικά λέξεις εισήλθον είς τας εύρωπαϊκάς

γλώσσας και οι λόγιοι έφιλοτιμήθησαν να έξελληνίσουν ή να έκλατινίσουν τα όνόματά των. Ο Hauslicht έγινε Οικόλαμπάς, ο Schwarzerd Μελάγγθων, ο Schmidt Faber και ο Weber Textor.

Άλλά πέρα απ' αυτές τās έξωτερικότητας έγινε αληθινή διανοητική επανάσταση εις τó μεσαιωνικόν πνεύμα και άνατολή του νεωτέρου πνεύματος, έπιστροφή εις τήν έλευθέραν έρευναν.

Η Άναγέννησις έξωγόνησε τήν έπιστήμην. Πολλοί άνθρωπισται άπέριψαν τήν έπιβολήν τής παπικής εκκλησίας και ήνοιξαν τόν δρόμον προς τήν θρησκευτικήν μεταρρύθμισιν είτε τήν έλευθέραν διάνοσιν.

§ Ο Έρασμος (1467 — 1536)

Πολλαι χωραι της Ευρώπης ειχον λατινιστάς και έλληνιστάς. Όλους όμως υπερέβη εις τήν φήμην ο Όλλανδός λόγιος από τó Ρότερδαμ, ο γνωστός με τó έξελληνισμένον όνομά

7. Ο Έρασμος
(Χόλμπαιν, Μουσείον Λούβρου)

του Έρασμος (Desiderius). Προωρισμένος διά τó ιερατικόν στάδιον, έστράφη εις τά κλασσικά συγγράμματα και με τήν έξαιρετικήν του εύφυσίαν έγινε έντριβέστατος γνώστης τών άρχαίων. Έγραφε τήν λατινικήν εις ύφος κικερώνειον, έγραφε τήν έλληνικήν και ήθελε να τήν προφέρη όπως οι σύγχρονοι του Ίσοκράτους. Αυτός εισήγαγε τήν γνωστήν με τó όνομά του προφοράν τής άρχαίας έλληνικής.

Έκαμεν έξαιρέτους εκδόσεις τών καλύτερων Έλλήνων και Λατίνων συγγραφέων, καθώς και τής Καινης Διαθήκης και τών Πατέ-

του. Οί λίβελλοι καί αἱ σάτιραί του μέ τὸ ἔξαιρετικόν διὰ τὴν ἐποχὴν πνεῦμα καί καυστικότητα ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι (ὁ Ἑπαινὸς τῆς μωρίας) (Laus stultitiae), διὰ τοῦ ὁποίου σατιρίζει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης μωρίας καί τὴν σχολαστικότητα καί ἀμάθειαν τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. Ὁ Ἔρασμος ἔμεινεν ἐν τούτοις πιστὸς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καί ἔγραψε μόνον εἰς τὴν λατινικὴν.

Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολογίζεται εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἔθνικὰς λογοτεχνίας. Οὔτε ἀναγνωρίζομεν σήμερον λογοτεχνικὰς ἀρετὰς εἰς τὸ ἔργον του.

IV. ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τὰ ἰταλικά γράμματα

Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι, παρατηρήσαντες ὅτι εἰς ξένην καί νεκρὰν γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανά, ἐστράφησαν πρὸς τὴν γλῶσσαν των καί ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἡ ἰταλική, ἡ γαλλικὴ, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ ἀγγλικὴ κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένας γλῶσσας καί ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιουτοτρόπως ἐγεννήθησαν αἱ ἔθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἔθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὁ ἐπιβλητικώτερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Δάντης (1265 – 1321), ἔγραφε τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καί ἐγένινεν ὑπόδειγμα τῆς γραπτῆς ἰταλικῆς, ἡ ὁποία ἀπέβη τὸ μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς κατατεμαχισμένης πατρίδος του. Ὁ Πέτρος Ἀρχὴς (1304 – 1374) εἰς τοὺς ἰταλικούς στίχους ὀφείλει τὴν φήμην ὡς λυρικός ποιητής, ἐνῶ τὰ λατινικά του ποιήματα ἐλησμονήθησαν.

Εἰς τὸν 14ον αἰῶνα ἀνήκει ἐπίσης ὁ Βοκκάκιος (1313 – 1367), λατινιστὴς καί ἑλληνιστὴς, πολυμαθὴς καί εὐφρέστατος, ἐργάζεται διὰ τὴν διάδοσιν ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων εἰς εὐρύτερους κύκλους, γράφει λατινικά συγγράμματα καί ποιήματα,

200 Διαφορές
έγινεν ὁμως ἀθάνατος μετὰ τὰ εὐφύεστατα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν διηγήματά του, τὴν Δεκαήμερον. *7 ἡμέρες καὶ 7 νύκτες καὶ 7 ἡμέρες καὶ 7 νύκτες*

Μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν οἱ λόγιοι ἐπανήλθον εἰς τὰς κλασσικὰς γλώσσας καὶ ἐμεσολάβησε παροδικὴ ἀναβίωσις τῆς λατινικῆς. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος ἀπέτυχε καὶ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ ἰταλική, ἡ διάλεκτος τῆς Φλωρεντίας, ἡ τοσκανικὴ, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς γραφομένη καὶ ὡς πνευματικὸς σύνδεσμος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξεν ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ ποιητάς.

Ο Νικόλαος Μακιαβέλλι (Nicolas Machiavelli, 1469 – 1527), διοικητικὸς καὶ διπλωματικὸς ὑπάλληλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος τοῦ Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς φλωρεντινῆς πολιτείας καὶ εἰς τὸ περιβόητον βιβλίον του Ὁ Ἡγεμὼν (Il Principe, 1513), ἐξέθεσε τὴν ἄποψίν του περὶ τῆς διοικήσεως τῶν πολιτειῶν. Πατριώτης θερμὸς, ἐπόνει διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐπικράτησιν ἑνὸς οἰουδήποτε ἡγεμόνος καὶ μὲ ὁποιοδήποτε μέσον. Διὰ τοῦτο θέτει ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ τὴν ἠθικὴν καὶ φιланθρωπίαν, τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα (ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω σελὶς 29 ἀπόσπασμα). Τὴν ἀποκρουστικὴν αὐτὴν ἄποψιν ὠνόμασαν μακιαβελισμόν. Ὁ Μακιαβέλλι γράφει εἰς ὕφος λιτόν, σταθερόν, ἐκφραστικόν καὶ ζωηρόν.

Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ Ἰταλοὶ ποιηταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ Ἀριόστο (Ariosto, 1474 – 1533), μὲ ρωμαντικὴν φαντασίαν, μὲ τὸ χάρισμα ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, μὲ οἶστρον ἀπαράμιλλον καὶ σπάνιον αἶσθημα τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ μέτρου, διηγῆθη εἰς τὸ εὐθυμογραφικὸν ἔπος Ρολάνδος μαινόμενος (Orlando Furioso) τὴν περιπέτειαν τοῦ γάλλου μεσαιωνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν μιᾶς εἰδωλολάτρινος, χάνει τὸ λογικόν του καὶ διέρχεται μανιώδης, ἀναστατώνων τὰ πάντα, τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν. Θεραπεύεται δὲ μόλις ἐπανεὐρίσκει τὸν ἐγκέφαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρόν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὴν σελήνην, μεταξύ πλήθους ἄλλων ἐξαφανισθέντων

πραγμάτων, δακρύων έραστών, αυταπάτης, ευγνωμοσύνης και αναριθμητών έγκεφάλων.

Ο Τορκωάτος Τάσος (Torquato Tasso, 1544—1595) έγινε ένδοξος από τοῦ εικοστού ἤδη ἔτους. Εἰς τὸ θελκτικώτατον ἔπος Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ ἐξύμνησε τοὺς ἱππώτας τῆς πρώτης Σταυροφορίας καὶ περισσότερο ἀκόμη τὰς φανταστικὰς περιπετείας τῆς μαγίσσης Ἀρμίδας. Ἡ ὑποβλητικὴ μαγεία τοῦ ὕφους, ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου, ἡ ζωηρότης τῆς περιγραφῆς τῶν μαχῶν καὶ αἱ συναισθηματικαὶ περιπέτειαί θέτουν τὸ ἔργον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας.

 Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπιστικῆς κινήσεως ἐγένετο μόλις τὸν 16ον αἰῶνα πραγματικῶς αἰσθητὴ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα, διότι αὐτὰ εἶχαν μακρὰν παράδοσιν ἀπὸ τὸν μεσαίωνα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀλλαγῆς μεθόδων διδασκαλίας ὁ Φραγκίσκος Α' ἱδρυσεν τὸ Collège de France (1530), τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἔμβλημα νὰ διδάσκωνται τὰ πάντα (omnia docere).

Ἡ τυπογραφία ἐβοήθησε τὴν ἔκδοσιν διαρκῶς νέων κειμένων. Λεξικά, γραμματικαὶ καὶ μεταφράσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τῆς κινήσεως προΐστατο ὁ ἔξοχος λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς Γουλιέλμος Μπυντέ (Guillaume Budé, 1468—1540), ὁ Ἔρασμος τῆς Γαλλίας, γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμψυχωτὴς τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Κατὰ προτροπὴν τοῦ ὁ Ἄμυό (Amyot) ἤρχισε τὴν ὀνομαστὴν μετάφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Παρὰ τὴν μεγάλην του οἰκειότητα μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα, γνήσιος γάλλος συγγραφεὺς, ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ὄλων τῶν χρόνων, ἔμεινεν ὁ Φραγκίσκος Ραμπελαί (Francois Rabelais, 1494—1553), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημά του Gargantua et Pantagruel περιγράφει ὑπὸ μορφὴν χονδρῆς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων.

Ἡ νεοκλασσικὴ παιδεία ἐθριάμβευσε κατὰ τὸ μέσον τοῦ

Βακίνας } Δραματισμός
Λυοννέζ } Τέχνης

αἰῶνος, ἀφοῦ εὐρέθη ὁ ἐπιτυχῆς συμβιβασμὸς τῶν δύο τάσεων. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ λοιποῦ δὲν εἶναι σκοπὸς, ἀλλὰ μέσον διὰ νὰ πλουτίσῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὄλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμψιν τῆς. Ἀντὶ νὰ πνίγῃ τὴν γαλλικὴν ἰδιοφυίαν, παιδεύει καὶ ἀναπτύσσει αὐτὴν. Τὸ δόγμα τῆς νέας αἰσθητικῆς ἐσάλπισε τὸ 1549 ὁ νεαρὸς Ἰωακείμ ντὺ Μπελαϊ (Joachim du Bellay) εἰς τὸ περίφημον μανιφέστο "Ἀμυνα καὶ στολισμὸς τῆς γαλλικῆς γλώσσης" *Défense et illustration de la langue française*

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη ἡ ὁμάς τῶν ἑπτὰ ποιητῶν περὶ τὸν Πιέρ Ρονσάρ (Pierre Ronsard, 1524 — 1585), ἡ λεγομένη Πλειάς (Pleiade), τῶν ὁποίων ἡ γαλλικὴ μούσα ἐλλήνιζε καὶ ἑλατίνιζε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐσημείωσε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ γαλλικὴ πεζογραφία, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' αὐτοὺς Μιχαήλ Μονταίν (Michel Montaigne, 1533 — 1592) εἰς τὰ Δοκίμιά του (Essais) ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ διαφόρων συγχρόνων προβλημάτων, ἀποδοκιμάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιεικειᾶς τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας. Ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν σκεπτικισμὸν τοῦ κρύπτεται ἀκριβῆς γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὴ φιλανθρωπία.

Ἡ Ἀναγέννησις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἔδωσαν τροφήν τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα τῶν ἀνακαλύψεων. Μετὰ πολλὰς ἀποπειράς, ἡ γλῶσσα κατέστη ὄριμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ἐγίνεν ὄργανον πρὸς σπουδαίαν παραγωγὴν. Τὸ θέατρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόπε ντὲ Βέγκα (Lope de Vega, 1562 — 1635), παρουσίασε πραγματικὸν θαῦμα. Ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἐσχέδιασε τοὺς τύπους τῆς, μὲ τὴν αὐτὴν

ϊκανότητα ἐχρησιμοποίησε ποικιλωτάτους ρυθμούς τοῦ στίχου καὶ συνέγραψε 1800 δράματα.

Ἄλλ' εἰς τὸν πεζὸν ὁ Μιχαὴλ Θερβάντες (Miguel de Cervantes, 1547—1616), ἔγραψε, μεταξύ τοῦ 1604 καὶ 1614, τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς ἰσπανικῆς καὶ γενικώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον Δὸν Κιχώτην (Don Quichotte), διὰ τοῦ ὁποίου παρόδησε τὰ περὶ ἵπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του. Ὁ φαντασιόπληκτος ἥρωας του, παρὰ τὴν ἡμιπαραφροσύνην, τὰς ἀτυχεῖς περιπετείας καὶ τὰς κωμικὰς τύχας του, μένει ἐξαιρετικὸν πρόσωπον, τύπος αὐτοθυσίας καὶ εὐγενοῦς φρονήματος.

Ἡ Ἀγγλία ἐδυσκολεύθη νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τεχνοτροπίαν. Οἱ ἀγγλοσάξονες συγγραφεῖς, ἐμιμήθησαν τὸν 16ον αἰῶνα περισσότερον τοὺς κλασικίζοντας συγγραφεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας παρὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο σημαντικὴ ἡ ἀπόδοσις τῶν εἰς τὰ κλασσικὰ γράμματα κυρίως. Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου, ἐπὶ τῆς βασιλείσης Ἐλισάβετ, ὁ Γουλιέλμος Σαίξπηρ (William Shakespeare, 1564—1616), παρορμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν, ἀκολουθῶν ὅμως τὴν ἐμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη.

Ἡ Γερμανία ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν δυτικωτέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολῆς, τῆς ἰδρύσεως δηλαδὴ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ

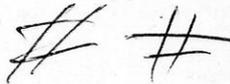

8. Γουλιέλμος Σαίξπηρ

αυτοκράτωρ Κάρολος Δ' ίδρυσε τὸ 1348 τὸ πρῶτον Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Πράγαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ ὅποιοι ἔφεραν μαζί τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐπέβαλον αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπαλληλίαν.

Ὁ γερμανικὸς οὐμανισμὸς ἔδραν εἶχε κυρίως τὰ πανεπιστήμια καὶ ἔμεινε σχεδὸν πάντοτε χριστιανικὸς, καί, ὅταν ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μιμήσεως, ἔγινεν ἔθνικιστικὸς. Οἱ Γερμανοὶ λόγιοι δηλαδὴ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν δυτικῶν λαῶν, κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτήρα αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις εἰετήρησεν ἡ γερμανικὴ διανόησις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν της. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι, ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωσαν ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

f Ἡ Ἐπιστήμη

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν ἀνεστάτωσε τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, καὶ ἀφύπνισε τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ μακροῦς ἐνδοιασμοῦς ἔκαμνε τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ στηρίξη τὰς γνώσεις ἐπὶ παρατηρήσεως καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ.

Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἐπιστήμης, τὰ μαθηματικά. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἄλγεβρα, ἡ γεωμετρία ἐκαλλιεργήθησαν με ἀγάπην.

Τὸ πείραμα προβάλλει ἀκόμη δειλὰ εἰς τὴν φυσικὴν. Ὁ Λεονάρδος δ' Ἄ Βίντσι ἐπιδίδεται εἰς ἐρεύνας ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, ἐπὶ τῶν μέσων τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, πλοίων, φρουρίων, ἀκόμη καὶ τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ἀσχολεῖται εἰς ἀνατομικὴν ἔρευναν ἐπὶ πτωμάτων. Ὁ μὲ τὸ ἐκκλαστικὸν ὄνομά του γνωστὸς ἑλβετὸς ἰατρὸς καὶ ἀλχημιστὴς Θεόφραστος Παράκελσος (1493—1541) ἐξωρίσθη, διότι ἔκαμε μαθήματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξήγειρε

τὸ μῖσος τῶν ὁμοτέχνων του, διότι ἐκηρύχθη κατὰ τῶν μεθόδων τῆς παλαιότερας ἰατρικῆς. Καταδιωκόμενος ἐφονεύθη κατόπιον εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὅμως ἐβελτίωσε πρῶτος τὴν χημείαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ μετερρῦθμισε τὴν ἰατρικὴν, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Λούθηρος τῶν ἰατρῶν.

Ἡ σημαντικωτέρα ὅμως ἐπιστημονικὴ κατάκτησις τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου περὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος.

— Ὁ Νικόλαος Κοπερνίκος (Copernicus, 1473 – 1543) ἐγεννήθη εἰς τὸ Θόρν τῆς Πολωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως μαθητὴς τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης. Ἔσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἤκουσεν ὅμως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ ἔγινε διδάκτωρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρωθιερεὺς εἰς μίαν πόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσίας. Ἀπὸ παρορμήσεως, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς διδασκάλους του, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν, ὅτι κέντρον τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὄχι ἡ γῆ καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν στρέφονται ἡ γῆ καὶ οἱ πλανῆται.

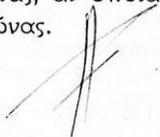
Τὸ κύριον ἔργον του *De evolutionibus orbium coelestium* εἶδε τὸ φῶς μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ἐκδοθὲν εἰς τὴν Χαϊδελβέργην. Εἰς αὐτὸ ὁ Κοπερνίκος ἀπεδείκνυε τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν αὐτῆς, τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ ἡλίου, τὴν στροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον κτλ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶχαν φθάσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤδη τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ γεροντικὸν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νόμους. Περὶ τὸ 280 π. Χ. διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἡλιοκεντρικὴν ἀποψιν ὁ ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Ἡ διδασκαλία του ἔγινε γνωστὴ εἰς κύκλον ἐκλεκτῶν ἀπὸ ἀνακοινώσεως τοῦ ἰδίου ἢ περιλήψεις τῶν ἀπόψεών του ἀπὸ μαθητὰς καὶ φίλους.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1543) ἐξεδόθη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βέλγου ἱατροῦ Ἀντρέ Βεζάλ (André Vésal), ὁ ὁποῖος προήγαγε σημαντικῶς τὴν ἀνατομίαν καὶ ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Ἕλληνος ἱατροῦ τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος Κλαυδίου Γαληνοῦ, ὁ

ὅποῖος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται αὐθεντία εἰς τὰ ἱατρικὰ ζητήματα, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὰ κοσμογραφικά.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ζάλην τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων μικρὰν προσοχὴν ἔδωσαν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς, αἱ ὅποῖαι ἔφεραν λαμπροὺς καρποὺς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

Ἀνακαλύψεις ὅχι ἴσως τὴν ἀνακάλυψιν ἀλλὰ καὶ
τὸ ζαννιωμα πρὸς τὴν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

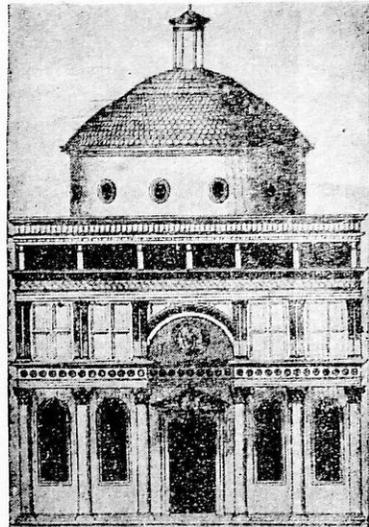
Α ἰ Τ ἔ χ ν α ἰ

ΓΝΗΣΙΩΤΕΡΑ καὶ ἀξιολογωτέρα ἐκδήλωσις τῆς Ἐναγεννήσεως εἶναι αἱ καλαὶ τέχναι. Λέγοντες ἀναγέννησιν ἀναπολοῦμεν ἰδίως καλλιτεχνίαν, πολυτελῆ μέγαρα, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ κίονας, γοητευτικούς πίνακας ζωγραφικῆς καὶ ἀγάλματα.

Συγχρόνως μὲ τὴν διανοητικὴν ζωὴν ἀνακαινίζεται ἡ καλλιτεχνική.

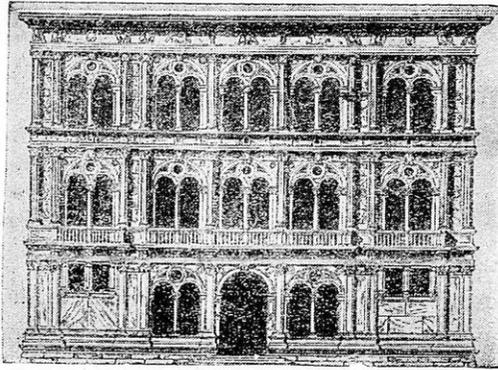
Ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοθτικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν Ἐναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἐναγεννήσεως. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα

9. Μπρουνελλέσκι Ἰταλικὴ τὸ
(Φλωρεντία, παρεκκλήσιον Pazzi) ἑστῆς ὡς
- Ἄνεξαρτήτως

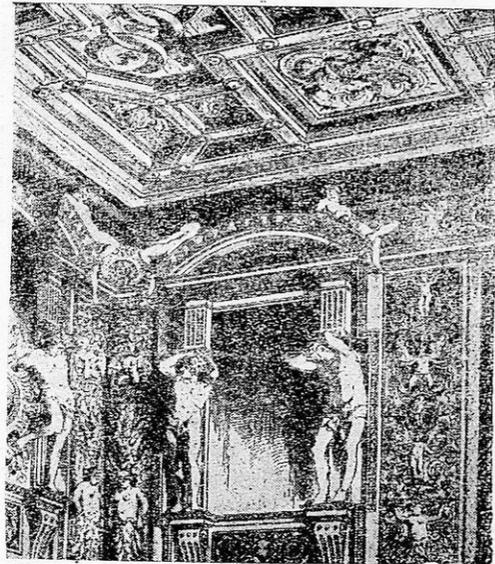
πρὸς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν
ὡς Παρισίων

τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ τέχνη τῶν μέσων χρόνων, ἐπειδὴ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνας καὶ τὰς περὶ ρυθμοῦ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων περιεφρονήθη ὡς τέχνη βαρβάρων, τῶν Γότθων, ἐξ οὗ ἡ ὀνομασία γοθικὴ τέχνη.

10. Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι (Βενετία)

οἱ Ἴταλοὶ καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης ὀνομάζουν Quattrocento,, δηλαδὴ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει μὲ τὸ 14, εἶναι περίοδος μεταβατικὴ. Ἡ ἀρχαία καὶ ἡ μεσαιωνικὴ παράδοσις συμπάρχουν ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ἰδιαιτέρως διέπρεψε τότε ἡ Φλωρεντία κυβερνωμένη ὑπὸ τῶν Μεδίκων. Πρῶτη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπανέρχεται εἰς μεθόδους οἰκοδομήσεως καὶ εἰς διακόσμησης, αἱ ὁποῖαι μιμοῦνται τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Οἱ ζωγράφοι κατορθώνουν νὰ δώσουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ζωὴν καὶ εὐκαμψίαν ἀγνώστους ἕως

11. Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάνια (Ρώμη)

τότε. Ο Ντονατέλλο (Donatello, 1386–1466) πρώτος, εις τούς νέους χρόνους, ἐτόλμησε νὰ παρουσιάσῃ γυμνά σώματα καὶ νὰ στήσῃ εἰς πλατεῖαν ἐπιπικον ἄγαλμα. Τὰ ἔργα του, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Δαυὶδ, συνενώνουν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα μετὸν μεσαιωνικὸν ρεαλισμὸν. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὁ ἰσχυρὸς δημιουργὸς Φρά Άντζέλικο (Fra Angelico, 1387–1455), ὁ ζωγράφος δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ μεσαίωτος

εἰς (εὐαγγ.)
 ἰ. ἀλλ.
 ἰ. ἰ. ἰ. ἰ.
 ἰ. ἰ. ἰ. ἰ.

gate
 uelate
 fare jai.

12. Ἡ Ἄνοιξη, Σανδρος Βοττιτσέλλι
 (Μποττιτσέλλι — Φλωρεντία, Ἀρχαία Πινακοθήκη)

τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον διαπρέπει μετὸν τὴν χάριν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν ἐμίμητον χρωματισμὸν, ἐνῶ ὁ Μποττιτσέλλι (Botticelli, 1444–1510), ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Τὸ Κουαττροσέντο εἶναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐποχὴ μεγάλης τεχνικῆς προόδου. Κατ' αὐτὴν μεταξύ ἄλλων ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ἡ ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Μποττιτσέλλι
 οὐ διαδοκί
 Μποττιτσέλλι
 π. π.
 Βοττιτσέλλι
 Αγγέλικο

Βοττιτσέλλι

Σανδρος Βοττιτσέλλι
 47

Οι τέσσαρες κορυφαίοι

~~X~~ Η μακρά προπαρασκευή και η εργασία γνωστών και αγνώστων προδρόμων ήνοιξε την οδόν εις τους τέσσαρας μεγάλους Λεονάρδο δά Βίντσι, Μιχαήλ Ἄγγελον, Ραφαήλ, Τιτσιάνο.

Ὁ Λεονάρδο δά Βίντσι (Leonardo da Vinci, 1452—1519) παρουσιάζεται με τήν πολυμερεστάτην μόρφωσιν ἀπό τους ἀντιπροσωπευτικωτέρους τύπους τῆς Ἀναγεννήσεως.

13. Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καί ὁ Χριστός
(Λεονάρδο δά Βίντσι - Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

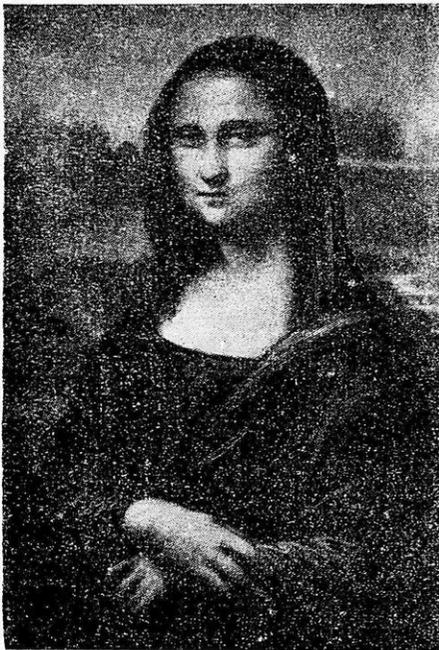
Μεδιόλανον, ὅπου ὁ Δοῦξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτόν τήν κατασκευήν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐπίππου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τό σημαντικώτερον ἔργον κατὰ τήν διαμονήν του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖ-

Ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ ἐπιδέξιος μηχανικὸς, δημιουργεῖ ὑπέροχα καλλιτεχνήματα καὶ κατασκευάζει γεφύρας, ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Πρὸς τούτοις ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο ἦτο πλουσιωτάτη διάνοια καὶ ὅτι προεῖδε τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ

πνος, τὸν ὁποῖον ἐζωγράφισεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὠραίας φλωρεντινῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτά. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda, εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michel Angelo Buonarroti, 1475 - 1564) ἦτο μεγάλος δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὠραία ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ αἰσθητοποιήσῃ ὑψηλὰς ἐννοίας μὲ πλαστικὴν μορφήν, κατῶρθωνε δὲ τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του περισσότερον συγκινοῦν καὶ ταραττοῦν καὶ ὀλιγώτερον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ὠραίου. Τοιοῦτον δημιούργημα εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωϋσέως, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενεια-

14. Τζιοκόντα
(Λεονάρδο δὲ Βίντσι — Παρίσιον,
Μουσεῖον Λούβρου)

κοῦ μανσωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Ριετά.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίζῃ

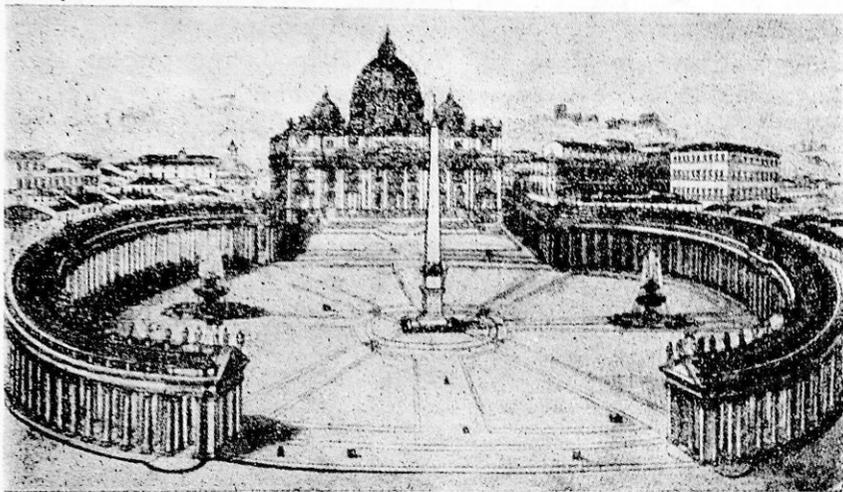

15. Ἡ Πιετά τοῦ Ἁγίου Πέτρου
(Μιχαὴλ Ἄγγελοῦ)

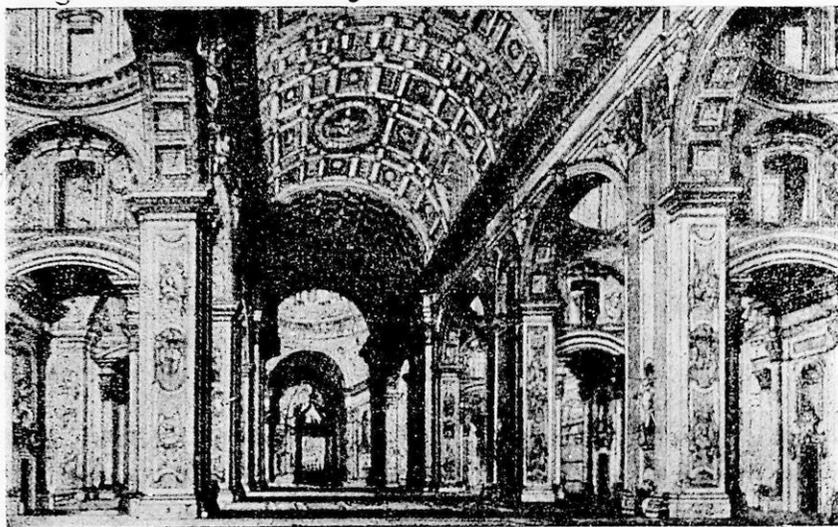

16. Ὁ Ἀναστάς Χριστὸς
(Μιχαὴλ Ἄγγελοῦ)

τὴν ὄροφὴν ὑπτιος ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δ η μ ι ο υ ρ γ ί α ν, τὴν Π α ρ α κ ο ῆ ν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφὰς Π ρ ο φ η τ ῶ ν καὶ Σ ι β υ λ λ ῶ ν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δ ε υ τ ἔ ρ α ν Πα ρ ο υ σ ί α ν μὲ τὴν ἡράκλειον παράστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζου ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὰς τὸ μεγαλειῶδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελοῦ. Ὁ Μ. Ἄγ-

17. Πλατεία 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

18. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

γελος είναι άρχηγός τής λεγομένης Φλωρεντινής Σχολής.

Εἰς τόν Μ. Ἄγγελον ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τής οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τήν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὀνομαστός ἀρχιτέκτων Μπραμάντε (Bramante) καί τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπί τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἄγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τόν ναόν, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς

19. Σχολή Ἀθηνῶν = φιλοσοφία
(Ραφαήλ, Τοιχογραφία εἰς αἶθουσαν τοῦ Βατικανοῦ)

συνεπληρώθη μετὰ δύο μόλις αἰῶνας καί ἐγένετο ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου.

Ὁ Ραφαήλ Σάντι (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορυφῶμα τής ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ ἦτο φύσις καλλιτεχνική ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτήν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ ἀρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγρα-

πτον εϋχέρειαν και κυριαρχίαν τοϋ χρωστίηρος ἐζωγράψισεν εἰκόνας ἀποπνεούσας εϋλάβειαν και χάριν συγχρόνως, καθῶς και δραματικά συμπλέγματα και προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοϋ ὁποίου ἡ ἰδιοφυία εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετῆς ὑπὸ τοϋ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοϋ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας εἰκονί-

20. Μία Μαντόνα (Ραφαήλ)

ζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν, και τὴν Δικαιοσύνην, (Disputa, Σχολή Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζουν οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι και οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀθωότητος και εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ και ἰδίως αἱ ὁμοίας τεχνοτροπίας Παναγαίαι, τὰς ὁποίας

la belle
jardiniere

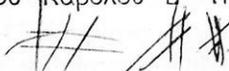
παριστᾶ νεαρὰς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπαρμιλλου χρωματισμοῦ. Ἐζωγράφησε μέγα πλῆθος εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Madonna. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου (Madonna Sixtina), τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὴν Πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνας καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστοτότερος ἐξ αὐτῶν Τίτσιάνο (Tiziano, 1477 - 1576) ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ἐφιλοτέχνησε πλῆθος εἰκόνων. Ἐζωγράφιζε συνήθως ἐπὶ τοίχων πλατυτάτας παραστάσεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἄνθρωποι φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ ζωγράφου πολυτελεστάτας καὶ εἰς τὸ σύνολον αἱ παραστάσεις

διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (*Ἔργα: Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνσου κτλ.). Ὁ Τίτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν δύο ἀντι-

ζήλων τότε ἡγεμόνων : τοῦ Καρόλου Ε' τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φραγκίσκου τῆς Γαλλίας.

Ἡ τέχνη ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χῶραι κ.ἄ. ἠκολούθουν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως ἡ ξυλογλυπτικὴ. Ὁ Ἄλμπρεχτ Ντύρερ (Albrecht Dürer, 1471 - 1528) ἐφιλοτέχνησε μερικὰ ἔρ-

22. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μᾶρκος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

23. Ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

γα πολύ χαρακτηριστικά, όπως είναι ο Ίππότης, Θάνατος και Διάβολος και η περίφημος Μελαγχολία, η οποία θεωρείται ως έν εκ των βαθυτάτων έργων της Αναγεννήσεως, ο δὲ Ἰωάννης Χόλμπαϊν (Holbein, 1497 - 1543), ὁ νεώτερος, διεκρίθη ως προσωπογράφος καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Αναγεννήσεως (Ἔρασμος,

ὁ Δήμαρχος Meyer, Georg Gisze κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Madonna τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτική, ἡ ὁποία προσεπάθει νὰ ἀπομιμηθῇ φυσικὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν. Ἀλλὰ βαθμηδὸν καλλιτέχναι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μιχαήλ Κολόμπ (Michel Colombe) συνδυάζων τὰς δύο τάσεις ἐφίλοτέχνησε τὸν τάφον

24. Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας
(Ἰὼν Χόλμπαϊν — Βασιλεῖα, Μουσεῖον)

τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαριστάτων ἔργων τῆς Αναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς ἰσπανικῆς ἀναγεννήσεως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἑλλην ζωγράφος Κυριακὸς Ὁμοήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα El Gre-

25. Εικόνα νέου
(Χάνς Χόλμπαϊν)

26. Διάκοσμον πίνακιογ του
16ου αιώνος

27. 'Ο Ίησους εις τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν
(Θεοτοκόπουλος — Λίλη, Μουσεῖον)

ο (1545-1614). *Έγινεν ἑνωρίς τῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν

28. Ὁ Αἴρων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ
(Θεοτοκόπουλος — Μαδρίτη, Μουσεῖον)

τέλειος κάτοχος τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐγκατέλειψε τὴν πατρίδα του, τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης, καὶ μετέβη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εἰργάσθη πλῆθυσίον τοῦ γέροντος ἤδη Τιτσιάνο. *Ἐμεινεν ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην καὶ βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τολέδον. *Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, στρατιωτικοὺς καὶ ἐπιστήμονας καὶ ἔγινε γνωστός ὡς περίφημος ζωγράφος. «Ἡ ζωγραφικὴ, ἔλεγεν ὁ Γκρέκο, δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συνταγαὶ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικῆ».

Τὸ ἔργον του ὑπῆρξε πλουσιώτατον. *Ἐπὶ πολὺ ὅμως

ἔμεινεν ἄγνωστον ἢ περιφρονημένον. Σήμερον διεγείρει ἄπειρον ἐνθουσιασμόν, αἱ δὲ πινακοθῆκαι τῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρεις ἀπὸ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, τῆς τεχνοτροπίας, ἣ ὁποία θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἔκφρασιν (expression) τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ὡς ἔμψυχα, καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

Τσιουφλιόνη, Καρ' Ἐλίο, Βρεσιόνη,

Ροφωόση.

ἐκφρασμοί = εἶναι ἡ τεχνολογία καὶ
ὡς ἐπίσης ἡ τεχνολογία καὶ ἡ ἐκφραστικὴ
Μὴ δὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῆς ζωγραφικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρυθμίσεως

ΚΑΤΑ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων, τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τὴν αὐθαρεσίαν τοῦ Πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρυθμίσις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρυθμίσις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

Τὰ αἷτια

Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἤθελαν νὰ ἰδρῦσουν νέαν θρησκείαν. Διετήνουντο ὅτι ἀποκαθιστοῦν τὸν Χριστιανισμόν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὴν γνησιότητα εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἦτο λοιπὸν πάλιν ἐπάνοδος εἰς τὸ παλαιόν, τὸ γνήσιον, τὸ κλασσικόν, ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν (τὰ καλὰ λατινικά), εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις ἐπίσης ἦτο ὁμοία.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμονία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἀμαρτάνει

εις κάθε βήμα. Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπεχειρεῖ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινεν εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι Τόποι. Ἄλλ' ἀφότου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια (indulgentia).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ μὴ ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφρέστεροι, μελετῶντες τὰς Γραφάς, ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελεῖ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἵππῶται, ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους, μετὰ τὴν διάδοσιν δὲ τῆς παιδείας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἢ ὅποια χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου Κλήρου, ὁ ὅποιος ἐστερεῖτο μονίμου εισοδήματος, διητηρεῖτο ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθής, ἔζη ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοὶ, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπιπε καὶ ἐχαρτοπαίκτηι.

Ἡ μεταρρυθμίσις εἰς τὴν Γερμανίαν

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάννης Οὐϊκλεφ (Wiclef, 1324 - 1384) εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ

Ἰωάννης Χοῦς (Hus, 1369 - 1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνή των δὲν εὑρίσκειν εὐρυτέραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ Κλήρος, πανίσχυρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, κατέπνιγε τὰς διαμαρτυρίας πολλακίς κατὰ τρόπον ἄγριον. Ὁ Χοῦς π.χ. ἐκάη ζῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου.

Ἄλλὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότερος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου, διότι ἡ γερμανικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἔκδοσιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ (Tetzel) ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος, ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. «Μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ χρήματος, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ καθατήριον».

Ὁ Αὐγουστινιανὸς μοναχὸς Μαρτίνος Λούθηρος ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματά του καί, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀνῆρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν

29. Ὁ Λούθηρος

(τοῦ Λουκά Κράναχ, "Λουξμπουργκ")

ανακτόρων 95 θέσεις¹, διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλεε τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πράξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος (Martin Luther, 1483-1546) ἐγεννήθη εἰς Ἄϊσλεμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦς. Ἐλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρείχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Διῆλθεν εὐθυμότερας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς εἰς τὴν πόλιν Erfurt. Ἀλλὰ περιστατικὰ τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βραδύτερον ἐπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστηρίου καὶ συγχρόνως ἱεροκήρυξ τῆς πόλεως αὐτῆς.

Κ Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἱδρυταὶ θρησκείων καὶ ἀναμορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλήρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς νὰ σώσουν τὴν ψυχὴν των. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν, διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σφύζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὕρισκε κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἁγίαν Γραφήν, διότι ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμφωνεῖ μετὰ τὴν Γραφήν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γενικώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποία ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὄπαδούς.

1. Θέσεις (thèses, Thesen) ἦσαν θέματα προτεινόμενα πρὸς δημοσίαν συζήτησιν.

*Διακρίση = εὐθελῶν
ἡσυχίας καὶ ἡσυχίας
ἡσυχίας
ἡσυχίας*

Ἐκ τῶν μυστηρίων ὁ Λούθηρος ἐδέχετο δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἡ τελευταία εἶναι τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἰεροκήρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ ἔρχονται τὰ ἄσματα. Τὰ πρωτεία τοῦ Πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα, ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηρᾶς θρησκευτικῆς συγκινήσεως. Ὅμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται τὴν ὄρμην πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρυθμίσις στρέφεται κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐρασμος ἔγραφεν ὅτι, ὅπου διαδίδεται ὁ λουθηρανισμός, καταστρέφονται αἱ ἐπιστήμαι. Κατ' οὐσίαν ὁ Λούθηρος θέλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα.

Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως μόνον, ἡ μεταρρυθμίσις εἶχε γόνιμον ἐπίδρασιν. Ἐπειδὴ ἔδιδεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορφώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς, ἐνίσχυε τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

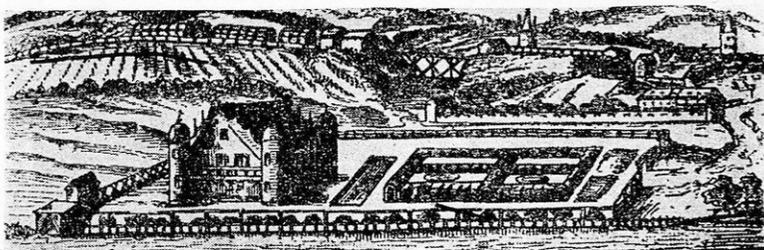
Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ εἰς τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέχθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ τὴν κατέστησαν θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἡ ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως

Ἡ μεταρρυθμίσις εὔρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐξηπλώθη κυρίως, διότι ὑπεστηρίχθη, διὰ λόγους πολι-

τικούς, ὑπὸ τῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Συνήνητησεν ὁμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε΄, τὸν ὁποῖον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν

30. Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα

μεταρρύθμισιν, ἢ ὁποῖαν θὰ προεκάλει νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

Ὁ Πάπας ἐπίσης, μετὰ τινὰς ἐνδοιασμοὺς, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. (Ἐκεῖνος ὁμως ἔκαυσε τὴν «βούλλαν» τοῦ Πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ, ὡς ἔγγραφον αἰρετικὸν) (1520).

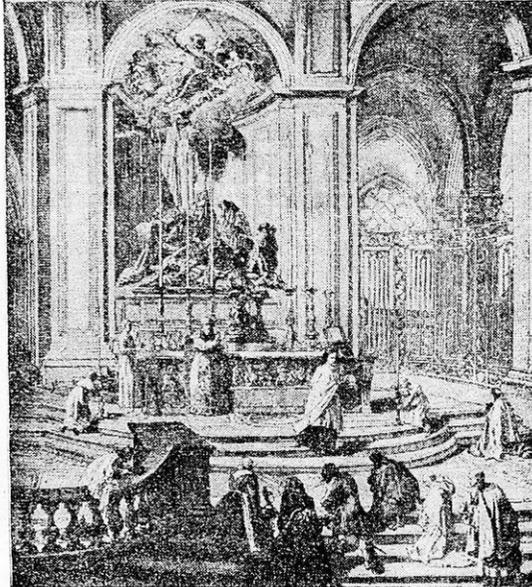
Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν δίαίταν ἢ Reichstag, ὅπως ὀνομάζεται αὕτη, τὴν ὁποῖαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Worms τὸ 1521, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνῆλθεν ἀπὸ τὴν παραχῆν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς γνώμας του, ἂν δὲν ἀνεσκέυαζε κανεὶς αὐτὰς διὰ τῶν γρα-

φῶν ἢ τοῦ λογικοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔκτος νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ συγγράμματά του.

Καταδικασθεῖς τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα, ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἐκρυψεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἕνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγκικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν γερμανικὴν.

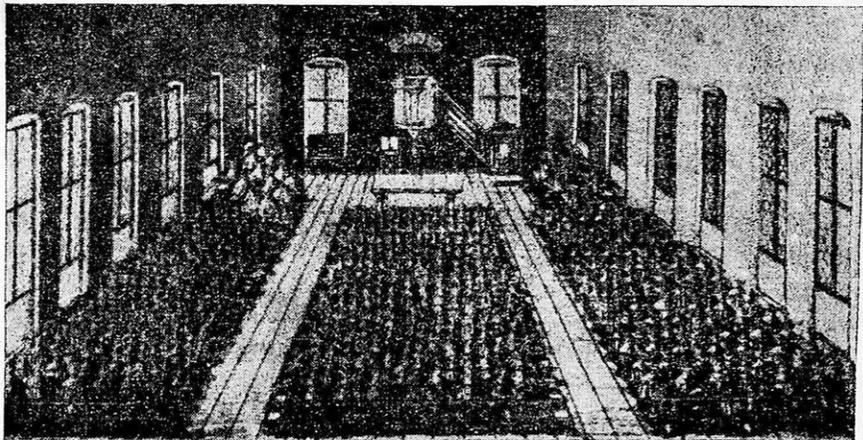
Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξη τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β' ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μεταρρύθμισις κατέκτησεν ἕδαφος. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ κρατικαὶ ἐκκλησῖαι τῆς Γερμανίας. Ὄταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρόμενοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς Εὐαγγελικοὺς.

31. Καθολικὴ ἐκκλησίαι

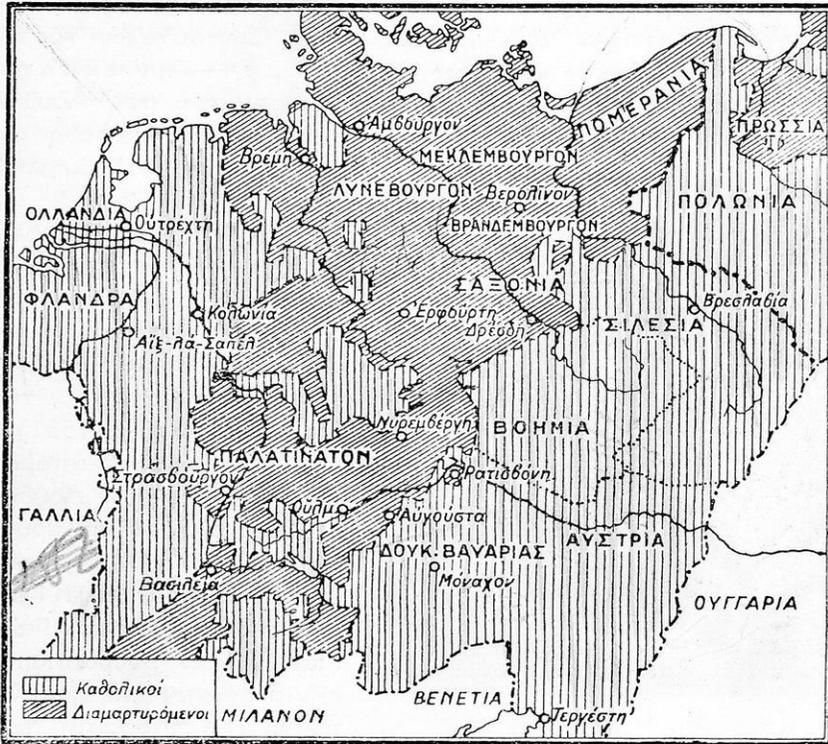
(Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) εἰς τὴν διαίταν τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν) (Confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξει ὁ ὀνομαστός ἑλληνοεὐρωπαϊκός, γνωστός μὲ τὸ ἑξελληνοισθὲν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὄνομά του Φίλιππος Μελάγχθων (1497-1560), ὁ ὁποῖος ἐγίνε πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

32. Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένην

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Ε', βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης Θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστας (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα τῶν εἰς τοὺς

ύπηκόους των (eius regio, eius religio), και 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικά κτήματα μένουں εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

33. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη εἴτε ἀνεβλήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια, ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην, ὁ ἑλβετὸς ἱερεὺς Οὐλριχ Ζβίγγλιος (Zwingli, 1484-

1531). Πολιτικώτερος από τον Λούθηρον, έσκέφθη να ένωση τας περιφέρειας, αί όποίαι είχον δεχθῆ την μεταρρύθμισιν, κατά τῆς καθολικῆς Αυστρίας και τῆς συγκεντρωτικῆς τάσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ Οἴκου. Κατά παρακίνησίν του, ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εικόνας, λειτουργίαν. Συνταυτίζων κρατικήν και θρησκευτικήν κοινότητα, ίδρυσε κρατικήν ἐκκλήσιαν. Ἡ διδασκαλία του, ἡ όποία διέφερεν από τοῦ Λουθήρου κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς θείας εὐχαριστίας, διεδόθη εἰς

34. Ὁ Καλβίνος

τὴν βόρειον και δυτικήν Ἑλβετίαν, καθὼς και εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐφονεύθη εἰς μίαν σύγκρουσιν ὀπαδῶν του με τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας αὐτῆς (1531).

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς Καλβίνος (Jean Calvin, 1509 - 1564). Γεννηθεὶς εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, ἔλαβεν ἀνθρωπιστικήν μόρφωσιν και νέος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου.

Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰς θρησκευτικὰς του ἀντιλήψεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἡ όποία ὠνομάσθη Καλβινισμὸς και οἱ ὀπαδοὶ του Καλβινισταί. Ὁ Καλβίνος ἐδίδαξε τὸν προορισμόν, ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἂν θὰ σωθῆ ἢ θὰ καταδικασθῆ. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κλῆρον και ὥρισε νὰ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν οἱ γέροντες τῆς κοινότη-

τος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται Πρεσβυτεριανή.

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβῖνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα καὶ ἐκάνο-
νισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χορούς,
τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ
τὴν τροφήν, ἐκλείσε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα, καὶ ὑπεχρέω-
σεν ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν
πόλιν.

Ὁ Καλβῖνος ἦτο ἐμπαθὴς καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρό-
τερος τῶν ἱεροεξεταστῶν. Συνέλαβε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβέ
(Michel Servet), ὁ ὅποιος εἶχε γράψει κατὰ τοῦ δόγματος τῆς
Ἀγίας Τριάδος καὶ τὸν ἔκασε (1553).

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινι-
κὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας,
εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν
νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρε-
σιν, ἣ ὅποια ἠπείλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.
Μολαταῦτα, ἡ μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὀπαδοὺς εἰς
πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξύ τῶν
ἀνεπτυγμένων. Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν
δράσιν καὶ ὠνομάσθησαν Οὐγενότοι (Huguenots).

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ
προπαρασκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν με-
ταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ἰδιότροπος βασιλεὺς
Ἑρρίκος ὁ Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν
του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείαν τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ
νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἀνναν Μπολεῦν
(Boleyn). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας παρείλκε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκή-
ρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρ-
χηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1531).

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διήλθε σει-

ράν περιπετειῶν. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείας Ἑλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η' καὶ τῆς Ἄνας Μπόλεϋν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετεθήθησαν, εἰσῆχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετεθήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολή τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικώτεραν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὅλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὁποῖοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆς).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀσχίσθησαν δύο ομάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτανοὶ καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοί, οἱ ὁποῖοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητά μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἰρλανδία ἔμεινε καθολικὴ καὶ οὕτω εἰς τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσετέθη καὶ ἡ θρησκευτικὴ.

~~Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις~~

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐπροκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ τὰ πολεμῆσι τὴν αἴρεσιν. Οὕτω ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν Ἀντιμεταρρύθμισιν ἢ Καθολικὴν μεταρρύθμισιν. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἀμυναν καὶ τὴν ἐπιθέσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν :

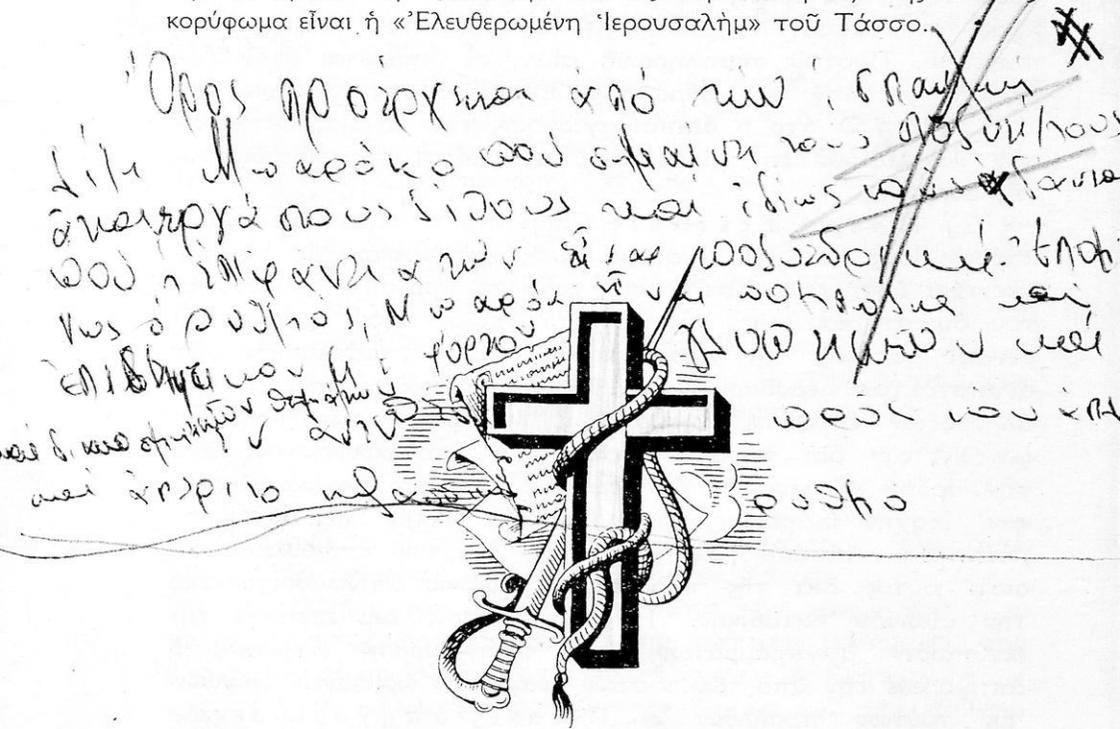
1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην. Ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

12) Το τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἱδρύσεν ὁ ἰσπανὸς Λοϋόλα (Loyola), ὀργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πεινίας καὶ τῆς παρθενίας, πρέπει νὰ εἶχῃ τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτώμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος, ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Προτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουΐται εἶχον ἐξάπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατώρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖράς των μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἰερὰ Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἐξ καρδινάλιους καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποιήσει οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀλλοδόξων ἑβραίων, μωαμεθανῶν, διαμαρτυρομένων. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ πράξις ἔθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus fidei, ἐξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν autodafè), καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν αἰώνιαν καταδίκην. Ἡ Ἰερὰ ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτων προῆλθον οἱ Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index) πίνακες, δηλαδή, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέγραφε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφῃ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα συγγράμματα. Ἡ Ἰερὰ Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων, ἐγινε βαυθετέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς

τήν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀφύπνισιν τοῦ
 θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωη-
 ρὰν ἐκδήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τήν τέχνην καὶ τήν λογο-
 τεχνίαν τῶν μετὰ τήν μεταρρύθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς
 ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρῦν καὶ
 ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον Μπαρόκ, εἰς
 τήν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τήν ποίησιν, τῆς ὁποίας
 κορύφωμα εἶναι ἡ «Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ» τοῦ Τάσσο.

*ἀνεκὸς κυριλ. = Βαρδοβομαίος
Λγορνι 26ος*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης (Πυρίτις-Πεζὸς στρατὸς)

ΑΤΑ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοί, εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἢ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Ἄλλοτε ἐπίστευον γενικῶς ὅτι οἱ Σῖναι ἀνεκάλυψαν τὴν πυρίτιδα καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοὺς τὴν παρέλαβον οἱ Ἀραβες καὶ μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Σήμερον πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἐφεύρεσις τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὕγρον ἢ ἑλληνικὸν πῦρ τῶν Βυζαντινῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μείγμα ρητίνης, νίτρου καὶ θείου.

Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐκσφενδονίζουσιν βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον, ἀπὸ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μπόμπάρδα (canon, bombarde), τὸ ὁποῖον ἔγινε γνωστὸν τὸν 14ον αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχούς, τέσσαρας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δύο.

Ἀργότερα κατεσκεύασαν πυροβόλα τῆς χειρὸς, εἶδος μικροῦ τηλεβόλου (mousquet), τὰ ὁποῖα ὅμως ἦσαν βαρέα καὶ δύσ-

χρηστα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν τὸ δόρυ ἔμεινε τὸ κυριώτερον ὄπλον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόνις τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ πυροβόλα ὄπλα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ φανῆ ὅτι τὸ πυραβολικὸν θὰ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἦδη κατὰ τὸν ~~17ου αἰῶνα~~ πόλεμον τὸ τηλεβόλον ἐβοήθησε τοὺς Ἄγγλους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βραδύτερον τοὺς Γάλλους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν.

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἵππικόν.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, προεκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολήν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες, διαθέτοντες ἀφθονώτερα χρήματα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρους χωρικούς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ ἵππικόν. Ἰσχυροὶ διὰ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ στρατοῦ οἱ ἡγεμόνες ἠθέλησαν νὰ παραμερίσουν πάντα περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς συνέτριψαν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπεβλήθησαν δηλαδὴ εἰς τοὺς φεουδάρχας καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινότητος καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Γενικῶς ὅμως οἱ ἄρχοντες μεγάλου εἴτε μικροσκοπικοῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς, χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ Ἀπολύτως Μοναρχία.

Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καὶ τύραννοι

τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα τὸ ἠκολούθησαν οἱ κυβερνῆται τῶν μεγάλων κρατῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι τὸν 15ον αἰῶνα ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἦτο κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἰδανικὸν διὰ τοὺς διανοουμένους, διότι ἔθετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

Δυναστικά καὶ Ἐθνικά κράτη

Ἡ νέα αὐτὴ κατάσταση προεκάλεσε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν Μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπεβλήθησαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθολικαὶ ὑπερεθνικαὶ ἐξουσίαι, ἄρχοντες δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον λαοὺς διαφέροντας εἰς τὴν γλώσσαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα δὲν ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῶν λαῶν ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία.

Εἰς τὴν Δύσιν, λοιπόν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀρχηγὸς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἔμεινεν ὁ Πάπας. Ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ὅμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Κάρολος Μέγας τῆς Γαλλίας (800) καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους (ἀπὸ τὸ 962) καὶ οἱ δύο ἐξουσίαι, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Πάπας, διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς ἐρίδας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας ἀπέκτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐξουσίασαν πολλὰς χώρας, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ὅμως αἰῶνος αἱ ὑπεράνω τῶν ἐθνῶν ἐξουσίαι αὐταὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς οἰκογενείας τῶν Στάουφεν (1250) ἡ ἐξουσία τῆς καταντᾶ σκιδώδης. Ὁ Πάπας, πρόσφυξ ἡ αἰχμάλωτος τῶν Γάλλων βασιλέων εἰς τὴν Ἀβινιὸν (ἀπὸ τοῦ 1309 -

1377), βλέπει να διαλύεται το όνειρο της παγκοσμίου μοναρχίας.

Από τα έρείπια των μεσαιωνικών εξουσιών προβάλλει ή όρμη των λαών να συγκροτηθούν εις έθνικά κράτη. Ασθενής άκόμη και άκαθόριστος ή τάσις αυτή, έμπλέκεται κατ' άρχάς εις πολλά κωλύματα. Τα συμφέροντα των ήγεμόνων άλλαχού βοηθούν την κίνησιν, άλλαχού έρχονται εις αντίθεσιν προς αυτήν. Αποτελεσματική είναι εις ώρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ισπανίαν και Άγγλίαν, αι όποια συμπληρώνουν την έθνικην των ένωσιν και αναπτύσσονται εις μεγάλα κράτη. Ανυπέμβλητα προσκόμματα συναντᾶ εις την Γερμανίαν και την Ιταλίαν.

Εξακολουθούν όμως οι ήγεμόνες να θέτουν τα δυναστικά συμφέροντα υπεράνω του συμφέροντος των λαών. Χώραι και λαοί κληρονομοούνται, δίδονται ως προίξ, ή ανταλλάσσονται είτε προσαρτώνται δια της ισχύος των όπλων. Η Εύρώπη λοιπόν ταράσσεται από δυναστικούς πολέμους, οι όποιοι περιπλέκονται προς τας θρησκευτικάς διενέξεις και το σύνολον των συγκρούσεων αυτών δίδει την χαρακτηριστικήν μορφήν εις τον 16ον αιώνα.

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Γερμανική Αυτοκρατορία

Προέλευσις. Η Γερμανία κατά τους μέσους χρόνους ήτο διηρημένη εις πολλά κράτη, των όποιων οι ήγεμόνες είχαν διαφόρους τίτλους (βασιλείς, δουκες κόμιτες κτλ.). Τον 10ον αιώνα, πρό του κινδύνου της επίδρομής των Ουγγρων, οι γερμανοί ήγεμόνες ήσθάνθησαν την ανάγκην να ένωθούν υπό κοινόν άρχοντα, ο όποιος να διευθύνη τας πολεμικάς επιχειρήσεις. Εξέλεξαν τον ισχυρότατον ήγεμόνα της εποχής, τον Ερρίκον της Σαξονίας, ως ανώτατον άρχοντα της Γερμανίας (919-936). Από τότε τα γερμανικά κράτη απέτελεσαν όμοσπονδίαν, υπό το όνομα Άγία Ρωμαϊκή αυτοκρατορία του Γερμανικού έθνους. Οι σημαντικώτεροι γερμανοί ήγεμόνες, επτά τον αριθμόν κατ' άρχάς, βρα-

δύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι ἐκλέκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἓνα ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας τὸν ἰσχυρότερον συνήθως, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡγέμων τῆς ἐπικρατείας του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον του καὶ συγχρόνως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Οἱ Ἀψβούργοι. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων εἶχε περιπέσει εἰς ἀφάνειαν, ἤρχισε πάλιν νὰ ἀκμάζει κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, μὲ τοὺς Ἀψβούργους ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας κανονικῶς πρίγκιπας ἀπὸ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκός. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος, ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἔγινε κύριος ἐκτεταμένων χωρῶν διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμῶν.

Ὁ Μαξιμιλιανὸς Α' (1493 - 1519), εὐφυῆς καὶ δραστήριος, ἦτο ἄξιον τέκνον τῆς Ἀναγεννήσεως. Μορφωμένος, κομψός, εὐγλωττος, συγγραφεὺς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων, καλὸς στρατηγὸς καὶ δημοφιλής, ἔλαβε διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς Βουργουνδίας (Bourgogne) ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοά, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Comté). Νυμφεύσας τὸν υἱὸν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰωάνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατῴρθωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀμερικὴ. «Ἄς κάμουν πόλεμον ἄλλοι· σύ, εὐτυχὴς Αὐστρία, νυμφεῦο!» ἔλεγε λατινικὸν ἐπίγραμμα τῆς ἐποχῆς (bella gerant alii, tu felix Austria nube).

Κάρολος Ε' (1519 - 1556). Ὁ Κάρολος Ε', υἱὸς τῆς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς καὶ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας 16 ἐτῶν. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἐκήρευσε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὁ θρόνος τῆς Γερμανίας, οἱ ἐκλέκτορες ἔσπευσαν νὰ ἐκλέξουν αὐτόν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἦτο συνυποψήφιος, ὡς συγγενεῦων ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον.

Ὁ Κάρολος ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε' (Carolus Quintus, Charles - Quint) ἔγινεν ὁ πρῶτος ἥρωας τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀψβούργων. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, ὑπολογιστικὸς, ὑποκριτὴς, πείσμων ὁμως, τολμηρὸς καὶ σταθερὸς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης εἶχε θαυμαστὴν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ὄλων τῶν ὑπηκόων του γερμανικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, φλαμανδικά, τσεχικά καὶ οὐγγρικά.

35. Κάρολος Ε'

(Τιτσιάνο — Μαδρίτη, Μουσείον Πράντο)

Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐξουσίαζε τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν καὶ τὰς ἀπεράντους κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς, ἐπίσης τὰς Κάτω Χώρας, τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας· ὡς ἀρχιδούξ τῆς Αὐστρίας τὰς κληρονομικὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1526 τὸ βασιλεῖον τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, καὶ ἦτο συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἔλεγον ὅτι εἰς τὸ κράτος του ὁ ἥλιος δὲν δύει.

Ἡ βασιλεία του συνέπεσε μὲ ἐξαιρετικῶς δραματικὰ γεγονότα, τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αἱ κυριαρχικαὶ καὶ κατακτητικαὶ τάσεις του ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργησαν μεγάλην σημασίαν γεγονότα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τοὺς γείτονας, περιῆλθεν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν Φραγκίσκον

Α' τῆς Γαλλίας, προεκάλεσε συνασπισμούς ἐναντίον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του ἐξήγειρε σειρὰν ἐσωτερικῶν ταραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κάρολος δὲν κατάρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του, κατελήφθη ἀπὸ μελαγχολίαν, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος

36. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ε'

ἔλαβε τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ δεύτερος τὴν Ἰσπανίαν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ διευθύνῃ ἀπὸ τὰ παρασκήνια.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου Φερδινάνδος Α' (1558 - 1564), Μαξιμιλιανὸς Β' (1564 - 1576) καὶ Ροδόλφος Β' (1576 - 1612) ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον φιλόδοξοι καὶ ὀλιγώτερον λαμπροί, ἐκυβέρνησαν ὅμως μὲ σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν. Εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἦσαν ὀλιγώτερον φανατικοί. Ὁ Μαξιμιλιανὸς Β', ἀνεκτικώτερος καὶ μὲ εὐρύτερον πνεῦμα, ἐπροστάτευσε τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς λογίους.

Γ α λ λ ί α

Σύστασις τοῦ Κράτους. Ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κατοικηθῆται ἀπὸ ὁμοιογενῆ πληθυσμόν. Ὁ βασιλικὸς οἶκος δὲν εἶχε διακοπὴν, ἀλλὰ ἔδωσε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε παράλυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως ἔγινε τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ χώρα τοῦναντίον συνεσφίγγετο περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου (1453) ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν γάλλων βασιλέων.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ 15ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 15ου αἰῶνος σειρὰ δραστηρίων βασιλέων ἔθεμελίωσε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Κάρολος Ζ' (1422 -

37. Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος
(Ἡ Ἄνζέ, Angers, Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

1461), ἐνῶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἄγγλων εἶχε δεῖξει ἀσύγνωστον χαλαρότητα, ἐφάνη δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς μετὰ τὴν εἰρήνην. Ἐλάβεν ἀστοὺς συμβούλους καί, στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε πρῶτος μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μόνιμον στρατόν, καλῶς μισθοδοτούμενον, καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐπέβαλε φόρους χωρὶς νὰ ζητῆ τὴν ἔγκρισιν τῶν γενικῶν τάξεων. Διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ Πάπα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Γαλλία παρουσιάσθη τὸ ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης.

Τὴν προσπάθειάν του ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΑ' (1461 - 1483), σκληρὸς καὶ ὑπουλός, ὅπως ὁ πατήρ

του, νευροπαθής, φιλόδοξος και έκδικητικός, έκαμεν άμείλικτον πόλεμον κατά τών ισχυρών ευγενών τής χώρας, οί όποίοι διωργάνωσαν πολλές συνωμοσίας και έξεγέρσεις έναντίον του. Ο Λουδοβίκος έκινδύνευσεν, αλλά διά τής διπλωματίας του κατώρθωσε νά επικρατήση. Έξωλόθρευσε πολλούς έξ αυτών, τέλος τόν ισχυρόν και επικίνδυνον δοΰκα τής Βουργουνδίας Κάρολον (Charles le Téméraire) και συνήνωσε τās κτήσεις του μετά τών κτήσεων του στέμματος. Έβοήθησε τήν άνάπτυξιν τών πόλεων, του έμπορίου και τής βιομηχανίας και έδιπλασίασε τά εισοδήματα του δημοσίου δι' έπιμελοΰς διαχειρίσεως τών οικονομικών. Άπεμάκρυνε τούς συμβούλους και έκυβέρνησε προσωπικώς και άυταρχικώς. Κληρος, ευγενείς, άστοί και λαός έδοκίμασαν τήν έπιβολήν τής άυθαιρεσίας του. Ο Λουδοβίκος ήτο έπίφοβος, όχι άγαπητός.

38. Φραγκίσκος Α' (Παρίσιον, Μουσείον του Λούβρου)

Η άπολυταρχία έγινε ήπιωτέρα έπί τών διαδόχων του Καρόλου Η' (1483 - 1498) και Λουδοβίκου Β' (1498 - 1515). Στηριζόμενοι έπί τής οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος τής χώρας, οί δύο ήγεμόνες έσκέφθησαν δι' έξωτερικάς κατακτήσεις, ιδίως εις τήν Ίταλίαν. Άλλ' ή πολιτική των αυτή περιέπλεξε τήν Γαλλίαν εις πόλεμον προς τόν Πάπαν, τόν αυτοκράτορα και βραδύτερον και προς τόν βασιλέα τής Ισπανίας.)

Οί Ίταλικοί πόλεμοι διήρκεσαν 21 έτη (1494 - 1515), έξεπρόχρισαν τήν πολιτικήν τής Γαλλίας και έσπατάλησαν άσκόπως και έπιβλαβώς τήν δύναμιν τής χώρας.)

Βασίλης 16⁰⁰ α¹ = 10

Φραγκίσκος Α' - Έρρίκος Β'. Ο Φραγκίσκος Α' (1515 - 1547), ήτο φιλομαθής, ταχύς εις τήν αντίληψιν και εις τήν απόφασιν και άνήλθε νεώτατος εις τόν θρόνον. Η βασιλεία του είναι μία από τας όνομαστοτέρας τής γαλλικής ιστορίας, διότι συνέπεσεν εις τούς χρόνους τής Άναγεννήσεως, δια τήν όποίαν έφρόντισε με άγάπην. Έπ' αυτού ή κοινωνική ζωή και ή Αύλη έλαβον μεγίστην λαμπρότητα. Όνομαστός έγινε δια τούς μακρούς και περιπετειώδεις πολέμους του προς τόν Κάρολον Ε', τόν αυτοκράτορα τής Γερμανίας, και δια τήν συνεννόησιν με τόν περίφημον Σουλτάνον τών Τούρκων Σουλεϊμάν τόν Μεγαλοπρεπή.

Ο υίός του Έρρίκος Β' (1547 - 1559) ήτο όλιγώτερον λαμπρός, αλλά σοβαρώτερος και έξηκολούθησε με μεγαλυτέραν επιτυχίαν τούς πολέμους του πατρός του. Δια τής προσαρτήσεως τής Βρετάνης, του Μέτς, τής Τούλ, και του Καλαί, τό όποιον έφήρεσε τελειωτικώς από τούς Άγγλους, έδωσε μεγάλην συνοχήν εις τήν Γαλλίαν. Η διοικήσις ήσκειτο δια του συμβουλίου του βασιλέως εις τό κέντρον και δια τών συμβουλιών τών νομαρχών εις τας έπαρχίας. Η δικαιοσύνη, ή φορολογία και τό δικαίωμα πολέμου περιήλθον όλίγον κατ' όλίγον εις τόν βασιλέα.

Από του 1461 μέχρι του 1560, κατά τήν διάρκειαν ενός αιώνος, ή Γαλλία έγινε αυστηρώς συγκεντρωμένον κράτος. Η φεουδαρχία, ή όποία κατά τόν Μεσαίωνα διέσπα τήν ένότητα του κράτους, έχασε τήν δύναμιν της. Δια τουτο τό γαλλικόν κράτος κατώρθωσε νά υπερνικήση τας σκληράς δοκιμασίας τών τελευταίων δεκαετιών του αιώνος.

Ισπανία

Προέλευσις. Οι παλαιότεροι κάτοικοι τής χερσονήσου Ίβηρες ξελατινίσθησαν κατά τήν διάρκειαν τής ρωμαϊκής κυριαρχίας. Οι Βησιγόθιοι, οι όποιοι τόν καιρόν τής μεγάλης μεταναστεύσεως τών γερμανικών λαών κατέλαβον τήν χώραν, άφωμοιώθησαν προς τούς παλαιούς κατοίκους, ώστε οι Ίσπανοί εξακολουθούν μέχρι σήμερα νά όμιλούν μίαν από τας νεολατινικάς γλώσσας.

Τὸν 8ον αἰῶνα ἦλθον οἱ Ἄραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγόθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς χριστιανούς εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἴδρυσαν κράτη, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἄραβας, ὅπως ὠνόμασθησαν οἱ ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, εἶχον ἐξαιρετὸν σύστημα ὕδρευσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρετοὺς οἰκοδομάς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰῶν).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδοῦνης καὶ προῆλθον διάφορα μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἄλληλα. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτειναν τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Ὁ πόλεμος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰσπανίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο συμπαθῆς εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶδος σταυροφορίας, καὶ ἐνισχύετο ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰσπανίας. Ἰσαβέλλα - Φερδινάνδος. Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο χριστιανικὰ κράτη, τῆς Καστίλλης, καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσίαζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης Ἰσαβέλλα ἦτο ἐνεργητικὴ, εὐσεβής, μὲ βλέψεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθανον πέραν τῶν μικρῶν ἐδαφικῶν ἐπιτυχιῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδος ἦτο ρωμαλέος, δεξιός, πονηρός, καὶ φιλόδοξος. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνεζεύχθησαν καὶ ἦνωσαν τὰ κράτη των (1469), δηλαδὴ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀνέλαβον τότε μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μεγαλύτερα μέσα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς πρωτευούσης των Γρενάδας. Ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου προπυργίου τῶν Μωαμεθανῶν (1492) εἶχε τεραστίαν ἀπήχησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἦτο μία ἀνακούφισις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν ἀνησυχητικὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν.

Οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἦνωσαν

δλην τήν χερσόνησον, πλήν τῆς Πορτογαλίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικὴν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημιούργησαν ἰδιαιτέρον δικαστήριον, τὴν Ἰεράν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σάρδηνία ἀνῆκον ἀνεκάθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κληρονομικῶς δικαίωματι κατέλαβε τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφάνη τότε ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πράγματι ἔφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Καρόλου.

Κάρολος Α'. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα κληρονομον εἶχον μίαν κόρην, τὴν λεγομένην Ἰωάνναν Τρελλήν, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη (1496) ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππος (βλ. σελ. 77). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγετο ὁ Μαξιμιλιανός, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον ἐγεννήθη τὸ 1500 ὁ διάσημος Κάρολος Α' (1516-1556), ὁ ὁποῖος τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὡς γόνος τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἐγένινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Πέμπτος (βλ. σελ. 78). Συνήνωσε μὲ τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

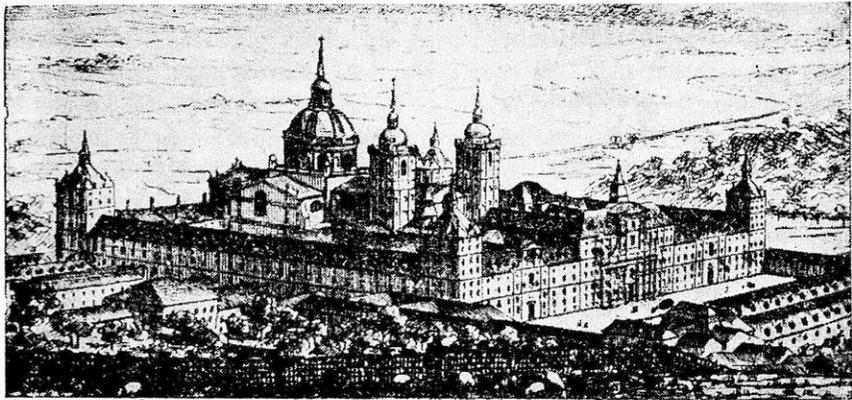
Φίλιππος Β'. Ὁ Φίλιππος Β' (1556-1598), υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε, πλήν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διέθετε δὲ ἀφθόλους πόρους, στρατὸν καὶ στόλον.

Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον, ὡς ὁ πατὴρ του, βραδύς ὅμως εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἐξῆσε μονήρη βίον εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἐσκουριάλ (Escorial), τὰ

Εὐνοϊκῶρα καὶ λαμπρῶς εἶνα
ἐπισημασθέντα
ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ
πρῶτου
ἐπισημασθέντα

ὅποια ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Προσηλωμένος, ὅπως ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, μὴ ἔχων ὅμως τὴν πολιτικότητα ἐκείνου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον πρᾶξιν καταδιώκων τὴν θρησκευτικὴν μεταρ-

καὶ πάλιν

39. Τὸ Ἑσκουριάλ

ρύθμισιν. Ἔλαβε ζωηρὸν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῆς ἐποχῆς, κατεδίωξε τοὺς ἀλλοδόξους πάσης ἀποχρώσεως εἰς τὸ κράτος του καὶ περιεπλάκη εἰς ἔξωτερικούς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐξήντησαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Κ. Ὁλλανδία καὶ ἡ βελγικὴ γῆ
καὶ ἡ γαλλοβελγικὴ γῆ

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κράτους. Τὰς περιοχάς, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν σήμερον τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὁλλανδίαν, ὠνόμαζον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων Κάτω Χώρας. Εἰς τὴν πρώτην κατοικοῦν γαλλόφωνοι, εἰς τὴν δευτέραν δραστηρία καὶ ἐργατικὴ γερμανικὴ φυλὴ, ἡ ὅποια ὀμιλεῖ κλάδον τῆς γερμανικῆς. Ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς χώρας εἰς τὴν ἐκβολὴν μεγάλων ποταμῶν (Ρήνου, Μάας, Σέλδε) καὶ τὸ σχεδὸν μονοπωλιακὸν μεταπρατικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπλούτισαν τὴν χώραν καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὴν εὐποροῦσαν ἀστικὴν τάξιν. Αἱ Κάτω Χώραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ στέμμα τῆς Βουργουνδίας, περιῆλθον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας.

καὶ ἡ γαλλοβελγικὴ γῆ

Ἡ μεταρρύθμισις διεδόθη εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἰδίως ὁ Καλβινισμὸς ἀπέκτησε φανατικούς ὄπαδους.

Ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλίππου νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν, ὅπως ἀπεκάλει τὴν μεταρρύθμισιν, προεκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἐνῶ τὸ καθολικὸν Βέλγιον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Αἱ ἐπτὰ βόρειοι ἐπαρχίαι ἐσχημάτισαν, τὸ 1579, τὴν Ἐνωσιν τῆς Οὐτρεχτ καί, τὸ 1581 ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἀνακήρυξις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὴν πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀντιστάσεως.

«Ὁ Λαὸς δὲν ἐπλάσθη χάριν τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ, διότι χωρὶς τὸν λαὸν δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡγεμὼν. Ἔργον τοῦ ἡγεμόνος εἶναι νὰ κυβερνᾷ τοὺς ὑπηκόους μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὡς πατὴρ τὰ τέκνα του... Ἄν δὲν τοὺς μεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὡς δούλους, τότε παύει νὰ εἶναι ἡγεμὼν καὶ γίνεται τύραννος. Οἱ ὑπήκοοί του ὅμως ἔχουν τὸ δικαίωμα, μετὰ νόμιμον ἀπόφασιν τῶν ἀντιπροσώπων των, ἂν δὲν μὲνη πλέον ἄλλο μέσον νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν τύραννον ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν ζῶην καὶ περιουσίαν, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν». (Διακήρυξις ἐλευθερίας, 26 Ἰουλίου 1581).

Αἱ Ἠνωμένα Ἐπαρχία, μετὰ μακρὸν καὶ περιπετειώδη ἀγῶνα ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας (1648) ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν μεγαλύτεραν καὶ ἐπικρατεστέραν ἐπαρχίαν ὠνομάσθη Ὀλλανδία.

Τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα. Ἡ Ὀλλανδία ἔδωσεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ παράδειγμα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κράτους. Αἱ ἐπαρχίαι διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησιν των, τὰς ἐπαρχιακὰς τάξεις, δηλαδὴ συμβούλιον ἀντιπροσωπείας τῶν πόλεων, καὶ τοὺς Διοικητὰς των. Τὴν ἀνωτάτην ὅμως ἐξουσίαν τῶν Ἠνωμένων Ἐπαρχιῶν εἶχον αἱ Γενικαὶ Τάξεις, ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία, καὶ τὸ Ἀνώτερον Συβούλιον μὲ τὸν Κυβερνήτην (Stathouder), ὡς ἐκτελεστικὴ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυβερνήτου ἔγινε κληρονομικὸν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς Ὁρανίας, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὡς

διοικητής του στρατού και του στόλου ο κυβερνήτης ήτο ο άνω-
τατος άρχων της χώρας και οι Όράνιοι απέκτησαν ήγεμονικήν
έξουσίαν.

Το άποικιακόν κράτος, ή άκμή. Είς τόν νέον κράτος
ήκμασε τόν έμπορίον, ιδίως τόν μεταπρατικόν, και αί τέχναι.
Τόν χρηματιστήριον του Άμστερνταμ (1609) έγινε μεγάλη χρημα-
ταγορά. Η έξασθένεισι της Ισπανίας επέτρεψεν είς τούς Όλ-
λανδούς νά ιδρύσουν έκτεταμένον άποικιακόν κράτος. Ίδρυ-
σαν άποικίας είς τήν Κεϋλάνην, είς τās νήσους της Σόνδης, είς
τήν Νότιον Άφρικήν (Άκρωτήριον) και είς τήν θέσιν της σημε-
ρινής Νέας Υόρκης έκτισαν τόν Νέον Άμστερνταμ.

Δύο έμπορικά και ναυτικά έταιρείαι, ιδρυθείσαι κατά τήν
άρχήν του 17ου αιώνος, ή Έταιρεία των Ανατολικών
Ινδιών (1602) και ή Έταιρεία των Δυτικών Ινδιών
(1621), 20.000 πλοία και 168.000 ναυτικοί, μέ τόν Άμστερνταμ
ώς κέντρον, ύπηρέτουν τήν συγκοινωνίαν είς όλας τās θαλάσ-
σας του κόσμου. *αποικιακά των θαλάσσω*

Άποτέλεσμα της οικονομικής άκμής και της γνωριμίας του *Rowley del και*
κόσμου ήτο ή άνύψωσις του όλλανδικού λαού από πολλās από- *έχοντο οι*
ψεις. Τήν πνευματικήν ανάπτυξιν έβοήθησεν ή ίδρυσις του *Όλλανδοί*
Πανεπιστημίου του Λάιντεν (Leiden), όπου έδίδαξεν ο περίφημος
φιλόλογος και νομικός Ούγκο Γκρότιους (Hugo Grotius),
ο όποίος άνενέωσε τήν περί φυσικού δικαίου διδασκαλίαν των
άρχαίων Έλλήνων, ώνειρεύετο τήν Ένωσιν της Εϋρώπης είς
μίαν μεγάλην Όμοσπονδίαν και ύπεστήριξεν ότι τόν κράτος είναι
συμβόλαιον μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Είς τήν
Όλλανδίαν έζησεν ο Έβραίος φιλόσοφος Σπινόζα, ο κατα-
διωκόμενος από τούς όμοθρήσκους του, και εκεί έδημιουργήθη-
σαν μερικά από τά έξοχώτερα έργα ζωγραφικής. *το δικ*
ωρα της φω
ωω με ωφιο
λας του

Ό Άγγλία

Προέλευσις. Τόν δραστήριον άγγλικόν έθνος προήλθεν
από τήν άνάμειξιν των παλαιότερων κατοίκων της μεγάλης Βρετ-
τανίας, των Βρεττανών, εκ του κελτικού κλάδου της ίνδοευρω-
παϊκής φυλής, μετά του όρμητικού γερμανικού φύλου των Άγ-

γλωσσάξωνων, οί όποίοι περι τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ. μετηνάστευσαν ἀπό τήν βόρειον Γερμανίαν εἰς τήν Μ. Βρεττανίαν καί ἱδρυσαν εἰς αὐτήν διάφορα κράτη. Κατά τὰς ἀρχάς ἤδη τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἕγγλοι ἦσαν ἀρκετά ἀνεπτυγμένοι.

Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυράν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ἰδίως ὅταν οἱ δοῦκες τῆς Νορμανδίας (Γουλιέλμος ὁ κατακτητής, 1066) ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἑγγλίας.

Ἡ Διοίκησης. Τό τιμαριωτικόν σύστημα ἐπεκράτησε καί εἰς τήν Ἑγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία ἔμεινε πάντοτε ἀρκετά ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἔγινε κυρίαρχος εἰς τήν χώραν καί οἱ κόμιτες ἦσαν μάλλον ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Τό Κοινοβούλιον εἶναι τό ἰδιάζον γνώρισμα εἰς τήν πολιτικήν ζωὴν τῆς Ἑγγλίας. Παρά τήν βασιλικήν δηλαδή ἐξουσίαν, ἀνεπτύχθη Συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων (Parlement), τό ὁποῖον εἶχε γνώμην ἰδίως ἐπὶ φορολογικῶν ζητημάτων. Ὁ βασιλεὺς δηλαδή δέν ἐδικαιοῦτο νά ἐπιβάλλῃ φόρους χωρὶς τήν συγκατάθεσιν τοῦ σώματος τούτου, τό ὁποῖον τοιουτοτρόπως περιώριζε τήν ἐξουσίαν του. Ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων, τὸν 13ον αἰῶνα, ἐπεχείρησε νά καταργήσῃ τό δικαίωμα τοῦτο, οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καί τὸν ὑπεχρέωσαν νά ἐπικυρώσῃ τοῦτο δι' ἐπίσημου ἐγγράφου, τῆς Magna Charta (1215), ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτην σημασίαν εἰς τήν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγγλικῦ πολιτεύματος. ✕

Ἐξωτερικοὶ καί ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατά τό τέλος τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἑγγλίας περιεπλάκησαν εἰς μακρότατον πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων περισσότερον ἀπὸ 100 ἔτη καί ὠνομάσθη Ἑκατονταετής πόλεμος (1337-1453). Μετὰ πολλὰς φάσεις καί περιπετείας οἱ Ἕγγλοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει σημαντικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς. Τό γεγονός αὐτό ἀπήλλαξε τήν Γαλίαν ἀπὸ τήν ξένην ἐπιδρομήν καί δέν ἦτο ὀλιγώτερον εὐεργετικὸν διὰ τήν Ἑγγλίαν, διότι ἐσώθη ἀπὸ τὰς περιπετείας καί τήν σπατάλην τῶν δυνάμεών της εἰς ἄσκοπον πόλεμον, συνεκεντρώθη εἰς ἑαυτήν καί ἔστρεψε τήν δραστηριότητά της πρὸς ἄλλην κατεύ-

Μετὰ τὸν 13ον αἰῶνα
ὠνομάσθη

θυνσιν, τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὴν λαμπρότατον μέλλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῶν δύο γειτονικῶν κρατῶν, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἐταράχθη ἀπὸ αἰματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν Λανκάστερ καὶ Ἰόρκ διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, τὸν ὀνομασθέντα Πόλεμον τῶν Δύο Ρόδων (1455 - 1485), ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν μεγάλου μέρους τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλείας.

Ἡ βασιλεία τὸν 16ον αἰῶνα. Ὁ Ἑρρίκος Ζ' Τυδώρ (Tudor, 1485 - 1509) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἐστερέωσε τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχός του ἦτο ἰσχυρὸς ἡγεμών.

Ὁ Ἑρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος ἄγγλος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δεκαοκτῶ ἔτων ἐπὶ τοῦ θρόνου, προικισμένος μὲ ἑξαιρετικὰ χαρίσματα, νεότητα, κάλλος, ἀθλητικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν, τὴν θεολογίαν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ θρησκόληπτος συγχρόνως, νωχελής, φιλόδοξος, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, εἶχεν

40. Ἑρρίκος Η'

(Ἀγγλία, Ἀνάκτορα τοῦ Οὐίνδσορ)

άνησυχον καί παραχώδη βασιλείαν. Αἱ διαζεύξεις καί οἱ ἐξ γάμοι του ἐξέθεσαν τήν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον μέ τήν ἄδειαν τοῦ Πάπα τήν νύμφην του, σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, Αἰκατερίνην πριγκίπισσαν τῆς Ἀραγωνίας, ἀδελφῆν τοῦ Καρόλου Ε΄. Μετά 18 ἔτη (1527) ἀντελήφθη ὅτι τὰ ἱερά κείμενα δὲν ἐπέτρεπον τοιοῦτον γάμον. Ἡ ἐπιμονή του νά τήν χωρίσῃ τὸν ἔφερεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν καί τὸν ὠδήγησεν εἰς τήν ἀπόφασίν του νά εἰσαγάγῃ τήν μεταρρυθμισιν εἰς τήν Ἀγγλίαν. Ἡ δευτέρα σύζυγός του, ἡ Ἄννα Μπόλεϋν, μία ὠραία ἱρλανδῖς, τοῦ ἔδωσε μίαν κόρην, τήν Ἐλισάβετ, ἀλλά τοῦ ἐφάνη πολὺ φιλάρεσκος καί τήν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (1536). Ἡ τρίτη ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν υἱόν, τὸν Ἐδουάρδον. Τὴν τετάρτην διεζεύχθη, τήν πέμπτην ἐκρέμασεν ἐπίσης, ἡ ἕκτη (1543) ἐπέζησε τοῦ τρομεροῦ συζύγου.

Διὰ νά ἐπιβάλλῃ τήν ἀπεριόριστον κυβέρνησιν, ὑπεχρέωσεν εὐγενεῖς καί Κοινοβούλιον εἰς ὑπακοήν καί ἐχώρισε τήν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τήν Ρώμην, κατέσχε τήν περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καί ἔδειξε μεγάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀντιτιθεμένους.

Ἐδουάρδος ΣΤ΄. Ὁ Ἐδουάρδος ΣΤ΄ (1547-1553), υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ ἀπὸ τήν τρίτην γυναῖκα του, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον 13 ἐτῶν. Ἀδύνατος καί ἀσθενικός, ἀπέθανε 17 ἐτῶν.

Ἡ Μαρία Τυδώρ (1553-1558), κόρη τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 37 ἐτῶν. Καθολικὴ ἀπὸ τήν παράδοσιν τῆς μητρός της καί ἀπὸ πεποίθησιν, εἶχε μνηστευθῆ τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, τὸν ὁποῖον συνεζεύχθη μόλις ἔγινε βασίλισσα (1554), καί, παρακινουμένη ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεχείρησε νά ἀναστηλώσῃ τὸν καθολικισμόν εἰς τήν χώραν της καί περιεπλάκῃ εἰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τήν χώραν της ἐξωτερικοὺς πολέμους. Ὁ ἀνεπιθύμητος γάμος της μέ τὸν καθολικώτατον ἡγεμόνα καί ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ της προεκάλεσαν ἐξεγέρσεις εἰς τήν χώραν. Εἰς τήν Γαλλίαν οἱ Ἄγγλοι ἔχασαν τὸ Καλαί, τὸ τελευταῖον φρούριον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἐπὶ τῆς ἠπείρου.

Ἐπὶ τῶν βασιλείων τούτων ἡ Ἀγγλία ἐφαίνετο ὅτι παρητήθη ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐλευθερίας της καί ὅτι ἀνέχεται πολιτι-

κήν και θρησκευτικήν δεσποτείαν. Ἡ θρησκεία της ἤλλαξε με τοὺς βασιλεῖς. Ἐζήτει ὅμως δοκιμαστικῶς τὸν δρόμον της, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ.

Ἑ λ ι σ ἶ β ε τ . Ἡ Ἑλισάβετ (1558 - 1603 κόρη τῆς Ἄννας Μπόλεϋν, ἐγκαινιάζει τὴν περίοδον τῆς δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἡ Ἄγγλία ἦτο πτωχὴ ἀγροτικὴ χώρα με 3 ἑκατομμύρια κατοίκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας της οἱ Ἄγγλοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς βιομηχανίας, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους των.

Ἡ Ἑλισάβετ ἦτο ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ. Εἴκοσι ἔντετα ἔτων ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀφοῦ εἶχε δοκιμάσει πικρίας ἐπὶ τῶν προκατόχων της, ἦτο ζωηρά, φιλάρεσκος καὶ ματαιόδοξος, χωρὶς νὰ εἶναι ὠραία με τοὺς μικροὺς εὐκινήτους ὀφθαλμούς της, οἱ ὅποιοι ἐφώτιζον πρόσωπον μακρὸν καὶ ὀστεῶδες. Ἐπίμονος καὶ ἐργατικὴ, ἐγνώριζε νὰ ὑποκρίνεται. Εἰς αἰῶνα θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἔμεινε σκεπτικίστρια καὶ οὐδέποτε παρεφέρετο. Εἶχε λάβει ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν, ἔμεινε ὅμως βαθύτατα ἀγγλὶς, λαὸν της.

41. Ἡ βασίλισσα Ἑλισάβετ

Ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς με προσωπικὸν συμβούλιον, χωρὶς Κοινοβούλιον. Ἐπέβαλε τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν θρησκευτικὴν γαλήνην, διὰ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, με τὸν βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Πράγματι, καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χώραι τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης ἠρημῶνοντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, ἡ Ἄγγλία διῆλθε περίοδον ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ οικονομικῆς ἀκμῆς.

Περίφημος ἔγινεν ἡ ἀντιζηλία τῆς πρὸς τὴν ἑξαδέλφην τῆς (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Ε΄ Στούαρτ), τὴν Μαρρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ὡς νεωτέραν καὶ θελκτικώτε-

42. Μαρία Στούαρτ

ραν. Ἡ Μαρία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β΄, ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὴν λαμπρότητά τῆς γαλλικὴν αὐλὴν καί, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἐθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η΄ μετὰ τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν τῆς, ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπέδεχθη φιλικῶς, κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (8 Φεβρουαρίου 1587).

Νηφαλία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀποστρέφεται τὰ μεγάλα σχέδια καὶ τὰς περιπλοκάς διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἀναγκάζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν Σκωτίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ εὐρεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Β΄ τῆς Ἰσπανίας. Τὸν ἀγγλογαλλικὸν ἀνταγωνισμὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ἀγγλοϊσπανικὸς.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἀνεπτύχθη

μετά τραχύν άγώνα προς την Ισπανίαν. Διά τής καταστροφής τής Αηττήτου Αρμάδας (1588, πρβλ. σελ. 101) έκρίθη ή έπικίνδυνος πάλη προς την ισπανικήν κοσμοκρατορίαν, ό άγγλικός λαός έλαβε συνείδησιν τής σημασίας του και την όριστικήν του θέσιν μεταξύ τών άποικιακών δυνάμεων. Είς την παραλίαν τής Βορείου Αμερικῆς οί Άγγλοι ίδρυσαν την πρώτην άποικίαν, την όποίαν προς τιμήν τής άνυπάνδρου βασιλίσης ώνόμασαν Βιργινίαν. Έν έτος μετά την μεγάλην έπιτυχίαν είς την θάλασσαν, ίδρυσαν την Έταιρείαν τών Ανατολικών Ινδιών, κατά παράδειγμα τής όλλανδικής. #

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΔΥΝΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αί διεθνείς περιπλοκαί

ΟΝ 16ον αἰῶνα ὑπάρχουν πολλαὶ ἀφορμαὶ πρὸς διεθνεῖς συρράξεις. Ἄλλα ἅπ' αὐτὰς ἐκληρονομήθησαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἄλλα προέκυψαν ἀπὸ τὴν νέαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει τὸ τουρκικὸν πρόβλημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομίας ὠρισμένων χωρῶν. Πῶς νὰ ἀναχαιτίσουν δηλαδὴ τοὺς Τούρκους; Θὰ ἀναλάβουν σταυροφορίαν; Πῶς θὰ συμβιβάσουν τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν; Ὁξύτερα διὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι τὰ ζητήματα, ἂν εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ εἰς τὴν Γαλλίαν θὰ περιέλθουν αἱ κτήσεις τῆς Βουργουνδίας, τί θὰ γίνουν αἱ διαφιλονεικούμεναι περιοχαὶ Νεαπόλεως, Σικελίας, Μιλάνου.

Νέα προβλήματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων κρατῶν καὶ τὴν αὐξησιν τῶν δυνάμεων μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν σχέσιν βασιλέων καὶ τῶν φεουδαρχικῶν ἀρχόντων, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμέσως συνδέεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Τὰ προβλήματα δὲν παρουσιάζονται μεμονωμένα. Περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν συγκεχυμένας καταστάσεις, διότι τὰ πολιτικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά συμφέροντα ἐπιδρῶσι διαρκῶς τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ 16ος αἰὼν εἶδε τὰς πρώτας πραγματικὰς διεθνεῖς συρράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες εἶχον τὸ μέρος των. Εἰς αὐτὰς ἔδωσαν ἀφορμὴν κατ' ἀρχὰς τὰ κληρονομικὰ ζητήματα καὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις ὠρισμένων ἡγεμόνων. Αἱ θρησκευτικαὶ διενέξεις ἔπειτα ἐδημιούργησαν πραγμα-

τικὰς διεθνεῖς ἀντιπάλους παρατάξεις. Αἱ διεθνεῖς αὐταὶ σχέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διεθνoῦς διπλωματίας. Τὰ κράτη, ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν εἰς τὰς ξένας ἐπικρατείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μυστικούς ἀντιπροσώπους, τοὺς πρεσβευτὰς (ambassadeurs). Ἐγεννήθη δὲ μεταξύ τῶν ἐθνῶν δίκαιον, τὸ λεγόμενον Διεθνὲς Δίκαιον.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοὺς πολέμους τοῦ 16ου αἰῶνος διακρίνομεν εἰς δυναστικούς καὶ θρησκευτικούς. #

~~Οἱ~~ Οἱ ἰταλικοὶ πόλεμοι

Οἱ πρῶτοι διεθνoῦς χαρακτήρος πόλεμοι τῆς Εὐρώπης εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἰταλικοὶ Πόλεμοι.

Προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας νὰ ἐξουσιάσουν τὴν Ἰταλίαν, ἢ ὅποια, διηρημένη εἰς τρεῖς περίπου δεκάδας κρατῶν, ἦτο διαρκῆς ἐστία ταραχῶν καὶ ἀφορμὴ εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Ὁ Κάρολος Η', φιλόδοξος, ἰπποτικός, διεκδικεῖ τὰς κληρονομικὰς ἀξιώσεις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως, ὀνειροπολῶν περιπετείας καὶ ἰπποτικὰ μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν Νεάπολιν καὶ Ἰταλίαν ἔρχεται ἡ Ἀνατολή. Ἀγοράζει τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κων/πολιν καὶ νὰ στεφθῆ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ προέλασις του διὰ μέσου τῆς Ἰταλίας λαμβάνει κατ' ἀρχὰς μορφήν θριαμβευτικῆς πορείας (1494).

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐνώνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ Βενετία, Γένουα, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ', ὁ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ Ἑρρίκος **II** τῆς Ἀγγλίας (1495). Ἐχρειάσθη ὄλη ἡ γαλλικὴ ὀρμή, διὰ νὰ διανοίξουν τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Καρόλου ἐνεκαινίασε περίοδον ἐξαντλητικῶν περιπετειῶν διὰ τὴν Γαλίαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' κυριεύει καὶ χάνει δύο φορές τὸ Μιλᾶνον, ὁ Φραγκίσκος Α' τὸ ἀνακτᾷ (1521). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Καρόλου Ε' εἰς τὸν θρόνον τῆς Γερμανίας (1519), ὁ γαλλικὸς ἰμπεριαλισμὸς

43. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

εὐρίσκει ἀντιμέτωπον τὸν ἰσχυρότερον ἰσπανογερμανικὸν ἰμπεριαλισμὸν.

61
[Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων]

Περὶ τὸ 1520 τρεῖς νεαροὶ καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες ἐκυβέρων τὰ τρία ἰσχυρότερα κράτη, ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὸ 1515, ὁ Κάρολος Ε' τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὸ 1519 καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν ὁ διαπρεπέστερος τῶν σουλτάνων Σουλεῦμ Ἀν Β' ὁ Μεγαλοπρεπὴς (1521 - 1566). Χρησιμοποιῶν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὀθω-

μανῶν ὁ Σουλεῦμάν ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἦδη εἶχε καταβάλει τὰ δύο προπύργια τῶν Χριστιανῶν, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον (1522), καὶ ἐνῶ οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος, εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξύ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγυροὺς εἰς τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τοῦ Μοχάτς (1526). Ὁ βασιλεὺς των Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἐφονεύθη. Οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο χωρῶν προσέφερον τότε τὰ δύο στέμματα, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Καρόλου Ε' Φερδινάνδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε δώσει ὡς φέουδον τὰς αὐστριακὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησα τὴν Γερμανίαν ἀντὶ ἐκείνου. Ἡ Βοημία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον, σημαντικὸν ὅμως μέρος τῶν Οὐγγυρῶν ἐξέλεξεν ἐγγῶριον ἄρχοντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Σουλεῦμάν ὅμως ἤθελε πολὺ περισσότερα. Ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν Χαλίφην τῆς Ρώμης καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ὁ Κάρολος ἀνήσυχος ἔβλεπεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν κίνδυνον εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους.

Κοσμοκρατορικὴ πολιτικὴ Καρόλου Ε'

Κυρίαρχος τοῦ ἀχανοῦς κράτους ὁ Κάρολος ὠνειρεύθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν προσφιλεῆ εἰς τὸν μεσαίωνα ιδέαν τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς μοναρχίας.

Πρῶτον σταθμὸν ἐπικρατήσεως θεώρει τὴν Ἰταλίαν, ἣ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἦνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ διηκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τεργέστης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Παλέμου μετὰ τὴν Βαρκελώνην καὶ τὴν Βαλτικὴν.

Ἀλλὰ μετὰ τῶν μεγάλων κτήσεών του τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, Γερμανίας καὶ Κάτω Χωρῶν παρενεβάλλετο ὡς συμπαγῆς ὄγκος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν ἐπίσης κυριαρχικὰ σχέδια καὶ εἶχε παρουσιασθῆ ἀντίπαλός του, ἀπαιτητῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Οι δύο ήγεμόνες περιεπλάκησαν εις μακρόν πόλεμον, τὸν ὁποῖον συνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξύ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας, συνετάραξε τὴν Εὐρώπην καὶ συνεχίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ Κάρολος, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Ἑρρίκον Η' τῆς Ἀγγλίας, προσέβαλε τὸν Φραγκίσκον εἰς τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐπίθεσις εἰς τὰ δυτικὰ σύνορα ἀνεχαιτίσθη, καθὼς καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν δὲν ἐπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ καὶ ὁ Φραγκίσκος, πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων εὐγενῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525).

Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν Συνηθήκην τῆς Μαδρίτης (Ἰανουάριος 1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητέτο τῶν ἀξιώσεων του ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Ναβάρρας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Μιλάνου. #

6 X Ο συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε'

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Καρόλου ἀνησύχησεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἑρρίκος Η' εἶπεν: «Ἡ συνθήκη αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν χριστιανικὴν μοναρχίαν». Ἡ Ἰταλία ἔτρεμε μήπως ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν νικητὴν, ὥστε ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὸν Φραγκίσκον Α', ὅταν ἐδήλωσεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀποξενωθῇ παρὰ τὴν θέλησίν των τοὺς ὑπηκόους τῆς Βουργουνδίας καὶ ὅταν ἡ Βουργουνδία ἐβεβαίωσεν ὅτι μένει γαλλικὴ. Περὶ τὸν ἡττημένον τῆς Παβίας συνησπίσθησαν ὁ Πάπας, ὁ Ἑρρίκος Η', ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία. Μανιώδης ὁ Κάρολος, ἰδίως ἐναντίον τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἀπαλλάξει τὸν Φραγκίσκον ἀπὸ τὸν ὄρκον του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης, ἐρρίφθη κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἀγρίως ἐληλάτησαν οἱ γερμανοὶ στρατιῶται (6 Μαΐου 1527).

Ἡ πρᾶξις προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Κάρολος, πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ

τοῦ νέου τουρκικοῦ κινδύνου, περιώρισε τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἐκράτει τὴν Βουργουνδίαν, ἐγκατέλειπεν ὅμως τὴν Ἰταλίαν (1529). Ὁ Πάπας ἔστειψε τὸν Κάρολον Ε΄ εἰς Βολώνιαν, ἐν μέσῳ ἰσπανικῆς φρουρᾶς, αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης. Διὰ τῆς στέψεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τελευταία γενομένη ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἡ Ἀγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἔγινε τοῦ ἰσπανικοῦ ἔθνους.

Διὰ τὴν κρατῆσιν ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Φραγκίσκος Α΄ δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓνα συνασπισμὸν τοὺς Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας καὶ Σουηδίας, τὸν Σουλεῦμὰν Β΄, τὸν Ἑρρίκον Η΄ καὶ τὸν Πάπαν. Καὶ ὁ κόσμος εἶδε τὸν «χριστιανικώτατον» βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ κλείῃ συμμαχίαν μὲ τὸν τρομερὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀπίστων καὶ νὰ ὑποκινήσῃ αὐτὸν εἰς ἐπιθεσὶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ μωαμεθανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαϊρεντὶν Βαρβαρόσσαν ἐληλάτησε τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἀπήγαγε πολλοὺς αἰχμαλώτους. ✕

Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τύνιδος, ἡ ὁποία ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Εἰς αὐτὴν μετέσχον κυρίως Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ (1535). Τὴν 14 Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Γολέττη, τὴν 20ὴν συνειρίθη ὁ ἀριθμητικῶς ἀνώτερος στρατὸς τοῦ Χαϊρεντὶν πρὸ τῆς Τύνιδος. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως κρατούμενοι 20.000 αἰχμάλωτοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν διηκούλουν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ὁ πόλεμος συνεχίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Φραγκίσκου Ἑρρίκου Β΄. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησε νέα τάξις εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀντὶ τῆς μονοκρατίας ἐπεβλήθη τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. ✕ Ὁ Κάρολος, μολονότι ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς συνησπισμένους Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας (1547), ὑπεχρεώθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν Ἐρησκειτικὴν Εἰρήνην τῆς Αὐγούστας (Augsburg, 1555) καί, ἀπογοητευμένος, διότι κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸ 1556 (πρβλ. σελ. 79).

Τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολέμων αὐτῶν ἔκλεισεν ἡ εἰρήνη τοῦ 1559 μεταξύ τοῦ Φερδινάνδου Α΄ καὶ τοῦ Ἑρρίκου Β΄, ὁ

όποιος ἐγκατέλειψε τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὰ νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους του, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερντέν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας (1556-1598)

Εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, προσέθεσεν ὁ Φίλιππος τὰς Φιλιππίνας (1565-1571), ὀνομασθείσας οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματός του, καὶ τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν ἐπὶ 60 ἔτη ἰσπανικὴ.

Ὁ Φίλιππος Β' ἐγένετο ἀπὸ πεποιθήσιν ὑπέρμαχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας ἐγένετο, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, ὑπέρμαχος τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἐγένετο ἡ παλαίστρα, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκρούσθησαν ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς. Ὁ Φίλιππος ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξοντώσῃ διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του διετέλεσεν εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον 1) τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἰσπανίας· 2) τῶν Τούρκων· 3) τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας· 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, οἱ περισσότεροι ἐξαραβισμένοι Βέρβεροι, εἶχον βαπτισθῆ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῶν διωγμῶν τοῦ 1521, διετήρουν ὅμως μυστικῶς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν ἐναντίον των. Ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν ἐφευρετικότητά εἰς ἀπάνθρωπα μέσα. Κατόπιν ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξώθησαν αὐτοὺς τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι. Ὅσοι τοὺς ἀντικατέστησαν «δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν οὔτε τὰ ἄνθη εἰς τοὺς κήπους οὔτε τὰ σπαρτὰ εἰς τὰ ὑψώματα οὔτε τοὺς φράκτας εἰς τὰς κοιλάδας» (1571).

2) Ἐν συνείδησιν μετὰ τὸν Πάπαν, κατήρτισε τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος, ἐνισχυθεὶς μετὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Πάπα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου Ντὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας (Don Juan d'Austria), κατεναυμάχησε τὸν τουρκικόν

κόν στόλον εις τὴν ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντε ἢ τῆς Ναυπάκτου, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς (1571).

3) Θέλων, ὅπως ὁ πατήρ του, νὰ προφυλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἢ καὶ νὰ ἐκριζώσῃ τὸν ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ὁ ἴδιος διηύθυνε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Ἡ Ἰσπανία ὑπεβλήθη εἰς πνευματικὸν ἀποκλεισμόν. Οὐδεὶς φοιτητῆς ἢ καθηγητῆς ἐπετρέπετο νὰ φοιτήσῃ εἰς ξένον πανεπιστήμιον.

4) Ἐπιχειρήσας νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὰς ἀπολυταρχικῶς, προσέκρουσεν εἰς ζωηρὰν ἀντίστασιν, ἢ ὁποία κατέληξεν εἰς ἐξέγερσιν. Ὁ Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέτρα. Ὁ στρατηγὸς του κόμης Ἄλβα ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς ὠμότητάς του. Εἰς τὸ τέλος ἡ Ὀλλανδία ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς μετὰ μακροχρόνιον καὶ τραχὺν ἀγῶνα.

5) Εἰς τὴν Γαλλίαν, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς καθολικοὺς ἐναντίον τῶν διαμαρτυρομένων, κατέβαλεν ἐπίμονον καὶ ἀδέξιον ἀγῶνα διὰ τῆς διπλωματίας ἢ τῶν μυστικῶν συνεννοήσεων μὲ τοὺς Γκυίζας.

6) Συνεξεύχθη τὴν βασιλίισαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, διὰ νὰ συνεργασθῇ μὲ αὐτὴν πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν χώραν. Ὑπεστήριξε κατόπιν τὴν Μαρίαν Στούαρτ καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν ἐκείνης ἀνέλαβεν ἐπιχείρησιν μεγάλην. Ὁ Ἰσπανικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 130 πλοῖα, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 19 χιλιάδες πολεμισταί, καὶ φέρων 2.700 τηλεβόλα, ἐπρόκειτο νὰ παραλάβῃ ἄλλας 30.000 ἄνδρας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἄκτῆν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν. Ἄλλ' ἢ Ἄ ή τ τ η τ ο ς Ἀ ρ μ ά δ α (Invincible Armada), ὅπως ὠνομάσθη ὁ στόλος αὐτός, προσεβλήθη αἰφνιδιαστικῶς ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀγγλικά πλοῖα καὶ πυρπολικά, ὑπέστη μεγάλας ζημίας καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τρικυμία (1588). Οὕτω διεσπάσθη ἡ κυριαρχία τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐπέτυχον ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ὁ Φίλιππος, παρὰ τὰ ὠρισμένα προσόντα του, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς μίαν ἰδέαν, ἐπεσώρευσε μόνον ἀτυχήματα εἰς τὴν χώραν του, τὴν ὁποίαν ἐξήντηλε μὲ τοὺς

μακρούς και ασκόπους πολέμους του, ὥστε ἡ ὀνομαστή ἄλλοτε διὰ τὰ πλούτη Ἰσπανία νὰ καταντήση ἡ χώρα τῆς πείνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων του Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ' ἐξηκολούθησεν ἡ παρακμή. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς, ἀφ' ὅτου ἡ μισαλλοδοξία ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν χώραν τοὺς Μωαμεθανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κλῆρος ἐπεκράτησε, σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ τὸ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ μοναστήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

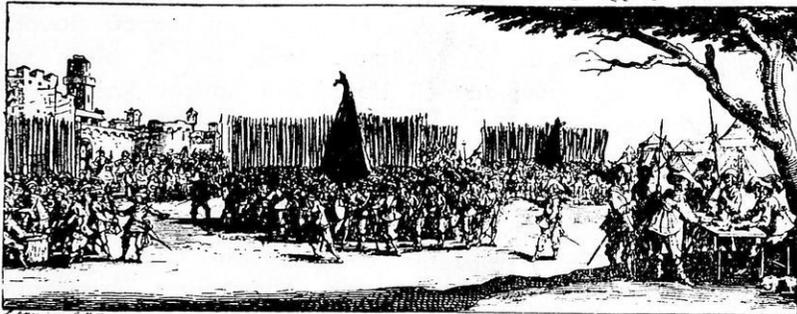
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μορφή τῶν νέων πολέμων

ΕΧΡΙ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ μεταρρύθμι-
σις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὅταν ὁμως
διεδόθη πλατύτερον καὶ ἀντεμετώπισε διωγμούς,
ἔγινεν ὀργάνωσις καὶ παρατάξις. Ἐφάνη πρὸς
στιγμὴν ὅτι παρεμερίσθησαν αἱ ἀντιθέσεις διὰ τὰ
δυναστικά καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔλαβε
χαρακτῆρα πάλης μεταξύ δύο ἀντιθέτων θρησκευτικῶν παρατάξεων.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα, ἡ
Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικῆς ἔριδος. *Πρώτων ἡμερῶν τοῦ 17ου αἰῶνος*
κατὰ τὸ δῶδεξρον ἡμῶν τοῦ 16ου αἰῶνος

44. Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος

Ἰδίως ὁμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἐγινε κατὰ τὸ
πρῶτον ἡμισι τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξέ-
νων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη
ἡ χώρα ἐγινε τὸ πεδίου τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη
φρικτὰς καταστροφὰς (1618-1648).

Οί θρησκευτικοί πόλεμοι τῆς Γαλλίας

Οί βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποίαν ἠπειλεῖ νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος των. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχύν καὶ τὰ παλαιὰ δικαιώματά των.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ Φραγκίσκου Β' (1559), Καρόλου Θ' (1560-1574) καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574-1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνῆλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. ^{Ὁ υἱὸς τοῦ Καρόλου Θ' ἦν ὁ Καρόλος Ι΄, ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Γ' ἦν ὁ Ἑρρίκος Δ΄.} Διὰ τοῦτο ἰσχυρῶς ἐμεγάλωσεν ἡ μήτηρ των, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλείων τούτων διεφιλονείκουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνιοι (Bourbons) καὶ οἱ Γκυίζαι (Guises). Οἱ Γκυίζαι ἦσαν ἀδιάλλακτοι καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνιοι ^{ὀρθόδοξοι} ἐκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Διὰ νὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, οἱ περὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐμνηστεύσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Θ' μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ οἶκός του, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ Βουρβόνιοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότιοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν ἐπὶ τοῦ βασιλείως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῇ τελείως, συνεννοήθη μετὰ τοὺς Γκυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεισιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοί, τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (23 Αὐγ. 1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30.000.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην Liga καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ

έμποδίσουν τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀνοδὸν τοῦ Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος ἦτο νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Μετὰ πεισματώδη πάλην, ἐπεκράτησεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑρρίκος Δ' (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' (1589 - 1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς θρη-

45. Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου

σκευτικούς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία, ἡσυχάσασα πάλιν, εἰσῆλθεν εἰς περίοδον ἀκμῆς. Πρὸς ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, ἐξέδωκεν ὁ Ἑρρίκος Δ' τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὁποῖοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὄχυράς τινας θέσεις. Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος.

Ἅ Ο Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648)

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας (1555) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρυθμίσις προώδευσε πολὺ. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἀπέτελεσαν συνασπισμὸν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Union (ἔνωσις),

τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Φρειδερίκος Δ΄, ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου. Συνεννοήθησαν καὶ μετὰ ξένων ὁμοφρόνων ἡγεμόνων, τῆς Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πρίγκιπος

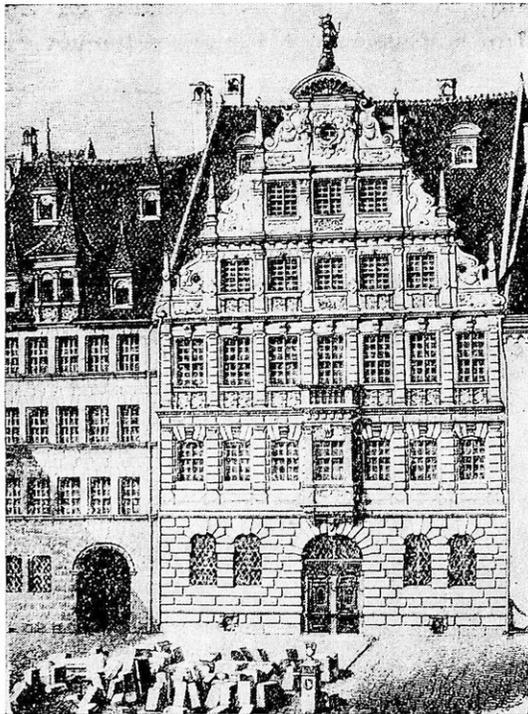
46. Χάρτης τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου

τῆς Ὁρανίας, ἀρχόντος τῆς Ὀλλανδίας, καὶ μετὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ΄ τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ καθολικοὶ ἡγεμόνες συνέστησαν τὴν Liga (σύνδεσμον), τοῦ ὁποίου πρόιστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερίζωσε τὴν μεταρρύθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἠγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθον εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618-1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινικήν, τὴν Δανικήν, τὴν Σουηδικήν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικήν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαθθαίου. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατὸν, ὑπεστήριξαν ὁ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ Liga. Ὁ στρατηγὸς τῆς Liga Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους

47. Οἰκία Νυρεμβέργης
(Ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνος)

ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ', δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β', θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἔνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρεχτ

48. Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου
(Ἀπὸ τὴν συλλογὴν J. Callot « Αἱ ἀθλιότητες τοῦ πολέμου », 1633)

Βαλλενσταῖν (Wallenstein), ὁποῖος ὁ ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατόν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ ἐξυμνοῦν ὡς μέγαν ὀργανωτὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Βαλλενσταῖν. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὅπλισμός του, ὅπως ὅλων πᾶν στρατῶν τῆς ἐποχῆς, ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὠπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα

ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Ἐγκαινίασε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατὸν ἐπὶ τόπου, διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς ἐχθρικῆς καὶ τῆς ἰδίας χώρας.

Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς κατήρτισε στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἐπέτυχε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ ὁ Βαλλενστάιν νικητὴς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ στόλον.

Ὁ Βαλλενστάιν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Βίσαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὅποιοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάιν, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τινὰς δισταγμοὺς, ἔθυσίασε τὸν Βαλλενστάιν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους στιγμήν (1630) ἐπενέβη ὁ ἥρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γου-

49. Βαλλενστάιν
(τοῦ Βὰν Ντάιχ, Μόναχον, Μουσεῖον)

σταυρός Ἀδόλφος (1611 - 1632), διὰ νὰ ὑποστηρίξη τοὺς ὁμοδόξους του, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρως πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ, προσπαθήσας νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη,

50. Γουσταῦος Ἀδόλφος
(τοῦ Βῆν Ντάιχ, Μόναχον, Μουσεῖον)

οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπειλοῦν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάϊν, ὁ ὁποῖος ὁμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταῦου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λούτσην (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὁμως, ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάϊν καί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμὴν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὄταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασεν τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ ἀγὼν περιεπλάκη περισσότερο, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτήρα βάρβαρον, συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ Κονδέ (Conde) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ρο-

κροά (Ρουεοί, Β. Γαλλία, παρά τὰ Βελγικά σύνορα), ὁ γαλλικός στρατός ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλείτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτεράτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

Εἰρήνη Βεσφαλίας

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τοῦλ καὶ Βερδέν καὶ προσήρτησε τὴν Ἀλσατίαν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

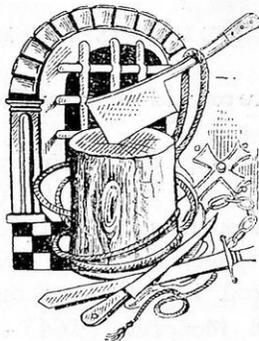
2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3) Ἀνεγνωρίσθη πλήρης αὐτοτέλεια τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας, μεταξύ των καὶ μεταξύ ξένων κρατῶν.

Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου

Ὁ τριακονταετής πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια. Ἡ χώρα ἐληλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἡρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε τοῦλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα καὶ μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατάρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὅμως αὐτὴ ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἐκλείσει τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολύτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ Αὐστρία, καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτως εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ΄ ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ΄ - ΡΙΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

11

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ἘΤΑ προσωρινὰ διακοπὰς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄ (1610 - 1624) καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ (1643 - 1653), ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχύν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

Ἄλλ΄ ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατάπνιξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἔξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμὸν τοῦ καθεστώτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του

ὁ Λουδοβίκος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ζύμωσιν, ἣ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Γαλλία τὸ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1589, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὁποῖος ἐβλεπεν εἰς αὐτὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Σατανᾶ, ἕτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ «ἀγαθός», ὁ «πατήρ», ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δυνάμιν της. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην (πρβλ. σελ. 105).

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαιρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ Διαμαρτυρόμενοι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπανεῦρει.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλγουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπετέλουν ὡ ρ γ α ν ω μ ἔ ν η ν δ ὕ ν α μ ι ν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὅρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν «κράτος ἐν κράτει», «μία μικρὰ Ὀλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας».

Ἐξασθένεισις τῆς βασιλείας (1610 - 1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, πρὸ τοῦ συμπληρώσει τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἐννεαετοῦς υἱοῦ του Λουδοβίκου ΙΓ' ἔφερε κλονισμὸν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπετρόπευεν ἡ βα-

σιλομήτωρ Μαρία τῶν Μεδίκων ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἐξέγερσιν, ἡ Μαρία ἐκάλεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις, τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὅποιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιορίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμια τῶν. Ἡ Μαρία, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὅ,τι ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). Ὄταν τὴν ἐπομένην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν ἡσυχῶς. Ἀπὸ τότε αἱ γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

52. Ὁ Ρισελιέ

(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του,

Ὁ Ρισελιέ (1624 - 1642)

Ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διέξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὅποτε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαράς του χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιέ (1624).

Ὁ Armand du Bessis κόμης τοῦ Richelieu (1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας

κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐζήσεν ὁμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα τοῦ διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὁμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ὁ Ρισελιέ ἐξορίζεται ἐπὶ τι διάστημα. Ἄνακληθεῖς, κατῶρθωσε νὰ συμφιλίωση τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη καρδινάλιος. Κληθεῖς εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ἔλαβε μετ' ὀλίγον τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτὸ (13 Αὐγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ (1642).

Εὐφυής, διορατικὸς, κρυφίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νὰ ἐκμεταλλεῖται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἄτεγκτος, ὥστε νὰ φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχύν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησις τοῦ νὰ θεωρῆται μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἄνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Κατὰ τὸν καρδινάλιον, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, ἡ «ζωτανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἤμπορεῖ νὰ περιορίζεται ἀπὸ καμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεμὼν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὁμως διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελήματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν Διαθήκην του, ἐπέδωξε: 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαρίθμους καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλάκις σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628, μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν, ἐκυριεύθη ἡ Λαροσελ

(La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὅμως εἶχε τὴν περίνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως, ἐστράφη ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν θανατώσεων. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ἄχυρωμένους πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν πολλοὺς πύργους.

Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν καὶ τῆς συνεχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ἐστερέωσε τὴν βασιλικὴν ἀπολυταρχίαν. Δὲν συνεκάλεσε τὰς Γενικὰς τάξεις καὶ κατέπνιξε δι' αὐστηρῶν μέτρων τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὅποιον, κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, εἶχεν ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιέ ἐμισεῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο ἐπισφαλῆς. Εἶχεν ἄσπονδον ἐχθρὸν τὴν βασιλίссαν καὶ ἦτο κίνδυνος εἰς πᾶσαν στιγμήν οἱ ἀντίθετοι νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταστροφὴν του. Διὰ τῆς ἀπαραιμίλλου ἐπιτηδειότητός του διέλυε τὰς δολοπλοκίας. Διὰ μυστικῶν ὀργάνων ἐπέβλεπε τὰ πάντα, ἐκυβέρνηα τυραννικῶς καὶ ἐφόρευεν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα ἀνθρώπους, ὡς ἐπιβουλευομένους τὴν ζωὴν του.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐξεμεταλλεύθη τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησεν, ὅπως εἶδομεν, κατ' ἀρχὰς τὸν Γουσταῦον Ἀδόλφον καὶ βραδύτερον εἰσηῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιέ κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνηα κακῶς. Ἦτο μισάνθρωπος, ἐγωῖστής, ὁ ὅποιος διὰ τῆς ψυχρᾶς ἐπιβολῆς καὶ τῆς ραδιουργίας ἐπέβαλε τὴν αὐθαιρεσίαν του καὶ παρεκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικοτήτων καὶ εὐγενεστέρων χαρακτήρων.

Καταστρεπτική ἦτο ἰδίως ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὅταν ἀπέθανεν εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ κατεστρέφοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανε μισούμενος ἀπὸ ὅλους.

Βραδύτερον, ἰδίως τὸν 19ον αἰῶνα, ἐξεθείασαν αὐτὸν οἱ Γάλλοι πατριῶται, διότι συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας, ὅπως διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον οἱ Γερμανοὶ τὸν Βαλλενσταῖν καὶ τὸν Βίσμαρκ.

Ἐπὶ τοῦ Ρισελιέ ἰδρύθη ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία (1635) καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων. #

(Ὁ Μαζαρέν (1643-1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὅμως συνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μαζαρέν.

Ὁ Μαζαρέν (Mazarin), Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602, ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάγκαν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατάρθωσε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπανίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἔστράφη εἰς τὴν διπλωματίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολὰς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισσότερο ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρά ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρδισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυκὺς, μετριοπαθής, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἐξαιρετικὰ εὐλόγιστος καὶ δεξιός, δὲν ἀπέφευγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυπουργὸν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ 1610, διότι ὁ υἱός του Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ (Anne d'Autriche) καὶ αὐτὴ διώρισεν πρωθυπουργὸν τὸν Μαζαρέν.

(Ἐξέγερσις τῶν εὐγενῶν (1648-1653)

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλι-

κοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ἡ τόσο ἐννοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἄφορμὴν ὁμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς φορολογίας, ἔνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὄταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν, ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις διήρκεσε πέντε ἔτη (1648-1653) καὶ ὠνομάσθη Fronde (Σφενδόνη), κατὰ τὴν σκωπτικὴν διάθεσιν τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ εἶχε πολλὰ εὐτράπελα ἐπεισόδια, ὅπως ἐκθέτει εἰς τὰ περίφημα ἀπομνημονεύματά του ὁ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν καρδινάλιος τοῦ Ρέτζ (Mémoires du cardinal de Retz).

Ἡ ἀντίστασις τοῦ Κοινοβουλίου συνετρίβη εὐκόλως. Ἐπικινδυνωδεστέρα ὁμως ἦτο ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν τελευταίαν μάχην διὰ τὰ προνόμιά των. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ μεγάλη πενία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τελειωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς ἀπολυταρχίας.

(II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ')

Λουδοβίκος ΙΔ' (1661 - 1715)

Ὄταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὁμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς του καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποῖαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ δὲ ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ (Louis XIV) δὲν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἶχε διαυγεστάτην ἀντίληψιν, ἰσχυροτάτην βούλησιν καὶ τὰ προσόντα τοῦ ἄρχοντος εἰς ὕψιστον βαθμὸν. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, εἰς τοὺς τρόπους του εἶχεν ἐπισημότητα, ἦτο κύριος τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων του καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργίζετο, ὠμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλους. Κατὰ βάθος δὲν ἦτο κακός, ἀλλ' ὁ ἄμετρος ἐγωϊσμός του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ θυμιάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σμήνος τῶν αὐλικῶν, συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Τὸ δόγμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς μοναρχίας διετύπωσεν ὁ ἴδιος καθαρῶτατα εἰς τὰ δύο συγγράμματα, Ἐπομνημονεύματα διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαδόχου καὶ Στοχασμοὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ὁ Λουδοβίκος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρὸνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμὸν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. «Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος» (*L'État c'est moi*), συνήθιζε νὰ λέγη, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελειῶναν διὰ τῆς φράσεως *car tel est mon plaisir*. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ «χριστιανικώτατος», ὁ «πρεσβύτερος» υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμμερίζεται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ὁ περίφημος θεολόγος Μποσουέ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς.

53. Λουδοβίκος ΙΔ΄

(Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχική, ἤσκειτο αὐστηροτάτη ἀστυνομική ἐπίβλεψις· οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συναλαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (lettres de cachet) καὶ ἐνεκλείοντο, χωρὶς νὰ δικάσθωσιν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (Bastille), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων. Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελεῖ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἄρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἔθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Μὲ τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα κανονίζεται καὶ ἡ ἐνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλῖος εἰς τὸ μέσον τῶν ἀστερισμῶν.

Ὑπὸ τὴν λαμπρότητα ὅμως αὐτῆν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

Διοικήσις

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οικονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοίκησις τοῦ κέντρου ὀργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμούς. Αἱ κυριώτεραι ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, δικαστικὰ σώματα (Parlements), ἐπαρχιακαὶ

τάξεις και πόλεις ἔχασαν τὰ προνόμιά των. Ὅλη ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν intendant.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε ἰκανότητα νὰ ἐκλέγη τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἄνδρας ἀπὸ τὴν ἀστικήν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἔγιναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά. *καὶ ὁ Μισσοσύι.*

Ὁμιλία Τὰ οἰκονομικὰ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχε ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ προστατευτικὰ μέτρα νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίσῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντιλισμὸν. *ἢ Κολμπερισμὸς*

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κτλ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουιζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιππῆ.

Ὁ στρατὸς

Συνέπεια τῆς οικονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτῆς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λουβὸά (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας ἀνδρας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσοτέρους ἀπὸ 15 - 20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου ὄπλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Luxembourg, Catinat κ.ἄ., καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ θρησκευτικά. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης

Ὁ Λουδοβίκος ἠθέλε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καὶ εἰς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάππαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν

τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν ὄνομαστὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα Μποσσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστὰς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). Οἱ καλβινισταὶ ἢ εἴπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμόν ἢ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καὶ ἐξευτελιστικὰ μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὴν πατρίδα των. Ὁ βασιλεὺς ἐφάνη ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης (Révocation de l'Édit de Nantes) ἦτο καταστρεπτικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπιείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προΐδη τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ὁμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν των εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἦσαν ἄριστοι τεχνίται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδες, οἱ ὁποῖοι ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζήλος καὶ τὸ πᾶ-

54. Ὁ Μποσσουέ
(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

θος κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος Πιέρ Μπάϋλ, (Pierre Bayle, 1647 - 1706), δημοσιογράφος σατιριστῆς καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἤνοιξαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ δίσυραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

9 Θάνατος τοῦ Λουδοβίκου (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν τὸ 1715, ἀφοῦ ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἔκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

55. Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως
(Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἀποθνήσκων, ἄφηνε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κολοσσιαία ποσὰ διὰ τὰς ἰκανοποιήσασθαι ὁρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶς αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομὰς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῆς αὐλῆς ἐσπατάλησαν μυθῶδη ποσὰ.

Ἡ ἀκαταλόγιστος φρολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν

βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὔρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ ἠύχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

Ἀμὴν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

✓ Πολιτική ανάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

ΑΓΓΛΙΚΟΣ λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιώθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία, εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

Ἐπισημ. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρησαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικοὺς περιορισμοὺς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσακις

ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλῃ νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Βουλὴ τῶν Λόρδων.

Ὅταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199 - 1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συμβουλευέται ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ οικονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτότρόπως προῆλθε δεύτερον συμβούλιον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλὴ, ἢ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603), εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀφ' ἑτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς] τὸ κοινοβού-

λιον. Πολλάκις διέλυσαν αυτό, ἀλλ' ἠναγκάστησαν πάλιν νὰ τὸ συγκαλέσουν, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπεια.

Ὁ Ἰάκωβος Α' (1603 - 1625) εἶχε μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατραφεὶς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα, ἦτο

56. Κάρολος Α'

(Βὰν Ντάιχ, Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

μετηνάστευσαν οὗτοι ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἵδρυσαν τὰς πρώτας ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ὁ Ἰάκωβος διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον υἱὸς του Κάρολος ὁ Α'.

Ὁ Κάρολος Α' (1625 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὠραίος καὶ ἵπποτικός τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βάθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐ-

ἀρκετὰ ἔξυπνος καὶ μορφωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικός. Ἰδίως ἐνόμιζεν ἐαυτὸν ἀρμόδιον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ θρησκευτικὰ, ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐπίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Οἱ καθολικοὶ, κατόπιν σκοτεινῆς συνωμοσίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτούς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον τῶν πουριτανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευχητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε

πολιτεύθη κακῶς, ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσε ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον, ἐκυβέρνησε ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μακρὸν Κοινοβούλιον, ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640 - 1653) προσέκρουσε εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλή κατεδίκασε εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἤλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὕπαιθρον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Λαμπι

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1648. Κρόμβελ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικαὶ καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἰππεῖς, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἰππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστοὺς μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολὺν ἀποτυχίαν.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἰππικὸν ἀπὸ ὀρεινοὺς πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν, ὅπως οἱ μισθοφόροι, διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοί, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατῴρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μετὰ βίον αὐστηρόν, μετὰ προσευχάς, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ μετὰ ἄσματα τοῦ ψαλτηρίου. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ

ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκωτίαν. Ἄλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwel, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ἀμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀνεδείχθη ἀξίος ὀργανωτῆς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκῆς, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

57. Ὁ Κρόμβελ

(κατὰ προσωπογραφίαν τοῦ 1657,
Λονδίνον, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη)

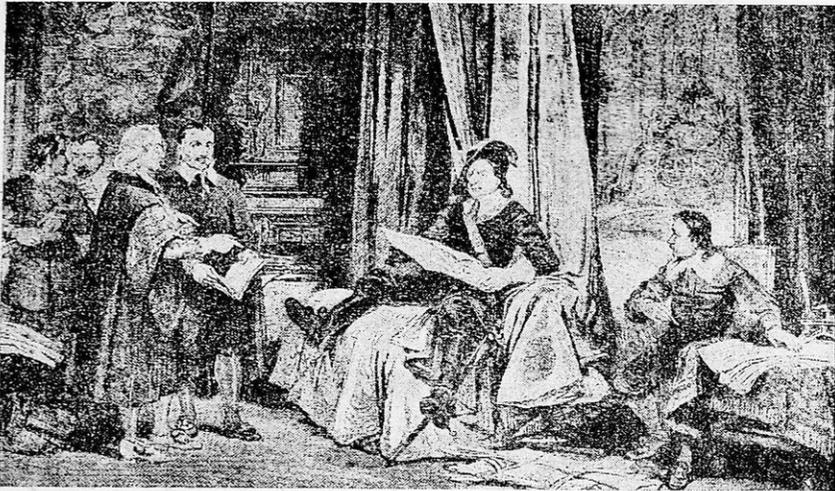
Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσήλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδίνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη κάθαρσις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον (Rump - parliament), κατὰ τὴν σκωπτικὴν πάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὠρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαόν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθη, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέφ Θεοῦ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

Ὁ βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου στρατοδικείου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Ἡ Δημοκρατία (1649 - 1660)

Ἡ μερίς, ἣ ὅποια εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἕκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἴρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμ-

58. Ὁ Κρόμβελ συνομιλῶν με τοὺς δικηγόρους
(Λονδῖνον, Πινακοθήκη)

βελ ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἴρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς, ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἀγγλοὺς βασιλόφρονas, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν περίφημον περὶ ν α υ τ ι λ ί α ς π ρ ᾶ ξ ι ν,

ή όποία άπηγόρευεν εις ξένα πλοία νά μεταφέρουν εις άγγλικούς λιμένες προϊόντα άλλα έκτός τών έν τή ίδια χώρρα παραγομένων. Τοῦτο έβλαπτεν ιδίως τήν όλλανδικήν ναυτιλίαν, ή όποία τότε διεξήγε σχεδόν άποκλειστικώς τό διαμετακομιστικόν έμπορίον τής ύψηλίου. Διά τοῦτο ή 'Ολλανδία έκήρυξε τόν πόλεμον κατά τής 'Αγγλίας. 'Αλλ' ό άγγλικός στόλος είχε σειράν έπιτυχίων και ή 'Ολλανδία ήναγκάσθη νά ειρηνεύση και νά άναγνωρίση τήν πράξιν τής ναυτιλίας.

'Εν τῷ μεταξύ ό Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τό Κολοβόν Κοινοβούλιον και οι άνώτεροι άξιωματικοί άνηγόρευσαν αύτόν άνώτατον άρχοντα ίσοβίως, υπό τόν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). 'Ο Κρόμβελ απέκτησε μεγίστην δύναμιν και έκυβέρνα τήν χώρραν ώς δικτάτωρ με συμβούλιον, τοῦ όποίου αύτός διώριζε τά μέλη. 'Η 'Αγγλία κατέστη έπ' αύτοῦ τό ισχυρότερον διαμαρτυρόμενον κράτος, αί δέ αύλαί τής Εύρώπης έξήτουν τήν συμμαχίαν του, μολονότι άπεστρέφοντο αύτόν ώς βασιλοκτόνον.

'Ο Κρόμβελ άπέθανε τό 1658 και τόν διεδέχθη ό υίός του Ριχάρδος Κρόμβελ ώς λόρδος προστάτης. 'Αλλά, λεπτός και εύγενής έκ φύσεως, δέν είχεν οὔτε σθένος οὔτε τά άρχικά προσόντα τοῦ πατρός του. Διά τοῦτο παρητήθη οικειοθελώς.

ωωκ

Παλινόρθωσις τών Στούαρτ

Τότε ό στρατηγός Μοϋνκ (Monk), ό όποίος είχε καταστείλει νέαν έπανάστασιν τής Σκωτίας, έβάδισε μετά τοῦ στρατοῦ του κατά τής πρωτευούσης, εισήλθεν εις αύτήν, άνευ αντίστασεως και έτάχθη πρὸς τό μέρος τής πλειοψηφίας, ή όποία έπεθύμει τήν κατάλυσιν τής στρατοκρατίας και τήν παλινόρθωσιν τής βασιλείας. Τό νέον Κοινοβούλιον έκάλεσεν εις τόν θρόνον τόν Κάρολον Β', τόν όποίον ό λαός έδέχθη με ζωηράς έκδηλώσεις χαράς.

'Αλλ' οι Στούαρτ δέν είχαν συνетиσθῆ εις τήν έξορίαν. 'Ο Κάρολος Β' και ό άδελφός του 'Ιάκωβος Β' επανέλαβον τά σφάλματα τών προκατόχων και ύπερέβησαν αύτά. 'Επειδή έξησαν ώς φυγάδες εις τήν αύλήν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', είχαν

προσοικειωθῆ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐτῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διῆλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περιφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὀρίσας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικῆ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοὶ) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Οὐίξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β' Ἰακώβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπιστήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικοῦς. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ διαδεχθοῦν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρούμεναι. Ἀλλὰ, παρὰ προσδοκίαν, ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνετρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐίξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλύτεραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὁλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ

Ίάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἕλληνοὶ ὠνόμασαν αὐτὴν ἔνδοξον ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται, χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο Βουλαι πρέπει νὰ συγκαλῶνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσι χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρως ἀσκησις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεούται κατὰ τὴν στέψιν του νὰ ὀρκίζεται ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

Ὁ Κοινοβουλευτισμὸς

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν, χωρὶς πολλοὺς κλονισμοὺς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου Γ' (1689 - 1702) καὶ τῆς Ἄννης (1702 - 1714).

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἠσκήθη ὑπὸ ὑπουργῶν ὑπευθύνων πρὸ τοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπὸ τοῦ 1694 ἐπεκράτησεν ἡ συνθήκη νὰ λαμβάνῃ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπουργοὺς του ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Δύο μεγάλα, ἰσχυρῶς ὀργανωμένα κόμματα, οἱ Οὐίξ καὶ οἱ Τόρις, παρακάθηνται εἰς τὴν Βουλὴν, τὸ ἐν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Καὶ τὰ δύο εἶναι ὀλιγαρχικά, ἀντιπροσωπεύουσι τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ προστατεύουσι μαζί με τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντά των καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους.

Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔγινε συνταγματική καὶ κοινοβουλευτική μοναρχία.

Γουλιέλμος Γ' (1689 - 1702)

Ὄταν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος ἦτο ἤδη ἀνὴρ μεγάλης δράσεως καὶ φήμης. Ἀρκετὰ καλὸς στρατηγός, ἐξαιρετὸς διπλωμάτης, ἐδοξάσθη κυρίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς καὶ διετέλεσεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του, ὁ δραστήριος καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς καταπληκτικῆς πολιτικῆς του καὶ πρόμαχος τῆς προτεσταντικῆς ὑποθέσεως.

Ἀπέκρουσεν ἀπόπειραν τοῦ Ἰακώβου Β', ὁ ὁποῖος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἔχων ὀρμητήριον τὴν καθολικὴν Ὀλλανδίαν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σκωτίαν, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του.

Ἡ πρᾶξις τῆς διαδοχῆς. Ἡ βασίλισσα Ἄννα (1702 - 1714)

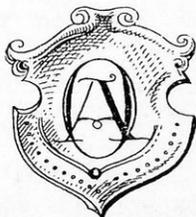
Ἡ Μαρία, σύζυγος τοῦ Γουλιέλμου Γ' καὶ πρωτότοκος κόρη τοῦ Ἰακώβου Β', ἀπέθανε τὸ 1695 καί, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα κόρη τοῦ ἰδίου Ἄννα ἦτο ἄτεκνος, τὸ Κοινοβούλιον διὰ τῆς Πράξεως τῆς Διαδοχῆς (1701) ἀπέκλεισεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν καθολικὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ὥρισε διάδοχον πρῶτον τὴν Ἄνναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἐγγονὴν τοῦ Ἰακώβου Α' Σοφίαν, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὸν Γουλιέλμον Γ' ἐβασίλευσεν ἡ Ἄννα Στούαρτ, ὅπως λέγεται, τῆς ὁποίας τὴν σύντομον βασιλείαν μὲ εὐχαρίστησιν ἐνθυμοῦνται οἱ Ἀγγλοὶ.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας της, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μακροτέρα καὶ ἐνδοξότερα, ἡ βασίλισσα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Οὐίξ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν δούκισσαν τοῦ Μάρλμπορω (Marlborough). Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἀρχίσει ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ἐδέχθη νὰ

λάβη μέρος εις τὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνασπισμὸν. Διπλωμάτης καὶ στρατηγὸς τῆς ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης τῆς Μάρλμπορω, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἔξοχος στρατηγός. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφήρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἔκτοτε (1704). Συγχρόνως κατέστησαν σχεδὸν ὑποτελῆ τὴν Πορτογαλίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔγινεν ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Σκωτίας μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασιλίσσης τῆς Μεγάλῃς Βρεττανίας. Ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς Ἄννης θεωρεῖται μίᾳ ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

Λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ παλινορθώσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν τῆς Ἰάκωβον Γ', διαμένοντα ἀπὸ τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν παρεκίνησαν νὰ διακόψῃ ἀποτόμως τὴν συνεργασίαν μὲ τοὺς Οὐίξ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Τόρις. Διέκοψεν ἐπίσης τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν καί, καταλλήλως ἐργασθεῖσα, ἐξησφάλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τόρις, κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῆς προσπάθειας ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Αιτίαι. Τὰ αἰτίαι

ΟΝ 17ον αἰῶνα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐνδημικὴ κατάστασις, ἣ δὲ εἰρήνη βραχυχρόνιον διάλειμμα μεταξὺ τῶν συγκρούσεων.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648) εἶχεν ὡς συνέχειαν τὸν πόλεμον μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) καὶ ἀπὸ τοῦ 1667 ἤρχισεν ἡ σειρά τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μετὰ διαλειμμάτων τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐταράχθη ἐπὶ 60 περίπου ἔτη ἀπὸ διεθνῆς περιπλοκάς.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύρραξιν ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ κυριαρχικαὶ διαθέσεις τῶν Ἀψβούργων καὶ κατόπιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἡγεμονίας ἐνὸς ἰσχυροῦ ἀρχοντος συνησπίσθησαν αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ὅπως παλαιότερον ἡ Γερμανία, οὕτω καὶ ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐξητλημένη ἀπὸ τὴν ἀσύμετον ἐπιχείρησιν τοῦ βασιλέως τῆς.

Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ἦττα τῶν Ἀψβούργων

Αἱ συμπαγεῖς κτήσεις τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (Αὐστρία, Βοημία, Οὐγγαρία) ἀπετέλουν βάσιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ἀπόλυτοι κύριοι εἰς αὐτὰς οἱ Ἀψβούργοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλουν τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας εἰς κληρονομικὴν μοναρχίαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ μακρὸς καὶ περιπετειώδης Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 -

1648), ο οποίος, ένεκα τῶν γνωστῶν ἐν Γερμανία συνθηκῶν, ἔλαβε τὴν μορφήν σκληροῦ θρησκευτικοῦ πολέμου καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἤτταν καὶ ἐξασθένησιν τῶν Ἀψβούργων τῆς Βιέννης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ἕγγονος τοῦ Φιλίππου Β', δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας, διότι, ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπογραφῆς της, ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ ταράσσεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν τῆς Fronde, τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ ἐπωφεληθῆ.

Ὁ πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648-1659) ἔγινε κυρίως εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Γαλλίας, μὲ ἀφετηρίαν τὸ Βέλγιον, τὸ ὁποῖον ἦτο κτῆσις ἰσπανικὴ. Κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν οἱ Ἰσπανοί, εἶχον τὴν εὐκολίαν νὰ μεταφέρουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα καὶ νὰ στρατολογοῦν μισθοφόρους ἀπὸ τὴν Γερμανίαν.

Ἡ διπλωματία ὅμως τοῦ Μαζαρέν κατώρθωσε, παρὰ τὴν ἀντιπάθειαν τῆς γαλλικῆς αὐτῆς πρὸς τὸν φονέα τοῦ Καρόλου Α' τῆς Ἀγγλίας, θείου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', νὰ προσελκύσῃ τὸν Λόρδον Προστάτην (τὸν Κρόμβελ) καὶ συγχρόνως νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Γερμανίας εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ Ρήνου (1658). Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκλείσθη ἡ θαλασσία ὁδὸς εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ οὐδετερότης τοῦ αὐτοκράτορος.

Διὰ ζωηρᾶς ἐπιθέσεως ὁ στρατηγὸς Turenne, ἐπὶ κεφαλῆς γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἀπέκλεισεν ἢ κατέλαβεν ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐβάδισε κατὰ τῶν Βρυξελλῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Ἡ Συνοθήκη τῶν Πυρηνάϊων (7 Νοεμ. 1659) ἐξησφάλισεν ἀξιόλογα ἔδαφικὰ ὠφελήματα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐσημείωσε τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῆς ἰσπανικῆς δυνάμεως. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' συνεζεύχθη τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, κόρην τοῦ Φιλίππου Δ', ἡ ὁποία παρητήθη ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας, ἔναντι πληρωμῆς 500.000 ταλλήρων ἐντὸς ἑξαμήνου, ὑποσχέσεως δυσεκπληρώτου διὰ τὴν οἰκονομικῶς ἐξηντλημένην Ἰσπανίαν.

'Εξωτερική πολιτική του Λουδοβίκου ΙΔ'

Αί δύο μεγάλοι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐξῆλθον ἐξηντηλέμει ἀπὸ τοὺς δύο πολέμους, τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐγένετο ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δυνάμιν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Κίνητρον διὰ τοὺς πολέμους ἦτο ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξασθῇ καὶ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν Ρῆνον. Ὁ Λουδοβίκος ὑπηρετήθη ἀπὸ ἐξόχους διπλωμάτας καὶ στρατιωτικούς. Οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν αὐτοὺς ληστρικοὺς πολέμους, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668)

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἠγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του, παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἀλλ' ἡ Ὀλλανδία κατάρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα (Εἰρήνη Αἰξ-λα-Σαπέλ, 2 Μαΐου 1668).

'Ο πόλεμος τῆς 'Ολλανδίας (1672 - 1678)

Διψῶν ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος, ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατικῆς, καλβινικῆς καὶ ἐμπορικῆς 'Ολλανδίας. Κατώρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ 'Ολλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν, φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Ὁ ὀλλανδικὸς λαὸς ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς 'Ορανίας [καὶ κατέρριψε τοὺς ὕδατοφράκτας, οἱ ὅποιοι προασπίζουσαν τὴν 'Ολλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οὕτω δὲ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

59. Ὁ Γουλιέλμος τῆς 'Ορανίας
(κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ Romain
Hooghe)

γίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίζῃ
κοὺ ἸΔ'.

Ὁ Γουλιέλμος (1650 - 1702) κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς 'Ορανίας (Orange). Οἱ πρόγονοί του εἶχον γίνει ἐνδοσοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς 'Ισπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς, ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν 'Ολλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἐξοχος διπλωμάτης. Ὡς κυβερνήτης τῆς 'Ολλανδίας καὶ ἀργότερα, ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐπέβλεπε τὴν ἀνάστασιν τῆς ἑνωμένης βασιλείας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βραδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφάλιαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ 'Ολλανδία καὶ ἡ 'Ισπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκενώσῃ τὴν 'Ολλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (manger le pays). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς τὰ διά-

φορα μέτωπα, νικηται άνεδείχθησαν οί Γάλλοι και τὰ έξοδα του πολέμου έπλήρωσε πάλιν ή Ισπανία, παραχωρήσασα εις τόν βασιλέα τής Γαλλίας τήν Έλευθέραν Κομητείαν και συνοριακάς θέσεις εις τὸ Βέλγιον (Συνθηκη Νιμέγκ, Nimègue, 10 Αύγ. 1678).

Ο πόλεμος τῷ Συνασπισμοῦ τῆς Αὐγούστας (1688 - 1697)

Πόλεμος Λουδοβίκου ΙΑ' κατὰ τὸν Γερμανικόν.
Ο Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιοῦτοτρόπως πολεμῶν

εναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εις τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως και ἐδέσποζε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ χωρας άνευ αντίστασεως. Συνέστησεν ιδιαίτερα συμβούλια (Chambres de réunion), διὰ νὰ ἐξετάσουν τίνες πόλεις ἢ χῶραι εἶχον ἀποτελέσει ἄλλοτε ἐξαρτήματα τῆς Γαλλίας. Τὰ συμβούλια ταῦτα ἀνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, ἐκ τῶν ὁποίων τινες ἀνῆρχοντο μέχρι Καρόλου τοῦ Μεγάλου και τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου. Ο Λουδοβίκος κατελάμβανε διὰ τοῦ στρατοῦ ἐν πλήρει εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εις αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμβουλίων πόλεις. Οὕτω κατέλαβε κατ' ἀρχὰς δέκα πόλεις τῆς Ἀλσατίας, κατόπιν τὸ Στρασβουῦργον (1681), χώρας ἀνηκούσας εις τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἀπησυχολημένος, λόγῳ τῶν ταραχῶν τῆς Οὐγγαρίας και τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου, και δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῆ, κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

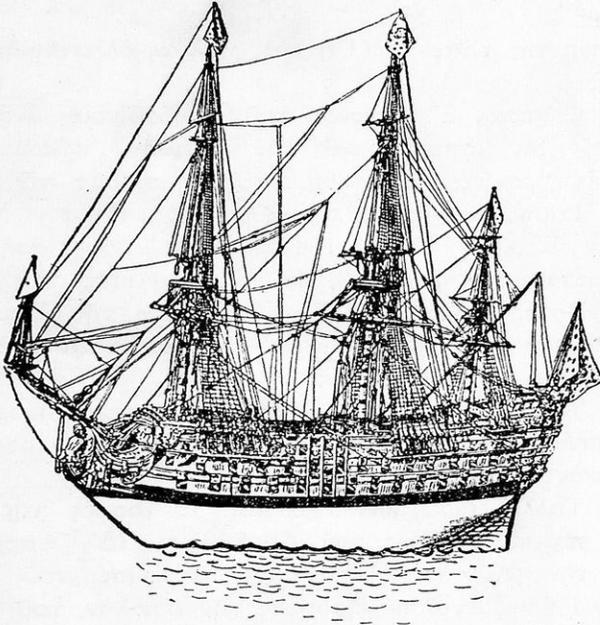
Ο Λουδοβίκος δὲν ἤργησε νὰ εὔρεθῆ πρό δευτέρου συνασπισμοῦ, εις τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν, ὅπως πάντοτε, ὁ ἴδιος, διότι, διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου ὑπὲρ τῆς Ἐλισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ του, και ἀδελφῆς τοῦ ἐκλέκτορος,

60. Στρατιωτικὴ σημαία τοῦ Λουδοβίκου

γλοι τὸν Μάρλμπορω (Marlborough), τὸν σύζυγον τῆς εὐνοουμένης τῆς βασιλίσσης Ἄννης (σελ. 137).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μάρλμπορω, μετέφεραν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας εἰς Βαυαρίαν, ὃ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Τότε ἀκριβῶς (1704) ὁ ἀγγλικὸς

61. Πολεμικὸν τοῦ 17' αἰῶνος «Λουδοβίκος 14'»

στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδια πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ Κυβέρνησις Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μάρλμπορω ἀπώλεσε τὴν ἰσχύν καὶ ἡ νέα κυβέρνησις, τῶν Τόρις, ἔκλινε πρὸς

τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτο-τρόπως ἡ συμμαχία διεσπάρθη.

6X1 # *αἰώνι* Εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτε (11 Ἀπρ. 1713) 4 *6X1* *αἰώνι*

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτ (Utrecht, πόλεως ὀλλανδικῆς) ὥρισε τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ Φίλιππος Ε', ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (Ἀμερικῆς), ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

2) Αἱ ἰσπανικαὶ κτήσεις τῆς Εὐρώπης (Κάτω Χῶραι, Μιλᾶνον, Σαρδηνία καὶ Νεάπολις) παρεχωρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβοΐας.

3) Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπεχρεώθη ὁμως ν' ἀνταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἔναντι τῆς Σαρδηνίας.

4) Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ πλεονεκτήματα ἐμπορικὰ, ἰδίως τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων εἰς τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς.

5) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφός της εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', παρεχώρησεν ὁμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν σημαντικὰς ἀποικίας τοῦ Καναδᾶ, τὴν Νέα ν Γῆν (μεγάλην νῆσον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Σαιν-Λόρενς), τὴν Ἀκαδίαν (ἀπέναντι αὐτῆς, σήμερον Νέα Σκωτία). Ἀνεγνώρισεν τὴν κλεῖδα τοῦ Καναδᾶ. Ἀνεγνώρισεν ἐπίσης τὸν Γεώργιον Α' τοῦ Ἀνοβέρου ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐδέχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἀπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Στούαρτ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτ ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἡ εἰρήνη τῆς Βεσφαλίας διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισεν τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἤτταν. Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμαινεν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς,

62. Η Εύρώπη μετά την ειρήνη της Ούτρехτ (1713)

τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὑποστῆ ἔκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνει κυρία ὁλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία κατέπιπτε διαρκῶς. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις της, δὲν ἦτο ὅμως πλέον δεσπύζουσα εἰς τὴν Εὐρώπην δύναμις.

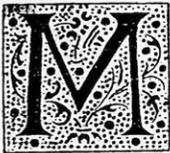

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

3

Ἡ πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

ΕΤΑ τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχνη ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα τὸν 17ον αἰῶνα. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ. Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὀλόκληρος ἡ περίοδος ὠνομάσθη αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Τὰ Γαλλικὰ γράμματα

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν προεκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄, προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν Αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη

ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα παρ' ὅσον ὑπέθεσαν. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Γαλλικὴ αὐλή, σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομψὴ καὶ ἀνυπέρβλητος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ, ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὀρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

4 Ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γαλλικὴ Ἀκαδημία» καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1635). Ὡσαύτως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτὴν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὀργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἄθᾶνατοι. Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατῴρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προήλθε τὸ ὀνομαστὸν Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις, 1694).

Οἱ συγγραφεῖς

Τὸν 17' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαιτέρα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Οἱ λογοτέχναι τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοί, καλλιεργοῦντες ἔρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλων νίκων. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστα-

τεύση τούς συγγραφείς, αλλά τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διδόμενα ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφείς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεὰν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφείς.

Ὁ Πέτρος Κορνέιγ (Pierre Corneille, 1606-1684) ἀφοῦ προηγουμένως συνέγραψε περιπλόκους κωμωδίας, παρουσίασε τὸ 1653 τὸν Cid, δρᾶμα ἱπποτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνέιγ ἐκαλλιέργησε τὸ ἥρωικόν δρᾶμα. Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕφος μεγαλοπρεπές. Ὁ Ὁράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ντεκάρτ (René Descartes 1594-1650) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον, σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν Περὶ μεθόδου λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένεε εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὁλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Blaise Pascal, 1623-1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυίαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν Provinciales καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως, οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν, ὑπὸ τὸν τίτλον Pensées, τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξη τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

63. Ὁ Μολιέρ

(Παρίσιος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Κατά τήν ἀρχήν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρ, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μπουαλώ καί ὁ Ρασίν.

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 - 1673) ἦτο ἐξαιρετική ἰδιοφυΐα, ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα δημιουργήματα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρος ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ διέστυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν χρόνων του καὶ ἀποβαίνουν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἀσθενὴς εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος, δεικνύοντα τὰς διαφόρους ὀψεις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος, καὶ ὁ Ταρτοῦφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ κωμικὸν ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Λαφονταίν (Jean de La Fontaine, 1621-1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητῆς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῶν ζώων ἐζωγράφησε τὰ ἦθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοί του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοί του τάσσονται μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Μπουαλώ (Nicolas Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητῆς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστής τοῦ Ὁρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολὰς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος δῶρισε αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογοτέχναις τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ρασίν (Jean Racine, 1639 - 1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν, προωριζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγω-

δίας απομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῆ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του, τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν Βρεττανικὸν καὶ τὴν Φαίδραν, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέρειαν στίχους ἀπαλούς καὶ ἐπιτυχάνων ἄμεμπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασὶν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικρανθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς Φαίδρας, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιέρωθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παράκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν Ἐσθήρ καὶ τὴν Ἀθαλίαν, τὰ ὁποῖα δεικνύουσιν ἄλλην ὄψιν τῆς ιδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως, ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

Οἱ τέσσαρες οὔτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μπουαλώ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ὡς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν κλασσικὴ λογοτεχνία τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Βουλὴ οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότατος τῶν ἱεροκηρύκων τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ Μποσσουέ (Bossuet, 1627 - 1704), εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδό-

64. Ὁ Ρασὶν
(Παρίσιοι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

χου. Περίφημοι είναι αί όμιλίες του, ιδίως οί 'Επικήδειοί λόγοι (Oraisons funèbres), τούς όποίους άπήγγειλε κατά τόν θάνατον έξεχόντων προσώπων, καθώς και ή Πραγματεία επί τής Γενικής 'Ιστορίας (Discours sur l'histoire universelle), εις τήν όποίαν έξιστορεί άπό τήν άποψιν τής χριστιανικής θεολογίας τά μεγάλα γεγονότα τής 'Ιστορίας.

Εις νεωτέραν γενεάν και διάφορον κόσμον ιδεών και τεχνοτροπίαν άνήκουν ό συγγραφεύς τών Χαρακτήρων Λαμπρουγέρ (Jean de La Bruyère, 1645-1696) και ό άρχιεπίσκοπος Φενελόν (Fénélon, 1651-1715), ό παιδαγωγός του έγγόνου του βασιλέως. Αί περιπλανήσεις του Τηλεμάχου (Aventures de Télémaque) είναι είδος έπικής διηγήσεως κατά τό υπόδειγμα τής 'Οδυσσείας. Κύριος όμως σκοπός του συγγραφέως ήτο νά δώση νέον πρότυπον ήγεμόνος, ό όποίος εργάζεται διά τό άγαθόν τών υπηκόων του. Αί Περιπλανήσεις άπεδοκιμάστησαν υπό τής αύλής και ό συγγραφεύς των κατεδικάσθη εις εΰσχημον έξορίαν, άπομακρυνθείς εις τήν έπαρχίαν του.

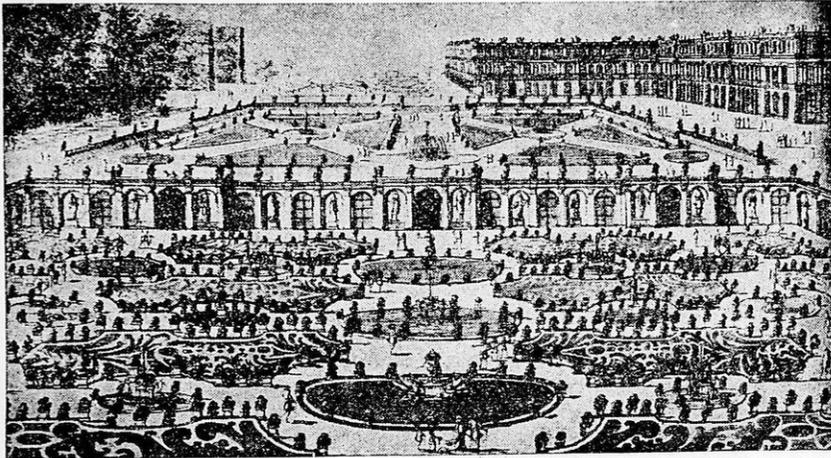
Τόν 17 ν αιώνα και άλλαι χώραι τής Εϋρώπης έχουν αξιολόγους συγγραφείς. Εις τήν 'Ισπανίαν έξακολουθεί, παρά τήν πολιτικήν παρακμήν, ή άκμή τής λογοτεχνίας. Εις τήν 'Ολλανδίαν εϋδοκιμοϋν τά Πανεπιστήμια, εις τήν 'Αγγλίαν κατά τήν παλινόρθωσιν τών Στουάρτ ό Τζών Μίλτον (John Milton, 1608-1674) έγραψε τό περίφημον έπικόν ποίημα 'Αποσθεΐς Παράδεισος εις τό όποίον περιγράφει τήν δημιουργίαν και τήν χαράν του πρωτοπλάστου εις τόν Παράδεισον, αλλά και τήν λόγω άνυπακοής τιμωρίαν του.

'Αρχιτεκτονική και ζωγραφική έν Γαλλία

Κατά τόν 17ον αιώνα παρημελήθη ό γοτθικός ρυθμός. Οί βασιλείς τής Γαλλίας προσέκάλεσαν Ιταλούς αρχιτέκτονας πολλάκις και εργάτας Ιταλούς, οί όποίοι έκτισαν άνάκτορα και έκκλησίας κατά τόν ρωμαϊκόν ρυθμόν, όγκώδεις οικόδομας μέ κίονας εις τήν πρόσοψιν, στεγαζόμενας άπό ύπερμεγέθεις θόλους, κατά τό πρότυπον του ναοϋ του 'Αγίου Πέτρου τής Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεξωγονήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ (Tuileries) καὶ τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλύ (Marly) καὶ τοῦ Τριανόν (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνά-

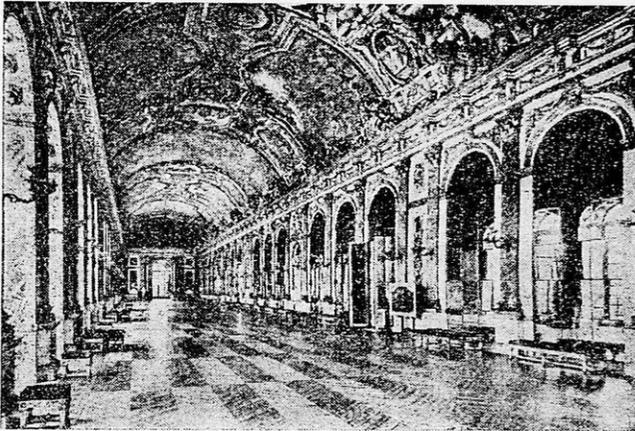

65. Βερσαλλία

κτορα τῶν Βερσαλλιωῶν (Versailles). Αἱ Βερσαλλία εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρων καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ὀρθόγων ὄροφον πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηται δεῦτερος χαμηλότερος, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος μὲ εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὃ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα, παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλλους ὀδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ μικρὰς

λίμνας, αί ὁποῖαι στολιζονται μέ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καί μέ πίδακας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ὕδωρ ἔρχεται μέ ὄρμην καί ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Μ π α ρ ὀ κ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μέ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυ-

66. Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Ἡ αἴθουσα τῶν κατόπτρων)

πτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου, ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅμοιās τάσεις παρουσιάζει καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Ἐνῶ ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐζωγράφιζον μέ μεγάλην ἐπιμέλειαν, τὸ κοινὸν ἐζήτει τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις, ἐκτιμῶνται τὰ ἐξάίρετα τοπία καὶ τὰ ἱστορικὰ θέματα τοῦ Ν. Ρουσσέν (N. Poussin), ὡς οἱ

Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας, τὸ Ἰδεῶδες τοπίον, ὁ Κατακλυσμὸς κλπ. καὶ τὰ ἰταλικά τοπία τοῦ Κλώντ Λορραίν (Claude Lorrain), Πρωΐα-Ἑσπέρα, Ἀποψις λιμένος κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου κτλ.

Ἴσπανοὶ ζωγράφοι

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

67. Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα (Βελάσκεθ)

Ὁ Βελάσκεθ (Velasquez, 1599 - 1660) ἐζωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπερβλήτην ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παραγάγῃ ἄρμονίαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σταύρωσις κ.ἄ.), ἐφιλοτέχνησε

προσωπογραφίας βασιλέων και μικρών πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Πριγκίπισσα Μαργαρίτα), ὡς και ἱστορικούς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα εἶναι περίφημος.

68. Ἁγία Σύλληψις
(Μουρίλλο, Μουσεῖον Λούβρου)

69. Παιῖδες παίζοντες κύβους
(Μουρίλλο, Μουσεῖον Μονάχου)

Ὁ Μουρίλλο (Murillo, 1617 - 1682) ἐζωγράφιζεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων και ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς τῶν ναῶν σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγαῖαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτὸς και ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἀρνίου. Ἐζωγράφιζεν ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικούς και ἀγιοτόπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ και με πιστὴν

παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἡ Ἁγία Οἰκογένεια, ἡ Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, ἡ Ἁγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἀρνίου, Παῖδες παίζοντες κύβους κ. ἄ.).

Ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ζωγραφικὴν, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας
 ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (Brabant) καὶ ἡ Ὀλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὀλλανδικὴ, ἔχουν καὶ νὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα, μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγόν, ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

70. Ὁ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του (Ροῦμπενς, Μόναχον, Πινακοθήκη)

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ Ροῦ-

μπενς (Rubens, 1577 - 1640) ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιοτέρους τεχνίτας. Ἐγκατασταθεὶς ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν, διήλθε μετὰ τῆς πρώτης συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ διπλῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, συνεζεύχθη, εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν, τὴν νεαρὰν ἀνεψιάν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσῃ ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς προσωπογραφίας καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας,

71. Ὁ Βὰν Ντάϊκ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

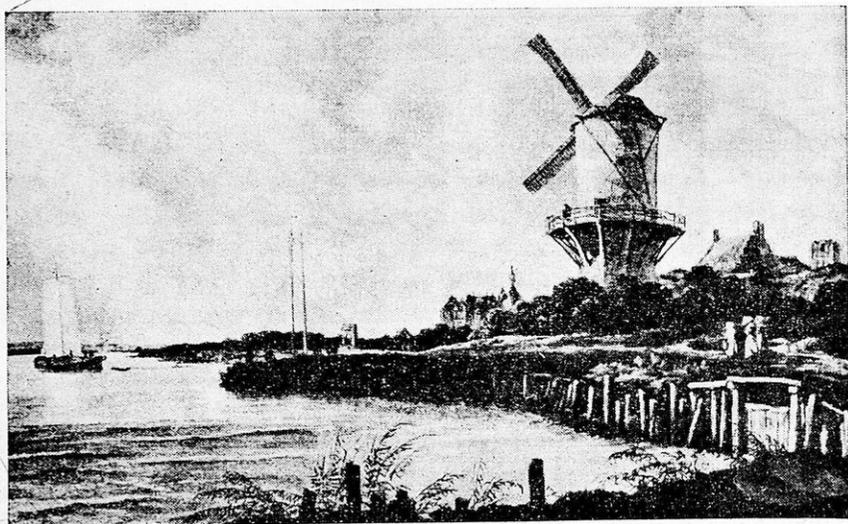
ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφύζεται μέγας ἀριθμὸς πινάκων τοῦ Ροῦμπενς, οἱ ὁποῖοι εἶναι διασκορπισμένοι εἰς τὰ μούσεία τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παραγάγει ὑπὲρ τὰ δισχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας, ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν πινάκων ἔχουν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ

μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ (ἢ Ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἢ Ἀποκαθήλωσις, ἢ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἢ Μαντόννα τοῦ Ἀγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνῶ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ συμπλέγματα παιδῶν καὶ τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις (Στέφανος καρπῶν, αἱ Τρεῖς Χάριτες κλπ.).

Μετὰ τὸν Ροῦμπενς, ὁ γνωστότατος τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ Βὰν Ντάϊκ (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινε

ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐλῇ Καρόλου Α' (Ἐπιτάφιος θρῆνος, τὰ τέκνα Καρόλου Α', προσωπογραφία Καρόλου Α') καὶ ὁ διάσημος τοπιογράφος Ρόϋσνταλ (Ruysdael).

Οἱ Ὀλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους ἀστοὺς καὶ ἐζωγράρισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι οἱ Ὀλλανδοί, ὡς καλβινισταί, δὲν συνήθιζον εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε εἶχον εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπας. Διὰ τοῦ-

72. Ἀνεμόμυλος
(Ρόϋσνταλ, Ἀμστερνταμ, Πινακοθήκη)

το οἱ καλλιτέχναι τῶν ἐπεδόθησαν εἰς προσωπογραφίας ἢ παρέστησαν σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοπία, δάση, παραλίας, κήπους, γωνίαν τινὰ τῆς πόλεως, καπηλεῖα κλπ. Ἐζωγράφιζον κατὰ φύσιν, προσπαθοῦντες νὰ δώσουν ζωὴν καὶ φυσικὴν χάριν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην καὶ ἦσαν ἀπαραμίλλοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ φωτός.

Ἡ Ὀλλανδία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀνέδειξε πλῆθος ζωγράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐξέχοντες καλλιτέχναι.

73. 'Ο Ρέμπραντ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

74. Οἱ προσκνηταὶ τῆς Ἑμμαοῦς
(Ρέμπραντ, Μουσεῖον Λούβρου)

75. Μάθημα ἀνατομίας (Ρέμπραντ, Μουσεῖον τοῦ Ἀμστερνταμ)

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ρέμπραντ (Rembrand, 1606 - 1669), ἦτο μεγάλη καλλιτεχνική ἰδιοφυΐα. Ἡ ἀξία του ἔγκειται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ψυχικῶν καταστάσεων, διότι κατορθώνει νὰ παρατηρῇ τὴν πραγματικότητα μὲ σπανίαν διορατικότητα καὶ κατέχει τὴν τέχνην νὰ ἀποδίδῃ αὐτὴν μὲ ἀσυνήθη ἐκφραστικότητα. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα του εἶναι τὸ περίφημον Μάθημα τῆς Ἀνατομίας, τὸ ὁποῖον παριστάνει ὀνομαστὸν ἱατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὅμοιαι τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ Νυκτερινὴ φρουρά. Σφύζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ Προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαούς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ συγκλονιστικὴ παράστασις τῆς Θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κ. ἄ.).

Ἡ Μουσικὴ

6'X1

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ᾄσματα ἦσαν ποικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ κατανυκτικὴν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἀπὸ τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μουσικὴν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀφ' ἐτέρου οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, τοὺς ὁποίους εἶχον μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπως ὁ Γκουντιμέλ (Goudimel, 1505 - 1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν 16ον αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας Παλεστρίνα (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστὴν λειτουργίαν τοῦ πάπα Μαρκέλλου.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δράμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ παραστάσεις κοσμικὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν

Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὅρατόριον καὶ τὸ Μελόδραμα (Opera), περὶ τὸ 1600. Ὅρατόριον εἶναι μουσικὸν δρᾶμα μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δρᾶμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὁρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαίχθη, εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Εἰς τὴν Γαλίαν πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν ἀληθῆ μελοδράματα.

Ἡ Φιλοσοφία

31

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλοσοφίαν, προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς τὰς ἐπομένας γενεὰς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐγινεν αὐθεντία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, λεγομένη Σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδάσκαλον καὶ ὀδηγόν.

Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησαν τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακαλέσουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελετήθη πολὺ καὶ ἀπέκτησεν ὄπαδους ὁ Πλάτων. Ἀλλὰ τὰ αὐτοτελῆ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὁ διάσημος Ἀγγλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέϊκον (Francis Bacon, 1561-1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις ποριζόμεθα ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπαγωγικῶς τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδόν,

στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπα-
θοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαι-
νόμενα, ὁ Βάκων ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον.
Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε *N o u m O r g a n u m*,
ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν
εἶχον ὀνομάσει *Ὁ ρ γ α ν ο ν*, διότι ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέσον τῆς
ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῆ ἡ σχολα-
στικὴ ἐπιστήμη.

Αὐτὸν Ὁ γάλλος φιλόσοφος *Ντεκάρτ* (*Descartes*, 1596 - 1650),
ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων
ἐκείνων ὄνομά του *Καρτέσιος* (*Cartesius*), ὑπέβαλεν εἰς
αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος
ἐσκέφθη ὡς ἐξῆς: Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς
γνώσεις ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς,
στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς
τὰς αὐθεντίας. Περὶ τῆς ἀκριβείας ὅμως τῶν γνωμῶν αὐτῶν
δὲν ἔχομεν πειστικὴν βεβαιότητα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ
τὰς γνώμας αὐτάς ἀποδεικνύονται ὡς μὴ ὀρθαί, μοῦ ἐπιτρέ-
πεται νὰ ἀμφιβάλλω δι' ὅλα, ὄχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν
σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ
μου ἀκόμη καὶ νὰ μὴ δεχθῶ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅ,τι
φαίνεται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές.

Αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν ὀριστικὴν καταδίκην τῆς σχολαστικῆς
μεθόδου καὶ τῆς πίστεως εἰς αὐθεντίας. Τὰς γνώμας ταύτας
ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του,
εἰς τὸν *Περὶ μεθόδου λόγον* (*Discours de la methode*), τὸ
ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὴν ὀμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος
ἦτο ἐξαιρετὸς μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ἐδέχετο τὸ σύστημα
τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριζεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γί-
νονται κατὰ *μηχανικὴν ἀνάγκην*. Ἰδιαιτέραν ὅμως θέ-
σιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Καρτέ-
σιον, διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν
ἐκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσίου ἔκαμεν ἐντύπωσιν, διεδόθη
πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Ἄλλ' οἱ θεολόγοι κατε-
δίκαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν 18ον αἰῶνα ἀκόμη οἱ καθη-

*deleto
cogito
ergo
est*

γηται τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του. ~~Ο~~ παραγωγικός ὀρθολογισμός

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ Μπαρούχ Σπινόζα (Spinoza, 1632 - 1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμῆθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἑβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίας μικροαστῶν μετρίας οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἤθελε νὰ δώσῃ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς του. Διὰ τοῦτο, τὸ κύριον σύγγραμμά του, ἡ Ἡθικὴ (Ethica ordine geometrico demonstrata), ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐν ταύτῳ Θεὸς καὶ φύσις, δηλαδή θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (deus sive natura). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημά του ὠνόμασαν πανθεϊστικόν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν παθῶν. #

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικὴ μεταβολή. Αἱ ζυμώσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν αἱ ἀγγλικαὶ ἐπαναστάσεις, δίδουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτυχθῇ ἡ λεγομένη ἐμπειρικὴ ἀποψις. Ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Τζῶν Λὸκ (John Locke, 1632 - 1704) εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἑνδοξον ἐπανάστασιν (τὸ 1690), ὑπεστήριξεν ὅτι ὅλαι μας αἰγνώσεις πηγὴν ἔχουν τὴν αἰσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐντυπώσεων εἰς τὸν νοῦν. Καταπολεμεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσίου περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ περίφημον συμπέρασμα: « Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει ».

Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐμπειρικὴν ἢ ἐμπειρισμὸν (empirisme), ἐνῶ ἡ ἀντίθετος, ἡ δεχομένη ὅτι πηγὴ τῶν γνώσεων εἶναι ἡ νόησις, ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ ἢ ὀρθο-

λογισμὸς (rationalisme, ἀπὸ τὸ λατ. ratio - λόγος, λογικόν). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Λόκ σημαίνει ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz, 1646 - 1716), ἡ πρώτη ἀξιόλογος φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὰς ἀναστατώσεις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸν ὀρθολογισμόν, δίδων εἰς αὐτὸν διάφορον ἔννοιαν. Ἐξαιρετὸς σοφός, ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀνεκάλυψε συγχρόνως μὲ τὸν Νεύτωνα τὴν βάσιν τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Εἰς τὰ ἔργα του Νέα δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν (ἀπάντησις εἰς τὸν Λόκ), Θεοδικία καὶ Μοναδολογία ἀνέπτυξεν ἀξιολόγους σκέψεις, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν καὶ τὴν αἰσιόδοξον περὶ τοῦ κόσμου ἄποψιν, ἡ ὁποία συνοψίζεται: «ὁ κόσμος εἶναι ὁ καλῦτερος ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς κόσμους». Ἡ βαθυτέρα προσπάθεια τοῦ Λάϊμπνιτς εἶναι νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας. #

Οἱ ἐπιστήμαι

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὁμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν

μεγάλην δεξιότητα εις τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ καταγινόμενοι εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἑρασιτέχνη, εὐρισκόμενοι ἔκτος τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὅποια μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὸν νέον τρόπον τῆς ἐρέυνης. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως ὡς αἴρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀνεπτυγμέναι, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολον νὰ κατέχη τις ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Κατεγίνοντο ἰδίως εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν. Ἐγραφον κατὰ κανόνα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ ἀνακαλύψεις των ἀνεκοίνωνον πρὸς ἀλλήλους προφορικῶς ἢ δι' ἐπιστολῶν.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτάς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια προσεῖλκε περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἡ ἀστρονομία, διότι ὁ πολὺς κόσμος ἐξηκολούθει νὰ πιστεῦν εἰς τὴν πρόγνωσιν διὰ τῶν ἄστρων. Δὲν ἤργησαν ὅμως οἱ σοβαρώτεροι νὰ ἐκτιμήσουν τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Γκρήνουιτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὅποιας ὠνόμαζον Μουσεῖα. Τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνης, αἱ κυβερνήσεις ἰδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων. Αἱ Ἀκαδημαῖαι ἐβοήθησαν πολὺ τὴν πρόδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Αἱ ἀπόψεις

τοῦ Κοπερνίκου προεκάλεσαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἐπεδοκιμάσθησαν ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς. Ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος Κέπλερ (Kepler, 1571 - 1630) ἔδωκε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ συστήματος, διατυπώσας τοὺς λεγομένους Νόμους τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος ἰταλὸς Γαλιλαῖος (Galilei, 1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς Μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς φακοὺς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἡ ἱερά Ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξῃ γονυκλινῆς τὰς δοξασίας του ὡς πλάνας.

76. Ὁ Γαλιλαῖος

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐυστηματοποίησεν ὁ διάσημος ἄγγλος φυσικὸς Νεύτων (Newton, 1642 - 1727) συνενώσας αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἐλξεως, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθηματικῶν παρέλαβον οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετῶντες τοὺς Ἕλληνας μαθηματικούς. Ὁ γάλλος Βιέτ (Viète, 1540 - 1603) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀλγεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ φιλόσοφος Ντεκάρτ, ἐξαιρετὸς μαθηματικός, εἰσή-

γαγε τὸν ἀλγεβρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάιμπνιτς (Leibnitz), ἀνεκάλυψε τὸν Ἀπειροστικὸν Λογισμόν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν.

77. Ἰσαὰκ Νεύτων

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μαθηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγισε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ Τορριτσέλλι (Torricelli, 1608 - 1647), Ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατεσκεύασε τὸ

βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρεψε νὰ παρατηρήσων τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος (Pascal). Οὕτως, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Φυσικὴ ἔγινε πειραματικὴ ἐπιστήμη.

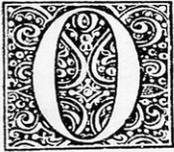
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Γενική επισκόπησις

18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν: ἡ στερέρωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους, μεῖ βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ καθιερωθὲν διὰ δύο ἐπαναστάσεων τὸν 17ον αἰῶνα, στερεώνεται τὸν 18ον ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου. Οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς, ξένοι καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος τῆς βουλῆς, τὴν ὁποίαν ἐξαικολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὰ δύο κόμματα, τῶν Οὐίξ καὶ τῶν Τόρις.

Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Γεώργιος Γ' διεκδικεῖ τὰς βασιλικὰς προνομίας. Ἐξ αὐτοῦ δημιουργεῖται κοινοβουλευτικὴ κρίσις, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη (1760 - 1782). Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐξωτερικαὶ ἀποτυχίαι ὑποχρεώνουν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὁ περίφημος Πίτ ὁ νεώτερος ἀποβαίνει ἰσχυρὸς κοινοβουλευτικὸς κυβερνήτης. Ἐκ τῆς κρίσεως ἐξέρχεται τὸ πολίτευμα περισσώτερον στερεωμένον.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ βιομηχανικὴ κίνησις, ἡ ὁποία κατέστησε τὴν Ἀγγλίαν πρῶτην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου.

Τέλος, κατόπιν σκληρᾶς πάλης πρὸς τοὺς Γάλλους, οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν καὶ γίνονται ἀδιαφιλονίκητοι ἡγεμόνες εἰς τὰς ἀποικίας. X

Οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι

Ὅταν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν της, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν ἀδελφόν της Ἰάκωβον Γ', εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1701

78. Ἀγγλος εὐγενῆς με σπολὴν αὐλῆς

πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου ὁ δις-ἔγγονος τοῦ Ἰακώβου Α' (ἀπὸ τὴν μητέρα του Σοφίαν), ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

Ὁ Γεώργιος Α' (1714 - 1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικὴν, ὅπως καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Γερμανοί. Ἔμεινε πάντοτε ξένος μεταξὺ τῶν ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειψε τὸ Ἀννοβέρον. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του

ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν Ἀγγλικῶν.

Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β' (1727 - 1760) εἶχε τὰς ἑξῆς καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πατρός του. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἠνέχθησαν αὐτοὺς ἀπὸ ὄσθημα νομιμοφροσύνης, κυρίως ὅμως διότι ἦσαν διαμαρ-

τυρόμενοι και λόγω τῆς θέσεώς των ἦσαν ἀκίνδυνοι διὰ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας.

Πράγματι, οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι, χωρὶς ἐνδιαφέρον διὰ τὸν τόπον καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἄφησαν τὴν φροντίδα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ καθιέρωσαν τὴν συνήθειαν νὰ λαμβάνουν τοὺς ὑπουργοὺς των ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Ἡ συνήθεια αὕτη ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Χάρις εἰς τὴν ἐπὶ τόσα ἔτη ἀποχὴν τῆς βασιλείας νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν κυβερνήσιν, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.

Τὸ κυβερνητικὸν σύστημα

Ἐπεκράτησεν, ὄχι διὰ νομοθεσίας, ἀλλὰ διὰ τῆς συνηθείας, ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν.

1) Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνεύθυνος, τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ὑπουργοί. Ἐνῶ προηγουμένως τοὺς ὑπουργοὺς ὑπεδείκνυεν ὁ βασιλεὺς, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ γίνεταί πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος εἰς τὸ Κοινοβούλιον κόμματος.

2) Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, συνιστάμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς, τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον ὑπὸ μέρους αὐτοῦ, διὰ μίαν ἑπταετίαν (ἀπὸ τοῦ 1716). Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἔχασε τὴν ἐπιρροήν της, πρὸς ὄφελος τῆς δευτέρας.

3) Ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κόμματα, τοὺς Τόρις καὶ τοὺς Οὐίξ. Οἱ πρῶτοι ἔθεωροῦντο ἀριστοκρατικοί, οἱ δεῦτεροι λαϊκώτεροι. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἀντεπροσώπευον καὶ τὰς δύο ὀλιγαρχίας. Οἱ Τόρις τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, οἱ Οὐίξ τὸ χρῆμα (βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον). Καὶ τὰ δύο δὲν ἤθελον νὰ ἀλλάξουν τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο εὐνοϊκὸν δι' αὐτά.

4) Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο ἐλάχιστα δημοκρατι-

κόν. Κατ' ούσίαν ἐψήφιζε μικρὰ μειοψηφία τοῦ λαοῦ. Εἰς τοὺς νομοὺς τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἶχε περιέλθει κυρίως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας, εἰς τὰς πόλεις κατ' εἰς τὰ σωματεία. Ἰσχυροὶ ἄνδρες διέθετον μέγαν ἀριθμὸν ἐδρῶν καὶ ἐπώλουν αὐτὰς εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Ἐπίσης οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι ἐμπορεύοντο τὴν ψήφον των ἔναντι θέσεων καὶ ἀμοιβῶν. Πραγματικὴ διαφθορὰ καὶ φαυλοκρατία ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Οὐίξ

Οἱ Τόρις ἦσαν ὑποπτοὶ ὅτι εἶχον εὐνοήσει τὴν ἐκπτώτον δυναστείαν καὶ ὅτι διετήρουν μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀντιθέτως, οἱ Οὐίξ, ἐπειδὴ ἐπολέμησαν αὐτήν καὶ ἐχρησίμειυσαν ὡς στήριγμα τῆς προτεσταντικῆς δυναστείας, εἶχον τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν σχεδὸν ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα. Ἡ πολιτικὴ των ἦτο ἐπὶ μακρὸν φιλειρηνική.

Ὁ Οὐάλπουλ (Walpole), ὁ δραστηριώτερος πρωθυπουργὸς των τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ὀλόκληρα ἔτη (1721-1742), ὅσον οὐδέποτε ἄλλη κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Ἀπέφυγε μὲ ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἐξωτερικὴν περιπλοκὴν. Διετήρησεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τι διάστημα.

Ἐκέρδισε τοὺς ἰδιοκτῆτας, ἐλαφρώσας τὴν φορολογίαν τῆς γεωργίας, καὶ τοὺς ἐμπόρους, ἐγκαινιάσας εἶδος ἐλευθέρου συναλλαγῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἄλλα κράτη ἐκλειον αὐστηρῶς τὰ σύνορά των εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ εἰσαγωγὴν. Διηκόλυνε τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην του. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κέντρα τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαγωγή ἀπὸ 600.000 ἀνῆλθεν εἰς 12.000.000 λίρας καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀκινήτων ἐτριπλασιάσθη.

Ὁ ταχὺς αὐτὸς πλουτισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ Οὐάλπουλ ἐγέννησαν πραγματικὴν διαφθορὰν καὶ ἠθικὴν

κρίσιν εις τήν χώραν. Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἀντίδρασις. Ἡ ἀπομόνωσις, εις τήν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει τήν χώραν ἤ φιλειρηνική πολιτική, ἐξήγειρε πολλοὺς ἔθνικιστάς. Ἡ χαλαρὰ τέλος στάσις του κατὰ τήν σύρραξιν διὰ τήν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας ἐπέφερε τήν πτώσιν του (1742). Οἱ Οὐίξ ἐκράτησαν τήν ἀρχήν, ἀλλ' ἔγιναν φιλοπόλεμοι, ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν Πίτ.

Ὁ Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ἢ ὁ πρῶτος Πίτ, ὅπως λέγουσιν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους πολιτικούς ἀνδρας, τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Βουλευτὴς εικοσιεπτὰ ἐτῶν, ἦτο ἀντίπαλος τοῦ Οὐάλλποουλ, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς ὑπαίτιον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνυποληψίας τῆς Ἀγγλίας. Εὐθύς, εις βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀδιὰφθορος, θερμὸς πατριώτης, μὲ ἀπέραντον οἴησιν, τήν ὁποίαν ἐξέφραζε διὰ θεατρικῆς εὐγλωττίας, ἀπέκτησε πρωτοφανῆ δημοτικότητα.

ὑπὸ τήν ἡγεσίαν τοῦ Πίτ οἱ Οὐίξ ἔκαμαν τοὺς δύο πολέμους, τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν Ἑπταετῆ.

Ἐξῆλθον ζημιωμένοι ἀπὸ τὸν πρῶτον, διὰ τοῦ δευτέρου ὁμως ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη, τήν στρατιωτικὴν ἐξασθένεισιν τῆς Γαλλίας καὶ τήν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἀποικίας. #

79. Ρόμπερ Οὐάλλποουλ
(Ἄριστερά, ὀμιλῶν μετὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς)

Γεώργιος Γ' (1760 - 1820). 'Η Κοινοβουλευτική κρίσις

‘Ο Γεώργιος Γ’ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν. ‘Α-πλοῦς τοὺς τρόπους, κανονικὸς εἰς τὴν ζωὴν, εἰλικρινὴς καὶ εὐλαβὴς, ἀποστρεφόμενος τὴν διαφθοράν, εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσοῖδα μητέρα του τὴν ἰδέαν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγμα-τικὸς « βασιλεὺς ».

‘Ο Γεώργιος Γ’ ἠθέλησε νὰ μὴ εἶναι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνήσῃ. Ἦθελε μάλιστα νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου. Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διὰ προσωπικῆς. Σύμφωνας εἰς τοῦτο μὲ τὰς περὶ τοῦ βασιλέως ἀντιλήψεις τῶν Τόρις, ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο τοὺς Οὐίξ.

‘Η ἀπαίτησις τοῦ βασιλέως ἐδημιούργησεν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κρίσιν. ‘Η πρώτη ἀπόπειρά του νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν Τόρις προσέκρουσεν εἰς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1770, ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περιπλοκὴν μὲ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1770-1782) τὸν λόρδον Νόρθ (North) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ὁ ἴδιος.

Ἀλλ’ ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, σατίρας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικίων τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ. Εὐρεθεὶς πρὸ ἀδιεξόδου, ὁ Γεώργιος παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Πίτ, τὸν δεύτερον Πίτ (1782).

‘Ο Δεύτερος Πίτ (1759 - 1806)

Ἔγινε πρωθυπουργὸς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Ἀδιάφορος καὶ πατριώτης, ὅπως ὁ πατὴρ του, ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἀλλ’ εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐναντίον του τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον κατεψήφισεν αὐτὸν δέκα ἕξ φορές ἐντὸς τριμήνου. ‘Ο Πίτ

Αύρα

ὅμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν, δὲν παρητήθη καὶ διέ-
λυσε τὸ Κοινοβούλιον. Αἱ ἐκλο-
γαὶ ἔφερον πλειοψηφίαν ἀφω-
σιωμένην εἰς αὐτὸν καὶ ἐκυβέρ-
νησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν
Ἄγγλιαν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν
(1784 - 1806).

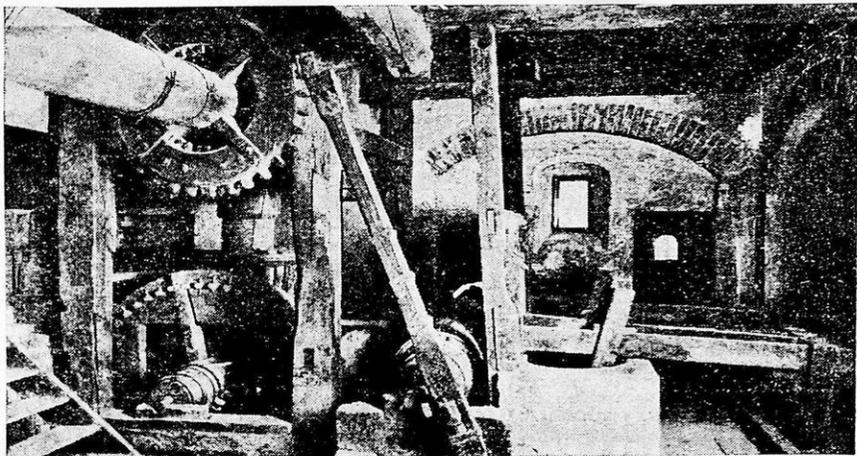
80. Ὁ δεῦτερος Πίτ
(Τ. Λόρεντζ, Ἄνאַχτορον Οὐτνδσορ)

Ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸν τῆς χώ-
ρας, ἐτακτοποίησε τὰ ἀναστα-
τωμένα ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀ-
ποικιῶν οἰκονομικὰ καὶ ἀνέπτυ-
ξε τὸ ἐμπόριον. Δι' αὐτοῦ ἐμε-
τριάσθη ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Οὐίξ
καὶ Τόρις καὶ ἐσχηματίσθη κ ὀ μ -
μ α π α τ ρ ι ω τ ι κ ὄ ν, ἀφωσιω-
μένον εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸ
σύνταγμα. Τοιουτοτρόπως τὸ
ἔθνος ἠνωμένον ἀντεμετώπισε τὴν
Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τῆς
Γαλλικὸν πόλεμον».

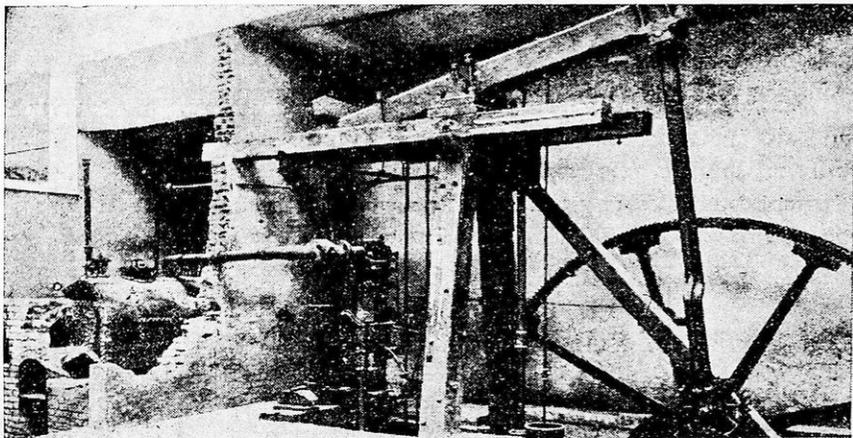
Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἄγγλιας

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἄγγλία ἀνεπτύ-
χθη εἰς χώραν κατ' ἔσοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν
πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωσεν
ἡ ὑπερβολικὴ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασι-
άσθη ἀπὸ τοῦ 1700 - 1780. Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀν-
θρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευ-
μάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν πλουσίαν εἰς γαιάνθρακα
καὶ σίδηρον Ἄγγλιαν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταλλουργικῆς βιο-
μηχανίας, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε ἀσυναγώνιστος.

Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν, διαφόρους μηχανάς, με-
ταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ
(Watt) ἔδιδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τελειοποιῶν τὴν
ἀτμομηχανὴν (1769 - 1779).

81. Μύλος χάρτου του 18ου αιώνας (Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

82. Ἀτμομηχανή του Ούάτ του 18ου αιώνας
(Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἦτο ἀνάλογος καὶ ἀκόμη μεγαλύτερα ἢ ἀνάπτυξις. Ἀφοῦ ἐξετόπισαν τοὺς ἀντιπάλους τῶν Ἰσπανοῦς, Γάλλους καὶ Ὀλλανδοῦς, οἱ Ἄγγλοι ἀπέβησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἀμαξήλαται τῶν θαλασσοῶν (rouliers des mers), ὅπως συνήθιζον νὰ ὀνομάζουσαν παλαιότερον τοὺς Ὀλλανδοῦς.

Ἡ Ἄγγλῖα ἐθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑποδειγματικὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Αἱ Βουλαι συνεδρίαζον δημοσίᾳ καὶ αἱ συζητήσεις ἐδημοσιεύοντο αὐθημερὸν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλαὶ ἐφημερίδες, μετὰ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδωνται καὶ σήμερον, ὅπως οἱ Καιροὶ (Times), ὁ Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ. ἄ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

'Η απόλυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΑΘ' ΟΛΗΝ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τοῦλάχιστον, τὸ καθεστὼς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ Λουδοβίκος ΙΣ', τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἀσκοῦντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ διάστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται, ἕνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνῶντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ι. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

'Ο ἀντιβασιλεὺς Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης

'Ο Λουδοβίκος ΙΕ', πενταετῆς κατὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πενήτηνκατα ἑννέα ἔτη (1715 - 1774). Ἡ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Ἀντικιότης καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ Δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀπὸ τοῦ 1715-1723 καὶ προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723-1774.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε φροντίσει νὰ ὀρίση διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὁρλεάνης, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

Ὁ Φίλιππος δούξ τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἐγένετο ὀνομαστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μετὰ τὸ ἐπώνυμον Régent (Ἀντιβασιλεὺς) ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς, μετὰ ζωηρὰν ἀντίληψιν, ἀμεμπτον ἀνατροφὴν καὶ κομψοὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατάρθρωσαν νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκώνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἔτησιου ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγένετο περισσότερον ἀπελπιστικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρύτατα χρέη τοῦ παρελθόντος, ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωνεν 69 ἑκατομμυρίων ἔσοδα, ἔναντι ἐξόδων ἐξ 147 ἑκατομμυρίων.

Λὼ Τὸ σύστημα Λὼ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινε ὁ σκῶτος οἰκονομολόγος Λὼ (Law).

Ὁ Λὼ, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρῶτην φορὰν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ιδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ μετὰ ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη, τὸ 1718, Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα μετὰ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ Λὼ ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἑταιρείαν μετὰ κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων, διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν

ἐνοικίασιν τῶν ἀγροκτημάτων. Τέλος, τὸ 1719, ἐξέδωκε δά-
νειον διὰ λογαριασμὸν τῶν ἑταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ
αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέσῃ βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πι-
στωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχείρησις, μετὰ ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρ-
χήν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι τὸ χαρτονόμισμα
δὲν εἶχεν ἀντίκρουσμα εἰς μέταλλον. Ὁ Λῶ ἐδραπέτευσεν, ἀφή-
νων χάος ὀπισθὲν του.

II. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ΄

Ἡ Βασιλεία

Ἡ ⁵Εὐρωπαϊκὴ ἐπανάστασις ἀποσπαστικὴν διαίτησιν
ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723, ἄφησε τὴν κυβέρνησιν
ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ
πεντήκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723
- 1774), δὲν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῇ
περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως,
πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρὸς,
φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε
νὰ ἐργασθῇ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑπο-
χρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἀνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέ-
πεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον
εὐνοοῦμενοι καὶ εὐνοοῦμεναι. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρῶθησαν τε-
λείως διὰ τῆς ἀκαταλογίστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν
πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον
τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν
εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συν-
ησθάνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουρ-
γῶν του ἔλεγεν ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ
τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ προσέθετε : « Θὰ διαρκέσῃ ἐν τού-
τοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς ». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν
φράσιν : « Après moi le déluge ».

6 Ὁ καρδινάλιος Φλερύ

Μεταξύ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος Φλερύ (Fleury). Χρηματίας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦτο ἑβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετρίοφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μίᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς ἀνορθώσεως, στήριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συντετὴ αὐτῆ διοικήσις ἠῤῥξανε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκόλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερύ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποδήσει καὶ θεραπευθῆ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητῆς καὶ ἡ διοίκησις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

Ἡ Αὐλή. Αἱ εὐνοούμεναι

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἐστερεώθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι, πρὸ πάντων, αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροὺς διαφόρους. Αἱ πρῶται ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν παρεκίνουν αὐτὸν εἰς τὴν δρᾶσιν. Ἐπροτίμησε μίαν ἀστῆν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Μαρκησίαν ντὲ Πομπαν-

83. Ἡ Κυρία Πομπαντοῦρ
(Λατοῦρ, Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

ν το ὕρ (Marquise de Pompadour), ἔξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ πολὺ φιλόδοξος, ἔξουσίαζεν ἐπὶ 19 ἔτη τὸν βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Γαλλίαν, ἐκτιμωμένη ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας καὶ τοὺς καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε, μισουμένη ὅμως ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν σπατάλην της.

84. Λουδοβίκος ΙΣΤ΄
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Προσπάθειαι ἀνορθώσεως δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὰ σκοτεινότερα ἔτη τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΕ΄, χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ «πολυαγάπητος», ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ λαὸς τὸν καιρὸν μιᾶς ἀσθενείας του κατὰ τὴν νεότητά, ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

III. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ΄

§

Λουδοβίκος ΙΣΤ΄.

Μαρία Ἀντουανέττα

Ἀνακουφισθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄, ὁ λαὸς ἐστήριξεν ἐλπίδας εἰς τὸν διάδοχόν του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιέμενε νέαν πολιτικὴν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ (1774-1792), ἔγγονος τοῦ προκατόχου, ἡλικίας εἴκοσι ἐτῶν, ἦτο δημοφιλὴς διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ιδιωτικῆς του ζωῆς, τὴν ἀγνότητα τῶν ἡθῶν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν τιμιότητα. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε πράγματι ἀγαθὴν ψυχὴν, ἀλλὰ οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις μόνος καὶ ἐπηρεάζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

οις; εινεθαι.

Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα (Marie Antoinette), ἡ σύζυγός του, κόρη τῆς Αὐτοκρατείας Μαρίας Θηρεσίας, δὲν εἶχε τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐκείνης. Βασίλισσα εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἠγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἐθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἑλαφρὸν ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἥθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερον διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὸ θέατρον παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὅμως νὰ ὑποστηρίζη μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους της καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρίσιμους στιγμὰς.

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν διέσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον «autrichienne» ἢ «madame veto».

85. Μαρία Ἀντουανέττα
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Ἐπίπλευρα μεταρρυθμίσεων

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μεταρρυθμιστὰς ὑπουργούς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ Τουργοτ διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτὴς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καί, ἀκολουθῶν συγχρόνους ἀντιλήψεις, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῆς καταργήσεως, τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδίαζε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τῶν φιλοσόφων, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιούχων (1776).

Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρησαν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, ἐναυπήγησαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὁ Νέκερ (Necker), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καί, ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ Τουργοτ, ἐδημιούργησε τὰς ἐπαρχιακὰς συνελέψεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τὸν βασιλέα.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυγοῦν ἀπὸ τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν προνομιούχων καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφήνουν πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῶ λαῶ καὶ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος διὰ ριζικώτεραν ἐκκαθάρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ

'Η μέση Εὐρώπη

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ανάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία, Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά ἢ με χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμως δημιουργοῦν βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων τῆς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβούργοι ὁμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουν τὸ κράτος των εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὁμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ διαρχία.

I. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτική, ἀραιῶς καταφκημένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ

ή χώρα υπό μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη τὰ δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βραδεμβούργον, εἶναι προτεσταντικά καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν μερκαντιλισμὸν εἰς τὴν γεννωμένην βιομηχανίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως, προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιοματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν κρατῶν ἀστικὴ τάξις εἶναι φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία

Ἡ Βεσφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἐξαφανισμὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικὸν τῶν συμφέρον, οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουσιν νὰ εἶναι ἀπλοῖ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν διστάζουσιν νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ 1785 ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην Ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὑπερασπίσῃ «τὰ γερμανικὰ δικαιώματα», εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως διὰ νὰ περισώσῃ τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεσφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε καταντήσῃ σκιά.

Οἱ ἡγεμόνες

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερνωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους, μὲ ποικιλωτάτους τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες θέτουσιν τὰ ἀτομικά τῶν συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, ἔχουσιν διαρκῶς ἐδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπαταλοῦσιν διὰ νὰ διατηρήσῃ πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ εἰς ματαιοδοξίας καὶ δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς ξένας

έπεμβάσεις. Ο πόλεμος του 1740 - 1763 υπήρξε καταστρεπτικός και διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Γερμανίας.

Ἡ κακὴ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμόνας νὰ εἰσαγάγουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν, αἱ ὁποῖαι κατέστειλαν τὰς καταχρήσεις καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων, πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ - Βάιμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἔτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικὰ, κατήργησαν τὰς βαυαύστους ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχέδιασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικοὺς ἢ διοικητικοὺς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἄννόβερον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὅμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία), ἦσαν μεγάλοι δυνάμεις.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς ἔδρας των. Παρὰ τὰ παλαιὰ πανεπιστήμια, ἰδρύθησαν νέα, προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Ἰένας, Λειψίας, Χάλλης, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἔδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπίπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρους πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ

19 φρονι
καὶ φρονι
καὶ φρονι
καὶ φρονι

0 X I

τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε πολλὰς πρωτεύουσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶνετο μόνον εἰς Παρισίους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἔθνικὴν τῶν γλῶσσων. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποῖα ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἀνάπτυξις εἰς μεγάλην δύναμιν

Οἱ Ἀψβοῦργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των, χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἡ συμπαγὴς κτῆσις των ἐπὶ τοῦ Δουναβέως, αὐξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1714), ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνθήκη νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὗται, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, περιελάμβανον τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τοῦτοις τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος, εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέ-

χρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914). Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὁμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλούς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαίτερα κράτη, τὰ ὁποῖα συνήλωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἴδιαν πρωτεύουσαν, ἴδιαν διοίκησιν καὶ ἴδιαν βουλὴν εὐγενῶν, συνήθως δίαίταν καλουμένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας.

Προσπάθεια συγκεντρώσεως

Τοιοῦτον συγκρότημα ὁμως δὲν εἶναι στερεὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ ζητήματα μετὰ τοὺς πολυαριθμοὺς γείτονάς των. Διὰ νὰ συκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἠπειλήσεν τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ' (1711 - 1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705 - 1711), ἀνεμείχθη εἰς τὰ θορυβώδη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπτρωθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ, ὠνειρεύθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε'. Εὐτυχήσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνην Πασσάροβιτς, 1718), ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλῆν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντησε πόρους καὶ στρατεύματα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐξησθένησε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος, μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὁμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1693), ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχето εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνον ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του

Ίωσηφ Α'. Ὁ Κάρολος διὰ πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio (1713) καὶ ἔγινεν ὀνομαστή εἰς τὴν ἱστορίαν, ὥριζε μαζί μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, παραχωρήσεων καὶ ὑποσχέσεων, κατώρθωσεν ἡ πρᾶξις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὅταν ὁμως ἀπέθανε, κανεὶς δὲν ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην, διότι εἶχε παραλείψει νὰ στηρίξη αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ὅπως συνεβούλευσεν αὐτὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος.

Ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς ὀκταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον συνησπίσθησαν ἐναντίον της αἱ μεγαλύτεραι ἡπειρωτικαὶ δυνάμεις, Πρωσσία, Γαλλία, Ἰσπανία. Ὅταν λοιπὸν ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, ἔγινε ζωηρῶς αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, ὅπως εἰς ἄλλα κράτη.

g *Carini* Μαρία Θηρεσία (1740 - 1780)

Λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, ἐν μέσῳ φοβερῶν ἀνωμαλιῶν, ἡ κόρη τοῦ Καρόλου ΣΤ' ἔδειξεν ἐνεργητικότητα, ἀνδρικὸν θάρρος καὶ πρωτοβουλίαν. Ἡ Μαρία εἶχεν ἀνατραφῆ διὰ νὰ κυβερνήσῃ. Ἀπὸ τὸν 18ον ἔτος παρευρίσκετο εἰς τὰ συμβούλια καὶ ἐπέδειξε διαυγῆ ἀντίληψιν, εὐθυκρισίαν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα. Εἰλικρινῆς καὶ τολμηρά, ἀφελῆς καὶ εὐθυμος, ἔγινε παροιμιώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους της. Ἀντελήφθη εὐσυνειδήτως «τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως» καὶ εἰργάσθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἠγάπα ἐξαιρετικῶς τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐσυνήθιζε νὰ ἐπιθεωρῇ ἑφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας καὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἠγάπα ὁμως τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ Βιέννη προσέλαβε τὴν ὀνομαστὴν φαιδρότητα καὶ λάμπιν.

Ἡ Μαρία, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν της Ἰωσήφ, ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ ὁμοιόμορφον διοίκησιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς της. Ἐπροχώρησεν ὁμως μεθοδικά καὶ μὲ προσοχήν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ

εις τὰ αἰσθήματα τῶν ποικίλων λαῶν τοῦ κράτους της. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ὡς προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας εἶχε τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ ἀξιόλογον καὶ ἀξιόμαχον στρατιωτικὴν δύναμιν. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος της αὐστηρῶς συγκεντρωμένον, ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας, ἢ ὅποια διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ τὴν Δίαιτάν της. Ἀποτέλεσμα τῆς δεξιᾶς ταύτης πολιτικῆς ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς μοναρχίας εἰς κράτος γερμανικόν, τὸ ὁποῖον ὑπήκουεν εἰς ἐνιαίαν διοίκησιν, μὲ Βέλγους, Ἴταλοὺς καὶ Οὐγγροὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτό. #

Γενὴν . Ἰωσήφ Β' (1780 - 1790)

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας Ἰωσήφ Β' ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα καὶ ἤλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρός του, τῆς ὁποίας ἦτο συνεργάτης ἀπὸ τοῦ 1765. Ἐξαιρετικὴ καὶ συμπαθῆς μορφή, ἀπλοῦς, συνετός, μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος ἡγεμῶν, τοῦ ὁποίου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ σημαντικώτερον τὴν μεταρρυθμίσειν καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν μὲ τὰς νέας ἀντιλήψεις τοῦ κράτους καὶ τῆς διοικήσεως. Εἶχε μελετήσει τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπως ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλόσοφοι. "Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστῶς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὅποια οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέ-

ρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησουίτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέτρεψε 2.000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικωτέραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίμορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον τῆς Πράγας μετεβλήθη εἰς στρατῶνα, τὸ στέμμα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Βουδαπέστην, κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ ὀ Ἰωσήφ προηγῆθη τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικοὺς νεωτερισμοὺς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρέῃ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων, ὄνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Λεοπόλδος Β' (1790-1792) ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλας σχεδὸν τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὁμῶς τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικὸν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλεόν ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ τὸ 1713.

(Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εις τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενεν ἔνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τὸ δουκάτον Κλέβ, καθὼς καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν ἦσαν σχετικῶς ἀνεπτυγμέναι, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδῆποτε πόλεις ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικάς, ἐνῶ αἱ κτήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβα, ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμώδης καὶ ἄγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστικὴ τάξις. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἡ ἰππότεται (Ritter) ἢ γεωργοὶ (Bauer).

Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου, δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνου τὴν ἐπικράτειάν των καὶ νὰ ἀποκτήσου τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (1640 - 1688)

6 Χ1

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἕξ αὐτῶν, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, (1640-1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἡμῶν ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολίνον, μόνον 6 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐ-

κλέκτωρ έπολιτεύθη με δεξιότητα, έπέβαλε τακτικήν φορολογία, κατήρτισε στρατόν κατά τὸ υπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστὰς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. 20 χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνῖται, ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Πρωσίας. Ἀπὸ τοὺς 1.600 ἀξιωματικούς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου οἱ 300 ἦσαν γάλλοι. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δοκᾶτον τῆς Πρωσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἠγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμῆμα τοῦ κράτους των.

87. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος

Ἡ Πρωσία βασιλεῖον (1701)

Ο ἰσὸς τοῦ Φρειδερίκος Α' (1688-1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὀργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τμῆμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὀνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσίας καὶ οἱ ὑπῆκοοὶ των ἀδιαφόρως Πρωσσοὶ, εἰς ὅποιον τμῆμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνήκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσίας.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ δημιουργία τοῦ νέου αὐτοῦ βασιλέως προεκάλεσε τὸν γέλωτα. Ἄλλ' ἡ Πρωσσία ἐπεφύλασεν ἐκπλήξεις.

Ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713 - 1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἀνθρωπος περίεργος καὶ ιδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρῆται εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὡς μὴ « ἔχων ἐντελῶς σῶας τὰς φρένας ».

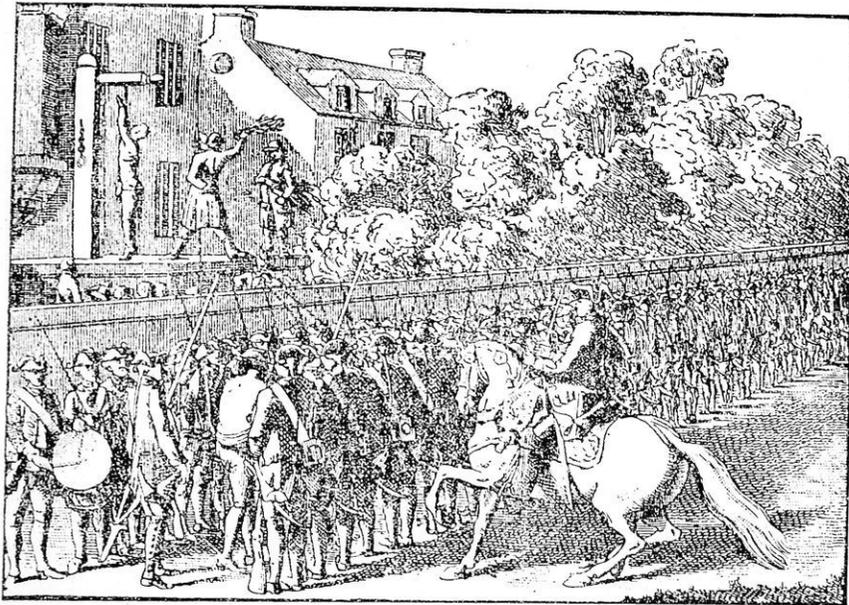
88. Πρῶσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος

(Γρεναδιέροι τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ τάγματος τῶν Οὐσσάρων, 1760)

Νέος οὐδὲν ἐδιδάχθη οὔτε ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων, ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βᾶθος ὅμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὰς ιδιορρυθμίας του ἐκυ-

βέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ στρατιωτικὰ. Ἐφόρει διαρκῶς στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συναεστρέφετο ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατόν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφως κινήσεις ὅλοι συγχρόνως. Τοιου-

89. Τιμωρία εἰς τὸν πρῶσσικὸν στρατόν

τοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη Πρῶσσικὴ τακτικὴ. Εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρτισε τὴν φρουράν του ἀπὸ μεγαλοσώμους ἀνδρας. Ἀποθνήσκων ἄφησε περίσσευμα $8\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια τάλληρα (τάλληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατόν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ πληθυσμὸν 2.700.000 κατοίκων, ἀντὶ τῶν 1.700.000, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς βασιλείας του.

Φρειδερίκος ο Μέγας (1740 - 1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου ὁ Β΄ διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τοῦ καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν τοῦ εἰς δύο πρῶσσοις ἀξιωματικούς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἠθελε δὲ νὰ γίνῃ ὁ υἱὸς τοῦ « εὐσεβὴς χριστιανὸς, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης ». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδείκνυε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἄνετον ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφετο τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν « θηλυπρεπῆ » αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὁ ρ γ α ν ο π α ί κ τ η ν καὶ π ο ι η τ ῆ ν, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν τοῦ ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ λιποταξίᾳ. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱόν τοῦ ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρόν τοῦ. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη νὰ συζευχθῆ τὴν γυναῖκα τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατὴρ τοῦ. Ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἤρχισε τότε νὰ μῆται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα τοῦ. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ νεαρὸς διάδοχος (Kronprinz) διῆλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ράϊνμπεργκ (Rheinberg) ἐν ὑάριστᾳ ἔτη, κατανέμων τὸν χρόνον τοῦ εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Τότε συνέγραψε τὴν πραγματείαν τοῦ Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος γνωστὴν μας (βλ. σελ. 29) διδασκαλίαν τοῦ ἰταλοῦ συγγραφέως Μακιαβέλλι καὶ ἐκθέτει τὰς ιδέας περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασι-

λέως, τὰς ὁποίας ἐλησμόνησεν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχήν. Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν. Ὄταν ὅμως ἐγίνεν ἀρχὼν ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρός του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κράτους καὶ δικαιούται νὰ ἀποφασίζῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του.

Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερον ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχῃ πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως. « Ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους ». Ἐπρέσβευε δηλαδὴ τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων του περὶ φωτισμένης ἢ συνετῆς δεσποτείας (βλ. κατωτέρω, σελ. 234).

Σκληρυνθεὶς ὅμως ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῶν νεανικῶν χρόνων. ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστῆς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, λεγόμενος, βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἄλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξίτητος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. « Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ ἴδιος θέλει ». Ἡ χώρα του ἐπλούτισεν, ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠυξήθη καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανικῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσια χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὴν κατάκτησιν.

Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστής τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινὰ χρό-

νον εις τὸ ἀνάκτορόν του, ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤργησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (*Memoires pour servir à l'histoire de mon temps* κλπ.), παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν. Κατῶρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 15 ἐτῶν βασιλείαν εἶχεν σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἕκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τριπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἑκατομ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομ. τάλληρα ἑτησίως καὶ τὸ ταμεῖον εἶχε περίσσευμα συνολικὸν 60 ἑκατομ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἤρχισε νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατός εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νῖκαι του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἔθνικὸν ἐγωϊσμὸν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἔθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωνρὸς ἀνταγωνισμὸς μετὰ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυναρχίαν (*dualismus*)

Λίτσα -

Ρωσία 9^{ος} αἰῶν Νορμανδοί
15^{ος} αἰῶν Ρώσσοι

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ἡ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη

Α ΚΡΑΤΗ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦσαν περισσότερο καθυστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων λαῶν.

Μόνον εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχεν νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διὰ τολμηρῶν νεωτερισμῶν εἰσήγαγε τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Σουηδία, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἐξηθνήσαν καὶ ἠκρωτηριάσθησαν. Ἡ Πολωνία μάλιστα διεμελίσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων τῆς καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Handwritten notes:
Ἡ βίβλος Ἀβραάμ... ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ρωσίας...
Αβραάμ... ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ρωσίας...
Οἱ Ρώσσοι

Οἱ Ρώσσοι

Εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνεκαθεν σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι. Οἱ Σλάβοι ἀνεπτύχθησαν πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαβικὴ φυλή, οἱ Ρῶσσοι, ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς τὴν λεγομένην Μεγάλην Ρωσίαν. Τὸ πρῶτον ρωσσικὸν κράτος ἴδρυσαν Νορμανδοί, τὸν 9ον αἰῶνα, εἰσελθόντες εἰς τὴν χώραν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν

της Βαλτικής, τὸν καιρὸν τῶν νορμανδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ρῶ ο ῦ ρ ι κ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα ὅμως στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ οἱ Ρῶσσοι ἔλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ οἶκος τῶν Ρ ω μ α ν ὠ φ (1613), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. 1918

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως ἡ Ρωσσία ἐθεωρεῖτο ὡς χώρα ἀσιατική. Οἱ κάτοικοί της ἔμειναν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἥθη ἀσιατικά. Οἱ Ρῶσσοι ἐφόρουσαν ποδήρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἄρχοντας πίπτοντες εἰς τὰ γόνατα, ἦσαν θρησκόληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρική πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποῖους ἐθεώρουν αἰρετικούς.

Τὸ ρωσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδικὴ ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λ ε υ κ ῆ θ ἄ λ α σ σ α, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἄ ρ χ α γ γ ἔ λ ο υ, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθοῦν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσσοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθοῦν καὶ προαγάγουν τὸν πολιτισμὸν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατάρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κύκλον τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης.

10 Ὁ Μέγας Πέτρος (1689 - 1725)

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσός, ὕψους περισσότερον τῶν δύο μέτρων, μὲ πρόσωπον ἐκφραστικόν, νευρικός καὶ βίαιος, εἶχε λάβει ἀτελεῖ μὸρφωσιν. Ἐμάθην ὅμως πολλὰ, συναναστρεφόμενος τοὺς ξένους τῆς Μόσχας. Παρ' αὐτῶν ἐμυθήθη εἰς τὴν ιδέαν τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.

Ἄνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἔθεσε διπλοῦν σκοπὸν, νὰ « ἀνοίξη παράθυρον », ὅπως ἔλεγε, πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ κάμῃ τὴν Ρωσσίαν συγχρονισμένον Κράτος, εἰσάγων εἰς αὐτὸ τὰς δύο

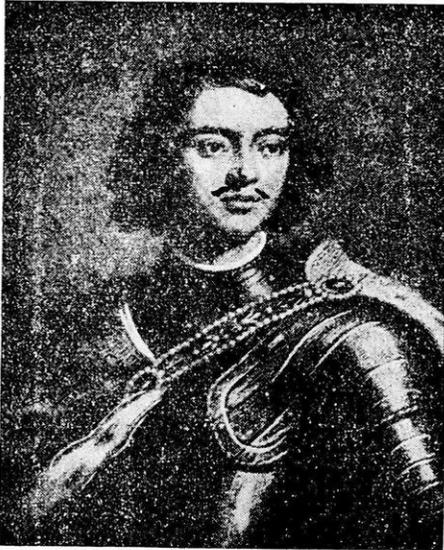
90. Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσσίας

δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν.

Ὁ Πέτρος ἐζήτηε διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἶ-

πομεν, κατείχον οί Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οί Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ἐναυπήγησε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Συνέπραξε μὲ τοὺς Εὐρωπαίους συμμάχους, οί ὁποῖοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους καὶ κατῶρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Ἐταξίδευσεν ὕστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν τεχνικὴν τῶν Εὐρωπαίων.

91. Ὁ Μέγας Πέτρος

Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴ Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Ξουλουργός, εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλων ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οί Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιορῶσσοις καὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν, ἐπανεστά-

τησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰς θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὅταν οί πρόκριτοι ἤλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ ἔκοψε μὲ τὴν ψαλίδα τὴν γενειάδα των. Τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ

ένδύματα και άμέσως κατόπιν δι' ούκαζίου (διατάγματος) ώρισε λεπτομερώς τήν ένδυμασίαν.

Ο ρωσικός λαός έσκανδαλίζετο από τούς νεωτερισμούς του βασιλέως και οι καλόγηροι διέδιδον τρομερά περι αυτού. Άλλ' ό Πέτρος συνέτριψε τήν αντίδρασιν, έξαναγκάσας εις ύπακοήν τόν κλήρον.

Τήν διέξοδον εις τήν Βαλτικήν έξεβίασε μετά δεινόν άγώνα προς τόν πολεμικώτατον βασιλέα τής Σουηδίας Κάρολον Β'. Η επιχείρησις ήκολούθησε τήν αυτήν πορείαν προς τήν κατά τών Τούρκων. Εις τόν λεγόμενον Δεύτερον Βόρειον πόλεμον (1700 - 1720) ό κακώς ώργανωμένος και κακώς έφωδιασμένος στρατός του ειχεν άποτυχίας. Ο Πέτρος όμως δε άπεθαρρύνθη. «Οί Σουηδοί, ειπε, με τας νίκας των θα μάς διδάξουν να τούς νικήσωμεν». Και ή νίκη τής Πολτάβας (1709) έσήμαινε τήν κραταίωσιν τής αυτοκρατορίας του και του μεταρρυθμιστικοϋ του έργου.

Η Σουηδία έχασε τας κτήσεις αυτής εις τήν νότιον παραλίαν τής Βαλτικής, τήν κυριαρχίαν της εις τήν θάλασσαν και έπαυσε να είναι μεγάλη δύναμις. Η Ρωσσία κατέλαβε τήν Υγγρίαν, Λιβονίαν και τήν Έσθονίαν και απέκτησε διέξοδον εις τήν θάλασσαν. Ήδη το 1703 ό Πέτρος ειχε θέσει εις το βάθος του Φινλανδικου κόλπου και επί τής έκβολής του ποταμου Νέβα τα θεμέλια νέας πόλεως, ή όποια ανεπτύχθη ταχέως εις επιθαλασσίαν πρωτεύουσαν του κράτους του και έλαβε το όνομά του.

11 Αϊκατερίνη Β' (1762 - 1796)

Επί τών άμέσων διαδόχων του Πέτρου, οι όποιοι δέν ειχον ουτε τήν δύναμιν ουτε τήν πολυπραγμοσύνην του, έξηκολούθησεν ή πάλη μεταξύ νεωτεριστών και παλαιορώσων και επανελήφθησαν οι πόλεμοι κατά τών Τούρκων, έως ότου το 1762 ανέλαβε τήν βασιλείαν ή περίφημος Αϊκατερίνη Β'.

Η Αϊκατερίνη ήτο Γερμανίς, κόρη γερμανου δουκου, και ειχε συζευχθή τόν διάδοχον του ρωσικου θρόνου Πέτρου. Έδειξεν ένδιαφέρον δια τόν ρωσικόν λαόν, έμαθε τήν γλώσσαν

του, προσήλθεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη προσεποιήθη μεγάλην εὐσέβειαν καὶ ἔγινε δημοφιλής. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάξιος, ἐμέθυε, τὴν ἑκακομεταχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισεν τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη (1729-1796) ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκος, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθύμος καὶ δραστηριωτάτη. Ἡγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά της εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν. Ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Μοντεσκιέ.

92. Αἰκατερίνη Β'

*Ἦθελε πολὺ νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιεποιεῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἔτη εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον. Ἐπεισε τὸν Ντιντερώ νὰ ἔλθῃ εἰς Πετρούπολιν καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Μπυφφὸν μετάλλια καὶ γουναρικά τῆς Σιβηρίας. Ἐγραψεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὀχι μόνον ἐπιστολάς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φι-

λάρεσκος βασίλισσα κατῴρθωσε νὰ κατακτήσῃ τοὺς παρισίνους καὶ ὄλους τοὺς προοδευτικοὺς τοῦ 18ου αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίζει τὸ πρόσωπον τοῦ προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἠγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Δι' ὄλων τῶν μέσων ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ εἰς

τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Πράγματι, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Σεμίραμις τοῦ Βορρά. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ Αἰκατερίνη σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἔπαιξεν ἀξιόλογον μέρος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ συνειργάσθη μετὰ τῶν εἰρημένων δύο ἡγεμόνων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβε σημαντικὸν μερίδιον. Ὄνομαστοὶ κυρίως καὶ ἐνδιαφέροντες δι' ἡμᾶς εἶναι οἱ πόλεμοί της πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ αἱ συνεννοήσεις καὶ ἡ συνεργασία της με τοὺς Ἕλληνας, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον σημαντικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

II. Π Ο Λ Ω Ν Ι Α

Ἡ ἐσωτερικὴ διάσπασις

Ὅπως τὸ κράτος τῶν Μοσχοβιτῶν, ὡς ὠνόμαζον τοὺς Ρώσους τὸν 18ον αἰῶνα, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἐθεωρεῖτο ἡμιασιατικὴ χώρα. Παρὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Πολωνία ἦτο ἀχανὴς πεδιάς, περιλαμβάνουσα διαφόρους περιφερείας, τῶν ὁποίων ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐπικοινωνία. Ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο κράτη ἡνωμένα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Βασιλεῖον τῆς Πολωνίας, καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας, τὰ ὁποία ὅμως διετήρησαν τὴν ἰδιαίτεράν διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρησκεύμα. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρώσοι. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς καθολικὸς κλῆρος παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦιτας, κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἄλλων δογμάτων. Γεωγραφικῆ, πολιτικῆ καὶ θρησκευτικῆ διάσπασις ἀπετέλουν ἀδυναμίαν διὰ τὴν χώραν.

Κοινωνική κατάσταση

11
ΟΧΙ

Ἡ Πολωνία εἶχεν ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος. Τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστελλον αὐτοὺς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν Λατινικὴν.

Ἐπῆρχον περίπου διακόσiai ἢ τριακόσiai οἰκογένειαι μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μαγνᾶτοι καλούμενοι, διηύθυνον τὴν Δίαιταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον, πλὴν τῆς πρωτευούσης Βαρσοβίας, δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλεόν τῶν 20 χιλ. κατοίκων. Αἱ τετρακόσiai βασιλικαί, λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι, ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγαρείαν — ἐνίστε / ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα — καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζῶν ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ σικάλινον ἄρτον καὶ χόρτα, συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

Διοίσεις καὶ στρατὸς

11
ΟΧΙ

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Λέγοντες Πολωνοί, πολωνικὸν ἔθνος, εἶχον ὑπ' ὄψιν μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Αὐτοὶ ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Δίαιταν. Ἡ Δίαιτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαίτης καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέ-

ναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαιτα συνήρχετο κατὰ διειτίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινεσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῆ ἔναντίον ἀποφάσεως τινος, διὰ νὰ θεωρηθῆ αὕτη ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον liberum veto, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργίας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατῴρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1652-1702 ἀπὸ 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἐφιπποὶ καὶ ὀπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονεῖκουν καὶ ἔφθανον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ἤθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη καί, συναθροιζόμενοι, ἀπετέλουν συγκεχυμένην μάζαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τακτικὸν ὄτρατόν.

Ἡ τύχη τῆς Πολωνίας

Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Παρουσίαζον μάλιστα τὸν κλασσικὸν τύπον τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Διοίξεις, στρατός, βιομηχανία, οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ μόρφωσις ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελον τίποτε νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἡ χώρα των, διεμελίσθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τοῦ αἰῶνος

18ος ΑΙΩΝ εἶναι ὑπερφορτωμένος ἀπὸ πολέμους. Ἐκτὸς τοῦ δεκατριετοῦς πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος (1701-1714), καὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι τὸν κλείουν (1792-1802), ἔχομεν σειρὰν πολέμων, τῶν ὁποίων τινὲς λαμβάνουν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ ἢ καὶ παγκοσμίου πολέμου.

Οἱ πόλεμοι τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι πολυπλοκώτεροι ἀπὸ τοῦ 17ου. Ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὸ τυπικὸν γνώρισμα ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀπαιτησὶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, τῶν Ἀψβούργων κατ' ἀρχάς, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' βραδύτερον, νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 18ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεύουσα δύναμις. Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, προσετέθησαν δύο νέοι, Πρωσσία καὶ Ρωσσία, καὶ παρὰ τοὺς παλαιότερους ἀνταγωνισμοὺς, Αὐστρίας-Γαλλίας, Ἰσπανίας-Γαλλίας, Ἀγγλίας-Γαλλίας, ἀνεπτύχθησαν νέοι, Αὐστρίας-Πρωσσίας, Ρωσσίας-Τουρκίας.

Σχεδὸν ἰσόπαλοι αἱ δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Οὐτρεχτ (1713), ζητοῦν συμμάχους καὶ σχηματίζουν συνασπισμούς. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ζωηρὰ διπλωματικὴ κίνησις, αἱ δὲ φανεραὶ ἢ μυστικαὶ συνεννοήσεις καὶ αἱ συμμαχίαι διαρκῶς ἐναλ-

λάσσονται. Τὰ προβλήματα τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης περιπλέκονται μὲ τὰ συμφέροντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀποικίας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ πόλεμοι τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν συχνότεροι, ἠξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπολέμων καὶ τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐπεξετάθησαν.

Ὁ Βόρειος πόλεμος (1700 - 1720)

0 X 1

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ἀνατολικὴ ἐταράχθη ἀπὸ πόλεμον μακροτέρας διάρκειας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωσεν ὁ συνασπισμὸς τῶν γειτόνων τῆς κατὰ τῆς Σουηδίας.

Ἰσχυρὰ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βάζα βασιλέων τῆς, ἡ Σουηδία ἔπαιξε τὸ μέρος μεγάλης δυνάμεως τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς.

Ὅταν ὅμως τὸ 1697 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΑ', ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὰ Σουηδικὰ ὄπλα εἶχον ἐπιτυχίας, Δανία, Πολωνία καὶ Ρωσσία ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δεκαπενταετοῦς διαδόχου του, Καρόλου τοῦ ΙΒ', ὁ ὁποῖος ὅμως ἀνεδείχθη ἐξαιρετικὸν πρόσωπον καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὴν δρᾶσιν, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας του τὴν ἐποχὴν.

Ὁ Κάρολος ΙΒ' (1697 - 1718) ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ὁρμὴν του πρὸς δρᾶσιν. Ἡ ἀνάγνωσις μυθιστορικῆς διηγήσεως διὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ποιημάτων διὰ τὰ μυθικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν σκανδιναυῶν πολεμιστῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγαλείου τῆς Σουηδίας, κατέστησεν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἵπποτικὸν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν τόπον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐξέπληξε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην του. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ζεελάνδην, ἠπειλήσῃ τὴν Κοπεγχάγην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνέυσῃ. Κατόπιν ἐστράφη

κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40.000 κακῶς ὠργανωμένου καὶ κακῶς ὠπλισμένου στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Νά ρ β α ν, πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Προσέβαλε τὸν Ρῶσσον βασιλέα μὲ 8.000, ἐν μέσῳ χιονοθύελλης, καὶ διέλυσε τὸν στρατόν του. Οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νικητάς.

Ὁ Κάρολος ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Εὐρώπην, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ « ἥρωα τοῦ βορρᾶ », ἡ δὲ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ἐπεδίωξαν τὴν συμμαχίαν του.

Ὁ Πέτρος ὅμως δι' ἐπιμόνου προσπαθείας ἀναδιωργάνωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἡ ὀνομαστὴ μάχη τῆς Πολτάβας ἔδωκε τὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατός του διελύθη καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἵππεις κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πέντε ἔτη εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὁποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ σουλτάνος. Κατώρθωσε νὰ κινήσῃ αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ὁ ὁποῖος ὅμως, παρὰ τὴν ἦτταν τοῦ Πέτρου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τέλος ὅμως μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς ἐγίνε τόσον ἐνοχλητικὸς, ὥστε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἐξώσουν διὰ τῆς βίας. Ὁ Κάρολος ἀντέταξεν ἔνοπλον ἀντίστασιν μὲ τοὺς ὀλίγους φίλους καί, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ἐπέστρεψε μετὰ δεκαεξ ἡμερῶν ἵππασίαν εἰς τὸ βασιλεῖόν του, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν νορβηγικῆς πόλεως (1718).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νύσταδ (Nystadt 1721), ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νοτιὰν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ Ἐσθονίαν.

Οἱ πόλεμοι διὰ τὰς διαδοχὰς τῶν θρόνων

Ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ πολέμους διὰ κληρονομικὰ ζητήματα τῶν βασιλέων κατὰ τὸ πρῶτον

ήμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα 13 ἔτη διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας.

Μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Οὐτρεχτ (1713, σελ. 146) οἱ θρόνοι τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Ἀγγλίας διεφιλονικοῦντο, ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΣΤ', ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ τρίτος ὑπὸ τοῦ ἐκπτώτου Ἰακώβου Γ'. Ὁ Φίλιππος Ε' εἶχεν ἐπίσης κληρονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν κτήσεων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐγιναν πολλοὶ προστριβαί. Ὁ ὀνομαστὸς ὑπουργὸς τῆς Ἰσπανίας καρδινάλιος Ἀλμπερόνι (Alberoni, 1714-1719), ἀναδιοργανώσας τὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου, προέβη εἰς ἔνοπλον κατάληψιν τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβουβάρδισεν ἰσπανικοὺς λιμένας καὶ ναυπηγεῖα καὶ κατέστρεψε τὸν ἰσπανικὸν στόλον πρὸ τῆς Σικελίας (1717). Ἐν τούτοις ὁ γενικώτερος πόλεμος ἀπεσοβήθη χάρις εἰς τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Φλερὺ καὶ τοῦ Οὐάλππουλ.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβεν ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Πολωνίας (1733-1738), ὅστις καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν γαλλοαυστριακὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διεξήχθη κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γαλλίας. Ἡ κρίσις τοῦ Πολωνικοῦ ζητήματος εἶχε δύο ἀπρόοπτα ἀποτελέσματα, τὴν ἐγκατάστασιν τρίτου βασιλεύοντος βουρβονικοῦ οἴκου παρὰ τὸν γαλλικὸν καὶ ἰσπανικὸν, διότι ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Β' Δὸν Κάρλος ἔγινε βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, καὶ τὴν τελειωτικὴν προσάρτησιν τῆς Λωρραίνης εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ συνθήκη τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐξεκαθάρισε τὴν κατάστασιν, ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι κύριος καὶ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης (1738).

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου (1740-1748)

Μετὰ δύο ἔτη ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, διὰ νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν φορὰν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Ὄταν δηλαδὴ τὸ 1740 ἀπέθανε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ', κανεὶς ἀπὸ

τούς υπογράψαντας τὴν Pragmatica, ἡγεμόνας δὲν ἐσεβάσθη τὴν ὑπογραφὴν του. Ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς θεωρουμένης ἀπείρου καὶ πτωχῆς εἰς μέσα ἀμύνης εἰκοσιεξαετοῦς διαδόχου Μαρίας Θηρεσίας ἡγέρθησαν πολλοὶ ἀπαιτηταί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Α', ἤθελε τὴν Βοημίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἔλαβεν ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας, ὅστις, χωρὶς νὰ κηρύξη πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν κατοχήν της δι' ὀνομαστῆς νίκης (1741).

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ πρᾶξις ἀπεκάλυψε τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας καὶ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Αὐστρία διαλύεται. Ἡ Γαλλία, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Φλερύ, συνεννοήθη μὲ τὸν Φρειδερίκον καὶ ἐσχηματίσθη συνασπισμὸς κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσῆλθεν ἡ Ἰσπανία, ἡ Βαυαρία, ἡ Σαξονία καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας. Σαράντα χιλιάδες Γάλλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν κατὰ τῆς Βιέννης, ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Βοημίαν, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ ἐκλέκτορος. Διὰ τολμηρᾶς προελάσεως οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πράγας καὶ ἔστεψαν τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον βασιλέα τῆς Βοημίας. Μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Φραγκφοῦρτην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ' (23 Ἰανουαρίου 1742).

Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἡ Μαρία Θηρεσία ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Μὲ σοβαρὰς παραχωρήσεις ἐκέρδισε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας, μὲ τὴν παραχώρησιν τῆς Σιλεσίας ἀπέσπασε τὸν Φρειδερίκον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐξηγόρασε τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔπεσεν ὁ Οὐάλλποουλ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦλθον οἱ φιλοπόλεμοι Οὐίξ, οἱ ὁποῖοι πρῶτον ὑπεστήριξαν τὸν Φρειδερίκον μὲ χρήματα καὶ βραδύτερον ὠργάνωσαν στρατὸν εἰς τὸ Ἀννόβερον, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'.

Εἰς τὴν Πράγαν 25.000 Γάλλοι περιεκυκλώθησαν ἀπὸ 50.000 Αὐστριακοὺς καὶ μόλις κατῶρθωσαν νὰ διαφύγουν

μίαν σκοτεινήν νύκτα καὶ διὰ περιπετειώδους πορείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ὀνομαστή, ἔφθασαν εἰς τὸν Ρῆνον. Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον. Ἐκπτώτος ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὠνομάσθη Ἰωάννης Ἀκτῆμων, ὅπως ὁ γνωστὸς μεσαιωνικὸς ἄγγλος βασιλεὺς Ἰωάννης (1167-1216). Ἡ πρωτοπορία τῶν Αὐστριακῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξῆπτε τὸ μῖσος τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐζήτηε τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Ὁ Φρειδερίκος, ἀνησυχήσας ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας της, ἔλαβε πάλιν τὰ ὄπλα. Ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ ὀνομαστὰς νίκας ἐξησφαλίσθη ὁ ἴδιος, ἐγκατέλειπε πάλιν τοὺς συμμάχους του. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὸν πόλεμον, ἔμεινεν ἀπομεμονωμένη. Ἐξῆλθεν ὅμως ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν μερωμαλέαν ἐπίθεσιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ στρατηγὸς Μωρίς ντε Σάξ (Maurice de Saxe) ἐκέρδισε τὰς ὀνομαστὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αἱ τελευταῖαι τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας. Τὸ Βέλγιον κατεκτήθη, ὁ ἄγγλικὸς στρατὸς παρά τὴν ἐξαιρετικὴν ἀντοχήν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠπειλήθη ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ εἰρήνη τῆς Αἶξ-λά Σαπέλ (Aix-la-Chapelle), 20 Ὀκτωβρίου 1748) ἦτο δυσμενὴς διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἀνεγνώρισε κατ' οὐσίαν τὴν Pragmatica, ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα, ἡ αὐστριακὴ μοναρχία ἐστερεώθη. Ἡ Γαλλία παρητήθη ἀπὸ τὰς κατακτήσεις της. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐπανῆλθε τὸ status quo. Ὁ Φρειδερίκος ἐκράτησε τὴν Σιλεσίαν.

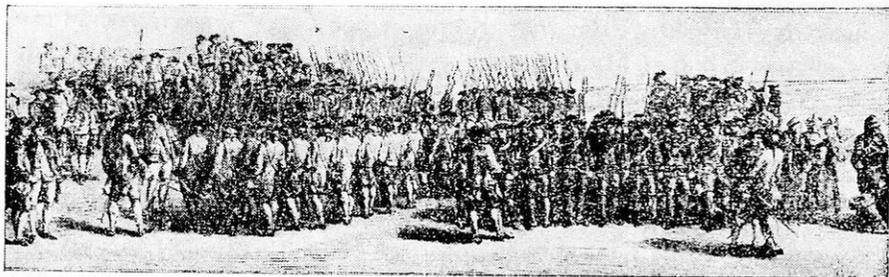
Εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο μεγάλη ἡ ἀγανάκτησις, διότι ἐπολέμησαν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Ἡ βασιλεία ἐζημιώθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν διεξαγωγήν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἑπταετὴς πόλεμος (1756 - 1763)

Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ εἰρήνη ἦτο προσωρινή καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ὀκτῶ ἔτη οἱ διπλωμάται παρεσκεύασαν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀντιστροφὴν τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, συνεμάχησε μετὰ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν

Ἄγγλιαν διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὀξυνθῆ πολὺ. Μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη ἡ ἀντιζηλία διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσό-
τερον ἀπὸ αἰῶνα καὶ ἐχώρισε τοὺς Γερμανοὺς εἰς δύο πολιτικά
καὶ ἰδεολογικά στρατόπεδα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ αἱ
ἐπιτυχαὶ εἶχον ἀνησυχῆσει τοὺς γείτονάς του, εὐρέθη πρὸ τοῦ
συνασπισμοῦ Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὸν ὁποῖον ἐνί-
σχυσαν βραδύτερον ἢ Σουηδία, μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ
Ἰσπανία. Ὑπεστηρίχθη ὅμως ζωηρῶς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ
πρῶτος Πίτ, ὑπουργὸς κατὰ τὸν πόλεμον, διέθεσε τοὺς πόρους
καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς χώρας του ἐναντίον τῆς Γαλλίας,

93. Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος

ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν τοὺς στρατηγοὺς διώριζεν ἡ Πομπαντούρ.

Ὁ Φρειδερίκος περιήλθεν εἰς δυσχερῆ, ἐνίστε εἰς ἀπελπι-
στικὴν θέσιν, ἀλλ' ἐσώθη, διότι διέθετεν ἐξαιρετικὸν στρατὸν,
150.000 στρατιώτας, μορφωμένους ἀξιωματικούς, διεξῆγε τὴν
ἐπίθεσιν ταχέως καὶ λελογισμένως καὶ ὁ ἴδιος ἦτο ἄριστος
στρατηγός, κυρίως ὅμως διότι εἶχε σύμμαχον τὴν Ἀγγλίαν.

Οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἐναντίον τῆς
συνμαχίας μὲ τὴν Αὐστρίαν, οἱ ἄλλοι, ἀνίκανοι προαχθέντες
διὰ τῶν εὐνοουμένων, ὠδήγησαν τὸν γαλλικὸν στρατὸν εἰς
ὀδυνηρὰς ἀποτυχίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἦτο βραδυκίνη-
τος. Μεγάλας ἰκανότητος ἔδειξεν ὁ ρωσικὸς στρατός, ἀποτε-
λούμενος ἀπὸ ὑγιεῖς καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὸν αὐτοκράτορα

χωρικούς. Κατέφερε φοβερὰ κτυπήματα εἰς τοὺς Πρώσους καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Κοζάκων προήλασε, λεηλατοῦν τὴν χώραν, σχεδὸν μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον πρωτοβουλίαν καὶ ἀνέμενον ὁδηγίαις ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν. Ἡ συνεννόησις καὶ ἡ συνοχὴ μεταξύ τῶν συμμάχων ἔλειπε. Τὰ τρία κράτη ἐκυβέρνηων τρεῖς γυναικες ἀντίπαλοι τοῦ Φρειδερίκου, ἡ Μαρία Θηρεσία τὴν Αὐστρίαν, ἡ Ἐλισάβετ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἡ Πομπαντοῦρ τὴν Γαλλίαν.

Ὁ πόλεμος εἶχε τυπικὴν μορφήν. Κατ' ἔτος οἱ σύμμαχοι περιέσφιγγον τὸν Φρειδερίκον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἐκεῖνος ὅμως ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν συνοχῆς μεταξύ τῶν ἀντιπάλων, κατῶρθωνε νὰ τοὺς κτυπήσῃ χωριστὰ καὶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν. Μὲ τὰς ὀνομαστὰς νίκαις του ἐκέρδισε συμπαθείας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐχθρικὰς χώρας. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐχειροκρότουν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Φρειδερίκου καὶ διέσυρον τοὺς στρατηγούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'.

Ἄλλ' ὁ ἑπταετής πόλεμος, παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχαις εἰς τὴν ξηράν, εἶναι κυρίως πάλη κατὰ θάλασσαν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διὰ τὰς ἀποικίας. Ἡ Ἀγγλία, δεσμεύσασα τὰς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν περιπέτειαν, κατῶρθωσε νὰ καταβάλλῃ αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Πιτ ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ὁ σύμμαχος του Φρειδερίκος εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ στρατὸς του ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς, οἱ καλύτεροι ἀξιωματικοὶ του εἶχον φονευθῆ, τὰ οἰκονομικά του εἶχον βαραθρωθῆ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντίπαλοί του ἦσαν ἐξηντλημένοι. Ὅταν δὲ ἡ Ρωσσία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, διότι τὴν Ἐλισάβετ διεδέχθη ὁ Πέτρος Γ', θαυμαστής τοῦ Φρειδερίκου, ἡ εἰρήνη κατέστη ἀναπόφευκτος.

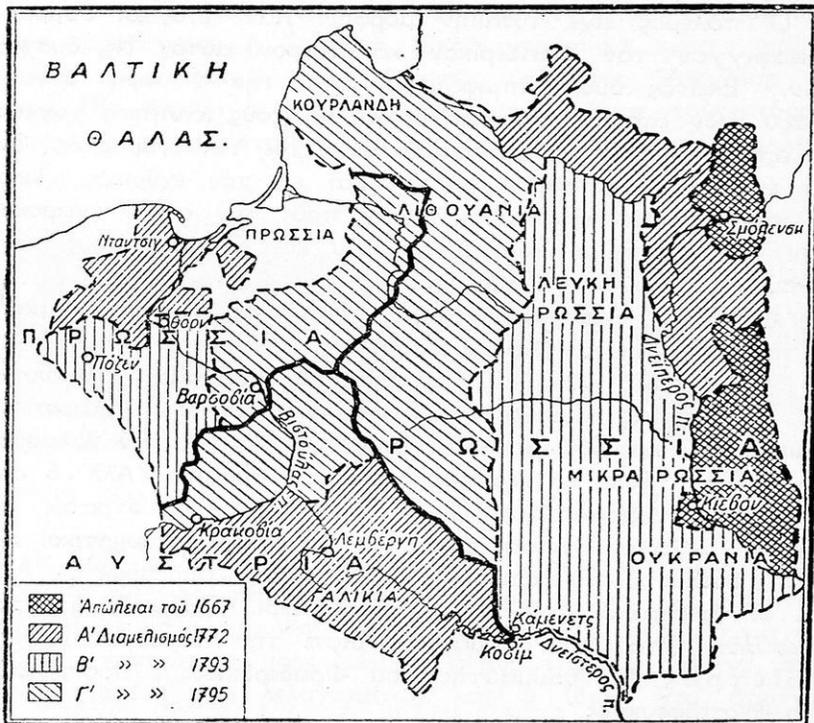
Ἡ συνθήκη ἐπεκύρωσε τὴν ἀπώλειαν τῶν γαλλικῶν ἀποικῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς παλαιᾶς καταστάσεως (status quo) εἰς τὴν ἠπειρον. Ὁ Φρειδερίκος, παρὰ τὴν τρομερὰν του συντριβὴν εἰς ἄνδρας καὶ χρῆμα, διετήρησε τὴν Σιλεσίαν καὶ τὸ γόητρόν του.

Ἡ Γαλλία, ὑποστηρίζουσα ξένα συμφέροντα εἰς τὴν Εὐρώ-

πην, ἔχανε τὰς ἀποικίας της καὶ ἡ γαλλικὴ βασιλεία ἀθερα-
 πεύτως τὸ κῦρὸς της.

Διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας (1772, 1793, 1795)

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον τὸ κρά-
 τος των οἱ Πολωνοί, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τῶν

94. Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας

γειτόνων της, οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαί-
 νουν εἰς τὰ ἐσωτερικά της. Οἱ τρεῖς γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία,
 καὶ Πρωσσία, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ « νομίμου

καθεστῶτος», τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας. Τὸ 1764 ἐπέβαλον τὸν προστατευόμενον αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἔστειλαν ἡ Ρωσσία 60.000 καὶ ἡ Πρωσσία 20.000 ἄνδρας. Ἡ Δίαιτα ὑπεχρεώθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰσότητα τῶν μὴ καθολικῶν καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας ἐφέρετο ὡς κυρίαρχος εἰς τὴν Βαρσοβίαν.

Οἱ καθολικοὶ καὶ πατριῶται ἐσχημάτισαν ὁμοσπονδίαν, διὰ νὰ πολεμήσουν «ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας». Ἦσαν ὁμως ὀλίγοι, μόλις 8.000, ἀνεπαρκεῖς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν τακτικὸν στρατὸν τῶν Ρώσσω. Ἐνικήθησαν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν.

Νικήτρια εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν ἡ Αἰκατερίνη ἐσκέφθη νὰ προσαρτήσῃ τὴν Πολωνίαν. Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος συνεννοήθη μετὰ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ συγκεντρῶνῃ στρατεύματα εἰς τὰ ρωσσικὰ σύνορα. Ἡ Αἰκατερίνη ἔστερξεν εἰς τὴν διανομήν.

Ἡ Συνθήκη τῆς Πετροπόλεως (5 Αὐγούστου 1772) ὥρισε τὸ μερίδιον ἐκάστου. Ὁ Φρειδερίκος προσήρτησε τὴν Πολωνικὴν Πρωσσίαν ἐκτὸς τοῦ Θόρν καὶ τοῦ Δάντζιγ, 600 - 900 χιλ. Γερμανοὺς καὶ Πολωνοὺς, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ τὴν Ἐρυθρὰν Ρωσσίαν, 2.600.000 Πολωνοὺς καὶ Ρώσσους, ἡ Αἰκατερίνη τὴν Λευκὴν Ρωσσίαν ἀνατολικῶς τοῦ Ντίνα (Düna) καὶ τοῦ Δνίπερ, 1.600.000 ὀρθόδοξους Ρώσσους.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἡ Αἰκατερίνη, ἀπὸ ἀντιζηλίαν ἴσως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἄφησε τὴν Πολωνίαν καὶ ἠσχολήθη μετὰ τὴν Τουρκίαν. Ἐννοοῦντες τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοῦς κίνδυνον, οἱ Πολωνοὶ ἔκαμαν πραγματικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ μεταρρυθμίσουν τὸν στρατὸν των καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸ κράτος των νεώτερον Σύνταγμα, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπεξεργάζετο ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν Γαλλίαν (1791).

Ἡ ἀνόρθωσις αὐτὴ, ἐνθαρρυνομένη ἀπὸ τὸν νέον βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Β', ἀνησύχησε τὴν Αἰκατερίνην, ἡ ὁποία κατήγγειλε τοὺς συνταγματικοὺς τῆς Βαρσοβίας ὡς Ἰακωβίνους, ὁμοίους μετὰ τοὺς πα-

ρισινούς, και, τὸ 1792, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν ἀπησχολημένας μὲ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἔστειλεν 100.000 Ρώσσοις εἰς τὴν Λιθουανίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τοὺς Πολωνούς, ἀλλὰ εἰσέβαλε συγχρόνως μὲ τοὺς Ρώσσοις εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Ἡ συνθήκη τοῦ δευτέρου διαμελισμοῦ ὑπεγράφη τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1793. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Πρωσσία τὸ Θόρν, τὸ Δάντζιγ καὶ τὸ Πόζεν.

Ὑπελείπετο μικρὸν ράκος μόνον ἀπὸ τὴν Πολωνίαν καὶ αὐτὸ κατεῖχετο ἀπὸ ρωσσικὰ στρατεύματα. Ἄλλ' ὁ πληγεὶς πατριωτισμὸς τῶν Πολωνῶν ἐφάνη πρόθυμος διὰ θυσίαν. Ὁ *Θαδδαῖος Κοστσιοῦσκο*, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν πόλεμον, ἐκάλεσε, τὸ 1794, τοὺς νέους καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Ρώσσοις ἀπὸ τὴν Βαρσοβίαν καὶ ἐγκατέστησεν ἐκεῖ προσωρινὴν Κυβέρνησιν.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν γειτόνων ἔγινε ραγδαία. Ἀποκλεισθέντες ἀπὸ τὴν προηγουμένην διανομήν, οἱ Αὐστριακοὶ ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλικίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ρῆνον. Ὁ Κοστσιοῦσκο, ἡττηθεὶς καὶ πληγωμένος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσσων. Πιθανὸν νὰ μὴ ἀπήγγειλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ περίφημον «*finis Poloniae*». Ἄλλ' ἡ φράσις ἐχαρακτήριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν. Ἦτο τὸ τέλος τῆς Πολωνίας.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795, διὰ τῆς τρίτης συνθήκης τοῦ διαμελισμοῦ, τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Κουρλανδία ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἡ δυτικὴ Πολωνία μὲ τὴν Βαρσοβίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἡ μεσημβρινὴ Πολωνία μὲ τὴν Κρακοβίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Πολωνία διεγράφη ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις, ἀντικαταστήσασαι τὸ δίκαιον τῶν ἔθνῶν διὰ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐγκαινιάσασαι τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἐδημιούργησαν προηγούμενον ἐπικίνδυνον διὰ τὰς συνεπείας του.

‘Ο πρώτος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β΄ κατὰ τῆς Τουρκίας (1768 - 1774)

Ἡ εὐτυχὴς διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνη τοῦ Βελιγραδίου, τὸ 1739, ἐσήμεναι τὴν ἀναχαίτισιν τῆς αὐστριακῆς ἐξαπλώσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπὸ τότε ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Ρωσσία.

Ὅταν τὸ 1768 ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς, παροτρυνομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ’ ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς βραδέως ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων τοῦ Εὐξείνου. Οἱ δύο στρατοὶ, κακῶς ὀπλισμένοι καὶ κακῶς συντηρούμενοι, ἀλληλοεσφάζοντο εἰς τὰς μεταξὺ Δνειστέρου καὶ Προύθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἐνῶ περισσοτέρους ἀπεδεκάτιζον αἱ ἀσθένειαι. Ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσσίας ἔλεγεν ὅτι πρόκειται « περὶ πολέμου μονοφθάλμων μὲ τυφλοὺς ». Τέλος οἱ γενίτσαροι, νικηθέντες, ἠρνήθησαν νὰ διαχειμῶσουν εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως χώρας καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Βεσσαραβίαν, Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτός, κακῶς ὀπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, παρέλαβεν ἄγγλους ὀδηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, ἔκαμε τὸν γύρον τῆς Εὐρώπης, εἰσέπλευσεν ἀπὸ τὸ Γιβραλτὰρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπτερώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ στίφη τουρκαλβανῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ. Προσέβαλεν ὅμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου. Οἱ ἄγγλοι καὶ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἐξαπέλυσαν πυρ-

πολικά κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων, μετέδωσαν εἰς αὐτὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσαν διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ (6 Ἰουλ. 1770). Οἱ Ρῶσοι ὁμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν ἀγγλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ προσβάλλουν τὰ Δαρδανέλλια, τὰ ὁποῖα εἶχε προφθάσει νὰ ὀχυρώσῃ ὁ βαρῶνος Τότ.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρῶσων ἀνησύχησαν τὴν Αὐστρίαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Φρειδερίκον Β', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ στρέψῃ τὰς βλέψεις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὴν Πολωνίαν, ἣ ὁποῖα καὶ ὑπέστη τὸν πρῶτον διαμελισμὸν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Κριμαίαν, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σούλμαν. Οἱ οὐλεμάδες (νομοδιδάσκαλοι) ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀπίστους χώραι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν τεμένη. Ἡ ἐξάντλησις ὁμως ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ ἐδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν εἶναι μεγάλα. Ἐκράτησε τὸ Ἀζώφ καὶ Κέρτζ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὁμως ἐπέτυχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὸν Εὐξείνιον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔλαβεν εἶδος προστασίας ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ συνθήκη, νὰ «προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παραστάσεις τῶν Ρῶσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρῶσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίαν.

‘Ο δεύτερος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β’ κατὰ τῆς Τουρκίας (1787 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ὑπέθεσεν ὅτι φθάνει πρὸς τὴν πραγματοποίη-
σιν τοῦ σχεδίου της, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπῃν
κτήσεις τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.
Ἐπιωφελουμένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων, κατέλαβε τὴν
Κριμαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβασ-
τουπόλεως. Ἐνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ υἱοῦ της Παύλου ὠνό-
μασε Κωνσταντῖνον, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι’ ἑλληνί-
δος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν
Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος
ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε τὴν ὀνομαστὴν περιοδείαν της εἰς
τὰς καταληφθείσας χώρας. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σεβαστουπόλιν,
ἐν τῇ ὁποίᾳ θριαμβευτικὴ ἄψις ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: « Ὁ δὸς
πρὸς τὸ Βυζάντιον », ἐνῶ ὁ εὐνοούμενός της Ποτέμκιν
παρουσίασε διὰ διαφόρων τεχνασμάτων ὡς πλουσίαν καὶ εὐ-
δαίμονα τὴν ἐρημωθείσαν ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ρωσικὴν
κακοδιοίκησιν χώραν.

Τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ἡ
Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῇ
μόνη εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ὁ Ἰωσήφ Β’ ἐσκέφθη νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζή-
τημα ὅπως εἰς τὸ πολωνικόν, νὰ συνεννοηθῇ δηλαδὴ μετὰ τὴν
Αἰκατερίνην. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε τὸ περίφημον πρόγραμ-
μα τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἰσχυροὶ
ἐλάμβανον τὰς μερίδας των, ἀνιδρύετο ὅμως καὶ ἡ Ἑλλη-
νικὴ αὐτοκρατορία, μετὰ πρωτεύουσάν τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν. Τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύ-
προν ἐλάμβανεν ἡ Βενετία, τὴν Αἴγυπτον τέλος ἡ Γαλλία.

Ὁ πόλεμος ὠρίσθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἡγεμό-
νων εἰς Χερσῶνα, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν περιοδείαν τῆς
Αἰκατερίνης εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν, τὸ 1787. Εἰς τὸν δεύτε-
ρον αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου πέντε ἔτη, ἡ
Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὅμως
χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790

ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ Β', καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β', συνετὸς καὶ φιλειρηνικὸς, ὑποχρεωμένος ν' ἀγωνισθῆ ἔναντιὸν ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν πρόοδον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς γυναικάδελφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', εἰρήνευσε μὲ τὴν Τουρκίαν (1791).

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ὁ στόλος τῆς ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Εὐξείνιον, οἱ στρατοὶ τῆς ἐκυρίευσαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἄλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Πολωνίας ὑπεχρέωσαν τὴν τσαρίναν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις τῆς.

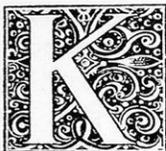
Ἡ εἰρήνη τοῦ Ἰασιίου (9 Ἰαν. 1792) ἀνενέωσε τοὺς ὄρους τοῦ Καϊναρτζῆ. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμὸν, ὄχι διὰ τὸ θάρρος τῶν γενιτσάρων τῆς, ἀλλὰ συνεπέειρα εὐτυχῶν συμπτώσεων. Μὲ τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμους τῆς Αἰκατερίνης συνδέονται ἀξιομνημόνευτα γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Διαφωτισμὸς

ΑΤΑ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχον κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερον Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν, φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαόν, προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π.χ. ὁ Κονδορσέ (Condorcet), ὁ ὁποῖος, ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικοὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπογορευ-

σεις του ὀρθοῦ λόγου, τῆς *raison*, ὅπως ἔλεγαν εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητά τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὅποιον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικὸν (βλ. σελ. 173 καὶ 245). Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἄνευ λόγου (*Habeas corpus*). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγοι.

Οἱ φιλόσοφοι

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγιγνώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταί, ἢ καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ιδέας.

Πατὴρ τῶν νέων ἦ, ὅπως ἔλεγαν τότε, τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν, ἦτο ἡ Ἄγγλῖα. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 132) καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζῶν Λόκ (*John Locke*, 1632 - 1704), ἐδίδαξαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαι-

τουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνήται. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὁμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστασεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι, κατὰ τὸν Λόκ, ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλῃ βιαιῶς ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι ὅλαι αἱ θρησκείαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφεληθῶν.

Εἰς τὴν παλαιότεραν γενεάν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Λεὼνι **Βολταῖρος (1694 - 1778)**

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονίκησε μὲ ἕνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἐκλείσαν εἰς τὴν Βαστίλ-

λην. Όταν απέλυθη, έθεώρησε καλόν, κατά συμβουλήν φίλων, νά απομακρυνθῆ ἀπό τήν Γαλλίαν. Διεπεραιώθη εἰς τήν Ἄγγλιαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονή αὕτη εἰς τήν φιλελευθέραν καί προηγμένην χώραν τῶν Ἄγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του. Ἐπιστρέψας εἰς τήν Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς Φιλοσοφικὰς ἐπιστολάς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικά ἦθη καί τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἄγγλων καί κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρᾶσιν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καί ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καί πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς καί εὐφυλόλογος, ὄχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέτρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καί δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος καί σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καί κριτικός, ὡς ἱστορικός, ἀκόμη καί μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων, οὔτε εἶχε γνήσιον πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νά καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καί τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καί ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Quel # Μόντεσκιέ (1689 - 1755)

Ὁ Μόντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνει γνωστὸς μετὰ τὰς Περσικὰς ἐπιστολάς (Lettres persanes 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καί τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μετὰ τὸ ὀνομαστὸν του ἔργον τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L'esprit des lois 1748), ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καί μετὰ ὀξύνοϊαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπῆτησε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καί τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μόντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καί ἡ ἐπίδρασίς του ὑπῆρξε γονιμοτάτη.

Quel # Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ

Ὁ Βολταῖρος καί ὁ Μόντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος ἀριστοκράται καί μοναρχικοί. Ἐπεζήτησαν ὄχι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθε-

σιν. Όνειροπόλος και συναισθηματικός, είχε πολλούς περιπε-
τειάς και ήσκησε διάφορα επαγγέλματα, του μουσικού, οι-
κοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Έπομένως δεν είχε λόγους, να
είναι εύχαριστημένος από την κρατούσαν τάξιν της κοινωνίας.
Εις το κύριον έργον του, το Κοινωνικόν Συμβόλαιον
(Contrat Social, 1762) λέγει: «Ο άνθρωπος γεννήθη ελεύθε-
ρος και πανταχοῦ είναι σιδηροδέσιμος. Η κοινωνία είναι άδι-
κος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εις τους προνομιού-
χους». Ο Ρουσσώ δεν ήθελε να οργανώση την πολιτείαν κατά
το άγγλικόν πρότυπον, επειδή έφρόνει ότι οί Άγγλοι έχουν
φαινομενικήν μόνον ελευθερίαν. «Οί άνθρωποι, έλεγε, πρέπει
να νομοθετοῦν άπ' ευθείας, συνερχόμενοι οί ίδιοι, όπως έγέ-
νετο εις τας αρχαίας πολιτείας, διότι η κοινή βούλησις ζητεί
πάντοτε το άριστον». Ο Ρουσσώ πιστεύει, ότι ο άνθρωπος
επλάσθη φύσει αγαθός, αλλά διεφθειρεν αυτόν ο πολιτισμός.
Διά να διορθωθώμεν, διά να άποκτήσωμεν την παλαιάν άθωό-
τητα, πρέπει να επιστρέψωμεν εις την φύσιν.

Όταν εξεδόθη το Κοινωνικόν Συμβόλαιον, το δικαστήριον
των Παρισίων είχε καταδικάσει άλλο έργον του, τον Αίμι-
λιον, και είχε διατάξει την σύλληψιν του συγγραφέως του.
Άλλ' ο Ρουσσώ έδραπέτευσε εις την Έλβετίαν. Ο Αίμίλιος
είναι το όνομαστον παιδαγωγικόν σύγγραμμα του Ρουσσώ,
εις το όποιον διδάσκει, ότι πρέπει να μελετήσωμεν τας φυσι-
κάς τάσεις του παιδός, και κατ' αυτάς να ρυθμίσωμεν την
άγωγήν του. Σημαντικωτάτη ήτο η επίδρασις του Ρουσσώ. Οί
ριζοσπαστικώτεροι από τους επαναστάτας είχαν γνώμας και
φράσεις του εις τα χείλη και ο συναισθηματικός και όνειρώδης
συγγραφικός τρόπος του προπαρεσκεύασε τον ρωμαντισμόν του
19ου αιώνος. Ο Αίμίλιος εξετιμήθη, τον 19ον αιώνα, ιδίως εις
την Γερμανίαν και άνεκαίνισε την παιδαγωγικήν επιστήμην. #

Οί οικονομολόγοι

Αί γνώμαι περί πλούτου των λαών και της διοικήσεως
των οικονομικών του κράτους ήλλαξαν κατά τον 18ον αιώνα.
Οί συγγραφείς, οί πραγματευθέντες τα ζητήματα της πολι-

τικῆς οἰκονομίας, ἦσαν ἰδίως Γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπίστευον ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Γάλλος Κουέσνεϊ (Quesnay) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγή τοῦ πλοῦτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγεν, πτωχὸν κράτος· πτωχὸν κράτος πτωχὸς βασιλεὺς. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ Γκουρνάι (Gournay) πάλιν ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου.

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τούτων οἰκονομολόγος τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Σκώτος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1790), εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον, "Ἐρευναι περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν λαῶν". Ἐδίδασκειν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπιναι διατάξεις, αἱ ὅποια σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὀδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρός, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντιλισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (Liberalismus).

Ἐπισημάνει

Ἡ φωτεινὴ δεσποτεία

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἔκαμαν βαθεῖαν ἐντύπω-

σιν εις τούς λαούς και δέν ἄφησαν ἀσυγκινήτους και τούς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνηται ἐπρόσεξαν τὰς νέας ιδέας ἀπό συμπάθειαν ἢ ἀπό συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκηπες ιδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εις τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ νὰ μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν και ἐπροστάτευσαν τούς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπό ἀντίθεσιν εις τὸν ἀντιδραστικὸν και δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπάσθησαν και ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Τὴν νέαν ἀντίληψιν συνώψιζον εις τὸ ἀξίωμα ὅτι « ὁ ἡγεμὼν ἐπλάσθη διὰ τὸν λαὸν ἢ ὅτι τὸ κράτος δέν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος ».

Ἄφ' ἐτέρου ἢ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποίαν διήρχοντο ὄλαι αἱ βασιλεῖαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐνοούμεναι, γραφειοκρατία κλπ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἤλπιζον νὰ αὐξήσουν τούς πόρους των, μὲ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων και τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τούς ἡγεμόνας αὐτούς ὠνόμασαν συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότης και τὸ σύστημα συνετήν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν.

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτήν, χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν των. Συνήθως τὴν μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ τὴν αὐξήσουν.

Και ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων των, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. « Ὅλα διὰ τὸν λαὸν και οὐδέν διὰ τοῦ λαοῦ », ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάζουν τὰς σκληρὰς ποιὰς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

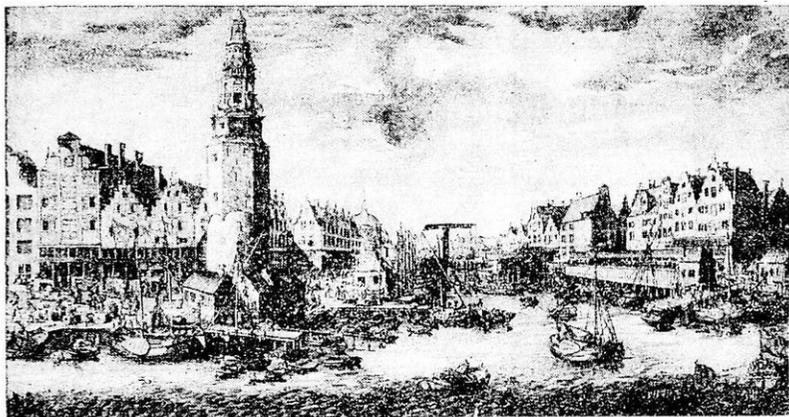
Ι. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

≠ Ἀποικιακοὶ λαοὶ

ΟΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγήθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νεῶν χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τῶν βασιλέων των καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς,

95. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμστερνταμ

(Κατὰ χαλκογραφίαν τῆς ἐποχῆς, Παρίσιος, Ἑθνικῆ Βιβλιοθήκη)

θέλοντες νὰ πλουτίσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἄπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος

ἢ ἀνεμίχθησαν μετὰ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς ὀλίγον ἐνεργητικούς. ^{Τὸ 1580 ἡ Πορτογαλὶα ἔφευξε ἀπὸ τῆς Ἰνδίας}

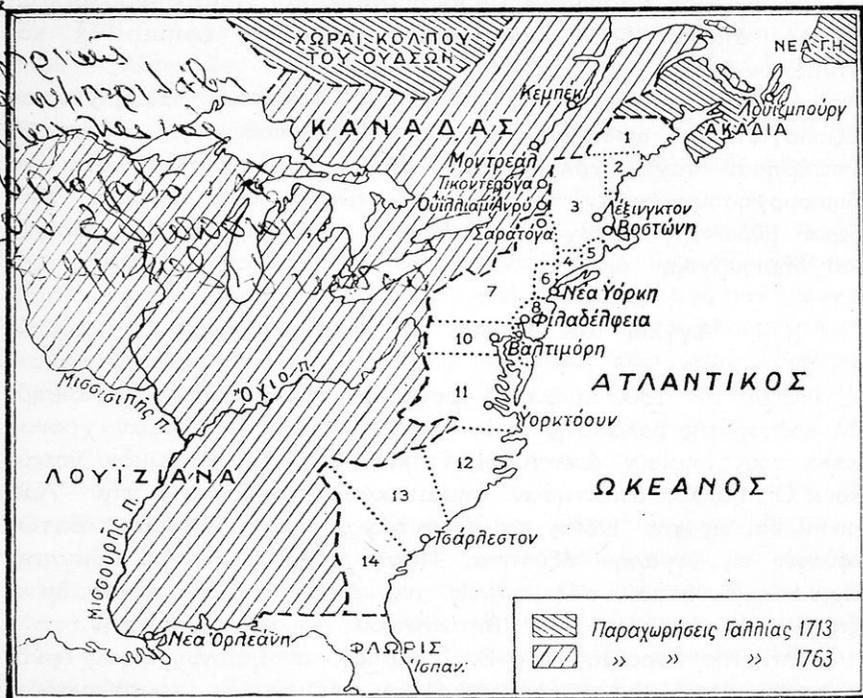
Οἱ Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖρας τῶν τὰ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν τῶν ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῶν ἐλεπτύνθη καὶ ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἄλλὰ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα καὶ τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς παρά πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον πλουτισμοῦ καὶ ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους.

Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἄλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο μᾶλλον κρατικὴ ἐπιχείρησις, ἐνῶ οἱ ἰδιῶται καὶ γενικὰ ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους κτήσεις. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πάτριον χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν διὰ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ περιπετείας εἰς ξένας χώρας. Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν καὶ ἐκυβέρνην ὡς ἐπαρχίαν γαλλικὴν. Ἔστελλον συνήθως εἰς τὰς νέας χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργούς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κληρὸς ἀπέκτα μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κληρῶν. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους θιασώτας. Ὁ Βολταῖρος π.χ. ἔλεγεν ὅτι ἀπορεῖ διατὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλῆθρα χιόνος εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ὁχάϊο καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν ὅτι «μία τετραγωνικὴ

λεύγα εις τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ μίαν ἀποικίαν ».

96. Ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς

Ὁ ἀγγλικὸς ἀποικισμὸς

Ἀντιθέτως, τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἐξοδος τῶν Ἀγγλων εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἐφυγον οἰκιοθελῶς, διὰ νὰ εὑρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν κατάδικοι, ὅπως οἱ γάλλοι ἀποικοὶ, ἀλλ' ἀνθρώποι ἐλεύθεροι, ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας διὰ νὰ εὑρουν περισσοτέραν ἐλευθερίαν ἀπ' ὅσην εἶχον εἰς τὴν

πατρίδα. Οί πουριτανοί π.χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Α΄ μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπωνον βιβλία.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεδείχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπερέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατάρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφρίγος καὶ δημιουργικὴν ὁρμὴν.

Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι εἰς τὰς ἀποικίας

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν. Οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἐφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Β. Ἀμερικῆς οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, εἰς τὸν Καναδᾶν, καταλαβόντες τὴν χερσόνησον Ἀκαδίαν (τὴν σημερινὴν Νέαν Σκωτίαν) καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου (Saint Lorenz). Ἐξηρεύνησαν τὸν Καναδᾶν βορειότερον καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισσισιπιπῆ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουιζιάναν, πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον, εἰς τὰ παράλια τῶν σημερινῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, καταλαβόντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ ἄγγλοι πουριτανοί, φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α΄, κατέλαβον τὴν μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέαν Ἀγγλίαν. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732

δελτά λέει κεραιά κτ.
ιδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέττη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἐταιρείας. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1599, κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μαντράς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὄργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἄρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἱδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς ἐμπορικὺς σταθμούς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Πονδιτισερύ (Pondichéry) νοτίως τοῦ Μαδράς.

Ἡ σύγκρουσις

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν ἐνεργητικότητα. Κατὰ τὸν Ἑπταετη Πόλεμον (1756 - 1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμούς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Πονδιτισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτό, καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Πονδιτισερύ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

1757-1767

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας

Οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος Κλάιβ (Clive), διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν

97. Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750

φόνον ὀλίγων Ἀγγλων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757-1767) ἐκυρίευσε τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους, ἐκράτησε τὰς κατακτηθεῖσας χώρας δι' αὐτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ διοικητὴν αὐτῶν.

Περί τὸ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἠπειρον ἐξερεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος Κουκ (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (1770). Οἱ Ἀγγλοὶ ἵδρυσαν ἀποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως Σύδνεϋ (Sydney). Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

II. Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ ἀποικίαι κατὰ τῆς Μητροπόλεως

Ὁ ἑπταετής πόλεμος (1756 - 1763) εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ 13 ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν πολέμου αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ μακρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ἑπτὰ ἔτη ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Αἱ δεκατρεῖς ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐξηρτῶντο μόνον οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Αἱ βορειότεραι ἀπετελοῦντο ἀπὸ μικροκαλλιεργητὰς, ἀπογόνους τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα των ἐπὶ Ἰακώβου Α'. Βραδύτερον, ὅταν ἐπεκράτησεν ὁ Κρόμβελ καὶ ἐπεβλήθη ἡ δημοκρατία, ἔφυγον πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς νοτίους ἀποικίας, ἐκαλλιέργουν καπνὸν καὶ βάμβακα, χρησιμοποιοῦντες δούλους εἰς τὰς ἐκτεταμένας φυτείας των. Αἱ θαλασσοπορίαι καὶ ὁ διηνεκὴς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς γάλλους ἀποίκους εἶχον ἀναπτύξει τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἀγγλων ἀποίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀποικιῶν τὸν 18ον αἰῶνα ἀνῆρχετο εἰς δύο ἑκατομμύρια.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκανόνιζε τὸ ἐμπόριον τῶν ἀποικιῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν μερκαντιλικὴν πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων, αἱ ἀποικίαι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐξάγουν τὰς πρώτας ὕλας μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπ'

αὐτὴν νὰ προμηθεύωνται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κατασκευὴ εἰς τὰς ἀποικίας. Ἡ κυβέρνησις τῶν Οὐίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ἰδίως καὶ ἐμπόρων, εἶχεν ἐκμεταλλεuth ἀπλήστως τὰς ἀποικίας.

Ὁ Ἐπταετῆς πόλεμος πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐδημιούργησε μεγάλας οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ, ἠναγκάσθη νὰ φορολογήσῃ βαρύτερον ἀκόμη τὰς ἀποικίας καὶ ἐπέβαλε σειρὰν ἀπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐξήγειραν τοὺς ἀποίκους.

Ἡ Ἐπαναστασις

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ὁ φορολογούμενος νὰ ψηφίζῃ ὁ ἴδιος τοὺς φόρους, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἐπειδὴ αὐταὶ δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη :

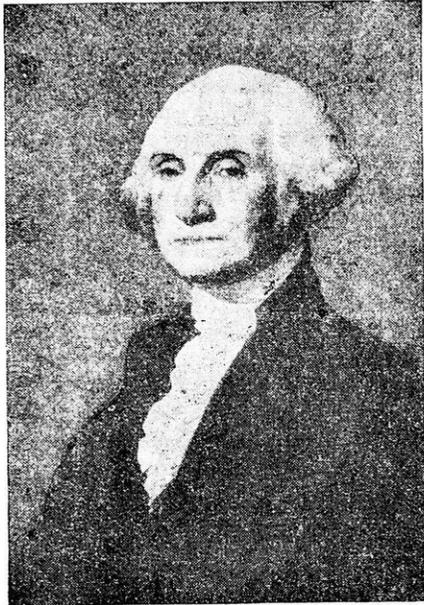
«Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωσαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλων ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἄδικος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρεττανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλὰ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο προεκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τείου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἐκόμιζον τείον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμάς

κατοίκων μετημφισμένων εις Ἰνδιάνους εἰσῆλθεν εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὅποια ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψε τὰ κιβώτια τοῦ τεῖου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος της.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσε τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασσαχουσέττης ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασσαχουσέττης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας Γεώργιον Οὐάσιγκτον (Washington, 1732 - 1799), ὁ ὅποιος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία κατήρτισεν ἰδιαίτερον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίας.

98. Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτον *A. W. D. S.*

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικιῶν Βιργινία προέταξε τοῦ συντάγματος αὐτῆς Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι ἐγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας, ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως τὸ 1789. Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα ἀπαράγραπτα, τὸ δίκαιωμα τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) Κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) Τὸ πολίτευμα. Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικόν, διότι δημιουργεῖ τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ παρέχει μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετῆ. Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασαίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοὶ ἰδιῶται, ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς Ἀγγλους πρὸς στρατολογίαν, ἐμίσθωσε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ βάθος δὲν ἠθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὤπλισε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη ἔθνικὸν ἀμερικανικὸν αἷσθημα καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν, τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776 - 1783). Στρατὸν ὀργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασί-

στικότητα και θερμούς αρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἡγειρεν ἐνθουσιασμόν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὶν Φραγκλῖνος (Benjamin Franklin, 1706 - 1790) ἐστάλη εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἔκλεισεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλίων (3 Σεπτέμβρ. 1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικίων.

Τ ὸ Π ο λ ί τ ε υ μ α

Αἱ Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς (United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A.). Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Οὐάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπτῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Congress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν Πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης Πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα Βουλὴ τῶν Πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Πολιτειῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, κατόπιν συναινέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπίσης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα

έρμηνείας τοῦ Συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν συμπολιτείαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλῃ τὴν σύγκλησιν αὐτοῦ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὸ Κογκρέσσον. Ἄλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κογκρέσσου, νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου νόμον, τὸ ὅποιον δὲν ἐγκρίνει ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος, πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφή νόμου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον Veto τοῦ Προέδρου.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἰδίαν βουλὴν καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὁμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπὸ 13 Πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἐκάστη περιφέρεια, μόλις ἀπέκτα πληθυσμὸν 50 χιλ., εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσῃ Πολιτείαν.

Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι ἔλαβον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέαι πολιτεῖαι. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισισσιππὴ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Βραδύτερον, τὸν 19ον αἰῶνα, τὸ Τέξας ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτείαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Μεξικοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἐκτὸς τοῦ Τέξας προσήρτησαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν. #

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ι. ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Συνοπτική εικών

ΑΤΑ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστῶτος. Παρὰ τὴν βαθεῖαν ὅμως μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς ιδέας τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα μορφήν: διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις, διάκρισιν δικαιωμάτων καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦλθεν ὅμως ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀφόρητον τὴν κατάστασιν καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι νέαι δυνάμεις προεκάλεσαν τεραστίαν ἐξέγερσιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπειάς εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλαιὸν καθεστῶς

Ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀπόλυτος μοναρχία. Ὁ βασιλεὺς μὲ ὀλίγους ἀνωτέρους λειτουργούς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ ἴδιος, θέτει τοὺς νόμους, ὀρίζει τοὺς φόρους, διαθέτει κατ' ἀρέσκειαν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τελείως ἐνοποιηθῆ. Οἱ νόμοι, ἡ φορολογία, οἱ τρόποι συναλλαγῆς, τὰ μέτρα, τὰ σταθμά, τὸ νόμι-

σμα διαφέρουν από περιοχής εις περιοχήν. Τοῦτο προκαλεῖ σύγχυσιν καὶ μεγάλα ἐμπόδια εις τὸ ἐμπόριον.

Τὸ καθεστῶς, συνέχεια τοῦ μεσαιωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνισότητος. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διαιροῦνται εἰς τοὺς προνομιοῦχοις (privilégiés) καὶ εἰς τὸν κοινὸν λαόν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειοψηφίαν, περίπου τὰ δύο ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς γῆς, ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κυβερνοῦν τὸν τόπον. Οἱ προνομιοῦχοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ κληρὸς (clergé) ἀποτελεῖται ἀπὸ 130.000 πρόσωπα. Ἀπ' αὐτὰ 5-6 χιλ., ὁ ἀνώτερος κληρὸς (ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι) εἶναι πλουσίως ἐφωδιασμένοι μὲ εἰσοδήματα. Ὁ κατώτερος κληρὸς, πενιχρῶς μισθοδοτούμενος, ζῆ ὅπως ὁ πτωχὸς λαός.

Οἱ εὐγενεῖς, περὶ τὰς 400.000, ζῶσιν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ ἀργομισθίας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικοὶ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ τὰς προσοδοφόρους θέσεις τοὺς κατωτέρας προελεύσεως (roturiers). Οἱ εὐγενεῖς δὲν ὁμοιοῦν καὶ παρουσιάζουν ἀσθενῆ πλευράν.

Ἐναντι τῆς μειοψηφίας αὐτῆς τῶν προνομιοῦχων εἶναι ὁ μέγας ὄγκος τοῦ λαοῦ, ἡ ὀνομαζομένη συνοπτικῶς μὲ μίαν λέξιν, προερχομένη ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, Τίερς Ἐτὰ (Tiers État), τρίτη τάξις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας τῶν πόλεων, τοὺς ἀστούς.

Παράπονα καὶ ἐλπίδες

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἔχει γίνεи μεγάλη διαφοροποίησις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπαγγελματίας μὲ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἰατροὺς, δικηγόρους, λογίους, συγγραφεῖς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς.

Ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σκληρά. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν διεγέρσει, ἔχουν τὰς ἀξιώσεις των

καί εἶναι πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν προοδευτικὴν τάξιν τῶν πόλεων.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν συγκεκριμένας ἀπαιτήσεις. Θέλουν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, νὰ περιορίσουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διὰ παγίου νόμου, διὰ **Συντάγματος**. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἔλκυστικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας.

Θέλουν ἐπίσης διοίησιν ὀλιγώτερον πολύπλοκον καὶ ὀλιγώτερον διεσπασμένην. Ἀπαιτοῦν νὰ ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἡ Γαλλία νὰ μεταβληθῆ εἰς ἐνιαίαν ἀγοράν. Τοῦτο ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομαστὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν: *laisser faire, laisser passer*.

Κοινὸς πόθος εἶναι νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνισότης. Νὰ δοθῆ εἰς ὅλους ἐλευθερία κινήσεως, φρονημάτων, λόγου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γενικὴ αἰσιοδοξία. "Ὅλοι, πλὴν τῶν προνομιοῦχων, ἀλλὰ καὶ ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτούς, αἰσθάνονται ὅτι τὰ πράγματα ὠρίμασαν καὶ ὅτι θὰ εὑρεθῆ τρόπος νὰ ἀνακαινισθῆ χωρὶς [κλονισμοὺς τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Γαλλίας].

Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν Τάξεων

Ἡ Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Γαλλίας εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τυργκό (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Τὸ 1788 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἀπειλούμενος ἀπὸ χρεωκοπίαν, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν προνομιοῦχων νὰ συγκαλέσῃ τὰς Γενικὰς Τάξεις, τὰ *États généraux*, τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς Γαλλίας, διότι ἐλπίζει, αὐτὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, τὴν ψήφισιν νέων φορολογιῶν. ^{Ναι}

Τὰ *États généraux* ἦσαν συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, κλήρου, εὐγενῶν, τρίτης τάξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναβαίνει εἰς τὸν μεσαιῶνα. Τοιαύτην συνέλευσιν συνεκάλεσε πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὡραῖος, τὸ 1302, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η'. Τὰ *États généraux* συνεκλήθησαν ἔκτοτε πολλάκις κατ' ἀραιὰ διαστήματα διὰ διαφόρους

σκοπούς. Ἡ τελευταία σύνοδος των τὸ 1614 ἐπὶ Ρισελιέ διελύθη, ἐπειδὴ παρετηρήθησαν συγκρούσεις μεταξύ τῶν τάξεων καὶ ἰδιαίτερος, διότι ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευσις ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἐπικρατῆσαν κατὰ τὸν 12' αἰῶνα πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας.

Αἱ τάξεις ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ παράπονα καὶ τὰς ἐπιθυμίας των μὲ ὑπομνήματα, τὰ λεγόμενα Cahiers de doléances. Διτηρήθησαν πλῆθος ἀπὸ τὰ « τετράδια » αὐτὰ καὶ εἶναι, τῶν λαϊκῶν τάξεων ἰδίως, τὸ εἰλικρινέστερον τεκμήριον τῶν πόθων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεὶς ὅτι οἱ Γάλλοι κατὰ πλειονότητά ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα.

Ἡ ἐκλογή διὰ τὰς Γενικὰς Τάξεις ἔγινε, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1789, ἐντὸς ἀτμοσφαιρας παραγμένης ἀπὸ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πάθη. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν 5 Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐπεκράτει αἴσθημα ἀπεράντου αἰσιοδοξίας καὶ ἐλπίδων. ◊

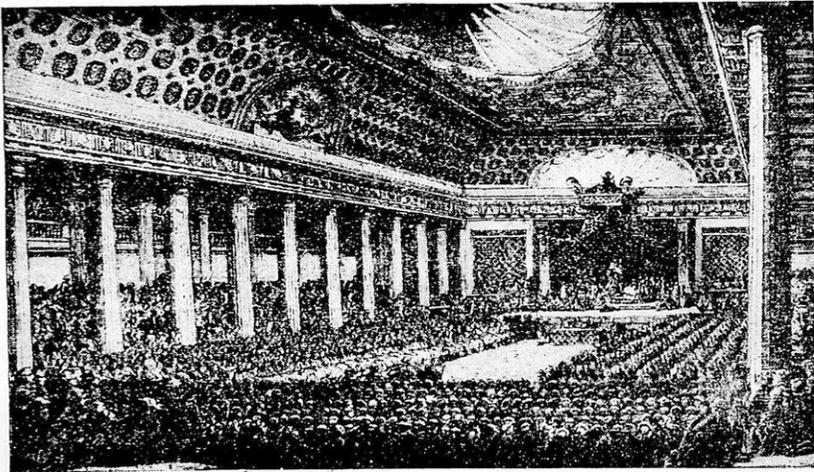
II. ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1789)

12 Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις

Τὰ États généraux συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερσαλλίας. Οἱ Τιῆρς (οἱ ἀντιπρόσωποι δηλ. τῆς τρίτης) ἐνεφανίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων. Οἱ πατριῶται (patriotes), ὅπως ὠνόμαζον τοὺς ὁπαδοὺς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἦσαν εὐχарιστημένοι μὲ τὸν βασιλέα, διότι εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν διπλασιασμόν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης. Ἐπὶ 1199 ἀντιπροσώπων, τοῦ κλήρου ἦσαν 306, τῶν εὐγενῶν 282, τῆς Τρίτης 611. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμός δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε ψυχρότητα κατὰ τὴν παρουσίαν των. Εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον του, τὴν 5 Μαΐου, δὲν εἶπε λέξιν περὶ μεταρρυθμίσεων, οὔτε ὁ Νέκερ εἰς τὴν μακρὰν ὁμιλίαν του μετὰ τὸν βασιλέα.

Ἡ δυσἀρέσκεια νῦξήθη τὰς ἐπομένας ἡμέρας. Δὲν εἶχε διεκρινισθῆ ἂν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεσκέπτοντο χωριστά, ὅπως ἐγένετο ἄλλοτε ἢ ὁμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς συνεδρίας,

οί Τιερς ἐκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν αἴθουσαν. Αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε κατάργησιν τῆς διακρίσεως τῶν τάξεων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν συγχρόνως τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Πατριωτῶν. Διότι θὰ κατηργεῖτο ἡ παλαιὰ ψηφοφορία κατὰ τάξεις καὶ θὰ εἰσήγετο ἡ ψηφοφορία κατὰ κεφαλὰς, ὅποτε ἡ Τρίτη τάξις θὰ εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐφημέριοι καὶ ὀλίγοι εὐγενεῖς ἦσαν πρόθυμοι νὰ ψηφίσουν μὲ τὴν Τρίτην τάξιν. Ἡ πλειονότης τῶν εὐγενῶν ἠρνήθη. Ἐπὶ ἓνα μῆνα συνεζήτησαν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

99. Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων
(Οἱ κληρικοὶ εἰς τὴν μίαν πλευράν, οἱ εὐγενεῖς εἰς τὴν ἄλλην, τελευταῖοι τῆς Τρίτης ἀπέναντι τοῦ θρόνου)

Τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἐφημέριοι, ἐκήρυξαν ἐαυτοὺς ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὡς Ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ διεκήρυξαν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεὶς φόρος θὰ εἰσπραττετο, ἂν δὲν ἐνεκρίνετο παρ' αὐτῆς. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν τῆς Γαλλίας.

13. Απόπειρα ἀντιδράσεως

Ἡ αὐλή ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἀποφασιστικῶς. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐκλείσθη τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἄββᾶ Σιεγιῆς (abbé Sieyès) καὶ τὸν ἀστρονόμον Μπαγιὺ (Bailly) κατέλαβον μίαν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἣ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς σφαιριστήριον εἰς τοὺς αὐλικούς, καὶ ἔδωσαν τὸν ὀνομασθέντα Ὅρκον τοῦ

Σφαιριστηρίου (Serment du Jeu de Paume) : « ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν ποτέ... μέχρις ὅτου τὸ Σύνταγμα τοῦ βασιλείου καταρτισθῆ καὶ ἀσφαλισθῆ ἐπὶ στερεῶν βάσεων » (20 Ἰουνίου).

100. Ὁ Μιραμπὸ

Εἰς τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς 23ης ὁ βασιλεὺς ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπόφασιν τῆς 17ης Ἰουνίου καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τὰς τάξεις νὰ συνεδριάζουσι ὁμοῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς συνεδριάσεως ἡ Τρίτη Τά-

ξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ κόμητος Μιραμπὸ τὰ μέλη τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἀπαρβίαστα. Ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ σημαντικῶν μέρος τῶν εὐγενῶν προσεχώρησαν καὶ ἠνωμέναι αἱ τρεῖς τάξεις ἀπετέλεσαν τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν.

Ὁ κόμης ντὲ Μιραμπὸ (Honoré - Gabriel de Mirabeau, 1749 / 1791) ὁ κατ' ἐξοχὴν ρήτωρ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, συνετέλεσε διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὸν κλονισμὸν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Καταγόμενος ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας, διεκρίθη νέος διὰ τὰς φιλελευθέρους ιδέας, ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ. Ἀποκλεισθεῖς

ἐκ τῆς τάξεώς του, ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Τρίτης. Ὁπαδὸς τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, δὲν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαρεσίας διὰ παγίου συντάγματος. Ἀπέθανε τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως, καθ' ἣν στιγμήν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν, ὅχι ἀδίκως, ὅτι εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τῆς αὐλῆς.

Βαστίλλη (14 Ἰουλίου 1789)

Ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς δευτέραν ἀπόπειραν. Συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστὴν ὑπουργὸν Νέκερ. Ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς ζωηρὰν ἐξέγερσιν καὶ τὴν 14ην Ἰουλίου δι' ἐξάλλου ἐπιθέσεως ὁ λαὸς κατέλαβε καὶ κατεδάφισε τὸ μισητὸν φρούριον τῆς Βαστίλλης, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδικῶν.

Τότε ὀλόκληρον τὸ παλαιὸν καθεστὼς κατέρρευσε. Αἱ πόλεις κατήρτισαν δημοτικὰ συμβούλια καὶ ἔθνοφρουράς. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἔθνοφρουρᾶς τῶν Παρισίων ἐτέθη ὁ νεαρὸς Μαρκήσιος Λαφαγιέτ (La Fayette, 1757 - 1834), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἡν. Πολιτειῶν.

Ἐν μέσῳ παραφορᾶς ἡ Συνέλευσις, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρίασιν τῆς 4ης Αὐγούστου, κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὴν δεκάτην καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προνομιούχων ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν ἀπεριγράπτῳ συγκινήσει ἐδήλωσαν ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Ἐπηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ περιπτύξεις μετὰ τῶν ἀντιθέτων.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπεχείρησε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὑπερερεθισμένος ἤδη ἀπὸ τὴν ἔλειψιν τροφίμων, ἐβάδισε πρὸς τὰς Βερσαλλίας καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Παρίσι (5 καὶ 6 Ὀκτωβρίου).

15
Η Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ συνέλευσις, ἐγκαταλείψασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κληθῆ, τὴν τακτοποίησιν δηλαδή τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτῆ Ἐθνοσυνέλευσις ἔλαβεν ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου 1789 τὸ ὄνομα **Συντακτικῆ Συνέλευσις** (Assemblée constituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette καὶ κατὰ πρότυπον τῆς Ἀμερικῆς προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (26 Αὐγ. 1789), ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἡ ριζοσπαστικώτερα πρᾶξις τῆς συνελεύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδή κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

Ἡ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάταξις

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συντακτικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1. Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.
2. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ αντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλήν.
3. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγωνται δημοσίᾳ.
4. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἐθνικά.
5. Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν

δημόσιοι υπάλληλοι, μισθοδοτούμενοι υπό του κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὅποια συνετήρει μέχρι τοῦδε ὁ κλήρος.

Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνώμοτοι (insermentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος εὔρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

Ἡ ἑορτὴ τῆς συναδελφώσεως (14 Ἰουλίου 1790)

ΟΧΙ

Ἡ Συνέλευσις εὐρέθη ἐνώπιον μεγάλων οικονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ κεφάλαιον ἐφυγαδεύθη ἢ ἀπεκρύβη. Ἐκαμε τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡ μαύρη ἀγορᾶ (marché noir), ὅπως ὠνομάσθη ἀπὸ τότε ἡ κρυφὴ πώλησις εἰς ὑψηλὰς τιμὰς εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν χρεωκοπίαν καὶ διὰ νὰ προμηθευθῇ οἰκονομικὰ μέσα, ἡ Συνέλευσις ἤρχισε νὰ πωλῇ τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καί, ἔχουσα ταῦτα ὡς ἀντιστάθμισμα, ἐξέδω-
σε χαρτονόμισμα, τὰ assignats.

liberte
egalite
prose
grate

Ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἠθέλησε νὰ διακηρύξῃ τὴν ἀδελφωσύνην. Ἡ μεγαλειώδης τελετὴ τῆς Συναδελφώσεως (Fête de Fédération, 14 Ἰουλίου 1790), ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλῆς, ὑπῆρξεν ἑορτὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς φιλοπατρίας συγχρόνως. Ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη εἰς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ.

Προμηνύματα θυέλλης

Ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη πρὸς στιγμὴν λήξασα. Ἡ πλειοψηφία τῆς Συνελεύσεως ἦτο μοναρχικὴ καὶ ἐδείκνυε σεβασμὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστατικοὶ σύλλογοι, ἡ περίφημος Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων (Jacobins) καὶ ἡ Λέσχη τῶν Κορντελιέ (Cordeliers), ὀνομασθεῖσαι ἀπὸ τὰ μο-

ναστήρια, όπου αἱ λέσχαι αὐται συνεδρίαζον, μὲ τὰς πολυαρίθμους διακλαδώσεις, εἰς τὰς ἐπαρχίας διέσπειρον δημοκρατικὰς ἰδέας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Μιραμπό, κηδευθεὶς μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἤρχισαν νὰ ἀποκτοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ἰδίως ὁ Ρομπιέρ (Robespierre), ὁ ἡγέτης τῶν Κορντελιέ Νταντὸν (Danton) καὶ ὁ περιβόητος Μαρὰ (Marat), ὁ ἐκδότης τῆς ἑφημερίδος «L'Ami du Peuple».

101. Ὁ Μαρὰ νεκρὸς
(Ἔργον τοῦ Γάλλου ζωγράφου David)

Ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Μόλις ἔπεσεν ἡ Βαστίλλη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Κόμης τοῦ Ἄρτοα (Comte d'Artois), ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικοὺς, ἐγκατέλειπε τὴν Γαλλίαν μὲ πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας. Ἦκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοί. Οἱ φυγάδες, ὀνομασθέντες, ἐπιγίγες, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραρρήνειον Γερμανίαν, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας Κολωνίαν, Μαγεντίαν

κλπ. και ειργάσθησαν με πάθος κατά τῆς ἐπαναστάσεως, καλέσαντες εἰς βοήθειαν ξένα στρατεύματα.

Βαρέως φέρων τὴν πίεσιν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε δι' ἀποφασιστικοῦ κινήματος νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 20 Ἰουνίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα με σκοπὸν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδὸν εἰς τὸ χωρίον Βαρέν (Varennnes πλησίον τοῦ Βερντέν) καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς Παρισίους (22 Ἰουνίου). Ἡ κυβέρνησις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἀπέτυχε. Ὁ βασιλεὺς ἐπανέλαβε τὸν ὄρκον του εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν του.

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

X Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις

(1 Ὀκτωβρίου 1791 - 20 Σεπτεμβρίου 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ πρώτη, ἡ ὀνομασθεῖσα διὰ τοῦτο Συντακτικὴ Συνέλευσις (Assemblée Constituante), ἐξελέγη τακτικὴ βουλή, ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (Assemblée législative), ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἡ πλειονότης ἀπετελεῖτο πάλιν ἀπὸ φιλοβασιλικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτησεν ἡ ἀριστερὰ περιλαμβάνουσα δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον χάσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ' μετὰ τὴν ἀπόπειραν τῆς φυγῆς. Δὲν ἠθέλαν ὅμως τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας. Οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καὶ, ἐπειδὴ μερικοὶ διακεκριμένοι ἡγέται τῶν κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρόνδ (Gironde, νοτιοδυτικὴ Γαλλία, ὅπου ἡ πόλις Μπορντώ) ὠνόμασαν βραδύτερον ὄλον τὸ κόμμα Ζιρονδίνους. Εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθητο οἱ ὀλίγοι ἀνατρεπτικοί, οἱ περισσότεροι μέλη τῆς Λέσχης τῶν Κορντελιέ, ὀνομασθέντες λόγῳ τῆς θέσεώς των

Όρεινοί (Montagnards) και κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τότε Όρεινοὶ ἢ τὸ Όρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν Πεδινοὶ ἢ Πεδιάς (Plaine).

Οἱ Ζιρονδῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Όρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν sans culotte, διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καὶ ἐφόρουν τὸ λαϊκὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίνει τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν ἄκρων.

✕ Ὁ πόλεμος (20 Ἀπριλίου 1792)

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, πολεμικώτερος αὐτός, ὑπέγραψαν, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1792, συμμαχίαν στρεφομένην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φιλοβασιλικοὶ, ὅσον καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ, δι' ἀντιθέτους λόγους, ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν αὐτὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας τὴν 20ὴν Ἀπριλίου 1792.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀποτυχίας, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν νὰ ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ξένης εἰσβολῆς ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατρίδα ἐν κινδύνῳ (La patrie en danger 11 Ἰουλίου 1792).

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶστος κόμης τοῦ Μπραουνσβάικ (Braunschweig) ἐδημοσίευσεν ἀπειλητικὴν προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλον μετανάστην. Πᾶς ἀνθιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων ἢ πόλιν τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (25 Ἰουλίου 1792).

Ἡ Γαλλία ἐκινήθη ζωηρῶς. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Fédérations (14 Ἰουλίου) ἐθοφρουραὶ συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 τῆς Μασσαλίας ψάλλοντες τὸ νέον πολεμικὸν ὄσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει εἰς τὸ

Στρασβουργον ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ρουζέ δὲ Λιλ (Rouget de Lisle) διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου.

Τὸ ᾄσμα ὠνομάσθη Μασσαλιώτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἔθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων. Αἱ στροφαὶ τοῦ φλεγόμενου ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν ἐξηρέθισαν περισσότερον τὸν πληθυσμὸν τῶν Παρισίων.

Ἄϊ σ υ ν έ π ε ι α ι

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ ἀναβρασμὸς εἶχεν ἀπρόοπτος συνεπείας. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβίνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικὸς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθητο ὁ Δαντῶν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ρομπειπιέρ καὶ τὴν 10 ἐξήγειραν τὸν λαόν. Ἡ συνέλευσις ἐπήφισε τὴν ἀναστολὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ ς σ υ ν ε λ ε ὕ σ ε ω ς.

Ἡ 10 Αὐγούστου 1792 ἐσήμαινε νέαν, ριζοσπαστικωτέραν ἐπανάστασιν.

Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον, ἰδίως ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Λαφαγιέτ, ὁ ἥρωρ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ἀρχηγὸς τοῦ εἰς τὰ Βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν τοῦ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ λαὸς ἐξετράπη εἰς ἀπαισίας σφαγὰς τῶν ἐγκλείστων εἰς τὰς φυλακὰς (σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου).

Βαμὺ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Ἄλλ' ἡ αὐστροπρωσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὀργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυνεν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρει βραδέως. Αἴφνης ὅμως οἱ Γερμανοὶ πα-

ρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι των ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ του Kellermann εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τὸ Valmy. Ἐβομβάρδισαν τὴν πόλιν, ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Γάλλοι εὐγενεῖς ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς ἀντοχῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, τὸν

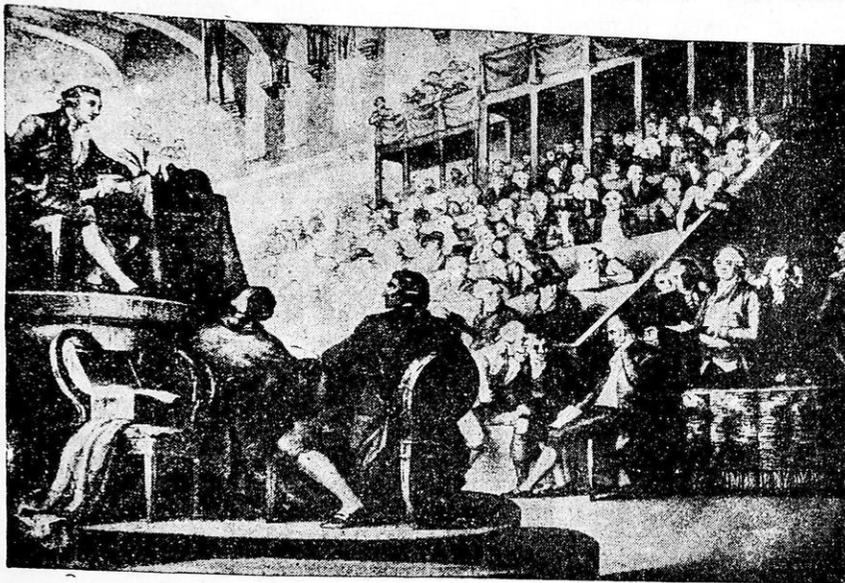
102. Γάλλοι στρατιῶται
(Γερμανικὴ γελοιογραφία τῆς ἐποχῆς)

ὁποῖον ὠνόμασαν «στρατὸν ὑποδηματοποιῶν καὶ ραπτῶν». Ὁ Braunschweig ἔθεώρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητὴς Γκαϊτε, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατεῖαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν, ἀντελήφθη τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. «Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει

Le jour de gloire est arrivé
C'est vous de la tyrannie
Η νέα εποχή εις την παγκόσμιον ιστορίαν και δύνασθε νὰ εἴπητε,
ὅτι παρευρέθητε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ».

Ανακήρυξις τῆς Δημοκρατίας (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν γινόμενα διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας — ἐνῶ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ἐψήφισαν μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον — ἔφεραν δημοκρατικὴν πλειο-

103. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κουβάν

ψηφίαν. Οἱ Γιρονδῖνοι κατεῖχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐπληρώθη ἀπὸ ὄρεινους. Ὁ Ρομπεισιέρ καὶ ὁ Δαντὼν ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη καὶ ὁ Μαρά.

Ἡ δευτέρα αὕτῃ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὀνομασθεῖσα Convention nationale ἢ ἀπλῶς Convent ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν τρία ἔτη περίπου (20 Σεπτεμβρίου 1792 - 26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Τὴν ἐπομένην τῆς συγκλήσεως ἡ Convention ἐψήφισε τὴν

κατάργησιν τῆς βασιλείας. (21 Σεπτεμβρίου). Ἀμέσως ἤρχισε σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Οἱ Ζιρονδῖνοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δεξιάν, εἶχον ἀντιπάλους τοὺς Ὀρεινοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς σχηματισθεὶς δι' ὁμαδικῆς κινήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἐθνικὸς στρατὸς τῆς Εὐρώπης, ὀδηγούμενος ἀπὸ νεαροὺς παρατόλμους στρατηγούς, ἐσημείωσε σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ παλαιοῦ τύπου μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1792 κατελήφθη ἡ Σαβοῖα καὶ ἡ Νίκαια, ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου καί, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ζεμάπ (Jemappes) τὸ Βέλγιον.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐξώθησαν τὴν Convention εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς Ληυδοβίκος ΙΣΤ' ἐδικάσθη, κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη (21 Ἰανουαρίου 1793).

Ἡ προσάρτησις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν καὶ ἡ ἐκτέλεισις τοῦ βασιλείως εἶχον συνέπειαν γενικὸν συνασπισμὸν κατὰ τῆς Γαλλίας, σοβαρὰν ἐξέγερσιν καὶ ταραχὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez ὁ νικητὴς τοῦ Valmy ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἀλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον. Κατόπιν ἀγρίας πάλης οἱ ὄρεινοὶ ἐξόντωσαν τοὺς Ζιρονδῖνους. Ἡ μνηστὴ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ Charlotte Corday ἐδολοφόνησε τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν του ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Ἡ τρομοκρατία (31 Μαΐου 1793 - 27 Ἰουλίου 1794)

Ἡ συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας (Comité de Salut public, 6 Ἀπρ. 1793), τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Δαντών, ὁ ἰσχυρότατος ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας μεταξὺ τῶν Ὀρεινῶν, μὲ ἑννέα ὁπαδούς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσχηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπαὶ τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτὰς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἄκρως

ἐπαναστατικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ κοινὸν καὶ περιβόητον ὄνομα Ἰακωβῖνοι.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν ἐσχηματίσθη ἕκτακτον ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελίαι κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνῶντων συνελαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο, τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1794 ὠνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντῶν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ρομπεσπιέρ. Κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του Le Vieux Cordelier εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἄνευ μαρτύρων καταδίκην, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἐγιναν περὶ τὰς 2600 θανατώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεσπιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ Χριστιανισμὸς κατηργήθη ἐπίσημως. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσῆχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ δημοκρατίας (27 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. Vendémiaire, Brumaire κτλ.). Ἀντὶ τῆς διαιρέσεως εἰς ἑβδομάδας εἰσῆχθη ἡ διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερῶθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.]

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δαντῶν ὁ Ρομπεσπιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβόητων ὄπαδῶν του Σαιν Ζιούστ (Saint Just) καὶ Κουθὸν (Couthon). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὄπαδούς του ἀκόμη. Ὅρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρεσκεύασαν

τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (28 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως ὁ Ρομπεσπιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβίνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ.ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Τὸ Διευθυντήριον (27 Ὀκτωβρίου 1795 - 9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ρομπεσπιέρ εἶχε βαθυτέραν σημασίαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις.

104. Ὁ Ρομπεσπιέρ

Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρησεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη χρυσῆ νεολαία (jeunesse dorée) ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἡ ὁποία ἐκλείσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συνελεύσεως.

Εἰς τὴν Convention ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν νέου Σύνταγματος πολὺ συντηρητικοῦ. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελε-

στικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Διευθυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνησαν τῆ βοθητῆα δύο βουλῶν, τοῦ Συμβουλίου τῶν Πεντακοσίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Γερόντων (Conseil des Anciens) ἐκ 250 ἀνδρῶν ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν μοναρχικῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνθαρρυσθέντες ἐκ τῆς νέας καταστάσεως, ἐζήτησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν, ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ὅπως οἱ μέλλοντες νὰ ἐκλεγοῦν διὰ τὴν

νέαν βουλήν ληφθῶν κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτεύουσας προσεταιρισθεῖσα τὴν ἐθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλὸν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

16 Τὰ δημιουργήματα τῆς ἐπαναστάσεως

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερῶτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικά.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convention ἀπεφάσισε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ Ecole Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον, μὲ ἐσωτερικοὺς μαθητὰς καὶ αὐστηρὰν ὀργάνωσιν εἰς τὸ ὁποῖον μορφώνονται οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων. Γενικῶς ἐφρόντισε διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τούτοις ἵδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξὺ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἵδρυσε Μουσεῖον

Φυσικής Ιστορίας και Ώδειον. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ νέα τακτικὴ καὶ οἱ νέοι στρατηγοί.

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνησπίσθησαν κατ' αὐτῆς.

Ἀπέναντι αὐτῶν οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ πρωτοφανῆ δραστηριότητα καὶ πολεμικὴν ὄρμην. Νεαροὶ στρατηγοὶ ὀδηγοῦντες τὸν στρατὸν περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας των εἰς διαφόρους χώρας καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ιδέας.

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαίων ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατάρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι τόσοσ δαπανηρὸς, ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δέν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὀδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγοὺς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ συνδυασμένας

κινήσεις και συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτέχνης ἀνεδείχθη ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περίφημος Ἰάζαρος Καρνὸ (Carnot), ὁ ἐπνομασθεὶς ὀργανωτῆς τῆς

106. Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794

τῆς νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ὁ κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἠγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τὸ Βέλγιον καὶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοῖα, αἱ ὁποῖαι ἐκπύχθησαν δημοκρατίαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατίαι τῶν Ἀλ-

... και οι στρατοί των ηγεμόνων έπολέμουν άπροθύμως κατά των
Γάλλων και οι κάτοικοι των καταλαμβανομένων χωρών έδέ-
χοντο αυτούς ως έλευθερωτάς.
Η Άγγλία συνήνωσε τότε κατά της Γαλλίας δια χρημά-
των και άπειλών τον αυτοκράτορα της Αυστρίας, τον βασιλέα
της Πρωσίας, πολλούς γερμανούς ηγεμόνας, την Ισπανίαν
και την Ολλανδίαν. Πρό του συνασπισμού αυτού έφάνη κιν-
δυνεύουσα ή δημοκρατία. Οι Γάλλοι ήττήθησαν εις πολλά μέρη
και εις διαφόρους έπαρχίας της Γαλλίας έξερράγησαν στάσεις.
Ο στρατηγός Dumouriez, έξοργισθείς δια την άνατροπήν του
βασιλέως, ήθέλησε να στρέψη τον στρατόν του κατά των δημο-
κρατικών. Άλλ' άπέτυχε και ηύτομόλησε προς τους έχθρους,
οπώς είχε πράξει τουτο πρό αυτού ο La Fayette. Δια τουτο έ-
πεκράτησε γενική δυσπιστία κατά των ευγενών στρατηγών, ο
οποίοι άντικατεστάθησαν σχεδόν όλοι δι' άξιωματικών άστικη
προελεύσεως, από τους όποιους πολλοί ήσαν νεαρώτατοι, ως
ο Pichegru (33 έτών), ο συμπαθής και ήρωικός Χος
(Hoche) μόλις 25 έτών, ο Ναπολέων Βοναπάρτης κ.ά. Υπό τας
περιστάσεις αυτάς υπέρισχυσαν οι Ιακωβίνοι και ή Έπιτροπή
της Δημοσίας σωτηρίας έστειλεν εις τὰ σύνορα μεγάλας μά-
χας στρατού δια της όμαδικής στρατολογίας (l'énée en
masse) και μετ' άποφασιστικής μάχας επί των βελγικών συνό-
ρων ανακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον και ή άριστερά όχθη του
Ρήνου. Ο δέ Pichegru μετ' επιμόνους μάχας κατά του άγγλο-
ολλανδικού στρατού διέβη τους βραχίονας του Ρήνου επί των
πάγων και κατέλαβε την Χάγην και τὸ Άμστερνταμ. Ο όλλαν-
δικός στόλος άποκλεισθείς έν μέσω των πάγων μεταξύ της
Helder και της νήσου Texel παρεδόθη εις τους ούσάρους της
γαλλικής εμπροσθοφυλακής. Η Ολλανδία άνεκηρύχθη δημο-
κρατία υπό τὸ όνομα Βαταβική δημοκρατία.
Τὸ 1795 ο συνασπισμός διεσπάσθη. Ο βασιλεύς της Πρω-
σίας δια συνθήκης υπογραφείσης έν Βασιλεία (Basel) της
Ελβετίας ειρήνευσε (6 Άπριλίου 1795) και δια μυστικής συμ-
φωνίας άνεγνώρισε την υπό των Γάλλων κατοχήν της άριστε-
ράς όχθης του Ρήνου. Από τότε ή Πρωσία διετέλεσεν έν ει-
ρήνῃ μετὰ τὸν γαλλικόν στρατόν.

ρήνη μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχε ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριο. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης Ἀρχιδούξ Κάρολος. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγένεν ἐνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο (Campo-Formio, 17 Ὀκτωβρ. 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίαν καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὐτῇ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσε ὁ Ναπολέων. #

Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμεινε ὑπὸ τὰ ὄπλα. Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρις 120 τηλεβόλων, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεραι καὶ ταχυπλωώτεραι, ὡπλισμέναι μὲ 30-60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐθάλασσοκράτει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τζουρλόν, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἐφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖ πολεμικὰ. Κατὰ τὰς συγκρούσεις εἰς τὴν θάλασσαν ὑπερίσχυον συνήθως οἱ Ἀγγλοι.

Ἡ ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, τὸ ὁποῖον δὲν κατάρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσοκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βάσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχηγίαν εἶχον κυρίως οἱ Μαμελοῦκοι μπέηδες, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνέκέντρωσεν εἰς Τουλὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς, καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως ὀρύξη τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μυστικὸν ἐκρατήθη ἀρκετὰ καλά, καθ' ὅσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν, ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Πιστεύων εἰς τὰς φήμας ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος Νέλσων (Nelson, 1758 - 1805), ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν οὕτω τὸν Ναπολέοντα νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον (19 Μαΐου 1798).

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας (11 Ἰουνίου) καὶ ἀπέκτησεν οὕτως ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννίται ἵππῶται, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ σουλτάνος Σουλεῦμάν. Ἀμέσως κατόπιεν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβίβασθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ἄρμον, τοῦ Ἀβουκίρ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν (1 Σεπτεμβρίου) καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καΐρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελούκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε προβλέψει. Οἱ στρατιῶται, ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον, ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς, καταλαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠτύκτόνησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἵππεις ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (21 Ἰουλ.), τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρισε δύο χιλιάδας Μαμελοῦκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον (1 Αὐγ.). Ἡ Τουρκία ἐπίσης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (Φεβρ. 1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξύ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἔρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην. Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὄχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἀκρας. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερῆ αὐτὴν στιγμὴν ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν. Ἀνεχώρησε κρυφίως μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειπεν εἰς Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν μὲ τοὺς Ἀγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῇ εἰς Γαλίαν (1801). Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἐξ αὐτῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέτησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, καθὼς καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον τῆς διώρυγος μεταξὺ μεσο-

γείου και Ἐρυθρᾶς. Τὸ Αἴγυπτιακὸν Ἴνστιτούτον, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων (22 Αὐγ. 1798) εἰς τὸ Κάϊρον, ἔκαμε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέτησε μνημεῖα ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Βραδύτερον ὁ γάλλος σοφὸς Σαμπρόλλιόν (Champollion) ἐθεμελίωσε τὴν Αἴγυπτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον ἢ Αἴγυπτος.

Ἰανουάριος 1798 περίληξις ὁλοκληρωμένη
 Αἴγυπτος

1783 "ελευθερία των εθνών" ομοιοπαθητική φάρμακο φάρμακο...
1799 Γαλλία...
1804...
1815...
1830...
1848...
1871...
1918...
1945...
1989...
2001...
2008...
2011...
2015...
2017...
2019...
2020...
2021...
2022...
2023...
2024...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ι. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ύπατειά και Αυτοκρατορία

ΑΤΑ τούς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγεννήθη ἡ τυραννίς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλην τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προῆλθεν ἡ καισαρική ἀρχή.

Ὁμοίως εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγεννήθη ἡ αυτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐνισχύετο διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι ἔβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτῆματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη κατ' ἀρχὰς Ὑπάτος (1799), βραδύτερον, Ἀυτοκράτωρ τῶν Γάλλων (1804) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 16 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας των οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν Ὑπατείαν (1799 - 1804) καὶ Ἀυτοκρατορίαν (1804 - 1815).

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὗρε γενικὴν δυσἀρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ εὐκόλως διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (9 Νοεμβρίου

1799) και προέβη εις σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατά τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων, ὡς Πρῶτος Ὑπατος (Premier consul), ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψήφον. Ὁ πρῶτος Ὑπατος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου, τὸν ὁποῖον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων, διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια καὶ πλουσίας ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιουτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίση πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὀπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1800 μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπατου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατὸν, ἔπαυσεν ἢ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξορίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων, ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν Εὐγένιον Μπωχαρναί, υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνας ἀπὸ πρῶτον γάμον.

179
1785
Ὁ Ναπολέων (1769-1821) εἶναι ἀπὸ τὰ παράδοξα δημιουργήματα τῶν ταραχῶδων καιρῶν. Ἐγενήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατίσιο (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Βριέννης (Brienne) καὶ τῶν Παρισίων, χωρὶς νὰ διακριθῇ ἰδιαίτερος ὡς μαθητῆς. Τὸ ὕφος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητα καταπληκτικὴν. Ἡ εὐκίνησις τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος.

Είχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται] τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμβάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὅλου. Ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος· ὑπηγόρευε συγχρόνως τὰ ἔγγραφα ὄλων τῶν ὑπουργείων. Ἦρκειτο πολλάκις εἰς τρίωρον ὕπνον.

107. Ὁ Ναπολέων

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε

τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

Ἡ διοίκησις τοῦ Ναπολέοντος

Ἁ) *Υπασί 1799-1804*
 Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε 13 ἔφημερίδας καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔπαυε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς τῶν ἔφημερίδων ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βαστίλλην, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνη-

θείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Αἱ κυρία ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες. Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶνους, κόμητας, δούκας, ἱππότας, δηλαδὴ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάριζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν Λεγεῶνα τῆς Τιμῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Ναπολέων διέβλεπεν, ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῆ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑποδιοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουργήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὅπως ἔπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἄλλὰ δὲν ἠγάπα τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σατωβριὰν καὶ τὴν κυρίαν Στάελ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευούσης ἀξίας λογοτέχνας. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολεόντειος Κώδιξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγικὴ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἄνεδειχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα,

νά συλλαμβάνη ταχέως σχέδια και νά έκτελῆ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ στρατός του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας και διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων και τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην: « Διὰ τῶν κινήματων μας κερδίζει τὰς μάχας », ἔλεγον οἱ στρατιῶται. Οἱ στρατηγοὶ του ἠκολούθουν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπόν του και πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐγιναν ἐνδοξοὶ, ὅπως ὁ Νέϋ, ὁ Μπερναντότ, ὁ Μασσενά κλπ. (Ney, Bernadotte, Masséna).

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπανάστασις, και κατώρθωσε νά θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάχας. Ὁ στρατός του ἀπὸ τοῦ 1805 ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Μεγάλη στρατιὰ (Grande armée). Ὑπῆρχεν ὅμως και ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπιστευεν ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ ἀρχὴ του, θὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν καθεστῶς, και ὅτι θὰ στερηθῇ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ δεύτερος κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία και ὁ τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, και ἡ Τουρκία. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδούξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος ρώσσοσ στρατηλάτης Σοὺβάροφ ὀδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωσσικὸς στρατός ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν « ἀθέων Γάλλων ἐπαναστατῶν ».

Ἄλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἤλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διεβίβασε διὰ τοῦ Ἀγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκηθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο και ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούλιος 1800). Ἀφ' ἐτέρου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau)

έκέρδισε λαμπράν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ (Lunéville, 9 Φεβρουαρίου 1801) ἐπέκυρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802), ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἀγγλία, ὅπου εἶχεν ἀνατραπῆ ὁ Πίτ, τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens, 25 Μαρτίου 1802), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πολιτικαὶ μεταβολαὶ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διερρῦθιμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἄλλας μετέβαλεν εἰς βασιλείαι. Προσήρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεῶν δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς Βασιλείον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν πρόγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναί. Σημαντικώτερα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου, χώραν προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναίσθητως διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ τρίτος συνασπισμὸς (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ

ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἄγγλῖα δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1803 ἐπα-
νελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίτ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρ-
χὴν διεκήρυξεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸν
Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην
μέγαν στρατόν, ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς Μ.
Βρεττανίαν. Ὁ Πίτ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ
Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσ-
σίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

Οὐλμ - Ἄουστερλιτς - Τράφαλγκαρ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγ-
κεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυ-
τάτης πορείας προήλασε

108 Ὁ Νέλσον

(15 Ὀκτωβρίου 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν εἰς τὴν
Βιέννην.

1792-1835
Ἄφοῦ ἀνέπταυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρорώσσους παρὰ τὸ Ἄουστερλιτς (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α' καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ἔπαθε πικνωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς δηλαδὴ στόλος, ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ καὶ ἠχμαλώτισε τὰ περισωθέντα παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Τράφαλγκαρ βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

Τὸ τέλος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατὸν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσμπουργκ (26 Δεκεμβρίου 1805), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκρῦχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολεὼν κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασίλειον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ Ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατὸν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Οὕτω δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β΄ ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ Ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἐθνους τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ. Χ.).

Ἔο τέταρτος συνασπισμὸς - Κατάρρευσις τῆς Πρωσσίας (1806)

Ἐο Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματα τοῦ ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχίμαζον εἰς αὐτὴν καὶ συμπεριεφέροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἐγενεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας Λουίζα, καὶ δὲν ἤρχισαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἐο βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρη τὰ στρατεύματά τοῦ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν τοῦ. Ἐο πρωσσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν Ἰέναν (Jena) καὶ τὴν Ἀουερστέδ (Auerstedt). Ἐο Ναπολέων εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον, (27 Αὐγ. 1806), ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἐνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπεκ (Lübeck) ἤναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐο βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἐο τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολέων. Ἐο βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους τοῦ καὶ ὁ Τσάρος ἤναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστή συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίεμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τιλσίτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου (25 Ἰουν. 1807). Ὁ Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο συνεννοούμενοι, ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἐλβα κτήσεις τῆς, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἔσσης, τοῦ Μπράουνσβαϊκ καὶ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ βασιλεῖον τῆς Βεστφαλίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν καὶ ἐδημιούργησε τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμενοι ἐξ αὐτῆς.

Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὀνομάσθη ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός (Blocus Continental 21 Νοεμβρίου 1806). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἔβλαπεν ἰδίως τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

Κατάληψις Πορτογαλίας και 'Ισπανίας

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς 'Ισπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβῶνα μὲ 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν (1807). Συγχρόνως ὅμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του 'Ισπανίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ δώσῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώταται καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τὸν ἐφαντάζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρχισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τοὺς γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἄνδρας. Οἱ 'Ισπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξῆγον κλεφτοπόλεμον (ἰσπαν. guerilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὄρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἄγγλοι, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Οὐέλλιγκτον (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὠχυρωμένον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν (1 Αὐγ. 1808). Ἐν τῷ μεταξὺ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν 'Ισπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὄχυράς θέσεις τῶν Ἄγγλων δὲν κατῴρθωσαν νὰ διασπάσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἰματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον, ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλιγκτον διῆλθε τὰ Πυρηναιὰ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ Αὐστριακὸς πόλεμος (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας (πέμπτος συν-

ασπισμός). Ὁ Ναπολέων ἔσπευσε ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνέκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ (Wagram 5-6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Βιέννης (14 Ὀκτωβρ. 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλίαν καὶ οὕτως ἔστερήθη τὴν διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικὴν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ἀντιδραστικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πονηρὸν Μέττερνιχ.

Εὐρισκόμενος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του ὁ Ναπολέων διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν, προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτεκνος, καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Β' Μαρίαν Λουίζαν, ἡ ὁποία ἦτο τότε 20 ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης, ἐπικρατοῦ Ναπολέων Β' (Ἀετιδεύς, Aiglon).

Ἑκτασις τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπεκ (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασιλεία τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦσαν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναντότ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ

ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλεσεν ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιρροήν.

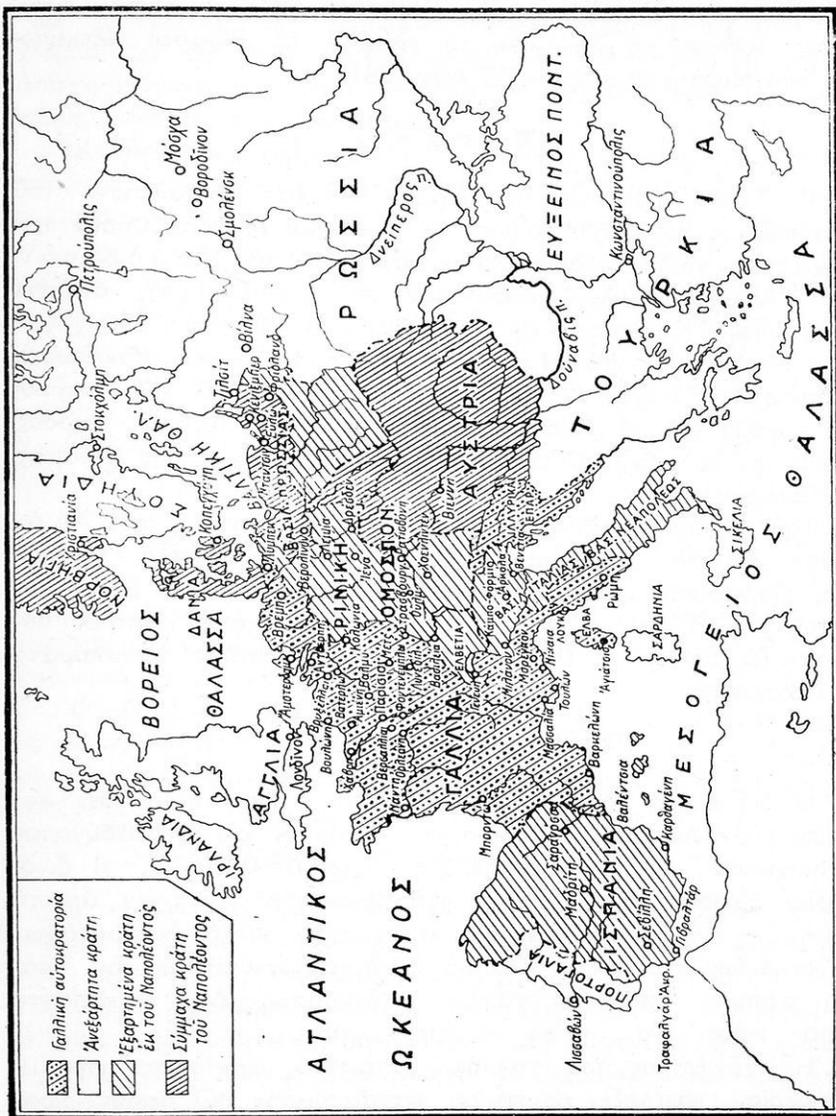
III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐκστρατεία (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαραὶ προστριβαί, διότι ἡ Ρωσσία δὲν ἐφήρμοζεν αὐστηρῶς τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Κύριος τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ρωσσίαν. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐπιχείρησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψῃ τὸν Τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνῆσυχος φύσις του ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδαλκιβίρ μέχρι τοῦ Νίεμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις, γαλλικαὶ καὶ συμμαχικαί, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ Μεγάλη Στρατιά, ἀποτελουμένη ἀπὸ 450 χιλ. ἀνδρας, ἐξ ὧν τὰ 2/3 ξένοι καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 24 - 25 Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμαχούς, Γερμανούς, Ἰταλοὺς κλπ.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἔλειπαι, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκής διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατάρθωσεν ὅμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλέον τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἠρήμωνον τὴν χώραν.

109. Ναπολεόντειος αυτοκρατορία 1812

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, καταπεπονημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικῆς λιποταξίας, ἔφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην (17 Αὐγ. 1812).

Μ ό σ χ α

Ὁ Τσάρος διώρισεν ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ στρατεύματος τὸν Κουτούσωφ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησεν τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Βοροδῖνον. Οἱ Γάλλοι (137 χιλ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιὰ εἶχε 30 χιλ. νεκροῦς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας¹ νεκροῦς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (5 - 7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊά, διαρκέσασα τέσσαρας ἡμέρας ἀπετέφρωσε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσοι τραυματῖαι ἀπέθανον οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὔρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Ἡ καταστροφή

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουν καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου, κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφὴν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος

τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέρανον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ Ρωσικοῦ ἱππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρωΐαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἄφηνον νεκροὺς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, τρίτος δὲ ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μίᾳ τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τοὺς 600 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι εἰσῆλθον εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῖαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον μὲ 40 χιλ.

Οἱ Πρῶσοι καὶ οἱ Αὐστριακοὶ οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατείαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφήν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐξέγερσις τῆς Γερμανίας. Λειψία

Τὴν καταστροφήν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσσίαν ἠκολούθησε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικὰ χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατῴρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὄδερ. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπιφοβός.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμούς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν (ἔκτος συνασπισμὸς κατὰ τῆς Γαλλίας).

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ] Ναπολέον ἔδωκε πάλιν δείγματα στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτά-

110. Ὁ Ναπολέον τὸ 1814

τους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18ου ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ὠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος Μπερνάντότ, ἄλλην ὁ πρῶστος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνῃ ἐνδοξος μετὰ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς

στρατηγὸς Σβάρτσενμπεργ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16-19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλαισαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὁποῖοι διέθετον διπλάσιον ἵππικὸν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, μετὰ κρατερόν ἀγῶνα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντηλε τὰ πυρομαχικά

του και άφοϋ είδε τούς συμμαχους του Σάξονας και Βυρτεμ-
βεργίους νά προσχωρήσουν εις τόν έχθρόν. Αυτή είναι ή μεγά-
λη μάχη τής Λειψίας, τήν όποίαν οί Γερμανοί ώνόμασαν
Μάχην τών Έθνών (Völkerschlacht).

Ό Ναπολέων ήναγκάσθη νά άποσυρθή πέραν τοϋ Ρήνου,
ή Γερμανία μέχρι τοϋ Ρήνου ήτο έλευθέρα, οί γερμανοί ήγε-
μόνες άπεστάτησαν, ή Όμοσπονδία τοϋ Ρήνου διελύθη.

Είσβολή εις τήν Γαλλίαν

Τήν νύκτα τής 1ης τοϋ νέου έτους 1814 ό Μπλύχερ διέβη
τόν Ρήνον και μετ' αυτόν εισήλθον οί άλλοι στρατηγοί έκ δια-
φόρων σημείων εις τό έδαφος τής Γαλλίας. Η προσπάθεια τοϋ
Ναπολέοντος νά δημιουργήση νέον στρατόν έφερε πενιχρά
άποτελέσματα, διότι αί ύπηρεσίαι δέν ύπήκουον και οί νέοι
δέν ύπετάσσοντο. Άπό ήμέρας εις ήμέραν στενώτερον περι-
σφιγγόμενος έπάλαισεν ώς λέων μανιώδης και διέπραξε κα-
τορθώματα ουδενός τών προηγουμένων ύποδεέστερα, αλλά κα-
τώρθωσε μόνον νά βραδύνη τό μοιραϊόν. Τήν 31 Μαρτίου οί
σύμμαχοι εισήλθον εις Παρισίους. Ό Ναπολέων προσεπάθησε
νά σώση τόν θρόνον ύπερ τοϋ υιοϋ του, άλλ' εις τήν πρω-
τεύουσαν ύπερίσχυσαν οί όπαδοί τών Βουρβόνων και ή Γερου-
σία έκήρυξεν έκπτωτον τόν Ναπολέοντα.

Οί σύμμαχοι άνεβίβασαν εις τόν θρόνον τής Γαλλίας τόν
άδελφόν τοϋ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκον ΙΗ' (1), ό όποίος
ύπεσχέθη άμέσως ότι θα παραχωρήση Σύνταγμα. Μετ' αυτού
συνήψαν οί σύμμαχοι τήν πρώτην Είρήνην τών Παρισίων
(30 Μαΐου 1814), δια τής όποίας ή Γαλλία επανήρχετο εις τās
σύνορα τοϋ 1792, άνέκτα πάλιν σχεδόν πάσας τās άποικίας
της και δέν ύπεχρεούτο νά πληρώση πολεμικήν άποζημίωσιν
και νά έπιστρέψη τά καλλιτεχνικά έργα, τά όποια ό Ναπολέων
είχεν άφαιρέσει από διάφορα μουσεια τής Εϋρώπης. Η Άγ-

1. Λουδοβίκος ΙΖ' θεωρείται ό υίός τοϋ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τόν
όποιον οί μετανάστai βασιλόφρονες άνεκήρυξαν βασιλέα μετά τήν
άποκεφάλισιν τοϋ πατρός του. Ό νεαρός ήγεμονίδης άπέθανεν εις
τήν φυλακήν, όπου είχεν έγκλεισθē μετά τών γονέων του.

γλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἡγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινορθώσεις, restauration) καὶ ὠρίζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντᾶ ὡς ἡγεμονία ἢ νῆσος Ἑλβα καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἐορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια χοροὶ καὶ παραστάσεις, διότι μετὰ τὸν μακροχρόνιον καὶ βαρὺν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέττερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ Ἕλλην Καποδίστριας. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν Ταλλεϋράν (Talleyrand), ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους προσεταιρισθεὶς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐξερρηγνύετο πόλεμος μετὰ τοῦ νέου αὐτοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξῃ εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα, ὅποτε ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτῶ κρατῶν ἀνενεώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ παραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

17

Βατερλό

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίας διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ ὅπως παλινορ-

θώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1.100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας « Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ τρεῖς μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐκατοντὴν ἡμέραν (20 Μαρτίου - 22 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιποιήθη τὸν γαλλικὸν λαὸν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ὡμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατάρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡσκημένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Δὲν παρέλειψεν ἐπίσης τὴν προσπάθειαν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατιαί, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μὲ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μὲ 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἦσαν 235 χιλ. Ρῶσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρω-

111. Ὁ Οὐέλλιγκτον

σιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Βέλγιον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέρρηξαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἀμέσως κατόπιεν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῆ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου Σαιν Ζάν (Saint-Jean) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βρυξέλλας, ἐλπίζων ὅτι θὰ συντρίψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλεβόλα κατὰ 60 χιλιάδων Ἄγγλων καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζονται αἱ τάξεις τῶν Ἄγγλων, ὅποτε ἐνεφανίσθησαν οἱ Πρῶσσοι τοῦ Μπλύχερ. Μετὰ πάλιν σῶμα πρὸς σῶμα οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἐξ αὐτῶν, δηλ. 15 χιλιάδες νεκροὶ ἢ τραυματῆαι, ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσσικὸν ἱππικὸν κατεδίωξεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διηλθον ἐν πανικῷ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατῶρθωσαν νὰ ἀνασυνταχθοῦν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό (Waterloo) καταστροφή (18 Ἰουν. 1815).

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ροσεφόρ (Rochefort) καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν μετέφερον εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησεν ἐξ ἔτη ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε (5 Μαΐου 1821).

Ἡ δευτέρα εἰρήνη τῶν Παρισίων

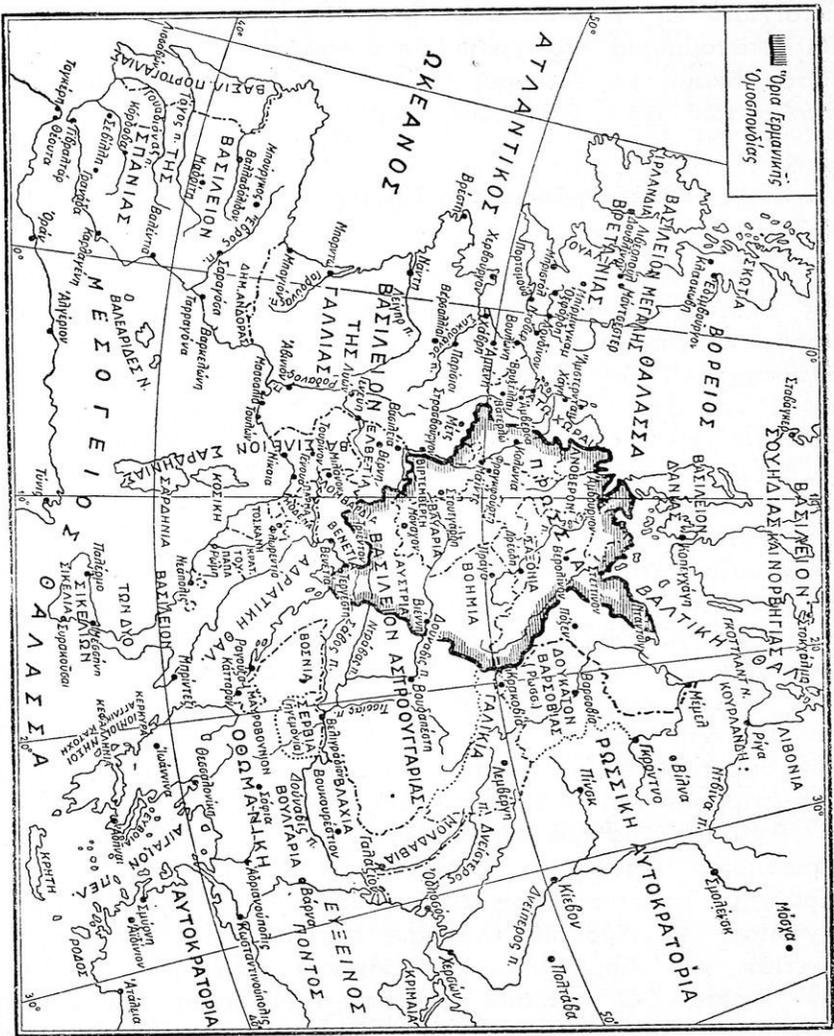
Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς καὶ τούτους ἠκολούθησεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος ὑπέγραψε τὴν δευτέραν εἰρήνην τῶν Παρισίων (20

Νοεμβρίου 1815), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1790. Οὕτως ἡ περιπέτεια τῶν ἑκατὸν ἡμερῶν ἐστοίχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡμῖσι ἑκατομμύριον κατοίκους καὶ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Οἱ Γάλλοι ὑπεχρεώθησαν ἀκόμη νὰ ἐπιστρέψουν τὰ ἔργα τέχνης, τὰ ἀφαιρεθέντα παρ' αὐτῶν ἀπὸ διαφόρους χώρας.

Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης συνεπλήρωσε τὰς ἐργασίας του καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὥρισαν τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ διπλωμάται εἰργάσθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι ἡγεμόνων καὶ ὄχι λαῶν. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῶν ἀντισταθμισμάτων καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας, χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς κατοίκους.

Ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐσχημάτισεν οὕτω τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ Τσάρος. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας (τὸ Πόζεν, τὸ Θόρν καὶ τὸ Ντάντσιγ) καὶ τρεῖς γερμανικὰς ἐπαρχίας (Σαξονίαν, Βεστφαλίαν, καὶ περιοχὴν τοῦ Ρήνου). Τοιοῦτοτρόπως ἐπέτυχε τὴν ἔνωσιν τῶν διεσπαρμένων τμημάτων τοῦ κράτους καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ρήνου μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Βελγίου. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἔληξεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετίαν καὶ Λομβαρδίαν καὶ ἀπέκτα μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Πάπας ἐπανῆλθον εἰς τὸν θρόνον των. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μετὰ τῆς Ὁλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Βασιλείου τῶν Ἡνωμένων Κάτω Χωρῶν, ὑπὸ τὸν

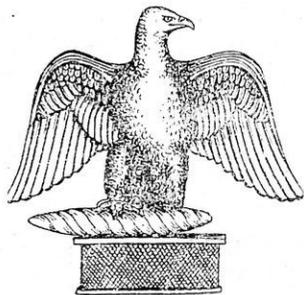

112. Ή Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)

βασιλέα Γουλιέλμον Α΄ τῆς Ὁρανίας, καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

Ἱερὰ Συμμαχία (26 Σεπτεμβρίου 1815)

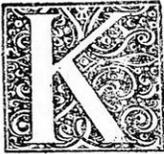
Τῆ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνῆψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης. Συμπληρωθεῖσα ὁμως διὰ νέων συνεννοήσεων ἔλαβε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ συμβαλλόμενοι δηλαδὴ ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν, πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

ΑΤΑ τὸν 18ον αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἢ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς ἡγεμονίας τῶν Γάλλων τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Ντιντερό, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς λογοτέχνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Ἄγγλικὴ λογοτεχνία

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιόουνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιήλ Ντιφόου (Daniel Defoe, 1660 - 1731) γράφει τὸν

περίφημον Ροβινσόν Κροϋσον και ὁ σατιρικός Σουϊφτ (Swift, 1667 - 1745). Τὰ Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737 - 1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων ἔγινεν ὁ θεμελιωτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του Παρακμῆ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκμὴ τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικίζουσας Γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητῆς, ὁ Φρειδερίκος Κλόπστοκ (Klopstock, 1724 - 1803), συγγραφεὺς τῆς Μεσιάδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτησαν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Βίνκελμαν (Winckelmann, 1717 - 1768), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ Λαοκόων τοῦ Λέσσιγγ (Lessing, 1729 - 1781). Ὁ Λέσσιγγ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασικισμόν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσσιγγ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ Χέρντερ (Herder, 1744 - 1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Μετά την προπαρασκευήν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς Θυέλλης καὶ Ὁρμῆς (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουσι αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Γκαίτε (Goethe, 1749 - 1832). Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν Βέρθερ, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος, δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ

113. Ὁ Γκαίτε

πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἀφθονὴν αἰσθηματολογία του εἰς τὴν ἐσοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν καὶ εἰς γλῶσσαν ἀπλήν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολὴν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαίτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν πα-

ράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωρος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ Φάουστ (Faust). Ἦρως τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον ἔχει μορφήν δράματος, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνικοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὄλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελῆσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μετα-

μελείας διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσε τὴν νεότητα, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ἡ Ὁ Γκαίτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759 - 1805), τοῦ ὁποῖου τὰ νεανικά δράματα (Οἱ Λησταί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικὸς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βάλλενσταϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλλ είναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικά δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

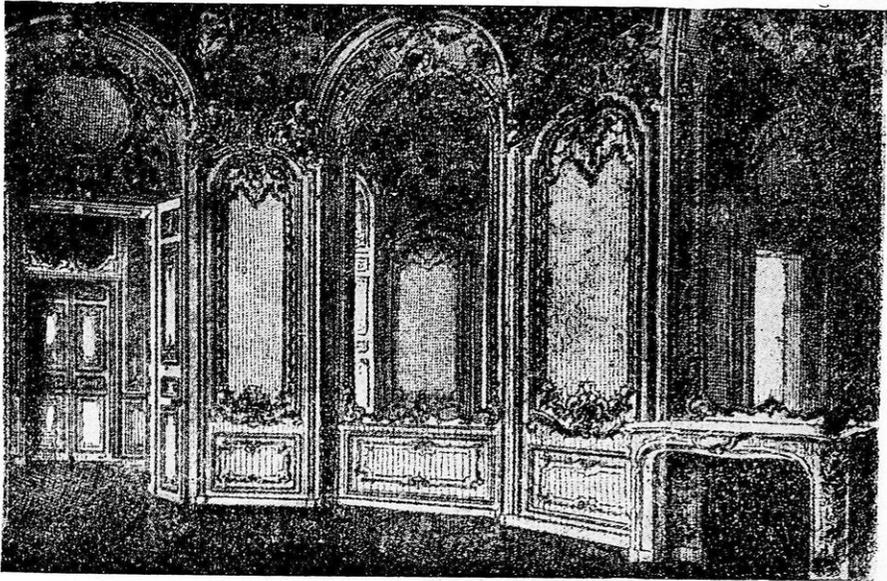
Αἰτέχνα

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ναοί, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητή. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχνη ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορhythμους γραμμάς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἐλαφρὸν, τὸ κομψὸν καὶ εὐθμυον.

Σημαντικωτέρα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρhythμισίαν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρηθῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουσι τὸ κομψὸν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἐπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦσι τὸ ἀπαλόν, ὅ,τι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille = ὀστρακόν). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευρᾶς εἰς τὴν Πλατεΐαν τῆς Ὁμοιοίας εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ νέα τεχνοτροπία εἰσῆχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης ὅπου γάλλοι καλλιτέχναι πολλάκις κατεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι

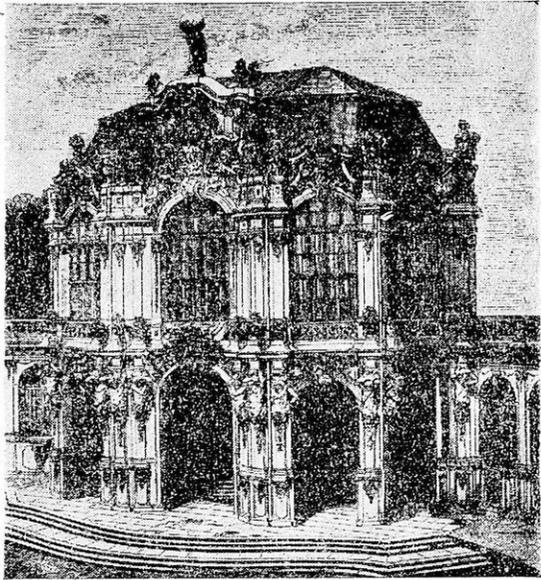

114. Αἴθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπιζ τῶν Παρισίων

τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην. Ὁμοία τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δέν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Βαττώ (Watteau, 1684 - 1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου

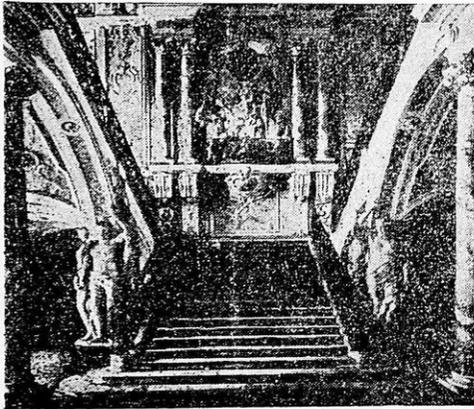
καὶ ἑορτὰς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενοι εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Πλοῦς εἰς Κύθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαίθρῳ κτλ.).

Τὸν 18ον αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ

115. Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger (Δρέσδη)

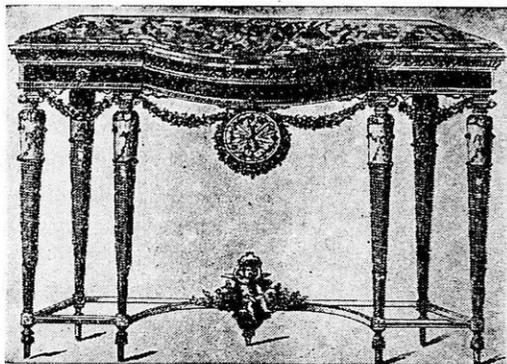
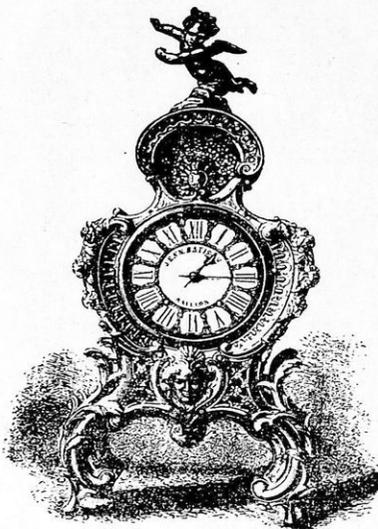
ἰδρυτῆς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς Χόγκκαρτ (Hogarth 1697 - 1764) ὀλλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας (ἔργα: Ἱστορία ὑπηρετρίας, Ἱστορία ἀσώτου, ὁ γάμος κατὰ τὸν συρμὸν κτλ.). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος, ὁ Ρέϋνολδς (Reynolds, 1723 - 1792) καὶ ὁ Γκέϊνσμπορο (Gains-

116. Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρῦλ

borough, 1727 - 1788) ἦσαν ἔξοχοι προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

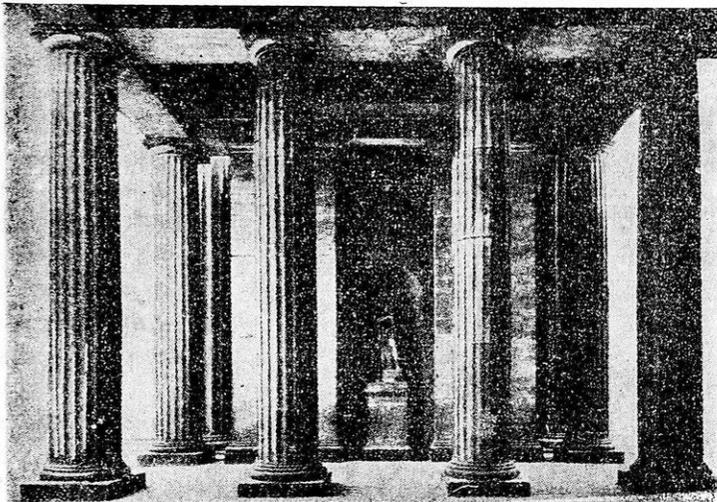
Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος

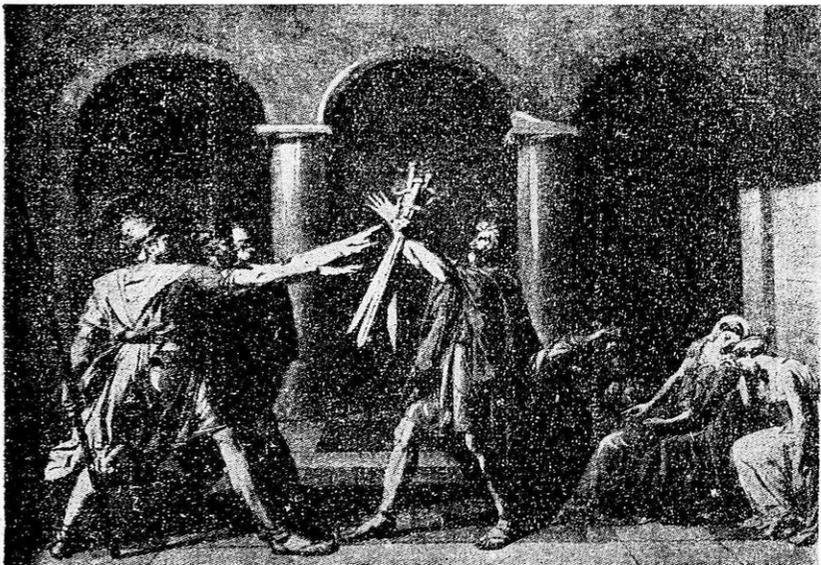
117. Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ

Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη παριστάνει τὸ ἠρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ

ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ κλασσικὸν πρότυπον, ἡ ὁποία ἐνισχύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῆς Πομπηΐας καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλοχοῦ κτίζουσι ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ ἀρχαῖζοντα ρυθμὸν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουσι Στοὰς καὶ Προπύλαια, ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλοῦστερα καὶ γραμμικώτερα (ρυθμὸς empire).

118. Πύλη του Μπράντεμπουργκ (Βερολῖνον)

119. "Ορκος τῶν Ὁρατίων (Δαυίδ)

18ου αιώνας δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὠραῖον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶ-
 νος, δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγά-
 λης φήμης, ὁ ἰταλὸς Κανόβα (Ca-
 nona, 1757 - 1822) καὶ ὁ δανὸς Τορ-
 βάλδσεν (Thorwaldsen, 1779-1884),
 οἱ ὁποῖοι ἔζησαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς
 τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγά-
 λην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα
 πλῆθος ἔργων, ἀπομιμούμενοι τὴν
 κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμά-
 των.

120. Ἡ Ἥβη (Τορβάλδσεν)

Ὅμοιαι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς
 τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ
 πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη
 τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς
 κλασικιστικῆς ζωγραφικῆς, ὁ Γάλλος
 Δαυΐδ (David 1748 - 1825), ὁ κατ'
 ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρό-
 νων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπι-
 χειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφι-
 κὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμ-
 μετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν
 τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων
 ἀγαλμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσα-
 ράκοντα ἔτη (ἔργα: Ὁρκος τῶν
 Ὁρατίων, Λεωνίδας εἰς τὰς
 Θερμοπύλας, Σαβίνια κ.ά.).

Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι μαθη-
 ταί του.

Ἡ φιλοσοφία

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibniz
 ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώ-

σεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωνηρὰ ἀντίδρασις, ἰδίως τὸν 18ον αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος Τζὸν Λὸκ (John Locke, 1631 - 1704), τοῦ ὁποίου ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἐννοιαὶ δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ, πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. Ὅθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιουτοτρόπως ἐδίδοτο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμανουὴλ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὅπαδοι καὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ πίστις ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἠτοῖκαν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας: θεὸς, προέλευσις τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς. Πρέπει, κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν ἔρευναν, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία

τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδασκε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

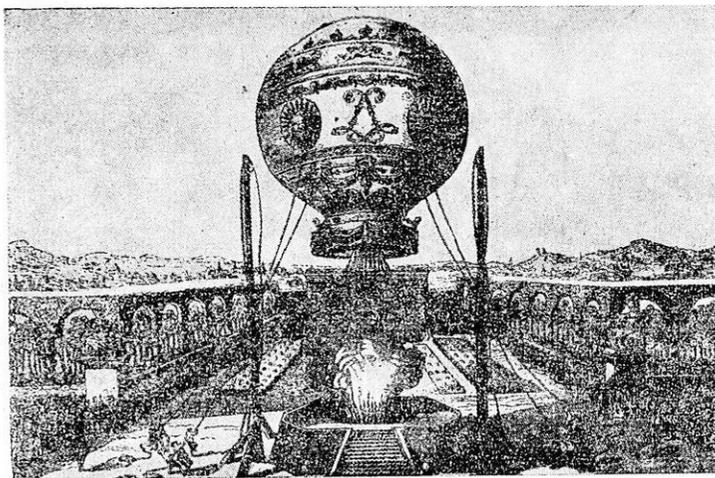
Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἰδεαλισμὸς, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξῆλθεν ὀλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ Φίχτε (Fichte, 1762 - 1814), ὁ Σέλλινγκ (Schelling 1775 - 1854) καὶ ὁ Χέγκελ (Hegel, 1770 - 1831).

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχναι καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβουαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτῆς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρίζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύουν Ἀκαδημίας καὶ διοργανώνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφοὺς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος Λαπλάς (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσικὴ. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ὁ πρῶσος Fahrenheit εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1716), ὁ Reaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1713), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ Μογκολφιέ (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκῶτος Οὐάτ (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν,

τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ἰδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος Παπέν (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγὸν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων ἐπιβραδύνει τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις, ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Βενιαμὶν Φραγκλίνου ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεραύνου, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

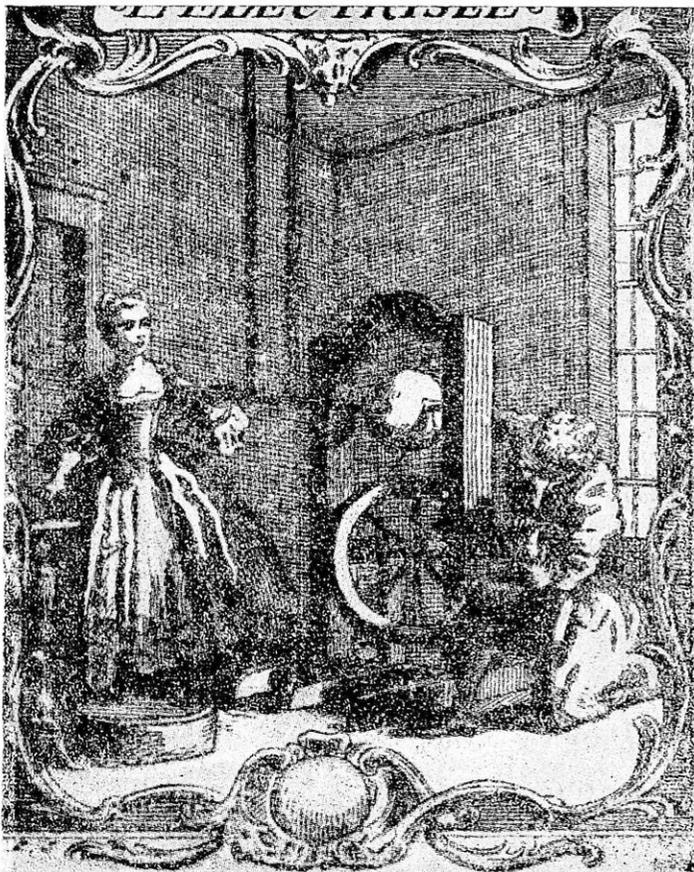

121. Δοκιμὴ ἀεροστάτου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μογκολφιέ

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Λαβουαζιέ, (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώνσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατῶρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας

προόδους. Ὁ σουηδὸς Λιννέ (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασίλειον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἣ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενι-

122. Ἡλεκτρικὴ μηχανή

κῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιοδίφου ἀπέκτησε καὶ ὁ Γάλλος Μ π υ φ φ ὶ ο ν (Buffon, 1707 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, εἶναι ἐξαιρέτα λογοτεχνήματα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Αί κατακτήσεις Μωάμεθ Β΄

ΜΩΑΜΕΘ Β΄ (1451 - 1481), ἀφοῦ τὸ 1453 ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεία μάστιξ τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὄλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θωμᾶς Παλαιολόγος ἐδραπέυτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η΄, ὁ ὅποιος ὠνειρεύετο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τούρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰουίους νήσους, καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατείχετο ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννου Χούναδου (Hunyady) ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτήμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιάροι, ὀρθόδοξοι τὸ θρησκεύμα, προετίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς ὁ Χούναδου, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος Σκενδέρμπεης κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη (1468), ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ χώρα μεταξύ τοῦ Σάβου, τοῦ Δόν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνει τουρκικαί.

Αἱ κατακτήσεις τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες, τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελίμ Α' (1512 - 1520) ἦτο ἀγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξύ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μ α - μ ε λ ο ὕ κ ο ι (δοῦλοι). Ὅταν ὁ Σελίμ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπιον,

ὁ ἱεροκέρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπερέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινας. Οὕτως οἱ Σουλτάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδή τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β' (1520-1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν Τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε', Φραγκίσκου Α', τοῦ πάπα Λέοντος Ι' καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σφύζονται μακραὶ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν

123. Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γιάβους (ξῆσιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ ὡς νομοθέτης. Μόλις ἀνήλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἔγινε κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὅποιον διὰ

πρώτην φοράν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροῦς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατεράν ἀντίστασιν τῶν ἵπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεϊμάν. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α', ἠττηθεὶς (μάχη Παύιας, 1525) εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε' καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ Σουλτάνου. Σφάζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεϊμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ στόμου ὁμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1625). Μὲ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μὲ τὸ τοξοφόρον ἵππικὸν τῶν ἀκιντζήδων, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων, οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοὶ διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἀνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πλήξουν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχὰτς (Mohacs, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἵππικὸν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β' ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν. Μέρος ἀπὸ τοὺς οὐγγρους εὐγενεῖς, ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β', ἐνῶ ὁ Σουλεϊμάν ὑπεστήριζε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζάπολυα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδούξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεϊμάν παρεσκεύασεν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιέκυκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς καὶ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαίων (1529).

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἦνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς

τήν ἀνατολικήν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος διώρισε τότε ὄργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσαν. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἄλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόπον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τοῦτο ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε΄ ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ὁ Χαϊρεδδὶν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν.

Κατάληψις τῆς Κύπρου (1571)

Οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σουλεῦμὰν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ 1571, ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ Β΄, υἱοῦ τοῦ Σουλεῦμὰν, κατέλαβον, κατόπιν αἱματηροῦ ἀγῶνος, τὴν Κύπρον.

Ἡ μεγαλόνησος, ἑλληνικὴ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἔζησεν ἀτελεύτητον σειρὰν περιπετειῶν. Ἐπ' αὐτῆς διῆλθον « ὡς σκοτεινὰ κύματα εἰς ζοφερὸν ὠκεανόν » ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐπιδρομαί, λεηλασίαι, ἀλλαγὴ δεσποτῶν, τυραννίαι. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν ἀπόκεντρον καὶ μακρὰν τῆς μητρὸς θέσιν τῆς, ἔμεινεν ἑλληνικὴ, διατηρήσασα ζωηρὰν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν.

Ἀπὸ τοῦ 1489 ἡ Κύπρος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἡ μεγαλόνησος ἀπέβαινεν ἀπὸ τοὺς ἀμεσωτέρους στόχους τῆς βουλιμίας τῶν σουλτάνων.

Ὁ Σελὶμ Β΄ (1566 - 1574), ὑποκινούμενος ὑπὸ ἰσπανοεβραίου τυχοδιώκτου, παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν. Τριακόσια ἐξήκοντα ἰστιοφόρα καὶ 100.000 στρατὸς ἐκινήθησαν κατὰ τῆς νήσου. Τὴν 1ην Ἰουλίου 1570 ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Λεμεσοῦ καὶ ἀπεβίβασεν ἀκωλύτως τὸν στρατόν. Τὸ φρούριον τῆς Λεμεσοῦ παρεδόθη μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν καὶ ὁ τοῦρκος στρατηγὸς ἐφείσθη τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς ἄλλας πόλεις εἰς παράδοσιν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τῆς νήσου, ἕνεκα τοῦ μίσους

πρὸς τοὺς Λατίνους, ἔβλεπε μὲ ἀπάθειαν ἢ καὶ εὐνοίαν τὴν τουρκικὴν δύναμιν ὡς μέλλουσαν ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τὴν φραγκοκρατίαν. Τὰ χωρία παρεδίδοντο, ἀλλὰ ἐδοκιμάζοντο ἀπὸ τὴν ἀντεκδίκησιν τῶν Βενετῶν.

Οἱ Τοῦρκοι συνήντησαν μεγαλύτεραν ἀντίστασιν εἰς τὴν Λευκωσίαν καὶ πραγματικῶς ἠρωϊκὴν εἰς τὴν Ἀμμόχωστον, τὴν Φαμαγούσταν (Famagusta), ὅπως λέγουν οἱ Δυτικοί, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία ἐγένεν ὀνομαστή. Μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐπανεπιλημμένας ἐπιθέσεις ἢ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθεῖσα φρουρὰ παρεδόθη, τὴν 1ην Αὐγούστου 1571, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταφερθῇ δι' ὀθωμανικῶν πλοίων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ὅλη ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ τουρκικὴ ἐπιδρομὴ συνωδεύετο ἀπὸ τὰς συνήθεις φρικαλεότη-
τας. Τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ἠκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ τῶν κατοί-
κων. Πολλαὶ γυναῖκες κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν,
διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἄλλοι ἐφόνευσαν
ἰδιοχείρως τὰς θυγατέρας των. Εἴκοσι χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ δύο
χιλιάδες νέοι καὶ νέαι ἀπήχθησαν ὡς δοῦλοι. Μία ἑλληνίς, νεάνις, ἡ
Μαρία Συγκλητικὴ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς γαλέρας
ἐφ' ἧς ἐκρατεῖτο. Ἡ γαλέρα καὶ δύο ἄλλα πλοῖα ἠγκυροβολημένα
παρ' αὐτήν, πλήρη πολυτίμων λαφύρων, ἀνετινάχθησαν καὶ μετ' αὐτῶν
ἐγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς χίλιαι αἰχμάλωτοι νεάνιδες.

Εἰς τὴν Ἀμμόχωστον οἱ Τοῦρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν
τοὺς ἐπὶ συμβάσει παραδοθέντας. Ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς των ἐφονεύθη
κατόπιν πολυημέρων ἀπειρηγμάτων βασάνων κατ' ἀπαίτησιν τοῦ τούρ-
κου στρατηγοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον νὰ προσάψουν
πολλὰ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, διότι πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους εἶχον δια-
δραματισθῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν τὰ ἐγκλήματα τῆς Νυκτὸς
τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.

Ὁ Σελὶμ διέταξε νὰ προστατεύσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσ-
μὸν, διὰ νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ραγιαδες τῆς νήσου. Ἐπέ-
τρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ προνόμια πρὸς τοὺς
ἄλλους ὑποδούλους Ἑλλήνας καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κων-
σταντινουπόλεως νὰ διορίσῃ ἐπισκόπους εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἐγ-
κατάστασις τῶν Μωαμεθανῶν δὲν ἠλλοίωσεν οὐσιωδῶς τὸν ἑλληνι-
κὸν χαρακτῆρα τῆς μεγαλονήσου, ἡ ὁποία παρέμεινε μέχρι σήμε-
ρον ἑλληνικὴ.

Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571)

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπείλει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Αἱ δὲ διαπραχθεῖσαι εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠμότητες ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἐνετοὶ ἀπηύθυναν ἔκκλησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ὁ πάπας Πῖος Ε΄ ἠνωσεν εἰς ἱεράν συμμαχίαν τὴν Ἰσπανίαν, Ἐνετίαν καὶ τοὺς ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ ἠνωμένος χριστιανικὸς στόλος συνεκεντρώθη εἰς τὴν Μεσσήνην τῆς Σικελίας καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος. Ναύαρχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιψ Δὸν Ἰωάννης Αὐστριακὸς (Don Juan d' Austria), υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε΄ καὶ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β΄ τῆς Ἰσπανίας, νεώτατος, μόλις 24 ἐτῶν, ἔνδοξος ἤδη ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ τῶν Μαυριτανῶν.

Εἶχον συγκεντρωθῆ τεράστια δυνάμεις ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἀνὰ 250 πολεμικὰ περίπτοια, καὶ μέγας ἀριθμὸς στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων. Οἱ ὀνομαστότεροι πολεμιστὰί τῆς Χριστιανωσύνης καὶ τοῦ Ἰσλάμ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Πολλῶν γαλερῶν τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου κυβερνῆται καὶ ἰδιοκτῆται ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ πλήρωμα, ἰδίως οἱ κωπηλάται καὶ τῶν δύο στόλων, ἦσαν Ἕλληνες βιαίως ἢ διὰ χρημάτων στρατολογηθέντες. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ναυμαχίαν ἐχύθη πολὺ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἡ σύγκρουσις ἔγινεν ἔξω τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου παρὰ τὰς Ἐχινάδας νήσους εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1571. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολέμησαν μὲ πείσμα. Ἀλλὰ ἐθριάμβευσε τὸ ἀνώτερον ὑλικὸν καὶ ἡ ἀνωτέρα ναυτικὴ τέχνη τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη τρομερὰν κατὰστροφὴν.

Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤκουσε μὲ ἀνακούφισιν τὴν νίκην. Ὁ Πάπας ἐχαιρέτησε τὸν Ἰωάννην Αὐστριακὸν διὰ τῶν λέξεων τοῦ Εὐαγγελίου: « Ἦν ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης ». Ἀλλὰ διχόνοιαι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν εὐκαιρίαν καὶ διεψεύσθησαν αἱ μεγάλαι ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων.

Ἀναχαίτισις τῶν κατακτήσεων

Μετὰ τοὺς μεγάλους Σουλτάνους τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸν Σελίμ Α' καὶ τὸν Σουλεῦμάν Β', αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων κατ' οὐσίαν ἔσταμάτησαν. Ἡ εἰρήνη τοῦ 1606 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, συναφθεῖσα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ status quo ante, εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς ἀρχῆς διειρηθῆν ἐπὶ τι διάστημα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ὁρμῆς πρὸς διαρπαγὴν, ἣ ὁποία ὅμως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως τῶν κεκτημένων. Στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφίαι τοῦ χαρεμίου ὑπέσκαπτον τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν Εὐρωπαίων διπλωματῶν διέβλεπε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος Μοῦρατ Δ' (1623 - 1640), σύγχρονος τοῦ Ρισελιέ, μὲ βίαια μέσα καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν προϊοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεζυρῶν ἔπιπτον, ὅπως ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς, καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διειρηθῆν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀναρχίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

Οἱ Κιοπρουλήδες (1656 - 1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἔσταμάτησαν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουλήδων μεγάλοι βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687), ἐκάλεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλήν, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν, οὕτως εἰπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἣ ὁποία ἔδωκε πέντε μεγάλους βεζύρας. Οἱ Κιοπρουλήδες ἦσαν Μουσουλμᾶνοι Ἀλβανοί, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοῦς Μεχμέτ Κιοπρουλής, πρόφην

βοηθός μαγείρου εις τὸ σεράϊ (ἀνάκτορον), ἑβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνωρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρῃς ἀγριότητος, καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζουν τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656 - 1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

Κατάληψις τῆς Κρήτης (1645 - 1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακόνταετής πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπῃν, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδὴ τοῦ Ἡρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ ἡ πολιορκία, διαρκέσασα ἐκ διαλειμάτων ἐπὶ 25 ἔτη, ἔγινεν ὀνομαστή.

Οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, εἰσέβαλον τὸ 1663 ὑπὸ τὸν δεῦτερον Κιοπρουλῆ, τὸν Ἀχμέτ, μὲ 250.000 στρατὸν καὶ 145 τηλεβόλα εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχόμενον τμῆμα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὸν Χριστιανικὸν κόσμον εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α'. Μόνος ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν 6.000 ἄνδρας καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνίκηθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, τῆς ὁποίας τὴν ἔκβασιν ἔκρινεν ἡ ἀκατάσχετος ὄρμη τῶν « κορασίδων », ὅπως ἐξέλαβεν ὁ μέγας βεζύρης τοὺς περικοφόρους ἵππεις τοῦ Λουδοβίκου. Ἄλλ' οὔτε τοῦτο ἔσωσε τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον).

Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεῦτερος Κιοπρουλῆς, ὁ Ἀχμέτ, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του, ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικοῦσιον. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρα-

τηγός Φραγκίσκος Μοροζίνης. Ἡ πάλη ὑπῆρξε σκληρά.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχε ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπιχείρησεν 80 ἐξόδους. Οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 100.000 ἄνδρας, οἱ Ἑνετοὶ 30.000. Εἰς τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4.000. Τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικούσιος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τοῦρκους.

Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης (1683)

Ὁ νέος μέγας βεζύρης Καρὰ Μουσταφᾶς, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης, φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι δὲν κατῴρθωσεν ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Μεγαλοπρεπὴς Σουλεῦμάν. Ἦτο ματαιόδοξος, ἀπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτελεία του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν, ἕνεκα τοῦ ἐναντίον αὐτῆς πολέμου τοῦ Λουδοβίκου. ΙΔ'. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμὸν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανοὺς, εἰς βοήθειαν.

Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὀπλισμένοι πολῖται ὡς καὶ φοιτηταὶ (Ἰούλιος 1683). Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἄμυνα ἦτο ἥρωικὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχώνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπονόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτησαν τὴν γενικὴν ἔφοδον. Ἀλλ' ὁ Μουσταφᾶς, μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλοῦσοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσας, ἀνέβαλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἵππικόν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σομπιέσκι, νὰ φθάσῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀποσυρθοῦν καὶ κατὰ τὴν

ἐπακολούθησαν μάχην ἐπολέμησαν κακῶς. Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlenberg, 1683). Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατῶρθωσε ν' ἀνασυνταχθῆ. Τοιουτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠὺλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ ὁμωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸς τοῦ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683), ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ ἵπποται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δεκάτην τετάρτην σταυροφορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν, τὸ 1686, καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ Τούρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν νικηθεὶς ὁ Τέκελι κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Βούδαν, ἡ δὲ οὐγγρική βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε τὸ Βελιγράδιον.

Οἱ Ἑνετοί, ἐξήγειραν τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὸ τὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων, τὸν γηραιὸν Μοροζίνην, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβεράν καταστροφὴν ὁ Παρθενῶν (1687).

Ἀποφασιστικαὶ ἐπιτυχίαι. Συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699)

Ἡ πίεσις τῶν συμμάχων ἐξησθένησεν, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὸν Ρῆνον

κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Κιοπρουλήης Μουσταφᾶ Ζαδὲ κατώρθωσε νὰ φανατίσῃ τοὺς Γενιτσαροὺς καὶ ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀνέκτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἀπὸ τὴν Σερβίαν, ἀνακαταλαβὼν τὸ Βελιγράδιον. Ἄλλ' ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σλάνκαμεν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Ὁ μέγας βεζύρης ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ πόλεμος ἐχαλαρώθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἄλλὰ τὸ 1696 ὁ τσάρος Μέγας Πέτρος ἐκυρίευσεν τὸ Ἄζωφ καὶ ἠπειλίησεν τὴν Κριμαίαν.

Ἐπειτα, ὅταν εἰρήνευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ διάσημος πλέον στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐνίκησε παρὰ τὴν πόλιν τῆς Γιουγκοσλαβίας Ζένταν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Jais, εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Τούρκους (1697). Ἐφονεύθησαν 20 χιλ. καὶ 10 χιλ. ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμόν.

Ἐξηντημένη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας, εἰς τὴν Ρωσσίαν τοῦ Ἄζωφ, εἰς τὴν Ἑνετίαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνεν τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιορίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ κρίσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας

Μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἐστειλε τὸν στρατὸν του εἰς τὸν Ρῆνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε

εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι, ὅταν ἐξερράγη ἡ πρώτη βαλκανικὴ κρίσις.

Αὕτη προεκλήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Πέτρον, ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν πρώτην ρωσικὴν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ πράκτορες του εἶχον ἐργασθῆ μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, παρουσιάζοντες τὸν ὀρθόδοξον ἄρχοντα τῆς Ρωσσίας ὡς θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγόν. Κατέπληξε τὸν Σουλτάνον διὰ τῆς πομπώδους πρεσβείας, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρώτην φοράν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἔκοψεν ἐπίσης νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωσσοελλήνων ». Μετὰ τὴν νίκην τῆς Πολτάβας (1709) ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς φιλοδοξίας του. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν καταφυγόντα εἰς τὴν Τουρκίαν βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τὸν Προῦθον, ὑπολογίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἄλλὰ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 120.000 ἀπέκοψε τὴν ὑποχώρησίν του καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ. Ὁ Μέγας Βεζύρης ὅμως, δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ δῶρα, ὡς λέγεται, τῆς αὐτοκρατείας, ἐπέτρεψε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα μόνον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀζώφ (1711).

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (1718)

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διὰ τοὺς Ὀθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἑνετίας, καθ' ἣν στιγμὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης εἶχε δαμασθῆ ἡ ὀρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ στρατεύματα. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστρίαν, διέβη τὸν Σάβον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς σλαβονικῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλεως Πετροβαρδαίνου (Peterwardein, 1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν

τουρκικός στρατός απεσύρθη εν άταξία. Ο Εϋγένιος μετά νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οί Αύστριακοί εισέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εϋγένιος ὠνειρεύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλέον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος, εἶναι προφανῆς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τὸ πολύπλοκον Ἀνατολικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

Ἀναστολὴ τῆς αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως. Ρωσσία

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέφυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ανταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτριά της παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὕρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἔνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τῶν Διομολογήσεων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεῦμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων δηλαδὴ προστατευτικῶν τῶν Γάλλων ὑπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλην. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βιλνέβ (Villeneuve) κατώρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν, ὁ βαρὼνος Τότ (Tott) ἔδωσε κά-

ποιαν συνοχήν εις τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησιθρησκός, ὁ Μ π ο ν ν ε β ἄ λ π α σ ᾶ ς (Bonneval) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμήν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἄνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμόν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσσίαν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο δυνάμεις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτησαν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἄζωφ καὶ ἐληλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυρίευσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν, κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τούρκοι ὅμως, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνέβ, ἐπετέθησαν μὲ ὀρμὴν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ Γάλλος πρεσβευτής, γνωρίζων ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καί, ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέτυχε τὴν Συ ν θ ῆ κ η ν τ ο ῦ Β ε λ ι γ ρ α δ ί ο υ (1739), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομείναντες μόνοι, ἔκλεισαν εἰρήνην, ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἄζωφ.

Τοιοῦτοτρόπως ἔσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου 1877 - 1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἔμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχάιτισε τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης ὀρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἔνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιωρίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὅμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

Παρακμή τῆς Τουρκίας

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἡδη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπάρχουν ὁμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὄταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὄταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερὸς ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασάδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογούντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π.χ. ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ.ἄ.

4. Δημόσια θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὠνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἔξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασάδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν

ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. «Τὸ ταμεῖον τοῦ Παιδισάχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος», ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τοῦρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

'Αποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως

ΙΑ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγιστη των συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἡττημένον ραγιαῶν ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Τούρκων συνώδευσαν τὴν προέλασιν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἠλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τὰς καλύτερας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιὰ ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρέωθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν

Ἕλληνες γαιοκτήμονες κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεὰν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἥπειρον.

Τρίτον, κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀπαιδευσὶς ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβερὰν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλύτερας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὐτὴ καταστροφή εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντιστάθμισμα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὅποιον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώματα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανάδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Ὁργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὅποιοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγῶν, γεωργῶν καὶ τεχνίτας. Ὁ Σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνίται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηκούλυε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἔθνοτήτων μὲ τὸν ὅρον νὰ πληρώνουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετέφερε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε

τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησίν του. Ὅμοίως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἐθνότητες, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικούς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνοτήτων, χορηγῆσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἐπιδαφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον, θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὁσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουσαν τὸ ποιμνιὸν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῆ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Πατριάρχης

Ἡ σημαντικώτερα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχήμενεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουσαν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθωνοτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ ὅλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρέκθησεν εἰς μεγαλοπρεπεῖς δεῖπνον, καὶ ὁ Σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίμησεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ρ ο ὕ μ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' ὅτου μάλιστα, τὸ 1766 - 1767, κατηργήθησαν αἱ δύο αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ Ἕλληνικὸς κλῆρος ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλυτέρους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας πρωτίστως ὅμως τὸ ἔθνικόν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξειλήχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

Αἱ Κοινότητες

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνεκάθευ εἰς κοινότητας. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι διηκόλουν τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων. Οἱ προὔχοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξίν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου, κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς

κοινότητας, αναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου.

Προελθοῦσαι ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης αἱ κοινότητες, ἀπέβησαν βαθμηδὸν ἰσχυραὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκδηλώνεται ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ σύστασις καὶ ὀργάνωσις τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι ὁμοίοςχημος. Κυβερνῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν εὐπόρων. Ἄλλοι προεστοὶ αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιβάλλονται ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἄλλαχοῦ ἐκλέγονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, πάντοτε ὅμως ἀπὸ πρόσωπα ἀρεστὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἄλλαχοῦ αἱ κοινότητες ὑπόκεινται περισσότερον εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἄλλαχοῦ ὀλιγώτερον. Εἰς μερικὰ μέρη πολλαὶ κοινότητες ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως ἡ δημοκρατικὴ συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, συσταθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἡπειρον, τοῦ Πηλίου ἢ τῶν Μαδεμοχωρίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔχομεν παραδείγματα ἐνώσεως εἰς συνεργατικὸς συνεταιρισμούς. Ὀνομαστὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς αὐτὴν ἤκμασε μεικτὴ συνεργατικὴ ἐταιρεία παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χαρακτῆρα ἐνώσεως δι' ἄμυναν. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων εἰς τὰς πόλεις, πολλαὶ τῶν ὁποίων, εὐποροῦσαι, εἶναι ἐστίαὶ μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνίων, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὰς κοινότητας τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῶν ὁποίων οἱ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας παρεσκεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεγάλῃ ἐνίσχυσις ὕλικὴ καὶ ἠθικὴ διὰ τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμὸν εἶναι αἱ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδίνον, τὴν Ὀδησσὸν κ.ἄ., ὑπάρχουν πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὅπου εὐφρεῖς καὶ ἐργατικοὶ Ἕλλη-

νες λαμβάνουν αξιόλογον θέσιν εις τὴν οικονομικὴν κίνησιν, ἀποκτοῦν κεφάλαια, ἰδρύουσι ἐμπορικοὺς οἴκους, ναυτικὰς ἐταιρείας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἐκείνης βλέπουσι καὶ ἐκτιμοῦσι καλῦτερον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων. Ἡ ἀποδημία ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐπέσπευσε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα.

Τὰ προνόμια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἄσκουσι εἶδος πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπιβλέψεως. Ἐδικαιοῦντο δηλαδὴ νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οικονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητῇ τοῦ Σουλτάνου ἀδείξ ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον, τοῦ ὁποίου προεδρεῖ ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεσιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι

είχον μεγαλύτεραν έμπιστοσύνην εις τήν άμεροληψίαν αυτών παρά του Μουφτή.

5. Έλευθερία τής δημοτικῆς διοικήσεως, τουτέστι τής αυτοδιοικήσεως τών κοινοτήτων υπό δημογεροντίας, έλευθέρως υπό τών κατοίκων έκλεγομένης.

Τινές τών έλληνικών κοινοτήτων είχον μεγαλύτερα προνόμια, όπως ή Χίος, ή Τήνος, ή Νάξος, αί τρεις ναυτικά νήσοι Ύδρα, Σπέτσοι, Ψαρά, εξαρτώμεναι άμέσως εκ του Καπετάν πασά (ναυάρχου και ύπουργού τών ναυτικών), ή δε Μάνη, ουδέποτε ύποταγεΐσα ούσιαστικώς εις τους Τούρκους, εκυβερνάτο από το 1770 υπό άρχοντος έντοπίου, διοριζομένου παρά του Σουλτάνου και φέροντος τον τίτλον του μπέη.

18 Οί Φαναριώται

Περί τήν πατριαρχικήν αυλήν έδημιουργήθη συν τῷ χρόνω νέα τάξις ευγενών, οί όποιοι έλαβον σημαντικόν μέρος εις τήν ζωήν τής Έκκλησίας. Είχον συγκεντρωθή από τὰ διάφορα μέρη του Έλληνισμού και μόνον συν τῷ χρόνω απέκτησαν ανώτεραν κοινωνικήν θέσιν και αξίωμα. Οί νέοι ευγενείς ώνομάσθησαν Φαναριώται, από τήν συνοικίαν, όπου εκειτο το Πατριαρχείον. Πολλοί απ' αυτους ησαν ευφυεις, έμάνθανον ξένας γλώσσας και έγνωρίζον τὰ ευρωπαϊκά πράγματα καλύτερον από τους Τούρκους. Διά τουτο ο Σουλτάνος μετεχειρίζετο αυτους εις ανώτερας κρατικές υπηρεσίας και πολλοί διεκρίθησαν ως διερμηνεις η πρεσβευται τής Πύλης. Βραδύτερον απ' αυτους εξέλεγεν ο Σουλτάνος τους ηγεμόνας τής Βλαχίας και Μολδαβίας.

Άλλ' οί Φαναριώται ζώντες μεταξύ τών Τούρκων και έρχόμενοι εις διαρκή με τους Τούρκους κυβερνήτας έπαφήν είχον προσοικειωθή τους τρόπους των, καθώς και τας έξεις τής τουρκικής αυλής. Αί ανώτεροι θέσεις εις τήν τουρκικήν υπηρεσίαν καταλαμβάνοντο με δωροδοκίας και ταπεινώσεις, πολλάκις δε έστοιχίζον τήν κεφαλήν του τιτλούχου ραγιά, διότι τὰ τουρκικά ήθη ησαν τότε άγρια και ο Σουλτάνος η ο μέγας βεζύρης διά τήν έλαχίστην αίτίαν η διαβολήν έστελλον αυτον εις τήν άγχόνην.

19 Ἄρματολοι καὶ κλέφται

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὀρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπείλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὀρεινὰς καὶ δυσπροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουριῶν. Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἄρματολοί, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν καπετάνοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικὰ του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἡ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουσιν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος των σφύζουσιν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθῆς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων « τοῦ κάμπου » καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. « Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ πὰρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικόν, ἀλλ' ἐνομιζέτο ἐνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεπῶντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν », ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἀλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀνάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθῆς ἐγένετο αὔριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώ-

ριζεν ἄρματολους. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια με-
ταξὺ ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἦγωνε τὸ κατὰ
τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις
ἐξύψωνε ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ
Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέ-
ρια των, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ παθήματά των, τὸ
προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων.

Ἐμπόριον καὶ ναυτιλία τῶν Ἑλλήνων

Ἡ καταστροφή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται
κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς
οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου
καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγ-
κων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληξαν καιρίως τὸ
βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ
τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπου-
δαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ
τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς
κατακτῆσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις
πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς
των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμ-
ποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ
ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσῖται καὶ πράκτορες τῶν με-
γάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρω-
παίων. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλ-
λικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς
πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν
πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἶκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον
Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ
Ἰδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νῆσον, ἡ ὁποία ἀπὸ
τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδό-
ξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροὺς, ἕνεκα τῶν
τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων, πολλοὶ πρόσφυ-
γες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος,

οί όποιοι έπεδόθησαν εις τὸ έμπορίον καί κατέστησαν τήν νή-
σον άξιόλογον έμπορικόν κέντρον. Κατ' άρχάς διεξήγον τὸ έμ-
πόριον με μικρά πλοία, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. "Όταν όμως ένι-
σχύθησαν οικονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοία καί ἤρ-
χισαν νά πλέουν μέχρι Τεργέστης καί Βενετίας. Τὸ παράδειγμα
τῆς "Υδρας έμιμήθησαν άλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά,
ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ "Ελληνες εἶχον άξιόλογον ναυτιλίαν.
Μέ τὰ ίστιοφόρα των, πολλά τῶν όποίων διεκρίνοντο διά τήν
κομψότητα καί ταχύτητα, μετεκόμιζον σίτον από τήν Ρωσίαν
ἢ έγχώρια προϊόντα εις τήν Εὐρώπην καί παρελάμβανον άπ'
έκει άποικιακά, ύφάσματα καί άλλα βιομηχανικά είδη. Ἡ έλ-
ληνική ναυτιλία ώφελήθη πολὺ από τήν μεταξύ Ρωσίας καί
Τουρκίας συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ - Καίναρτζῆ (1774), ἡ όποία
επέτρεπεν εις τὰ έλληνικά πλοία νά πλέουν ύπό ρωσικὴν
σημαίαν. Κατά τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς έπαναστάσεως καί
τὸν ναπολεόντειον άποκλεισμόν οἱ "Ελληνες ναυτικοὶ έπλου-
τησαν διά τοῦ έμπορίου καί κυρίως διά τοῦ λαθρεμπορίου.
Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονούντες τοὺς κινδύνους τοῦ άπο-
κλεισμοῦ έκόμιζον εις τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας έμπορεύματα
τῶν όποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εις μεγάλα ύψη. Ἀλλά
καί μετά τὸ τέλος τῶν πολέμων έξηκολούθησε νά προοδεύῃ
ἡ έλληνική ναυτιλία καί έμπορίον. Ἡ άντοχή, ἡ έπιμέλεια
καί ιδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς
άκαταγωνίστους εις πολλὰ είδη έπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐ-
τοῦ ἦτο ὅτι εις τήν Μασσαλίαν, τήν Γένουαν, τήν Βενετίαν,
τήν Ἀμβέρσαν, τὸ Λονδίνον τοὺς Παρισίους καί εις άλλα με-
γάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ έμπορίου έδημιουργήθησαν πα-
ροικιαὶ έλλήνων έμπόρων.

Ἡ διασπορά αὕτη ώφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ "Ελληνες
έγνώρισαν κόσμον άνώτερον καί τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι
τῶν Εὐρωπαίων καί απέβησαν έντριβέστεροι εις τήν εὐρωπαϊ-
κὴν πολιτικὴν. Βλέποντες έξ άποστάσεως, κατενόησαν ὅτι ἡ
Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καί ὄχι ὁ τρομερὸς καί άκα-
ταμάχητος κατακτητῆς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτήν, έφ' ὅσον διε-
τέλουν ύπό τὸ πέλημα τῆς.

Τοιουτοτρόπως παρεσκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὠπλισμένα καὶ οἱ ναῦται των ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκολον εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας

Ἀφ' ἧς οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος, μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην, προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἑλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανειλημμένως πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητής, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγῶνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμέτερους καὶ ξένους. Ἀλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἄγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἀλλὰ τὰ διδάγ-

ματά του διέσωσαν οί μαθηταί του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ Καρυοφύλλης καί ὁ ὀνομαστός πολυγράφος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπό τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του «Ἑλλάς» ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιέ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελεῖ κατὰπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δρᾶσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδάζας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαιρετὸν διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε πολὺ παρὰ τοῖς Ὄθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος ἑλλήν ὀσποδάρος (ἡγεμῶν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποιήσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὸν 18ον αἰῶνα

Ἄλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶς

προηγούμενος ή παιδεία περιωρίζετο εις τόν κλήρον μόνον και εις τὰ ἐκκλησιαστικά γράμματα, σχολεία δὲ διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εις μοναστήρια ἢ εις τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τῶρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμι-
κωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτει πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εις πολλὰ μέρη. Περί τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεία εις Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισα, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Τὸν 17ον, ἰδίως ὅμως τὸν 18ον αἰῶνα, εις μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασεν ἡ ἠπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1731 ἡ πόλις ἠρίθμει 40 χιλιάδας κατοίκους, ἐξ ὧν τὰ 3/4 Ἕλληνες, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Φιλοπάτριδες Ἰωαννῖται πλουτήσαντες εις τὴν πόλιν, ἰδίως ὅμως εις τὸ ἐξωτερικόν, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν πατρίδα των φωτοβόλον πνευματικὴν ἐστίαν. Τότε ἰδρύθησαν αἱ ποικιλώνυμοι σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξῆλθον οἱ σημαντικώτεροι λόγιοι τοῦ αἰῶνος. Οὕτω δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τὸ λεχθὲν ὅτι «οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Ἰωαννῖται».

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίας Μηνιάτης (1669 - 1714), ἐξαιρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πλήρεις ζωῆς ὁμιλίαι ἀναγιγνώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 - 1806) καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν. Σπουδάσας εις τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας

ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικά καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκέρυξ. Τὰ Κυριακοδρομιά του, ἧτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκέρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολάς. Δὲν κατῴρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ δρᾶσις ἐξαιρετικοῦ ἀνδρός, τοῦ Αἰτωλοῦ Κοσμᾶ (1714-1779). Γεννηθεὶς εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, νεώτατος ἐκάρη μοναχός. Ἄλλὰ διψῶν μάθησιν καὶ δρᾶσιν κατῴρθωσε μετὰ περιπετειᾶς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγνωρίσθη καὶ ἐξετιμήθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολλῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ὡς καταληφθεὶς ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως ἤρχισε τὸ θεῖον κήρυγμα ἀπὸ τοῦ 1760. Περιῆλθε σχεδὸν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Στερεάν Ἑλλάδα, τὰς Ἰονίους νήσους. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κοσμᾶ γινόμενα εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, διήγειρον ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ὁ λαὸς κατὰ χιλιάδας ἔσπευδε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν κήρυκα. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν ἐκείνον πρὸς τὰ θεῖα ἐκρύπτετο τὸ βαθύ παράπρονον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ὑπὸ τέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίδες διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη του ὁ Κοσμᾶς κέντρον τῆς δράσεώς του εἶχεν ἐκλέξει τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἔλειψαν ὅμως οἱ φθονεροὶ καὶ ραδιοῦργοι. Οἱ Ἑβραῖοι ἰδίως κατεσκευοφάντησαν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 24 Αὐγούστου 1779. Ἡ δὲ Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν Ἀγίων.

Ἄλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἄδ α-
μάντιος Κοραῆς (1748 - 1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐ-
τοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἔξοχὴν σοφὸν καὶ ἑρμηνευτὴν τῶν προ-
γονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ
ὀξύνους μελετητής, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου
συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαίκευσεν ἀρχαί-
ους Ἕλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἴπποκράτην,
Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807 - 1825).
Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐξετιμῆθησαν εἰς
τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος
τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὅμως
ἦτο εὐγενὴς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ
παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ
ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσαν
τῆς Γαλλίας ἔγινε μέγα « κέντρον ἔθνικῶν ὑποθέσεων καὶ παι-
δείας ἑλληνικῆς ». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826 - 1833) καὶ τὰ
Πάρεργά του (1809 - 1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὕρῃ τὰς κλασσικὰς
πηγὰς τῆς δημῶδους γλώσσης καὶ ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ
λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμ-
μάτων εὐρίσκουν ἀπήχησιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ συν-
δύζονται μὲ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

Τοὺς ἄνδρας τούτους, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶ-
νας εἰργάσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ, ὠνόμασαν Διδασκάλους τοῦ Γένους.

Δημοτικὴ ποίησις

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον
εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ
τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην
διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς, ἡ δημῶδης ποίησις ἔζησεν εἰς τὴν ἀ-
φάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώμματα
τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς
τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὅποια ἔψαλλ-
ον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν

καλουμένων ἀκριτῶν, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μὲ τοὺς Ἄραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιουτοτρόπως προῆλθον τὰ δημῶδη ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλον δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίτσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὅποια ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὄρεων. Ἐκδηλώνουν τὴν ἀνησυχίαν διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι ἀφήνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημῶδη ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης

Ἐπὶ 4¹/₂ αἰῶνας (1210 - 1669) ἡ μεγαλόνησος Κρήτη διετέλεσεν ὑπὸ ἐνετικὴν κυριαρχίαν. Οἱ Ἐνετοί, παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας των εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, ἐκυβέρνησαν ὑποφερτά. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των οἱ κάτοικοι εἶχον σχετικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ εἶδαν καλὰς ἡμέρας, ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Κρήτες ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχον τὴν ἀνάπτυξιν των, ἠγάπησαν τὰ γράμματα, τὰ τραγούδια καὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἰδίως τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς Ἑνετοκρατίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἀξιόλογος λογοτεχνία. Ἐκαλλιεργήθη, ὅπως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐξαίρετου ἐκφραστικὸν ὄργανον. Οἱ Κρηῖτες ἔγραψαν εἰς πεζόν, διεκρίθησαν ὅμως ἰδίως ὡς ποιηταί. Ἐγραψαν ποιήματα διδακτικά, τραγωδίας, κωμωδίας, ἔπη. Ἐκαλλιέργησαν πολὺ τὸ θρησκευτικὸν δράμα, τὸ λεγόμενον μυστήριον. Ἄριστον δεῖγμα τοῦ εἶδους εἶναι ἡ *Θυσία τοῦ Ἀβραάμ*, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄγνωστος ποιητὴς ἀνέστησεν, εἰς 1154 πολιτικούς στίχους, τὴν βιβλικὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα εἶναι σύγχρονοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι μᾶς δεικνύουν εἰς πόσῃ εὐαισθησίαν εἶχον φθάσει οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Περὶ τὸ 1600 ὁ Ρεθύμνιος ποιητὴς Χορτάτζης ἔγραψε τὴν τραγωδίαν «Ἐρωφίλη», ἡ ὁποία, παρὰ τὸ ἀτελεύτητον μάκρος, περιέχει ὠραία μέρη καὶ ἰδίως χορικά. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν ἐπαφὴν τῆς Κρήτης μὲ τὸν δυτικὸν κόσμον. Τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡ «Ἐρωφίλη» ἔλαβεν ἀπὸ ἰταλικὸν δράμα τοῦ 1561, εἰς δὲ τὰ χορικά του, τὰ ὁποία θέμα ἔχουν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου.

Ἄλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον προῖον τῆς κρητικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ἵπποτικὸν ἔπος τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ὁ «Ἐρωτόκριτος». Εἰς τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ρομαντικὸν ποίημα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἄδολον φιλίαν, τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δικαίως τὸ ποίημα ἀπέβη λαϊκὸν καὶ ὑπῆρχον Κρηῖτες, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὸν «Ἐρωτόκριτον» ἀπὸ στήθους.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Κρηῖτες διεκρίθησαν καὶ εἰς τὰς τέχνas, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἤδη ἤκμασεν ἡ ἀγιογραφικὴ βυζαντινὴ σχολὴ τοιχογραφίας, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν τῆς πιθανώτατα ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ (Περίβλεπτος). Τὰ ἔργα τῆς διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἀποτόμους φωτοσκιάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν τῶν ἀντικειμένων διὰ βιαίων ἀντιθέσεων. Δὲν παρημελήθησαν ἐν τούτοις αἱ φορηταὶ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν τεχντροπίαν.

Σπουδαιότεροι αντιπρόσωποι τῆς Κρητικῆς Σχολῆς εἶναι οἱ τοιχογράφοι Θεοφάνης (1575), ζωγραφῆσας τὴν Λαύραν εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος, ὁ Ζώρζης (1517), ζωγραφῆσας τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ Ἀντώνιος (1545) κλπ. Εἰκονογράφοι φορητῶν εἰκόνων εἶναι ὁ Μιχαὴλ Δαμασκηνὸς (1615), ὁ Βίκτωρ (τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος) κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ ἀξιολογώτατος καλλιτέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ἴδε σ. 58).

Ἑπτανησιακὸς πολιτισμὸς

Ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί, διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηλιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρειδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἴδρυσεν, τὸ 1824, ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν, ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ.ἄ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλήρος, κοινοτική αὐτοδιοίκησις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὁμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ψιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἔπτυσσον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἐξεγέρσεις ὁμως, ἀπονενομημένα ἔστω, δὲν ἔλειψαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Παράδειγμα καταπληκτικὸν εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου.

Ὁ Διονύσιος ἦτο ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπόν του, τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐξώσθη ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τὸ 1611. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας καὶ ἐνισχυθεὶς παρ' αὐτῆς διὰ χρημάτων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἠπειρον. Ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν τῆς Θεσπρωτίας, ὡς ἀπλοῦς μοναχός, περιήρχετο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία προετοιμάζων τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 συνέλεξεν 800 περίπου χωρικοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πίνδου, ὥπλισεν αὐτοὺς μὲ ποιμενικὰς ράβδους, ἐπειδὴ ἔλειπον τὰ ὅπλα, καὶ ἤρχισεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐξώντωσε πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ τὰ μεσάνυχτα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου εἰσήλασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου κατέσφαξε πολλοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μέγαρον τοῦ τούρκου δικαστοῦ. Τὸ κίνημα, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχεν. Ὁ Διονύσιος ἔφυγεν εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἀνεκαλύφθη ὁμως, παρεδόθη εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐφονεύθη ἀγρίως. Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Σκυλόσοφον, τὸ ὅποιον ἐκδηλώνει τὸν πόνον του διὰ τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς παραλόγου ἀποπείρας του, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην του.

Μόλις βραδύτερον, όταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχύς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοήθειας εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαός, καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του, δὲν ἠῦχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νῖκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κλῆρος καὶ λαὸς εἶδεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ρωσσίαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα

Ἡ προῖουσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικούς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλη διὰ παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἐτέρου ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκεύη πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας

ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δὲ πολλαὶ δημῶδεις προρρήσεις, ἐξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἔγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν Μπενάκης ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυρίζετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν νὰ ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ᾄσμα :

*« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιαδες, ραγιαδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθῃ ὁ Μόσχοβος,
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι, Μοριὰ καὶ Ρούμελη ».*

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη εἰς Οἴτυλον. Ἀμέσως ὄρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντηλε τὰς μικρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἔφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφόδιων ὁ Ἄλέ-

Ξιος Ὁρλώφ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἰδίως μετὰ τὴν φθορὰν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὅθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὀρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἀλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε χυνόμενον τὸ αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγενήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπετὰν πασαῖς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἀντετάχθη εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὕτω θὰ ἔσπερεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρατσίου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασαῖς, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνθήειαν καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θῦμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος, παιδίον τότε, μόλις διεσώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πατρός του κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Καπιάνης. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτελείαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγγχωρίου μπέτη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτως

οϊκτρῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1787 - 1792. Λάμπρος Κατσώνης

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὗρε

124. Λάμπρος Κατσώνης

τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέπτετο τώρα νὰ ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἔγγονόν της Κωνσταντῖνον, κατώρθωσε δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ιδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1787 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χα-

ρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραψεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: «ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν, ἐμφανιζόμενος, ὡς ἐκδικητὴς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω νὰ ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κανιβάλων». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας

ἐφάνησαν τότε μεταξύ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πάλλουν καὶ πάλιν ζωηρῶς αἱ καρδίαι των ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδετο μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὁμως δὲν ἔγιναν.

Ἄλλὰ τὸ 1788 ὁ Λάμπρος Κατσώνης (1752 - 1804), Ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου, ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν, καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων εἰς 16, κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὄπλαρχηγὸν Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξύ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσε αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμως εὐρεθεὶς μεταξύ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ προσπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀπελπιῶν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερῶς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει : « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Κατσώνης, δὲν συνωμολόγησεν ἀκόμη τὴν ἰδικὴν του ». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν « Φανέρωσιν τοῦ ἐξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη », εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Κατσώνης κατήρτισε νέον στολίσκον καί, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν τὸν Ἀνδρίτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινή-

θησαν, ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσει ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρῖτσος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὁμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου (1792) ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἑλληνας συμμάχους καὶ ἀπεψύχρανε οὕτω τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἡ γ α λ λ ι κ ῆ ἀ ν τ ῖ δ ρ α σ ι ς, διότι ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

Σ ο ὄ λ ι

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἡ ὁποία περιέλαβε κατ' ἄρχας τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἡ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ

τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικούς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων.

Ἄλῃ πασᾶς (1744-1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἠπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεύομενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἴδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς,

ὅπως π.χ. ὁ Πεσβά-
νογλου τοῦ Βιδινίου
καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου
δεσπότης Μεχμέτ Ἄ-
λῃς, ἦτο ἐξαιρετικὴ φύ-
σις πλήρης ἀκαταλο-
γίστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμ-
πτου ὠμότητος. Ἐγεν-
νήθη εἰς τὸ μικρὸν χω-
ρίον τῆς Ἀλβανίας Τε-
πελένι. Ἡ νεότης τοῦ
Ἄλῃ διήλθεν ἐν μέσῳ
τῶν βιαιῶν παθῶν, τῶν
δολοπλοκιῶν καὶ τῶν
αἱματηρῶν προδοσιῶν
ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὀ-
πείων εὐρεῖα κονίστρα
ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ
ἰδίως ἡ θρησκευτικῶς
καὶ εἰς φατρίας διηρη-

μένη Ἀλβανία. Ἀσκηθεὶς οὕτως εἰς τὰς ραδιουργίας τῆς ἐπο-
χῆς, ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ εὐερ-
γέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πασαλι-
κίου τῶν Τρικάλων. Διὰ πλαστογραφίσεως τοῦ σουλτανικοῦ
φιρμανίου (διατάγματος) ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς
Ἄρτης. Ἐξεδικήθη σκληρῶς τοὺς Χορμοβίτας διὰ τὴν κατὰ τῆς
μητρὸς καὶ ἀδελφῆς του προσβολήν. Προσελκύσας δολίως εἰς

125. Ἄλῃ πασᾶς

ἐνέδραν, ἔφησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταιτίους καὶ ἀμέσως ἐπέτεθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ προσλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς. Ὀργανώνει στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του πασᾶδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβαίνῳ ἰσχυόντων καὶ καθιστᾷ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Ἀλῆς περιεποιοῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρέτησαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ-Βρυώνης κ.ἄ. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠενίχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρας ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἄσματα ἐθρήνησαν τὰς 17 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἐπνίξεν εἰς τὴν λίμνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὕρισκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυνα-

μίας της και διὰ τῶν Ἀλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συν-
τρίψῃ αὐτήν. Ὄταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσσοτουρκικὸς πόλε-
μος, ὁ Ἀλῆς παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ
ἀρπαγῆς καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον
πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λα-
ὸν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκλη-
ρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788-1803). Ἡ πρώτη προσ-
βολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ του
δὲν ἐτόλμησαν νὰ εισδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ
διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς
καὶ πολλοὶ κάτεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων
Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν
Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευὴν.
Ἄλλ' ἢ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ
Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξαν
ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Γεώργιον Μπό-
τσαρην καὶ Λάμπρον Τζαβέλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν
Ἀλῆν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζων τοὺς ὁδόντας ἀπὸ ἀγα-
νάκτησιν.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ
μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαι καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας
ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) πα-
ρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμέ-
νος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ
φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγέτο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς
ραδιοουργίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος διενοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς
μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμέ-
νας τῆς Ἠπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πό-
δα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς
τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ
τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς
τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου
διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρα-
κικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς

παραλίας και κατέσφαξε τούς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τούς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, αἴφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρούμενην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν, προσπαθήσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σείχαι (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαουρῶν μῖσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τούς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχῶν ὅμως νὰ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὅποια οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαραμίλλον ἀνδρεία. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας, ὁ ἥρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι, εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται μολονότι ἐμαστιζόντο ἀπὸ τὴν πείναν, ἐξηκολούθησαν μὲ ἀποφασιστικότητα τὴν ἀντίστασιν καὶ νέα ἐπίθεσις τοῦ Ἀλλῆ ἀπέληξεν εἰς ἀποτυχίαν, ἀλλὰ 500 Ἀλβανοὶ διελθόντες δι' ἀγνώστου ἀτραποῦ κατέλαβον αἰφνιδιαστικῶς τὸ Σούλι, τὸ ὅποιον εἶχον ἐγκαταλείπει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ὀχυρωθέντες εἰς τὸ Κιούγκι, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα καὶ πεντάκις ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορμήσαντας ἐχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὥστε ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλλῆ πασᾶ, ὁ ὅποιος ὠδήγει τὴν ἐκστρατείαν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ ἔξοδος ἔγινε τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὅμως παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχω-

ροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελοῦσαι εἰς ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ἥρωϊκὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφή τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθε εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

Ἡ φιλελευθέρᾳ κίνησις εἰς τὴν Βαλκανικὴν

Βαθυτάτη ἦτο καὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ὑπόδουλοι τῆς αὐτοκρατορίας ἤκουσαν τὰ κηρύγματα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ὡς ἐγερτήριον σάλπιγμα. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν ἔμειναν ἀσυκίνητοι. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κέντρον διεθνῆς τότε, διεσταυροῦντο αἱ ἰδέαι καὶ ἠσκεῖτο ζωηρότατη προπαγάνδα παρὰ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας.

Περισσότερον ἀπ' ὅλους συνεκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, διότι εἶχον ἀξιόλογον τάξιν ἀνεπτυγμένων καὶ ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν ἐνδόξου παρελθόντος. Ὁ διαφωτισμὸς εἶχεν εἰσέλθει εἰς εὐρύτατα στρώματα καὶ τὸ ἔθνος ἀνέδειξε λογίους, ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς κατὰ τὴν γόνιμον περίοδον τοῦ τέλους τοῦ 18' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19' αἰῶνος.

Ὁ Ρήγας (1757 - 1798)

Ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐντονώτερον παντὸς ἄλλου ἠσθάνθη τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων ἰδεῶν, ἦτο ὁ Ρήγας.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίον τῆς Θεσσαλίας καὶ ὠνομάζετο κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του Ρήγας Βελεστινλῆς. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης τῆς Βιέννης. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι λόγιοι ὑποθέτοντες, ὅτι τὸ Βελεστίον κεῖται εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἐξελληνίσαν αὐτὸν εἰς Φεραῖον. Τὰ τῆς νεότητός του δὲν εἶναι γνωστά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ζαγορὰν καὶ εἰργάσθη ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Ταχέως ἀνεπτύχθη εἰς προσωπικότητα, ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἀπὸ αἰῶνων δὲν εἶχεν ἴδει ἡ Βαλκανικὴ. Ἦτο μεγαλόσωμος,

ἐπιβλητικός, με βλέμμα ἐνθαρρυντικὸν καὶ ἔλκυστικὴν ὁμιλίαν. Ἄκοίμητος φιλομάθεια τὸν ἐκέντριζε καὶ συγχρόνως ἦτο φύσις ἀξιαγάπητος, με νεανικὴν πίστιν, ἣ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας.

Ποθῶν περισσότερὰν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδέχθη ζωηρὰς ἐπιδράσεις, καὶ κατόπιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου ἔγινε γράμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους. Ἐκεῖ ἔζησε τὸν δεῦτερον

126. Ρήγας ὁ Φεραῖος

πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων καὶ εἶδε τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ Μαυρογένους, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν ἔθεωρήθη ὑπαίτιος τῆς τουρκικῆς ἀποτυχίας.

Ἐκεῖ τὸν εὗρῆκεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐντύπωσίς του ἐκ τοῦ γεγονότος ἦτο, καθὼς διηγεῖται ὁ βιογράφος του Περραιβός, συγκλονιστικὴ. Ἔμαθε τὰ γαλλικὰ διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ νόημα τοῦ μεγάλου φαινομένου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκεῖ-

νης ἔγιεν ἢ ἀντιπροσωπευτικωτέρα μορφή τῶν πόθων τοῦ ἔθνους μας. Ἔψαλεν, ὠμίλησεν, ἔγραψεν, ἐδίδασκεν. Ἐμύσησε προκρίτους καὶ ἀρματολοὺς. Λέγεται, ὅτι προσεῖλκυσε ἀκόμη καὶ τὸν ντερβέναγαν τοῦ Βιδινίου Ὁσμὰν πασᾶν Πασβάνογλου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν σλαβικὴν οἰκογένειαν πλουσίων φεουδαρχῶν, καθολικὴν τὸ θρήσκευμα, προσελθούσαν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν διὰ τὴν διατηρήσῃ τὰ κτήματά της. Ἄλλοτε συμμαχῶν, ἄλλοτε πολεμῶν τὸν Σουλτάνον ἐπεχείρησεν ὁ περίφημος ἀντάρτης περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος νὰ ἰδρύσῃ ἴδιον ἀνεξάρτητον κράτος. Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ὁ Πασβάνογλου ἦτο εἰλικρινής.

Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα

Τὴν ἐπανάστασιν ὁ Ρήγας τὴν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν ὄλων μαζὶ τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ θούριόν του ὡς Μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως :

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά.

καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.

Τὰ ποιήματά του διέδιδον τὴν συγκίνησιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θούριον τοῦ νέου Τυρταίου διατρέχει εἰς χειρόγραφα τὰς ἑλληνικὰς χώρας, αἱ στροφαὶ του προκαλοῦν ρίγη καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρῶν. Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρίσκουν τὸ θούριον φυλαττόμενον ὑπὸ ἀγραμμάτων βοσκῶν ὡς ἐγκόλπιον, κεκρυμμένον εἰς τὸ στῆθος.

Ἀπὸ τοῦ 1796 ὁ Ρήγας ἐκλέγει κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροὶ ὁμογενεῖς συμπαθοῦντες τὸ ἔργον του. Ἐκεῖ ἐκτυπῶνει μὲ ἐνίσχυσίν των τὰ ἐπαναστατικά του φυλλάδια, τὴν προκήρυξίν του εἰς χιλιάδας ἀντίτυπα καὶ τὴν

ονομασθεΐσαν Δημοκρατικὴν Προπαίδειαν, δηλαδὴ καταστατικὸν χάρτην, δι' οὗ θὰ ἐκυβερνᾶτο τὸ μέλλον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Τυπῶναι ἐπίσης τὸν Χάρτην τῆς Μ. Ἑλλάδος.

Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ κινήσῃ εἰς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Μωριάν, νὰ εἰσβάλῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἠπειρον, νὰ συνενώσῃ τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν Κακοσυλιωτῶν κλπ., ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ κατηγορητήριον τῆς δίκης του εἰς τὴν Βιέννην ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεως δυστυχῶς ἡμετέρων.

Ὁ Ρήγας ἔθνομάρτυς

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος χωρὶς μεγάλην πρακτικότητα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1787, νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὴν Τεργέστην διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐπίσης εἰς τὸν νοῦν νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τὸν Ναπολέοντα, τὸν νεαρὸν τότε στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁποῖος μετὰ τοὺς περιφήμους πολέμους τῆς Ἰταλίας εἶχε κατανικήσει τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα. Δὲν γνωρίζομεν μετὰ ἀκρίβειαν τὰς θρυλλομένας συνεννοήσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἄλλων σημερινῶν προσώπων, ὅπως τοῦ Ἀββᾶ Σιεγὲς κ.ἄ. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ Ναπολεὼν περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκέπτετο παρὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ραγιᾶδες.

Ὁ Ρήγας προαπέστειλεν εἰς τὴν Τεργέστην πρὸς τὸν ἐκεῖ φίλον του καὶ ὁμοιδεάτην Ἀντώνιον Κορωνιόν, ὑπάλληλον τοῦ ἐκ Κοζάνης μεγαλεμπόρου Δημητρίου Οἰκονόμου, 12 κιβώτια περιέχοντα διάφορα βιβλία, πολυάριθμα ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρῦξεως, φακέλλους ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κακὴν τύχην, ὁ Κορωνιὸς ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τὰ κιβώτια ἔλαβεν ὁ Οἰκονόμος, ὁ ὁποῖος εἴτε ἐκ φόβου εἴτε διότι ἀπεστρέφετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, κατήγγειλεν εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Τεργέστης, ὥστε ὅταν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1797 ὁ Ρήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτὸν τὴν νύκτα

εις τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εἶχε καταλύσει, καὶ κατέσχε τὰ κιβώτια.

Ἐδημιουργήθη μεγάλος θόρυβος. Ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης ἀνήγγειλε τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν δι' ἐπίππου ταχυδρόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν εἰς τὴν Βιέννην, ὃ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον. Αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ προέβησαν εἰς συλλήψεις Ἑλλήνων ἐνεχομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βιέννην διὰ ν' ἀνακριθῆ, ἀφοῦ ἀπέτυχε ν' αὐτοκτονήσῃ. Τὰ ἔγγραφα του μετεφράσθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ δὲν ἔλειψαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καταθέσεων των διεφώτισαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐσχηματίσθη ὀγκώδης δικογραφία, ἡ ὁποία σώζεται καὶ ἐτυπώθη, τὸ γερμανικὸν κείμενον μὲ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

«Εὐρέθησαν ἀκόμη γράφει ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν ὑπουργὸν του εἰς τὰ ἀνοιχθέντα κιβώτια δύο τρεῖς χιλιάδες ἀντίτυπα ἐγκυκλίου, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένης, μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἀδελφосύνη, ἰσότης, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα κατὰ τῶν μοναρχῶν ἐξαίρεται ἡ δημοκρατία καὶ ὅπου περιέχονται τὰ ἐν Γαλλίᾳ κηρυχθέντα γνωστὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νέοι νόμοι δημοκρατικοί, τύποι ὀρκωμοσίας, ἄσματα ἐλευθερίας, καθὼς καὶ περικοπαί, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξάψουν τὸ αἴσθημα τῶν ἀνθρώπων. (Τεργέστη 20 Δεκεμβρίου 1797).

». . . Ἡ ἀστυνομία ἐγνώριζεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ ὑπουργὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ὁπαδοὶ τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι μυστικὰ ἐργάζονται διὰ διαδόσεως δημοκρατικῶν συγγραμμάτων νὰ συγκινήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τοὺς διεσπαρμένους εἰς διαφόρους χώρας ὁμοδόξους των». Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκρίνει διὰ σημειώματος εἰς τὸ περιθώριον.

» Μερικοὶ Ἕλληνες μὲ φουσκωμένα μυαλά, λέγεται εἰς ἄλλην ἐκθεσιν τοῦ Νομάρχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων ἱατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνεται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἰδέας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν μὲ αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα κατῴρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἓνα εἶδος ἐταιρείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἐλάμβανε τὴν κατεύθυνσίν της».

Ἡ κυριωτέρα κατηγορία κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν του εἶναι, ὅτι παρεσκεύαζον ἐπανάστασιν εἰς φιλικὴν χώραν δηλαδὴ εἰς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις πρὸς τὴν Πύλην, ἡ αὐστριακὴ

κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸν Ρήγαν καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν συλληφθέντων εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ παραδοθέντες ἑπτὰ σύντροφοι τοῦ Ρήγα ἦσαν : Ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ἔμπορος ἀπὸ τὴν Χίον, Ἀντώνιος Κορωνιός, ἔμπορος εἰς τὴν Τεργέστην, Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ δεῦτερος φοιτητῆς τῆς ἰατρικῆς, Θεοχάρης Τορούντζιας, ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, καὶ Ἰωάννης Καρατζᾶς, ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν τῆς Κύπρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους προδότας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐκράτησαν ἀνδρικήν στάσιν, ἔδειξαν ἀφοβίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸ τέλος των. Ἡ παράδοσις φέρει, ὅτι ὁ πασᾶς τοὺς ἔπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὑπερόχου ἔθνεγέρτου καὶ ἔθνομάρτυρος ἦσαν : « Ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα. Τὸν καρπὸν θὰ θερίσῃ τὸ ἔθνος μου ».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΙΕ' ΑΙΩΝ	ΙΕ' ΑΙΩΝ
1453 Ἐκπαιδευτικὸν ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	1453 - 71 Ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος διδάσκει εἰς τὴν Φλωρεντίαν
1486 Ἀνακάλυψις ἀκρωτηρίου Καλῆς Ἑλπίδος	1463 - 77 Ὁ Μαρσίλιος Φικίνος μεταφράζει τὸν Πλάτωνα
1492 Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς	1472 Θάνατος τοῦ Βησσαρίωνος
1498 Ἀνακάλυψις τῆς θαλασσίας οἰκίας τοῦ Ἰνδιῶν	1481 Ἰδρύεται ἡ Ἱερά ἐξέτασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν: Torquemada (1420 - 1498)
ΙΣΤ' ΑΙΩΝ	ΙΣΤ' ΑΙΩΝ
1512 - 1520 Σελίμ Α', κατάληψις Συρίας καὶ Αἰγύπτου, ὁ Σουλτάνος Χαλίφης	1501 Ἡ Πιετὰ τοῦ Μιχαηλαγγέλου
1517 Ἀρχὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν Γερμανίᾳ	1506 Ἡ Τζιοκόντα τοῦ Λεονάρδου δα Βίντσι
1519 - 1556 Ὁ Κάρολος Ε' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας	1511 Ἐρασμος, Ἐπαινος τῆς Μωρίας
1519 Ὁ Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστὴς ἐν Ζυρίχῃ	1516 Μανικιανισμὸς, Ἡγεμόνων, Τόμας Μόρ, Οὐτοπία, Ἀριστοτολεῖς, Μαινόμενος Ρολάνδος, Ἐρασμος, Ἐκδοσις Νέας Διαθήκης, Ραφαήλ, Madonna Sixtina
1520 - 1566 Σουλεϊμάν Β' ὁ Μεγαλοπρεπὴς	1534 Ραμπελαί, Ζωὴ Γκαργκαντουά τοῦ μεγάλου
1529 Ὁ Σουλεϊμάν πολιορκεῖ τὴν Βιέννην	1543 Κοπερνίκιος, De Revolutionibus, Βεζάλ, De corporis humani fabrica
1534 Ἰδρυσις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν	1547 Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης
1545 - 1563 Σύνοδος ἐν Τριδέντῳ	1564 - 1616 Σαίξπηρ
1555 Ὁρθόδοξη εἰρήνη τῆς Αὐγούστας	1564 - 1642 Γαλιλαῖος
1570 - 2 Κατάληψις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων	1571 - 1630 Κέπλερ
1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)	1580 Montaigne, Essais
1572 Νῆξ τοῦ Ἀγ. Βαρθολομαίου	1587 Τυπογραφία τοῦ Βατικανοῦ
1589 - 1610 Ἐρρίκος Δ' Γαλλίας. Ἀρχὴ δυναστείας Βουρβόνων	1593 Σαίξπηρ, Ριχάρδος Γ'
1598 Διάταγμα τῆς Νάντης	1597 » Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα
	1600 Ἐκτέλεσις τοῦ Μπρούνο

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΙΖ' ΑΙΩΝ	ΙΖ' ΑΙΩΝ
1600 Ίδρυσις τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)	1610 Ὁ Γαλιλαῖος ἀνακαλύπτει τὸ τηλεσκόπιον
1618 - 1648 Τριακονταετῆς πόλεμος	1614 Θεοδοκόπουλος , Κοίμησις τῆς Παρθένου
1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen	1616 Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἀπαγορεύει εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ διδάσκη
1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας	1620 Bacon, Novum Organum
1643 - 1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	1633 Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ὑποχρεώνει τὸν Γαλιλαῖον ν' ἀποκηρύξη « τὰς πλάνας καὶ τὰς αἰρέσεις του »
1648 - 1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων	1635 Ίδρυσις τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας
1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ	1636 Παράστασις τοῦ Cid τοῦ Κορνέιγ
1669 Ἀλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης	1637 Ντεκάρτ , Discours de la Méthode
1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων	1638 Ροῦμπενς , Ἀνδρομέδα, Ρέμπραντ , Ἡ οἰκογένεια τοῦ ξυλουργοῦ
1685 - 1715 Βενετικὴ κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ	1640 Οἱ Ἰησουῖται ἀπαγορεύουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ καρτεσιανισμοῦ εἰς τὰ σχολεῖά των
1687 Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος	1644 Ὁ Τοριτσέλλι ἐφευρίσκει τὸ βαρόμετρον
1689 - 1725 Ὁ Μέγας Πέτρος Τσάρος τῆς Ρωσσίας	1662 Ίδρυσις τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου
1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοῖας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν	1664 Μολιέρ , Ταρτοῦφος
	1670 Σπινόζα , Tractatus theologico-politicus Πασκάλ , Penssées
	1675 Λαίμπνιτς , Ἀπειροστικὸς λογισμὸς
	1677 Σπινόζα , Ἠθικὴ
	1668 - 1693 Λαφονταίν , Μῦθοι
	1681 Μποσσουέ , Παγκόσμιος Ἱστορία
	1682 Ὁ Νεύτων ἀνακαλύπτει τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξεως

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
	<p>1690 Τζών Λόκ, Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν</p> <p>1694 Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας</p> <p>1695 - 97 Bayle Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν</p> <p>1699 Φενελόν, Τηλέμαχος</p> <p>1700 Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου</p>
<p>ΙΗ' ΑΙΩΝ</p>	<p>ΙΗ' ΑΙΩΝ</p>
<p>1701 - 1721 Ὁ βόρειος πόλεμος</p> <p>1701 - 1713 Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας</p> <p>1701 Ἡ Πρωσσία βασιλείου</p> <p>1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτης</p> <p>1713 - 1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας</p> <p>1740 - 1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας</p> <p>1740 - 1780 Μαρία Θηρεσία</p> <p>1741 - 1748 Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας</p> <p>1756 - 1763 Ἐπταετής πόλεμος</p> <p>1762 - 1796 Αἰκατερίνη Β'</p> <p>1765 - 1790 Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας</p> <p>1770 Ἰαταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ</p> <p>1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας</p> <p>1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουστουκ - Καϊναρτζή</p> <p>1783 Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν</p> <p>1789 Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως</p> <p>1799 - 1815 Ναπολέων</p> <p>1815 Συνθήκη τῆς Βιέννης</p>	<p>1702 Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἡμερησία ἐφημερὶς The Daily Courant</p> <p>1703 Λάιμπνιτς, Νέα Δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρώπινην νόησιν</p> <p>1704 Νεύτων, Ὀπτικὴ</p> <p>1707 Ὁ Παπὲν κατασκευάζει ἀτμόπλοιοι</p> <p>1710 Λάιμπνιτς, Θεοδικία Μπέριλκεύ, Πραγματεία διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης Γνώσεως</p> <p>1712 Βαττώ, Ὁ ἀπόπλους διὰ τὰ Κύθηρα</p> <p>1719 Δανιὴλ Ντιφόου, Ροβινσὸν Κροῦσος</p> <p>1723 - 25 Μάφφει, Ἰταλικὸν Θέατρον</p> <p>1734 Ι. Σ. Μπάχ, Τὰ κατὰ Ἰωάννην πάθη</p> <p>Βολταίρος, Ἀγγλικάι ἐπιστολαί</p> <p>1739 Φρειδερίκος Β', Ἀντιμαχιάβελ</p> <p>Χιούμ, Περί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως</p>

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
1746 Ντιντερώ , Φιλοσοφικά σκέψεις	Κάντ , Κριτική του καθαροῦ λόγου
1747 Ὁ Φραγκλῖνος ἀνακαλύπτει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀλεξικεραύνου	Σίλλερ , Οἱ Λησταί
1747 - 55 Τζόνσον , Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης	1783 Ὁ Λαβουαζιὲ ἀναλύει τὸ ὕδωρ
1748 Ἀνακάλυψις τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηίας	1785 Τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον κλωστήριον εἰς τὴν Ἀγγλίαν
1759 Ἰδρυσις τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου	1788 Ἰδρυσις τοῦ Χρόνου (Times) τοῦ Λονδίνου
1762 Ρουσσώ , Αἰμίλιος, Κοινωνικὸν Συμβόλαιον	1795 Βόλφ , Προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον
1767 Ὁ Τζαίιμς Οὐάτ συμπληρώνει τὴν ἀτμομηχανήν του	1798 Ὁ Βοναπάρτης ἰδρύει τὸ Ἰστοιτοῦτον τοῦ Καίρου
1773 - 79 Κατασκευὴ τῆς πρώτης σιδηρᾶς γεφύρας	Χάυδν , Συμφωνία τῆς δημοιουργίας
1774 Πρίστλεϋ , Μελέται ἐπὶ τοῦ ὀξύγονου	1800 Ὁ Βόλτα ἐφευρίσκει τὴν ἠλεκτρικὴν στήλην
1774 Γκαίτε , Ὁ Βέρθερ	1807 - 8 Φίχτε , Ὁμιλίαι εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν
1776 - 88 Γίββων , Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	1809 Λαμάρκ , Ζωολογικὴ φιλοσοφία
1781 Ὁ Χέρσελ ἀνακαλύπτει τὸν πλανήτην Οὐρανὸν	1814 Ὁ Ἀμπέρ μελετᾷ ἄτομα καὶ μόρια Ὁ Στέφενσον ἀνακαλύπτει τὴν κινητήριον ἀτμάμαξαν.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων Χρόνων	Σελ. 10
Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος	» 12
Ὁ Κολόμβος	» 15
Μακιαβέλλι	» 29
Ὁ πάπας Λέων Ι΄	» 32
Ὁ Ἔρασμος	» 36
Γουλιέλμος Σαίξπηρ	» 41
Μιπρουνελλέσκι, παρεκκλήσιον Pazzi	» 45
Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι	» 46
Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα	» 46
Ἡ ἀνοιξη τοῦ Μποττιτσέλλι	» 47
Δὰ Βίντσι, Ἡ παρθένος, Ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς	» 48
Δὰ Βίντσι, Τζιοκόντα	» 49
Μιχαήλ Ἄγγελος, Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 50
» ὁ Ἄναστας Χριστὸς	» 50
Πλατεία τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 51
Τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 51
Ραφαήλ, Σχολὴ Ἀθηνῶν	» 52
» Μία Μαντόννα	» 53
Τιτσιάνο, Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου	» 54
Ἄλμπρεχτ Ντύρερ, Οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μᾶρκος	» 55
» Ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος	» 55
Χάνς Χόλμπαϊν, Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας	» 56
» Εἰκὼν νέου	» 57
Διάκοσμον πινάκιον τοῦ 16ου αἰῶνος	» 57
Θεοτοκόπουλος, Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν	» 57
» Ὁ Αἴρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	» 58
Ὁ Λούθηρος	» 61
Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα	» 64
Καθολικὴ ἐκκλησία	» 65
Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων	» 66
Ὁ Καλβῖνος	» 68
Κάρολος Ε΄	» 78
Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος	» 80
Φραγκίσκος Α΄	» 81
Τὸ Ἐσκουριάλ	» 85
Ἐρρικός Η΄	» 89
Ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ	» 91

Μαρία Στούαρτ	Σελ. 92
Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος	» 103
Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολο- μαίου	» 105
Οἰκία Νυρεμβέργης	» 107
Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου	» 108
Βαλλενστάιν	» 109
Γουσταῦος Ἀδόλφος	» 110
ἘΟ Ρισελιέ	» 116
Λουδοβίκος ΙΔ'	» 121
ἘΟ Μπισουέ	» 125
ἘΟ ἄρτος τοῦ βασιλέως	» 126
Κάρολος Α'	» 130
ἘΟ Κρόμβελ	» 132
ἘΟ Κρόμβελ συνομιλῶν μὲ τοὺς δικηγόρους	» 133
Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας	» 142
Στρατιωτικὴ σημαία τοῦ Λουδοβίκου	» 143
Πολεμικὸν τοῦ 17ου αἰῶνος « Λουδοβίκος ΙΔ' »	» 145
ἘΟ Μολιέρ	» 151
ἘΟ Ρασίν	» 153
Βερσαλλίαι	» 155
ἘΑνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Αἴθουσα Κατόπτρων)	» 156
Βελάσκειθ, ἘΗ Ἰνφάντιν Τερέζα	» 157
Μουρίλλο, ἘΑγία Σύλληψις	» 158
» Παιδὲς παίζοντες κύβους	» 158
ἘΟ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του	» 195
ἘΟ Βάν Ντάϊκ	» 160
Ροῦσνταλ, ἘΑνεμόμυλος	» 161
Ρέμπραντ, ἘΑὐτοπροσωπογραφία	» 162
» Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαοῦς	» 162
» Μάθημα ἀνατομίας	» 162
ἘΟ Γαλιλαῖος	» 169
ἘἸσαὰκ Νεύτων	» 170
ἘΑγγλος εὐγενὴς μὲ στολὴν αὐλῆς	» 172
ἘΟ Ρόμπερ Οὐάλπουλ	» 175
ἘΟ δεῦτερος Πίτ	» 177
Μύλος χάρτου τοῦ 18ου αἰῶνος	» 178
ἘΑτμομηχανὴ τοῦ Οὐάτ τοῦ 18ου αἰῶνος	» 178
ἘΗ κυρία Πομπαντούρ	» 183
Λουδοβίκος ΙΣΤ'	» 184
Μαρία ἘΑντουανέττα	» 185
ἘΟ Μέγας ἘΕκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος	» 197
ἘΠρῶσσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος	» 198

Τιμωρία εις τὸν πρωσσικὸν στρατὸν	Σελ. 199
Ἄ Μέγας Πέτρος	» 206
Αἰκατερίνη Β΄	» 208
Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος	» 218
Ἄ λιμὴν τοῦ Ἄμστερνταμ	» 235
Ἄ Γεώργιος Οὐάσιγκτον	» 243
Συνεδριάσεις τῶν Γενικῶν Τάξεων	» 251
Ἄ Μιραμπὸ	» 252
Ἄ Μαρά νεκρὸς	» 256
Γάλλοι στρατιῶται (γελοιογραφία)	» 260
Ἄ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ πρὸ τοῦ Κουβάν	» 261
Ἄ Ρομπεσπιέρ	» 264
Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794	» 268
Ἄ Ναπολέων	» 276
Ἄ Νέλσον	» 280
Ἄ Ναπολέων τὸ 1814	» 290
Ἄ Οὐέλλιγκτον	» 293
Ἄ Γκαίτε	» 300
Αἶθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπιζ τῶν Παρισίων	» 302
Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger	» 303
Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρῦλ	» 303
Τράπεζα καὶ ὥρολόγιον ροκοκὸ	» 304
Πύλη τοῦ Μπράντεμπουργκ	» 305
Δαυίδ, Ὁρκὸς τῶν Ὁρατίων	» 305
Τορβάλδσεν, Ἡβη	» 306
Δοκιμὴ ἀεροστάτου Μονγκολφιέ	» 309
Ἡλεκτρικὴ μηχανὴ	» 310
Λάμπρος Κατσώνης	» 350
Ἄλῃ πασᾶς	» 353
Ρήγας ὁ Φεραῖος	» 358

Χ Α Ρ Τ Α Ι

Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	Σελ.	13
Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστης	»	67
Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε΄	»	79
Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	96
Χάρτης τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου	»	106
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας	»	112
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Οὐτρέχτ	»	147
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας	»	195
Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσίας	»	205
Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας	»	220
Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	»	237
Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	»	240
Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	»	267
Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία	»	287
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)	»	296
Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	313

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

(ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Ἀνακάλυψις νέων χωρῶν	9 - 25
» Β'	Ἡ Ἀναγέννησις	26 - 44
	I. Ἀνάπτυξις διανοητικῆ-Ἀνθρωπισμὸς ...	26 - 31
	II. Ἡ Κοινωνία	31 - 35
	III. Οἱ ἄνθρωπισταὶ	35 - 37
	IV. Οἱ ἔθνικοὶ συγγραφεῖς	37 - 44
» Γ'	Ἀναγέννησις τῆς τέχνης	45 - 58
» Δ'	Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	59 - 72
» Ε'	Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις	73 - 93
	I. Καθολικαὶ ἐξουσίαι καὶ ἔθνικὰ κράτη ...	73 - 76
	II. Τὸ σύστημα τῶν κρατῶν	76 - 93
» ΣΤ'	Οἱ δυναστικοὶ πόλεμοι	94 - 102
» Ζ'	Θρησκευτικοὶ πόλεμοι	103 - 113

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

(ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ - Οἱ χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ'	114 - 127
	I. Λουδοβίκος ΙΓ', Ρισελιέ, Μαζαρέν	114 - 120
	II. Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	120 - 127
» Θ'	Ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύ- ματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν	128 - 138
» Ι'	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΖ' αἰῶνα-Οἱ πόλεμοι Λουδοβίκου ΙΔ'	139 - 148
» ΙΑ'	Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα Ὁ αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'	149 - 170

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

(ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	ΙΒ'	'Η Ἀγγλία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	171 — 179
»	ΙΓ'	'Η Γαλλικὴ μοναρχία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	180 — 186
	I.	'Η ἀντιβασιλεία	180 — 182
	II.	Λουδοβίκος ΙΕ'	182 — 186
»	ΙΔ'	Τὰ γερμανικὰ κράτη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	187 — 202
	I.	'Η Γερμανία	187 — 190
	II.	'Η Αὐστρία	190 — 194
	III.	'Η ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	195 — 202
»	ΙΕ'	'Η ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	203 — 211
	I.	'Ανάπτυξις τῆς Ρωσσίας	203 — 209
	II.	Πολωνία	209 — 211
»	ΙΣΤ'	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	212 — 226
»	ΙΖ'	'Η διανοητικὴ κίνησις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	227 — 234
»	ΙΗ'	Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	235 — 246
	I.	'Αποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	235 — 241
	II.	'Ανεξαρτησία τῶν 'Ηνωμένων Πολι- τειῶν	241 — 246
»	ΙΘ'	'Η Μεγάλῃ Γαλλικῇ Ἐπανάστασι	247 — 273
	I.	Τὰ αἴτια	247 — 250
	II.	Κατάρρευσις τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος	250 — 257
	III.	'Η Δημοκρατία	257 — 266
	IV.	Πόλεμοι τῆς Ἐπαναστάσεως	266 — 273
»	Κ'	'Η Ναπολεόντειος Αὐτοκρατορία	274 — 297
	I.	'Η ἀνύψωσις τοῦ Ναπολέοντος	274 — 277
	II.	'Η Στρατιωτικὴ ἐπικράτησις τοῦ Ναπο- λέοντος	277 — 286
	III.	Πτώσις τοῦ Ναπολέοντος	286 — 297
»	ΚΑ'	Γράμματα-Ἐπιστῆμαι-Τέχναι τὸν ΙΗ' αἰῶνα	298 — 310

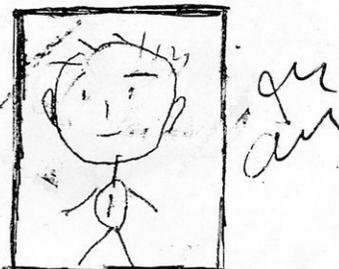
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	ΚΒ'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρα- τορίας	311 — 327
»	ΚΓ'	Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	328 — 362

Τὰ αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἔφ. Κυβ. 1946 Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', ΣΕΙΡΑ Β', 1958 (II) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 25.000

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Γ. Σ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΥΙΟΣ – ΓΑΜΒΕΤΤΑ 7 – ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κάθε βεβαιότητα γινώσκει από αναμφισβήτητες
α βίαιες και γαυερές αρχές και μόνον
από αυτές και από των έποιων είναι
βωαγισμια = ΕΡΙΝΟΖΑ

η είναι αναλογία.

το υποτέλεγμα έχει σχεδόν μετάν αιτίων
ο υλιός και πνευματικός κόσμος έχει αιτίων
ο θεός είναι ημ και πνεύμα ημ
έννοιος των ούσια φύσις η θεός ιδιο
Γνωσιολογία (ακρίβει ρδέεις) βωαγισμιας γνω
σμα. ο νόμος του αιτίων.

Τζων Νοκ.

024000018241

17^{ος} αιών. φιλοσοφικά ρεύματα

1) Καρτεσιανός

2) Σπινόζα

3) Παιμπανίους

ορθολογιστής

1) οντολογικό πρόβλημα
2) γνωσιολογικός

Η κοσμοθεωρία του διαρκεία (ψυχή και πνεύμα νόμος ετασής - θυμά-ψυχή

3) Ιδιοκρατία (παράδεκτη μόνον

πνεύμα ή ψυχή ανού φημιμενική πρὸς κατανόηση τοῦ πνεύματος.

Αξία αποκ το κέντρο τῆς φιλοσοφίας τοῦ γνωσιολογ. τρόπου. ἐμπειρισμός οὐτιθέσθαι ορθολογισμοῦ.

2000/95

ΓΑΛΛΙΑ